

STATS VETENSKAPLIG TIDSKRIFT

INNEHÅLL

UPPSATSER

Bo Bjurulf: Miljö, politik och valresultat

Anders Håkansson: Ekonomisk utveckling och valresultat

Svante Ersson – Ingemar Wörlund: Aggregeringsnivå, modellspecifikation och ekologisk inferens: en studie av de svenska valen 1944 och 1979.

Sven Berg: En kommentar

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Ole Borre: Det danske valg og prognosene

Yngve Mohlin: Politiska regioner. Kontinuitet och förändring i olika valsystem 1878–1920

Anders Håkansson: Valet 1988. En förutsägelse

Anders Sannerstedt: Riksdagsvalet 1988. En prognos

LITTERATURGRANSKNINGAR

Kjell Goldmann – Håkan Karlsson, red: Rivalitet och samexistens. Anm av Magnus Jerneck

Gunnel Gustafsson: Decentralisering av politisk makt. Anm av Peter Bogason

Milton Leitenberg: Soviet Submarine Operations in Swedish Waters. Anm av Bo Petersson

Søren Risbjerg Thomsen: Danish Elections 1920–79. Anm av Sven Berg

ABSTRACTS

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE

Lennart Lundquist, Lund

Biträdande redaktionssekreterare

Anders Sannerstedt, Lund

Redaktionsutskott: redaktionssekreteraren, biträdande redaktionssekreteraren samt Lars-Göran Stenelo, Lund

Tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutionerna

Benny Hjern, Umeå Sören Holmberg, Göteborg

Jörgen Hermansson, Uppsala Gunnar Wallin, Stockholm

Tidskriften utkommer med fyra häften om året

och tryckes med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Prenumeration sker hos Statsvetenskaplig Tidskrifts expedition, Lund

(postgiro nr 27 95 65-6)

Prenumerationspriset för 1988 är 120 kr inkl. moms. Pris för enstaka häfte är 35 kr inkl. moms.

Universitetsstuderande erhåller abonnemang till nedsatt pris efter hänvändelse till vederbörande lärare.

Expeditionens och redaktionens adress: Box 52, 221 00 Lund.

Tel. 046/10 89 35 (exp), 10 97 76 (Lundquist) 10 89 39 (Sannerstedt).

ISSN 0039-0747

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i april 1988

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

UPPSATSER

<i>Bo Bjurulf</i> : Miljö, politik och valresultat.	103
<i>Anders Håkansson</i> : Ekonomisk utveckling och valresultat.	121
<i>Svante Ersson – Ingemar Wörlund</i> : Aggregeringsnivå, modellspecifikation och ekologisk inferens: en studie av de svenska valen 1944 och 1979.	139
<i>Sven Berg</i> : En kommentar.	155

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

<i>Ole Borre</i> : Det danske valg og prognosene.	161
<i>Yngve Mohlin</i> : Politiska regioner. Kontinuitet och förändring i olika valsistem 1878-1920.	165
<i>Anders Håkansson</i> : Valet 1988. En förutsägelse.	182
<i>Anders Sannerstedt</i> : Riksdagsvalet 1988. En prognos.	185

LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Kjell Goldman – Håkan Karlsson, red</i> : Rivalitet och samexistens. Anm av Magnus Jerneck.	187
<i>Gunnel Gustafsson</i> : Decentralisering av politisk makt. Anm av Peter Bogasson.	191
<i>Milton Leitenberg</i> : Soviet Submarine Operations in Swedish Waters. Anm av Bo Petersson.	192
<i>Søren Risbjerg Thomsen</i> : Danish Elections 1920-79. Anm av Sven Berg.	196

ABSTRACTS.	204
-----------------	-----

Articles in the *Statsvetenskaplig Tidskrift* (The Swedish Journal of Political Science) are indexed in ABC-POLSCI, *International Political Science Abstracts*, and *Historical Abstracts*.

Miljö, politik och valresultat.

En undersökning av socioekonomiska och politiska miljöeffekter i de svenska valen på lång och kort sikt.

AV BO BJURULF

Inledning

Ekonomiska, sociala och politiska miljöeffekter på valresultatet.

Staters, regioners och individers adaptation till sin omgivning är ett klassiskt forskningsområde. Aristoteles, Bodin, Montesquieu, Hegel, Marx och Darwin har alla från sina utgångspunkter analyserat detta fenomen. I modern statsvetenskap drivs hypotesen att miljöeffekter skapat nationella politiska kulturer först i Almond-Verbas *Civic Culture*. Problemet med denna analys, från vår utgångspunkt, är att den förutsätter att det inte existerar skilda miljöer inom en nation baserade tex på materiella olikheter. I traditionell valforskning är den vanligaste miljödefinitionen, baserad bl a på materiella olikheter, klassbegreppet. Analyser grundade på detta begrepp har på senare tid noterat en intressant paradox; att klass har gradvis blivit en sämre prediktor av röstbeteende på individnivå men har samtidigt förstärkt sin roll i analysen av valdistriktsresultat. (Franklin 1985:106; Holmberg 1984:91 ff). Denna anomali – ökade kontextuella effekter på röstandet i en tid med ökad mobilitet och privatisering av livsstilar – kan förklaras med en upplösning av klass och partiband som har gjort det lättare för väljaren att reagera kraftigare på den sociala omgivningens åsikter. (Jfr Harrop – Miller, 1987:209). Detta innebär att klass operationaliserat som 'folk häromkring' kan ha blivit en tyngre förklaringsfaktor för väljarbeteendet än klass operationaliserat som 'folk som jag' med resultatet att klass som miljöeffekt kan komma att ersätta individeffekten (jfr Franklin 1985:106). Dessa effekter kan naturligtvis konkurrera med varandra. En orsak till att områdeseffekten inte har full genomslagskraft så att en minoritet socialdemokrater i ett borgerligt bostadsområde endast gradvis anpassar sig till det lokala röstbeteendet är just individeffekten.

Hypotesen att det finns en miljöeffekt på röstningsbeteendet har sin utgångspunkt i ett antagande att skilda miljöer producerar skilda värdesystem. I internationell forskning har man börjat framlägga och i begränsad omfattning testa hypoteser avseende miljöeffekter på värderingssystemet. Ett intressant exempel, i mycket fri översättning, finner vi i Taylor 1985:199 (jfr också Lockwood, 1966):

Industriberoende samhällen med en dominans av opersonliga klassrelationer resulterar i ett kompromissinriktat värderingssystem.

Glesbygdsmiljö med jordbruk och småindustri av traditionell karaktär med personliga klassrelationer resulterar i ett undfallande värderingssystem.

Pendlingsmiljö med dess konkurrensinriktning och dess annorlunda konsumtionsstruktur resulterar i ett karriärinriktat värderingssystem.

Taylors slutsats är att: "The influence of locality is not in doubt. What is in doubt is how to identify and measure e. g. a deferential value system" (Taylor 1985:199).

Observera att en lokal effekt således inte endast är baserad på i vilken mån en persons interpersonella relationer är snedvridna till förmån för ett visst parti. Effekten baseras på en generell lokal socialisering som partierna endast i mycket begränsad omfattning styr och som de måste anpassa sig till för att överleva.

Mot denna bakgrund är syftet med denna uppsats att:

- (i) Redovisa mönstren i lokala nettoresultat för partierna på lång och på kort sikt.
- (ii) Analysera lokala nettoresultat med hjälp av traditionell ekologisk analys.

- (iii) Analysera lokala flöden mellan partierna och lojalitetsnivåer med användning av en stegvis regressionsanalys. Lokala flöden och lojalitetsnivåer erhålles genom en iterativ metod (Johnstons maximum entropy metod) med den surveyerhållna nationella bytesmatrisen (se Holmberg 1987:87) och de lokala valresultaten för partierna som restriktioner. Denna applikation av Johnston's maximum entropy metod (iterativ metod) är ett resultat av ett samarbete med professor Sven Berg vid statistiska institutionen i Lund.

(För den tekniska redovisningen av hur de lokala flödesmatriserna rekonstrueras samt grundläggande statistiska analyser hänvisas till Berg, 1987 och Johnston, 1985. Regressionsekvationens beroende och oberoende variabler presenteras i regressionsavsnittet nedan.)

Avsikten är således att i en huvudsakligen ekologiskt inriktad analys även använda grundläggande surveyresultat som input.

Skillnaden mellan den ekologiska ansatsen och surveyansatsen är att surveytraditionen förklarar röstbeteendet med individdata medan den ekologiska traditionen baserar analysen på valresultaten och undersöker vilka ekologiska egenskaper som förklarar skillnader i partistyrka eller *partistyrkeförändringar* på lokal, regional eller nationell nivå. Båda skolorna baseras på en modell där röstbeteendet eller partistorleken antas vara mer eller mindre bestämd av faktorer i omgivningen. I ena fallet är det fråga om hur de röstande i sitt val av partier är beroende av omgivningen och i det andra hur partier på skilda ekologiska nivåer varierar i storlek beroende på omgivningsfaktorer. (Jfr Ersson-Janda-Lane i Ankar-Damgaard-Valen, 1982:211.)

Min analys kommer att koncentreras på röstförändring och inte på andelen röstande på ett visst parti. Hypotesen är att ett statistiskt röstande är mer knutet till det individuellt baserade röstandet (partiidentifikation, arv) medan ett förändrat röstande bör vara mer miljörelaterat dvs baserat på omgivningsrelaterad individuell kalkyl eller omgivningsrelaterade politiska "cues".

Jag inleder analysen med en redovisning av väljarbasens utveckling för de politiska partierna 1936-85 för att sedan genomföra en socioekonomiskt och politiskt baserad analys av utvecklingen 1973-85. Med detta som utgångspunkt över-

går jag till att med hjälp av en stegvis regressionsanalys beräkna samtliga våra miljöfaktors enskilda prediktiva och förklarande värden på det förändrade röstbeteendet i valen 1982 och 1985. Denna generella analys kompletteras med en specialanalys av partiernas bästa och sämsta kommuner i kommunalvalet 1985.

Analysen är mer hypotesskapande, explorativ, än hypotesprövande. Den övergripande målsättningen är att ställa upp hypoteser om vilka miljöfaktorer som påverkar vilka röstbeteenden, varför och på vilket sätt.

Sist i uppsatsen kommer jag också att indikera vilka forskningsuppgifter som måste lösas för att den ekologiska valforskningen skall kunna utvecklas mot en prediktiv modell av lokalt valbeteende.

Basen för analysen är de 279 kommuner som existerade 1979 samt i översiktsanalysen landets 28 valkretsar. Samtliga kommuner väger således lika i analyserna.

Grundhypotesen för analysen är att miljön har effekt. Miljöbegreppet har operationaliserats på följande skilda sätt:

Geografisk närhet: Valkrets och region. I de flesta fallen gemensam politisk tradition och lokala massmedia.

Materiell miljö: Skattekraft/Genomsnittlig inkomst. Dessa mått är enligt min uppfattning de bästa möjliga måtten på kommuninnevärnarnas genomsnittliga materiella situation.

Näringsgeografisk miljö: En typologisering från glesbygdskommuner till storstäder (se närmare tabell 2).

Politisk miljö: (1) En typologisering från icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommuner till moderatdominerande borgerligt styrda (se närmare tabell 2). (2) Lokal block- och partistyrka.

Deprivativ miljö: Arbetslöshets (%) och socialbidragsnivå (%). Dessa mått täcker in den lokala ekonomiska problemnivån.

Mobilitetsmiljö: Lokal befolkningsförändring.

Lokal inflationsmiljö: Servicekostnadsindex. Jag har här valt att inte använda det i Brittisk litteratur så populära klassmättet lokal procentandel employers and managers trots att t ex Miller kunde visa ett kraftigt samband med engelskt Konservativt röstande. (Miller 1978; Curtice - Steed 1983). Orsaken är att jag anser att inkomstnivå är i Sverige en bättre operationalisering av klass.

Bakgrund: Partiernas skiftande väljarbas sedan 1936.

De svenska partiernas väljarbas präglas av både stabilitet och förändring. Under mer än femtio år har socialdemokraternas och vänsterpartiet kommunisternas väljarbas varit mycket stabil medan de borgerligas, inbördes, i hög grad skiftat.

Socialdemokratisk och moderat utveckling

1936–85

Socialdemokraterna har nio riksdagsval sedan 1936 med ett resultat på 45.5 % ± 1 % (1936, 1944, 1948, 1952, 1956, 1958, 1970, 1982, 1985). Förlustvalen 1973, 1976 och 1979 låg kring 43 %. Vinstvalen 1960 och 1964 låg över 47 %. Undantag från denna extrema stabilitet är krigsvalet 1940 och valet 1968 med över 50 % av valmanskåren. Samma stabilitet präglar också flertalet av landets 28 valkretsar. Vi finner emellertid även drastiska långsiktiga förändringar. För att få ett grepp om karaktären på dessa förändringar jämför vi utvecklingen i landets valkretsar för *de genomsnittligt stabilaste åren*. Valet 1944, koalitionsvalen 1952 och 1956 samt valet 1982 har emellertid inte samma politiska karaktär som de övriga och har därför uteslutits. Analysen baseras därmed på en grupp val (1936, 1948, 1958, 1970, 1985) med ett resultat inom 45.5 % ± 1 % där i samtliga fall valperioden före valet dominerats av socialdemokratiskt styre.

Norrbottnen uppvisar den mest spektakulära förändringen. Från 40.2 % 1936 har partiet framflyttat sina positioner varje årtionde för att 1985 erhålla 59 % av valmanskåren i riksdagsvalet. Västerbotten och Blekinge uppvisar en likartad utveckling dock långt ifrån lika markerad. Den klassiska förklaringen till denna utveckling är att i dessa regioner som har glesbygdskaraktär har antalet industrisysselsatta kontinuerligt ökat (jfr Särilvik 1974:394, Andersson-Lundmark-Malmberg 1983:40 ff samt Sveriges Industriförbund, 1982).

Det är emellertid, som Johansson-Schmidt påpekar, anmärkningsvärt, att liknande förändringar i industrisysselsättningen kommit till stånd i ett antal pendlingskommuner utan att resultera i motsvarande styrketillväxt för socialdemokraterna (Se Johansson-Schmidt 1983:28).

För jordbruksbygderna och de starkt borgerliga valkretsarna Skaraborg, Gotland och Älvsborgs S är utvecklingen också klart positiv men endast sedan 1958. I Skaraborgs län t ex hade so-

cialdemokraterna 1958 33.4 % av rösterna och 1985 40.2 %. Svaga tendenser i samma riktning finner vi för Småland, Halland, Kristianstad och Älvsborg N. Denna trend kan möjligen ses som en anpassning mot för partiet mer normala röstnivåer på basis av de strukturförändringar som skett i regionen. Någon strukturell anpassning finner vi emellertid inte för Västernorrland, Jämtland, Gävleborg, Kopparberg och Värmlands län där stabiliteten i den socialdemokratiska väljarbasen är det mest utmärkande för denna långa tidsperiod. I Västernorrland t ex hade socialdemokratiska partiet 1936, 54 % av väljarna, 1985 är motsvarande siffra 53.2 %.

Möjligen kan man finna en svagt nedåtgående trend för Södermanland, Västmanland och Örebro län samt något mer markerad för Uppsala län. Frågan är, emellertid, om vi inte här har en grannskapseffekt från en av de regioner där socialdemokraterna haft en klart negativ utveckling nämligen Stockholms län. Från 46.8 % 1936 stadigt nedåt, relativt sett, till 38.3 % 1985. I Östergötlands län sker en motsvarande utveckling medan socialdemokraterna i Stockholms kommun hade en positiv utveckling mellan 1948 och 1970 och en negativ mellan 1979 och 1985. För Göteborgs kommun (och Bohuslän) är tendensen snarast den omvända. Det enda katastrofområdet för socialdemokratiska partiet är Fyrstadskretsen och Malmöhus län. Trenden i Fyrstadskretsen är mest markerad med en nivå 1936 på 62.5 % som 1985 har sjunkit till 44.8 %.

Trenderna är uppenbara. Socialdemokraterna har haft en underliggande vikande trend i tre av fyra storstadsregioner (om vi även räknar Norrköping, Linköping, Söderköping till en storstadsregion) som även dragit med sig omgivande regioner. Däremot är trenden i glesbygdsregionerna positiv.

Moderata samlingspartiet hade 1985 över 25 % av väljarkåren i fyra valkretsar. I två av dessa har partiet haft en, relativt sett, stabil uppgång sedan 1936. I Stockholms län från 18.0 till 30.7 % 1985 samt i Malmöhus läns från 11.3 % till 27.5 %. Fyrstadskretsen och i viss mån Stockholms stad har större inslag av svängningar i utvecklingen av den moderata väljarbasen även om utvecklingen sedan 1970 varit positiv, relativt sett. I Göteborg och Östergötlands län är utvecklingen inte lika positiv. Katastrofområdet för moderata samlingspartiet är Norrbotten och Västerbotten med en utveckling från knappt 25 % 1932 till kring 11 % 1985.

Turbulensen inom det borgerliga blocket medför emellertid betydande svårigheter att analysera långa tidsperioder. Vi övergår därför i analysen av den moderata och socialdemokratiska röstutvecklingen till perioden 1973–85.

1973–85

För att närmare granska moderaternas och socialdemokraternas utveckling i skilda kommuntyper under 1970- och 1980-talet har vi valt perioden 1973–85. Det främsta skälet är att först 1973 finns i stort sett samtliga kommuner i sin nuvarande form. Ett annat skäl är möjligheterna att jämföra med resultaten från Johansson-Schmidt (1983) (som baserade sin analys på erhållna mandat). Vi har vidare valt att analysera kommunalvalen eftersom de socialdemokratiska kommunalvalen, mot bakgrund av resultaten 1985, bör vara ett intressantare analysobjekt än riksdagsvalet. Skillnaderna för socialdemokraterna mellan riks- och kommunalvalsresultaten har sedan 1970 legat under 0,5 % med undantag för valet 1985 då kommunalvalet gick 2,1 % sämre. För de borgerliga partierna går riksdagsvalet i de flesta fall ca 2 % bättre för det borgerliga parti som går fram.

Utvecklingen i kommunalvalen 1973–85 redovisas i tabell 1. I tabell 2 redovisar vi utvecklingen för moderaterna och socialdemokraterna i skilda politiska och näringsgeografiska typer av kommuner. Den *politiska* typologiseringen skiljer på konkurrensutsatta och icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommuner, moderat respektive centerdominerade borgerligt styrda kommuner samt övriga borgerligt styrda kommuner.

Den *näringsgeografiska* typologiseringen baseras på närings- och befolkningsstruktur. Polerna i den typologiseringen är å ena sidan glesbygdskommunerna som kännetecknas av en liten och krympande befolkning, stor yta och låg tätortsgrad samt å andra sidan pendlingskommunerna

med en relativt ung och snabbt växande befolkning, stort serviceutbud, omfattande befolkningsrörlighet samt beroende av arbetsplatser utanför kommunen. Kommuntyperna beskrivs kortfattat i tabell 2. (För en mer omfattande redovisning av den näringsgeografiska typologiseringen se Johansson-Schmidt 1983:27 eller Svenska kommunförbundet: Näringsliv och sysselsättning 1983).

Grundhypotesen är att såväl den politiska som den näringsgeografiska typologiseringen har ett samband med röstutvecklingen för moderater och socialdemokrater. Att den *politiska* typologiseringen har ett samband förefaller vara en naturlig hypotes. Beträffande sambandet med den *näringsgeografiska* typologiseringen baseras den hypotesen på de inledningsvis redovisade tankegångarna att dessa skilda miljöer skulle producera skilda värdesystem som i sin tur påverkar röstbeteendet på olika sätt. Det förefaller emellertid även rimligt att testa även en tredje variabel nämligen *den individuella och kollektiva materiella nivån* (här operationaliserad med måttet skattekraft). Hypotesen är att väljarna tenderar att ha skilda ekonomiska och politiska kalkyler på skilda materiella nivåer. Dessa skilda kalkyler bör leda till en tendens till skilda valbeteenden. Vi skall naturligtvis även vara observanta på eventuella tendenser till additiva effekter av våra tre variabler.

Vi kan konstatera att *moderaternas* framgång är lägre än genomsnittet i de starkaste socialdemokratiska och centerpartistiska fästena. Detta gäller i stort sett oberoende av näringsgeografisk struktur. Dessutom gäller att moderaternas framgång är klart lägre än genomsnittet i de industriberoende och glesbygdskommunerna. *Politiska och näringsgeografiska faktorer förstärker varandras effekter* på så sätt att vi finner den sämsta utvecklingen i de icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommunerna i glesbygden samt i de centerdominerade borgerligt styrda industriberoende kommunerna.

Tabell 1. Utvecklingen (förändring) i kommunalvalen 1976–85.

	M	C	Fp	KDS	Mp	S	Vpk	Ö
1976	+2.2	-1.6	+0.9	-0.1	-	-0.2	-0.2	-0.2
1979	+3.5	-4.4	-0.8	+0.1	-	0.0	+0.9	+0.9
1982	+3.1	-2.4	-4.5	+0.3	+1.6	+2.5	-0.4	-0.3
1985	-1.1	-3.4	+6.4	-0.4	+0.9	-2.9	-0.1	+0.5
1973–85	+7.7	-11.8	+2.0	-0.1	+2.5	-0.6	+0.2	+0.9

Källa: Allmänna valen 1985. Del 1 s 14 f.

Tabell 2. Utvecklingen (%) i skilda politiska och socioekonomiska typer av kommuner för moderater och socialdemokrater i kommunalvalen 1973–85 (279 kommuner).

	Glesbygd(37)	Industrib(93)	Diff(49)	Pendl(64)	Stora(36)	Tot
M73/85						
S(1)	+3.3(8)	+5.1(42)	+5.5(4)	+5.7(7)	+5.8(8)	+5.1
S(2)	+3.8(19)	+5.3(16)	+6.8(11)	+9.9(14)	+6.8(18)	+6.3
V	+6.0(5)	+4.3(18)	+6.5(8)	+8.5(7)	+7.2(9)	+6.0
C	+4.2(5)	+3.4(11)	+4.0(17)	+6.3(13)		+4.5
ÖB		+5.5(5)	+6.1(6)	+7.5(4)	(1)	+6.3
M		(1)	+12.0(3)	+11.1(19)	—	+11.1
	+4.0	+4.8	+5.9	+8.8	+6.7	+6.0
S73/85						
S1	+6.2(8)	-0.2(42)	+1.1(4)	-1.0(7)	+1.4(8)	+0.7
S2	+2.9(19)	-0.5(16)	+0.4(11)	-0.1(14)	-0.5(18)	+0.5
V	+5.6(5)	+0.1(18)	+0.5(8)	+0.8(7)	-1.3(9)	+0.6
C	+0.4(5)	+2.8(11)	+1.7(17)	+1.3(13)		+1.7
ÖB		+1.5(5)	+0.3(6)	+3.4(4)	(1)	+1.6
M		(1)	-3.4(3)	-3.0(19)		-2.8
	+3.6	+0.3	+0.7	-0.5	-0.2	+0.6

Anm: Observera att beräkningarna är gjorda på kommunbasis. Samtliga kommuners resultat väger således lika i beräkningarna ovan. Siffrorna inom parentes anger antalet kommuner.

Politisk variabel:

S1 = Kommuner där socialdemokraterna 1982 fick mer än 50 % av rösterna samt där övriga partier vardera fick mindre än 20 %.

S2 = Övriga kommuner med socialistisk majoritet 1982.

V = Vågmästarkommuner 1982.

C = Centerpartiet fick mer än 25 % av rösterna samt är största borgerliga parti. Borgerlig majoritet.

M = Moderata samlingspartiet har mer än 25 % av rösterna samt är det största borgerliga partiet. Borgerlig majoritet.

ÖB = Övriga borgerligt styrda kommuner 1982.

Näringsgeografisk variabel:

Vi har använt samma klassificering som i Svenska Kommunförbundet: Näringsliv och sysselsättning från 1983. Typerna kan kortfattat beskrivas:

Glesbygdskommuner: stor yta, minskande befolkning, låg tätortsgrad.

Pendlingskommuner: låg självförsörjningsgrad.

Stora kommuner: minst 45.000 invånare.

Industriberoende kommuner: minst 50 % av sysselsättningen i industri.

Differentierade kommuner: Övriga. Ofta med stor andel offentlig service och/eller areella näringar.

Den bästa utvecklingen finner vi i pendlingskommunerna oberoende av politisk majoritet, otvetydigt bäst i nitton pendlingskommuner och tre differentierade som utgjort kärnan i de moderata framgångarna sedan 1973.

För 1985 års kommunval är bilden något anorlunda. Partiets styrka är i stort oförändrad över hela landet med undantag för en marginell negativ utveckling i de stora städerna och moderatdominerande pendlingskommuner.

Denna moderata röstutveckling reser frågan om samspelet mellan politiska och näringsgeografiska faktorer. Har politisk styrka ett själv-

ständigt förklaringsvärde för ett partis framgång i ett val? Om så är fallet kan den särskiljas från en eventuell näringsgeografisk miljöeffekt?

Om vi för socialdemokraterna (i tabell 2) först granskar utfallet i de industriberoende kommunerna kan vi konstatera att partiet klarat sig sämre än genomsnittet i socialdemokratiskt styrda industriberoende kommuner med en genomsnittlig socialdemokratisk styrka på 55.9 % 1982. Där emot klarar de sig genomgående bättre än genomsnittet i samtliga typer av borgerligt styrda industriberoende kommuner med en genomsnittlig

socialdemokratisk styrka på endast 35.6 %. Orsaken till detta vid första anblicken något förvånande faktum kan vara socioekonomisk eftersom skattekraftsnivån 1984 i de socialdemokratiskt styrda industriberoende kommunerna var i genomsnitt 90.7 medan den i de borgerligt styrda industriberoende kommunerna var 82.9. Hypotesen att socialdemokraterna riskerar att förlora fler röster ju högre individuell och kollektiv materiell nivå får ökat stöd när vi studerar utvecklingen i pendlingskommunerna. Skattekraften är genomgående högre i de kommuner där socialdemokraterna gått tillbaka. Högst (105.6) i de nitton moderatdominerande borgerligt styrda pendlingskommunerna, lägst i de centerdominerade och övriga borgerligt styrda. Resultaten i de befolkningsmässigt stora kommunerna stöder en socioekonomisk miljöhypotes men inte den konkurrerande hypotesen att det är den politiska majoriteten som är förklaringsfaktorn.

Sambandet mellan skattekraft och socialdemokratisk röstutveckling finns emellertid *inte* för de icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda glesbygdskommunerna. Utvecklingen av det socialdemokratiska resultatet är drastiskt olika i de icke konkurrensutsatta glesbygds- respektive industriberoende kommunerna trots en i stort identisk partistruktur och skattekraftsnivå.

Johansson-Schmidts (1983:34) tolkning med hänvisning till moderaternas och socialdemokraternas utveckling i de nitton pendlingskommunerna och de icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda glesbygdskommunerna att: "likheterna i socioekonomisk och politisk miljö förstärker varandras effekter i riktning mot ett mer profilerat väljarbeteende" håller således vid en bredare analys endast för den moderata röstutvecklingen. Den socialdemokratiska utveck-

lingen i sina starkaste glesbygdskommuner förefaller snarast vara ett undantag från ett generellt mönster. En hypotes som skulle kunna förklara detta avvikande beteende i glesbygdskommunerna vore om det i dessa kommuner är naturligare att ett flöde från centern i högre grad hamnar hos socialdemokraterna än hos moderater eller folkpartiet. En sådan hypotes skulle baseras på att de tidigare centerväljarna i dessa kommuner uppfattade avståndet mellan centern och socialdemokraterna som mindre än avståndet mellan centern och övriga borgerliga partier. Detta är emellertid en empirisk hypotes som endast kan verifieras med ett omfattande material. En alternativ hypotes kan utgå från politisk tradition och organisation enligt ovan s 3 f.

Storstadseffekter

I tabell 3 är den näringsgeografiska miljövariabeln våra tre storstadsregioner.

För *moderaterna* belyser tabellen väl det faktum att de moderata framgångarna inte enbart är koncentrerade till ett antal moderatdominerade pendlingskommuner även om dessa uppvisar det otvetydigt bästa resultatet. Moderaterna har sedan 1973 erhållit sina bästa resultat i Stockholms och Malmöregionen oberoende av politisk majoritet.

Beträffande *socialdemokraternas* utveckling granskar vi först Stockholms- och Göteborgsregionen. Inledningsvis finner vi att i de moderatdominerade borgerliga kommunerna i Stockholmsregionen har socialdemokraterna gått sämre än genomsnittet hela perioden och i de konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda bättre än genomsnittet 1973-82. I 1985 års val

Tabell 3. Utvecklingen (%) för moderater och socialdemokrater i skilda politiska kommuntyper i storstadsregionernas kommunalval 1973-85.

	S1(1)	S2(17)	V(5)	ÖB(3)	M(16)	Tot
M73/85						
Sthlm(22)		+10.8(9)	+12.5(2)		+11.8(11)	+11.4
Gbg(11)	(1)	(1)	(1)	+7.2(3)	+7.5(5)	+7.2
Malmö(9)		+11.5(4)	+7.7(2)		+13.9(3)	+11.5
S73/85						
Sthlm(22)		+0.1(9)	+2.6(2)		-4.5(11)	-1.6
Gbg(11)	(1)	(1)	(1)	+3.0(3)	+1.4(5)	+1.6
Malmö(9)		-4.6(4)	-7.1(2)		-6.5(3)	-5.8

Anm: Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionen är definierade enligt SCBs gruppering. Siffrorna inom parentes anger antalet kommuner.

däremot var resultatet betydligt sämre än genomsnittet i de socialdemokratiskt styrda (-4.3), t o m sämre än i de moderatdominerade (-3.3). Karakteren på utvecklingen i Göteborgsregionen motsvarar snarast de industriberoende borgerliga kommunerna, dvs genomgående bättre än genomsnittet. Undantaget är de moderatdominerade kommunerna där utvecklingen är sämre 1979 och 1982. Orsaken till denna skillnad mellan Stockholms- och Göteborgsregionen kan inte sökas i socialdemokratisk styrka. De genomsnittliga skillnaderna är små. Däremot finns det klara skillnader i skattekraftsnivå. De moderatdominerade kommunerna i Stockholmsregionen ligger i topp (genomsnittlig skattekraft 121) följt av konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommuner i Stockholmsregionen (114). Göteborgskommunerna har en påtagligt jämn nivå kring 90. Intrycket ovan att skattekraftsnivå kan vara en indikator på en viktig miljöfaktor förstärks ytterligare av resultaten från Malmöregionen där socialdemokratin klarat sig sämst i landet (-5.8), oberoende av politiskt styre, under hela perioden. Socialdemokratisk styrka förefaller inte vara någon god prediktor eftersom socialdemokratisk styrka 1982 i de borgerligt och de socialdemokratiskt styrda kommunerna skiljer sig med ca 15 %. Däremot är den genomsnittliga skattekraften i Malmöregionen påtagligt likartad (strax under 100).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att resultaten pekar entydigt på nödvändigheten av ett närmare studium av sambandet mellan lokal ekonomisk miljö och partiernas röstutveckling. Först skall vi emellertid slutföra vår granskning av partiernas utveckling.

För *folkpartiet* är det svårt att tala om långsiktiga trender vid sidan om rikstrenden. Partiet fick i riksdagsvalet 1952: 24.4 % av rösterna, 1964: 17.0 %, 1973: 9.4 %, 1982: 5.9 % och 1985: 14.2 %. Johansson-Schmidt hittade från valet 1982 inte något entydigt samband mellan partiets mandatstyrka och kommunens socioekonomiska struktur. Deras kommentar var att folkpartiet gav intryck av att vara ett över den svenska samhällsstrukturen fritt svävande idéparti (1983:8). Denna bild kommer att modifieras något vid vår analys nedan. Här skall vi endast notera att partiet inte har återvunnit sin relativa styrka från 1970 i någon av partiets fem starkaste valkretsar 1985; Stockholms stad, Stockholms län, Göteborg, Bohuslän och Älvsborgs N. Däremot har en relativ

förbättring skett i tex Uppsala, Östergötland, Malmöhus och Hallands län.

Det mest anmärkningsvärda beträffande utvecklingen av den folkpartistiska väljarbasen är emellertid den stora likheten i struktur på valkrets nivå mellan början av 1970-talet och 1985. Partiet har 1985 ett 2 % bättre kommunalval än 1973. Variationen i skilda politiska regioner och skilda näringsgeografiska strukturer är minimal. Det enda egentliga generella undantaget är de borgerligt styrda kommunerna i Malmöregionen där vi i kommunalvalen finner en genomsnittlig uppgång på 4.7 %.

För folkpartiet var den nedåtgående trenden spridd över trettio år från 1952 till 1982. För *centern* är situationen en annan. Från 1932 till 1956 var partiets siffror vikande från 14.1 till 9.4 %. ATP-striden medförde en första inbrytning i de stora städerna och partiet avancerade långsamt upp till 15.7 %, 1968, något högre än de 14.1 % partiet hade 1932. På två val (1970 och 1973) går partiet upp till 25.1 % av rösterna, för att sedan under de tre valen 1979-85 tappa mer än hälften av sin väljarkår. Om vi i dessa våldsamma svängningar söker hitta de långsiktiga utvecklingstendenserna dvs valkretsar eller regioner där partiet gått bättre eller sämre än genomsnittet för landet kan man för riksdagsvalen 1936-85 konstatera att partiet haft en, relativt sett, positiv utveckling i norra Sverige, tämligen stabil i Mellansverige samt en dålig utveckling i södra Sverige, sämst i Halland, Gotland och Malmöhus län.

När vi övergår till den mer lättanalyserade perioden 1973-85 kan vi för kommunalvalen konstatera att centern hade 1973 20.8 % av rösterna i Stockholmsregionen och 19.4 % i glesbygdskommuner med icke konkurrensutsatt socialdemokratiskt styre. I båda fallen är partiet näst största parti i kommuntypen. Den politiska situationen borde således för centern vara likartad. En drastiskt annorlunda socioekonomisk miljö leder emellertid till att centern i Stockholmsregionen med icke konkurrensutsatt socialdemokratiskt styre 1985 erhåller 4.8 % av de kommunala rösterna medan partiet i glesbygdskommunerna med icke konkurrensutsatt socialdemokratiskt styre erhåller 12.9 %. Politisk tradition är en kompletterande förklaring till denna skillnad. Centern har under perioden 1973-85 klarat sig otvetydigt bäst i glesbygden särskilt i de icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommunerna (-6.5 %). I dessa kommuner har centern under

lång tid varit det dominerande partiet gentemot den socialdemokratiska giganten. Kopplingen till det socialdemokratiska partiet, i denna kommuntyp, är också uppenbar på så sätt att i de icke konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommunerna klarar sig centern bättre än genomsnittet i samtliga kommuntyper samtliga val utom 1982 då resultatet är sämre genomgående. Motvarande, från det generella mönstret avvikande tendens, finns inte för de konkurrensutsatta socialdemokratiskt styrda kommunerna. I de centerdominerade borgerligt styrda kommunerna klarar sig partiet bättre 1976 och 1985 men sämre under de borgerliga regeringsåren 1979 och 1982. I de moderatdominerade borgerliga kommunerna däremot är utvecklingen genomgående klart sämre än genomsnittet. Bakgrunden här är emellertid utvecklingen i Stockholm, Göteborg och Malmöregionerna som dominerar centermönstret vid sidan om det generella mönstret. Detta innebär att centerstyrka i ett enskilt val har haft dålig prediktionskraft för centerns utveckling. De bästa prediktorerna är i rangordning: storstad och glesbygd samt socialdemokratisk dominans resp. centerdominans. Som underliggande faktorer för utvecklingen förefaller politisk tradition och socioekonomisk miljö ligga närmast.

Till detta skall läggas två av Back-Berglunds (1978:119) resultat: "Centerns regionala styrka kan i allt väsentligt förklaras med ekonomisk struktur samt med hänvisning till vad som kallats politisk kultur och tradition" samt "Har välståndsskillnaderna däremot saknats i regionen har bönderna samlats bakom centerpartiet oavsett ekonomisk status."

För *Vpk* är stabiliteten det mest utmärkande draget i väljarbasens utveckling. Från 1979 till 1985 är de största förändringarna i riksdagsvalen ca -1 % i Stockholm, Stockholms län och Uppsala län. I ett mer långsiktigt perspektiv är stabiliteten också betydande. *Vpk* hade 9.6 % i Stockholms kommun såväl 1948 som 1985, 2.9 respektive 3.1 % i Jönköpings län. Trots den kontinuerliga förändringen av väljarkåren har *vpk* en mycket stabil andel av väljarkåren i samtliga politiska och socioekonomiska regioner. Detta gäller trots att förändringen för *vpk* har ett genomgående negativt samband ($r = -0.2$ – -0.5) med den socialdemokratiska utvecklingen. *Vpk* har således backat något i de socialdemokratiska glesbygdsregionerna, särskilt i Norrbotten. I Stockholms och Malmöregionen har partiet, på kort sikt, bäckat, i princip oberoende av politisk regim.

Miljöpartiets utveckling domineras av diffusion snarare än penetration. Den miljöpartistiska utvecklingen 1982/85 dominerades av framgångar i kommuner där partiet inte ställde upp 1982.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att den *moderata* lokala röstutvecklingen uppvisar de klaraste dragen av *polarisering* där såväl politiska som socioekonomiska miljöfaktorer förefaller ha haft betydelse. Socialdemokratisk och centerdominans har således verkat återhållande på den moderata utvecklingen oberoende av materiell nivå i kommunen medan en högre materiell nivå varit positiv för den moderata utvecklingen i övriga kommuner. Denna effekt är särskilt markant i storstadsregionerna där politisk majoritet endast mycket marginellt påverkat den moderata utvecklingen. För *socialdemokraterna* är det endast i socialdemokratiskt dominerade glesbygder som en politisk miljöfaktor har haft *lokal* betydelse. I övrigt är sambandet mellan socialdemokratisk utveckling och individuell och kollektiv materiell nivå i kommunerna mycket tydlig. När individers och kommuners beroende av statliga transfereringar sjunker tycks förutsättningarna för socialdemokratin bli sämre. För *centern* domineras den lokala utvecklingen sedan 1973 av raset i storstadsregionerna. Lokal materiell nivå har ett klart samband med utvecklingen. Politiska traditioner är emellertid en inte oväsentlig kompletterande/konkurrerande förklaringsfaktor. Varken *folkpartiets* eller *vänsterpartiet kommunisternas* lokala utveckling sedan 1973 förefaller ha något samband med våra politiska, näringsgeografiska eller socioekonomiska miljökatégorier.

Resursomgivningens betydelse för förändringarna 1982/85.

De resultat vi hittills redovisat innebär att vi bör specialgranska valet 1985 från ett materiellt nivåperspektiv.

Ett internationellt intressant resultat i detta sammanhang är det klassiska Segal-Meyer (1969) resultatet som visar att i de undersökta U.S.A.-valen var effekten av lokalt välstånd på individens partipolitiska val större än individens egen socioekonomiska status. De föreslår att social status skall mätas genom association snarare än med individens yrke (Miller, 1972:126).

Närmast skall vi i ett fortsatta studium av den kollektiva materiella nivåns effekter på partiernas utveckling i skilda kommuner redovisa ett balansmått för de enskilda partierna dels generellt i

skilda resursomgivningar (tabell 4) dels i storstadsregionerna (tabell 5). Balansmättet visar andelen kommuner med ett *förändrat* valresultat *över* genomsnittet för respektive parti *minus* andelen kommuner med ett *förändrat* resultat *under* genomsnittet. Ett balansmått på 100 innebär således att samtliga kommuner i aktuell kommunkategori uppvisar resultat som är bättre än genomsnittet för partiet.

Den extrema samvariationen mellan skattekraftsnivå och *förändringen* i *folkpartiets* valresultat 1985 är mycket intressant, särskilt mot bakgrund av att det för partiet 1982 saknades entydigt samband mellan mandatstyrka och kommunernas socioekonomiska struktur (Johansson-Schmidt 1983:8). I *ett*hundra procent av av resursstarkaste

kommunerna gör folkpartiet ett bättre valresultat än deras genomsnitt. I åttiosju procent mot tolv gör partiet ett sämre val i de resurssvagaste. Det fanns uppenbarligen i 1985 års kommunalval en drastisk högre sannolikhet att flödet till folkpartiet ökade med en ökad individuell och kollektiv materiell nivå.

Den omvända tendensen för centern och vpk är på intet sätt lika total, men trenden är helt klar. För vpk bör den till etthundra procent negativa balansen i de resursstarkaste kommunerna noteras. Även för socialdemokraterna finner vi samma tendens, med det undantaget att partiet haft sin genomsnittligt sämsta utveckling i socialdemokratiskt styrda kommuner med relativt hög resursnivå (101–110). I dessa kommuner finns en

Tabell 4. Balansmättet i skilda resursomgivningar för partierna i kommunalvalen 1982/85.

	Resursomgivningar (skattekraft 1985)					Tot
	-80(41)	81-90(118)	91-100(77)	101-110(35)	111-(13)	
M82/85	7.5	-1.7	9.1	-8.6	-23.1	0.9
C82/85	31.8	28.8	-14.2	-42.8	-53.8	5.0
KDS82/85	7.3	15.3	-6.5	42.8	38.4	12.7
Fp82/85	-75.6	-44.0	16.9	60.0	100.0	-12.6
Mp82/85	-22.0	-8.5	-14.2	-31.4	-69.2	-17.6
S82/85	46.2	37.4	-1.3	-54.2	-38.5	13.4
Vpk82/85	2.4	3.4	9.1	-31.5	-100.0	-4.2
Ö82/85	-2.5	-20.3	16.8	-48.6	7.7	2.0
Vald82/85	31.8	6.7	9.1	8.5	38.5	12.8
Borg82	68	29	20	11	54	31
Vågm82	15	20	17	11	8	17
Soc82	17	51	64	77	39	52
	100	100	100	100	100	100
Antal	41	118	77	35	13	284

Anm: Balansmättet är andelen kommuner över genomsnittet minus andelen kommuner under genomsnittet. Vidare redovisar vi översiktligt de skilda resursomgivningarnas politiska karaktärer. Mps genomgående negativa balans beror på att medianen genomgående ligger betydligt lägre än medelvärdet.

Tabell 5. Balansmättet för de politiska partierna i storstadsregionerna i kommunalvalen 1982/85.

	Stockholm	Göteborg	Malmö	Övriga	Totalt
M85/82	0.0	-100.0	33.4	4.1	0.9
C85/82	-72.7	-45.5	-55.6	16.5	5.0
Fp85/82	100.0	81.8	33.4	-28.9	-12.6
Mp85/82	-63.7	45.5	-11.1	-16.5	-17.6
S85/82	-45.5	27.2	-100.0	22.4	13.4
Vpk85/82	-91.0	-45.4	-100.0	9.1	-4.2
Ö85/82	9.1	-27.2	100.0	-0.8	2.0
Vald85/82	18.2	63.7	33.3	9.1	12.8

Anm: Balansmättet är andelen kommuner över genomsnittet minus andelen kommuner under snittet. KDS är bortplockat.

klar koppling till övriga partiers framgång. För moderaterna är den begränsade kopplingen till skattekraftsnivån anmärkningsvärd. Folkpartiets resultat är således inte enbart relaterad till den moderata respektive centerutvecklingen.

Tabellens övergripande resultat är att resursnivån drastiskt förändrade sannolikheten för ett visst utfall. De folktoppartistiska politikerna jobbade i klar medvind i samtliga tretton kommuner med en skattekraftsnivå över 111 medan folktoppartipolitiker hade det, relativt sett, svårare i kommuner med en skattekraftsnivå under 80.

För storstadsregionerna (tabell 5) är det intressantaste resultatet för 1985 års val den likartade valvinden i respektive region oberoende av politisk regim. Vi finner inte mindre än fem opinionsbalanser på etthundra procent. Moderaternas Göteborgseffekt (-100 %), folkpartiets Stockholmseffekt (+100 %), socialdemokraternas (-100 %), vpk:s (-100 %) samt övriga partiers (+100 %) Malmöeffekt. I Malmöregionen kunde således inga av de socialdemokratiska- eller vpk-politikerna vända trenden i någon enda av de i respektive region ingående kommunerna till ett resultat över genomsnittet för partiet.

Dessa resultat är ett mycket kraftigt stöd för vår hypotes att likartad socioekonomisk miljö har en självständig effekt på variationen i valresultatet i varje fall vad gäller förändringarna 1982/85.

I nästa avsnitt skall vi försöka fastställa vilka aspekter av lokalt välstånd som har effekter på vilka typer av partiloyaliteter och partiflöden. (För läsare som är ovana vid bytesmatriser och regressionsanalys är detta ett svårt avsnitt. Dessa läsare bör överväga att gå direkt till sammanfattningen av avsnittet.)

Partiflöden och lojaliteter i riksdagsvalen 1982 och 1985. En stegvis regressionsanalys.

Så långt tycker jag vi har fått en ganska god bild av kopplingen mellan den politiska, näringsgeografiska och socioekonomiska miljön och de svenska partiernas röstmässiga utveckling på lång och på kort sikt. Analysen av förklaringsfaktorerna har emellertid endast varit av uni- och bivariat karaktär. Det är naturligtvis nödvändigt att även göra en regressionsanalys där vi simultant kan fastställa de skilda faktorernas självständiga förklarings och prediktiva värde. Operationellt antar vi att R^2 är ett mått på förklaringsnivån och att B-värdet (icke standardiserat) är ett mått på det prediktiva värdet. Basmaterialen är resultaten

i riksdags- och kommunal-valen 1979, 1982 och 1985 samt de nationella bytesmatriserna för 1982 och -85 som ställts till förfogande av docent Sören Holmberg, Göteborg. Samtliga 279 (284) kommunala bytesmatriser kan, idealt, fastställas på grundval av en intervjuundersökning i varje kommun. Eftersom detta inte är genomförbart av resursskäl har vi använt en skattningsmetod med vars hjälp de i viss mening mest troliga övergångsbenägenheterna i varje kommun kan beräknas. Proceduren (entropimaximering) använder den nationella flödesmatrisen och de lokala valresultaten tex från 1982 och 1985 som begränsningar vid beräkningen (iterativ metod) av vilken flödesmatris som var den mest sannolika i var och en av våra 279 kommuner (Johnson 1985:324/f; Berg 1987).

Konstanthållna ekonomiska och politiska miljöeffekter på lojaliteter och bytesbenägenheter kan sedan erhållas med hjälp av en stegvis regressionsanalys (jfr appendix 1) utförd på samtliga flöden och lojalitetsnivåer i de 279 (x2) beräknade flödesmatriserna.

Ekonomiska och politiska miljöfaktorer som prediktiva instrument för skilda typer av partitypen 1979-85.

Resultaten i bakgrundsanalysen ovan är entydiga. Skattekraftsnivå har ett högt prediktivt värde på vissa av förändringarna i partiernas valresultat. Observera att det naturligtvis inte är skattekraftsnivån i sig som har ett förklaringsvärde. Skattekraftsnivån är en *indikator* på den lokala välståndsnivån. Vår socioekonomiska hypotes är att röstutvecklingen är olika när väljarna befinner sig i olika socioekonomiska miljöer. En central fråga är naturligtvis om skattekraft är den bästa indikatorn på socioekonomisk miljönivå eller om det finns andra mått som bättre mäter den lokala välståndsnivån eller som mäter andra aspekter av den lokala ekonomiska situationen.

Nästa logiska steg i forskningsprocessen vore att testa empiriskt baserade hypoteser rörande de relativa effekterna av ekonomisk, politisk och regional miljö på bytesbenägenheterna i ett flerpartisystem. Tidigare forskning förser oss i ringa grad med sådana hypoteser. Valforskningen befinner sig således i ett explorativt, hypotesgenererande skede i processen långt ifrån ett idealläge där specifika modeller för bytesbenägenheterna kan testas. I brist på sådana måste vi åter använda oss av en andrahandslösning: Ett antal ekonomiska, politiska och regionala miljömått

som operationellt antas karakterisera skilda kommunala miljösituationer analyseras i en stegvis regressionsanalys med syfte att vaska fram vilka av dessa variabler som har högst förklaringskraft.

Målsättningen är en modell över relationssamband mellan å ena sidan ekonomisk, politisk och regional miljö och å andra sidan partiloyaliteter och bytesbenägenheter som kan testas på 1988 års val.

Indikatorerna på lokalt välstånd kan lämpligen indelas i tre grupper; resurs-, deprivations-, och förändringsnivå. Vi kommer här att använda skattekraft (1985) och genomsnittlig familjeinkomst (1980) som indikatorer på den materiella nivån i kommunen. Måtten samvarierar i mycket hög grad ($r=0.88$). Deprivationsindikatorerna är naturligtvis arbetslöshet (% arbetslösa sept. 82 och 85) och socialbidragsnivå (% av befolkningen 82 och 84). Som förändringsindex kommer vi att använda befolkningsförändringarna i kommunen (1975–85) resp (1971–81). Vidare kommer vi att använda ett mått på lokal kommunal kostnadsnivå. (En typfamiljs årskostnad för social service. Källa Privata affärer 7/8 85). (Källan för flertalet mått är Leif Johanssons kommundatabas.)

Uppfattningen att dessa mått är index på skilda aspekter av lokalt välstånd styrks av att korrelationskoefficienterna är förhållandevis låga (som högst -0.47 men i flera fall insignifikanta).

Att i en analys av detta slag endast analysera de ekonomiska måtten är emellertid tveksamt. En kontroll för blockmajoritet och de i det analyserade flödet ingående partiernas partistyrka i föregående val är nödvändig inte minst mot bakgrund av ett av Gustafssons (1974:278) huvudresultat: "att partistyrka som sådan kan dra väljare till ett parti och behålla väljare inom ett parti och att den är nästan lika viktig för ett partis positiva utveckling på en ort som ett för partiet fördelaktig fördelning av valmanskåren på sociala kategorier".

Analysen ovan visar dessutom att storstadsregionerna i flera fall uppvisar ett väljarbeteende skilt från övriga landet. De tre storstadsregionerna har därmed medtagits som dummyvariabler i regressionsanalyserna. Alla redovisade värden är signifikanta på lägst 0.05 nivån.

Vi har valt att presentera resultaten från riksdagsvalet eftersom de är baserade på en markant säkrare riksfloresmatris (dubbla urvalet) (jfr Holmberg 1987).

Resultat av regressionsanalysen. Blocken 1979/82 och 1982/85.

Inledningsvis är vi intresserade av vilka prediktionsfaktorer som är kopplade till de beräknade flödena mellan det socialistiska och det borgerliga blocket samt gruppen övriga partier. De nationella flödesmatriserna för blocken 1979/82 och 1982/85 redovisas i tabell 6.

Tabell 6. Flödesmatriserna för blocken 1979/82 och 1982/85. Riksdagsvalet. (%). KDS och Mp är definierade som övriga partier.

		1982			
		Soc	Borg	Övr	
1979	Soc	91	2	6	100
	Borg	7	84	9	100
	Övr	32	23	45	100
		1985			
		Soc	Borg	Övr	
1982	Soc	87	5	8	100
	Borg	4	90	6	100
	Övr	24	26	50	100

Tabellen speglar valresultaten 1982 och 1985. Notera tex att den "socialistiska lojalitetsnivån" sjönk från 91 % 1982 till 87 % 1985 medan den "borgerliga" steg från 84 % 1982 till 90 % 1985.

Flöden borgerlig-socialistisk: Regressionsanalysen av de 279x2 iterativt beräknade elementen i flödesmatriserna visar att blockstyrka dominerar som prediktiv faktor för de beräknade röstflödena mellan det borgerliga blocket och det socialistiska såväl 1982 som 1985. Det prediktiva värdet är emellertid jämförelsevis lågt. För varje ytterligare procent lokal borgerlig styrka minskar flödet till de socialistiska partierna med 0.05 % (1982) samt 0.03 % (1985). Vidare visar regressionsanalysen att röstflödet från de socialistiska till de borgerliga partierna ökade generellt med 0.5 % i Stockholms resp Malmöregionen jämfört med övriga landet. Inga av alla våra lokala ekonomiska indikator förefaller ha något prediktivt värde på de beräknade flödena mellan de båda huvudblocken i svensk politik under början av 1980-talet med ett möjligt undantag från 1982 då de båda deprivationsfaktorerna arbetslöshetsnivå och socialbidragsnivå möjligen ökade flödet till de socialistiska partierna något.

Flöden borgerlig/socialistisk-övriga partier: För flödet från de båda etablerade blocken till gruppen övriga partier visar sig emellertid våra eko-

nomiska mått ha betydande prediktiva värden. För röstflödet från det socialistiska blocket till övriga partier 1985 dominerar skilda mått på lokalt välstånd bilden. Varje procentförändring uppåt i socialbidragsnivån tenderade att öka flödet till övriga partier med 0.1 %. En högre nivå på servicekostnaderna för en normalfamilj med 1 000 kr/år likaså. Dubbla effekter finner vi när arbetslösheten är 1 % högre. En positiv befolkningsutveckling tenderar att bromsa flödet. Övriga partiernas lokala styrka som inte finns som prediktiv faktor 1985 är 1982 den tyngsta faktorn. En högre lokal inkomstnivå och en positiv befolkningsutveckling bromsade 1982 flödet från det socialistiska blocket till gruppen övriga partier.

Den lokala styrkan för övriga partier och skilda lokala ekonomiska mått vägde 1982 tämligen jämt som prediktiva instrument för flödet från det borgerliga blocket till övriga partier. Samtliga våra ekonomiska mått har signifikant prediktivt värde. Tyngst väger en positiv befolkningsutveckling, låga servicekostnader och en låg arbetslöshetsnivå som samtliga bromsar flödet. I valet 1985 försvinner även för denna relation övriga partiernas lokala styrka som prediktiv faktor. De väsentligaste faktorerna är åter en positiv befolkningsutveckling samt en låg arbetslöshetsnivå som båda bromsar flödet.

Nästa steg är en analys av flödet mellan de enskilda partierna. Tyvärr är partierna i kategorin övriga partier för små för att möjliggöra en enskild analys.

Resultat av regressionsanalysen. Flöden mellan enskilda partier 1979/82 och 1982/85.

Socialdemokraterna: Den egna lokala styrkan har, förvånande nog, ett mycket marginellt prediktivt värde för de socialdemokratiska lojalitets- eller flödes-nivåerna. Det prediktiva värdet visar sig dessutom vara identiskt för 1982 och 1985 (0.05 %) och oberört av om kommunen är socialistisk eller borgerlig.

Regressionsanalysen pekar entydigt på Stockholms- och Malmöregionen som avvikare i ett annars enhetligt flödesmönster. Socialdemokratin tappar, helt enligt det långsiktiga mönstret, relativt sett flest röster till de borgerliga partierna i Stockholmsregionen 1982 och i Stockholms- och Malmöregionen 1985. För flödet från socialdemokratin till övriga partier är de ekonomiska indikatorernas betydelse otvetydig. Motsvarande tendenser finner vi även 1982 men på en markant lägre nivå samt med en omvänd (för s positiv) ef-

fekt av en högre arbetslöshetsnivå (socialdemokratin var i opposition).

Det faktum att vi finner samma grundläggande prediktiva struktur för de socialdemokratiskt relaterade flödena såväl 1982 som 1985 var oväntat men mycket positivt med tanke på vår målsättning att skapa en förklaringsmodell för partitytesmönstren som håller över tiden.

Vänsterpartiet-kommunisterna: Enligt riksbytesmatriserna förlorar vpk vid vart och ett av de senaste valen ca 20 % av sina väljare till socialdemokraterna men vinner samtidigt lika många nya väljare tillbaka. I riksdagsvalet 1982 t ex röstade 25 % av vpk:s väljare 1979 på socialdemokraterna 1982 medan ca 15 % bytte från socialdemokratiska partiet till vpk. Såväl 1982 som 1985 dominerar (förklarar mer än hälften av variansen) vpk:s lokala styrka som förklaringsfaktor. Flödet till socialdemokratin från vpk minskade med 0.8 % (1982) och 0.6 % (1985) för varje procentenhet starkare lokalt röststöd för vpk i föregående val. Socialdemokraternas lokala partistyrka har inget prediktivt värde. Bortsett från ett marginellt utbyte med det populäraste av de två mittenpartierna byter vpk enligt riksbytesmatrisen, i övrigt, endast väljare med kategorin övriga partier. I den relationen är vpk:s partistyrka som förklaringsfaktor klart underordnad partistyrkan för kategorin övriga partier. Flödet från vpk till övriga partier bromsas visserligen med 0.2 % (1982, nivå 4 %) resp 0.4 % (1985, nivå 6 %) för varje procent starkare lokalt vpk men flödet ökar med 0.6 % (1982) resp 1.3 % (1985) för varje procent starkare övrigt parti. Nivån på den lokala arbetslösheten bromsar vidare flödet (från vpk) i samma omfattning som lokal partistyrka medan däremot varje procentenhet ökad socialbidragsnivå ökade flödet med 0.2 %. Den förklarade variansen var särskilt hög i de socialistiskt styrda kommunerna. Motsvarande ekonomiskt baserade tendenser finner vi för flödet till socialdemokratin såväl 1982 som 1985. Regressionsanalysen påvisar dessutom att vpk hade särskilda problem i Malmöregionen såväl 1982 som 1985.

Siffrorna visar klart den markanta konkurrenssituationen mellan vpk och kategorin övriga partier. En högre arbetslöshetsnivå gynnade vpk i båda valen medan en högre socialbidragsnivå gynnade kategorin övriga partier. För Malmöregionen 1985 antyder materialet ett flöde från s till vpk och från vpk till kategorin övriga partier.

Borgerliga flöden: Därmed övergår vi till den

borgerliga sidan. De största flödena finner vi från folkpartiet till moderaterna 1982 (27 % av fp:s röster 1979) och från moderaterna till folkpartiet 1985 (16 % av moderaternas röster 1982) samt från centern till moderaterna 1982 (11 %) och från centern till folkpartiet 1985 (16 %). Resultatet av regressionsanalysen av dessa flöden framgår av tabell 7a-b.

Vi konstaterar att de tyngsta förklaringsfaktorerna är identiska för samtliga flöden. Lokal partistyrka och inkomstnivå dominerar totalt. För flödena mellan moderaterna och folkpartiet förklarar lokal moderatstyrka hela 39 % av variansen 1982 medan lokal fp-styrka har motsvarande effekt 1985. Lokal inkomstnivå har betydligt högre förklarings- och prediktivt värde 1985. Generellt gäller dock att en högre inkomstnivå ökade flödet från det minst populära partiet till det mera.

Beträffande flödet från centern till moderaterna 1982 respektive centern till folkpartiet 1985 är inte endast faktorerna desamma. Faktorernas förklarade varians är i det närmaste identiska.

Skillnaden är att samtliga faktorer har drastiskt ökat sina prediktiva värden 1985.

Beträffande flödet mellan centern och folkpartiet 1982 (ej redovisat i tabell) var de ömsesidiga styrkerelationerna avgörande. Lokal folkpartistyrka dock betydligt mer väsentlig än centerstyrka. Den lokala centerstyrkan ökade betydligt i betydelse som prediktiv faktor 1985 men lokal inkomstnivå var den viktigaste förklaringsfaktorn.

Centern klarade sig således genomgående dåligt i resursstarka centerkommuner kring storstäderna medan partiet klarade sig relativt bra i resursfattiga centerkommuner. Klara kommunalrådseffekter accelererade eller bromsade dessa grundläggande effekter (jfr analysen av extremkommunerna nedan). Vi kan vidare konstatera att centern hade bäst hjälp av sin lokala styrka gentemot folkpartiet 1985, att lokal inkomstnivå var mest negativ för centern gentemot folkpartiet 1985 samt att centern såväl 1982 som 1985 klarat sig bäst där någon av eller helst både folkpartiet och moderaterna varit svaga.

Tabell 7a. Förklarad varians (R^2) för flödena Fp-M(82); M-Fp(85) samt C-M(82); C-Fp(85).

	Mod styrka	Folkp styrka	Center styrka	Inkomst nivå	Soc. b nivå	Alös nivå	Sthlm sreg	Tot. förkl. varians
Fp-M 1979/82 R^2 27 %	0.39	0.19		0.10	0.02			0.70
M-Fp 1982/85 R^2 16 %	0.10	0.38		0.15		0.02		0.65
C-M 1979/82 R^2 11 %	0.08		0.04	0.71			0.01	0.84
C-Fp 1982/85 R^2 16 %		0.06	0.04	0.74			0.02	0.86

Tabell 7b. Prediktivt värde (B) för flödena Fp-M(82); M-Fp(85) samt C-M(82); C-Fp(85).

	Mod styrka	Folkp styrka	Center styrka	Inkomst nivå	Soc. b nivå	Alös nivå	Sthlm sreg
Fp-M 1979/82 B 27 %	0.37	-0.65		0.10	0.36		
M-Fp 1982/85 B 16 %	-0.12	0.70		0.24		-0.25	
C-M 1979/82 B 11 %	0.13		-0.07	0.06			0.91
C-Fp 1982/85 B 16 %		0.56	-0.15	0.27			2.4

Partistyrka och lojalitetsnivå.

Om vi avslutningsvis jämför partistyrkans förklarings- och prediktiva värde för lojalitetsnivån kan vi först konstatera att det prediktiva värdet är genomgående positivt. Allt annat konstant är en större lokal styrka bättre än en mindre. Undantaget är kategorin övriga partier i kommunalvalet 1985 där väsentliga inbrytningar gjordes för miljöpartiet och lokala partier i kommuner där de tidigare inte varit representerade. Genombrottet var dock inte av den storleksordningen att den gav utslag i negativ riktning i den regressionsanalysen. I övrigt gäller att partistyrkan är väsentligast för de små partierna. För varje procentenhets högre lokal styrka för vpk, fp och övriga partier 1982 var lojalitetsnivån, *ceteris paribus*, mer än en procent högre i riksdagsvalet. Även 1985 är värdet för vpk över 1 %. För fp är värdet 0.8 %. Med undantag för övriga partier 1985 är den förklarade variansen i samtliga dessa fall över 0.30 vilket är de högsta förklaringsvärdena för denna faktor för samtliga partier utom för moderaterna 1982 med ett förklaringsvärde på 0.51. För centern båda åren och för moderaterna 1985 ligger förklaringsvärdet mellan 0.05 och 0.1. För socialdemokratin ligger förklaringsvärdet 1982 på 0.13 och 1985 på 0.05. Orsaken till dessa effekter bör vara trösklarna i lokal partistorlek som partierna passerar i sin utveckling. Lokal representation är den naturliga första tröskeln (1.5–4 %) vanligast strax under 2 %. Nästa nivå kommunstyrelserepresentation (ca 8 %) med allmän nämndrepresentation något högre, etc.

Det är väsentligast för ett parti att forcera de lägsta nivåerna. För ett väletablerat parti, även lokalt, förlorar partistyrkan i självständig betydelse för valresultatet utom vad gäller de interna relationerna mellan de borgerliga partierna.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera

att vi har ett storstadsfenomen i valbeteende som dock kan relateras till medelinkomstnivå men ej till politisk majoritet.

att egenstyrka är väsentligast för gruppen övriga partier och vpk.

att styrkerelationerna mellan de borgerliga partierna, kompletterat med medelinkomstnivå i hög grad förklarar och predikterar flödesvariationerna inom det borgerliga blocket.

att flödet från de borgerliga och de socialistiska partierna till gruppen övriga partier såväl 1982 som 1985 till mycket stor del kan förklaras med

ett lokalt ekonomiskt missnöje med den egna eller bekantas ekonomiska situation. Deprivationsfaktorerna arbetslöshet (ökar flödet) och socialbidragsnivå (ökar flödet) samt befolkningsutvecklingen (minskar flödet) framträder som signifikanta faktorer i vår regressionsanalys såväl 1982 som 1985. För det borgerliga flödet till övriga partier tillkommer även det lokala inflationsmättet servicekostnad (ökar flödet) och lokal inkomstnivå (minskar flödet) som signifikanta faktorer.

att flödet mellan de socialistiska och det borgerliga blocket i hög grad är relaterat till borgerlig/socialistisk styrka men att deprivationsfaktorer hade betydelse 1982 samt att storstadsregionerna avvek såväl 1982 som 1985.

att samtliga faktorer medverkade till att storstadsregionerna uppvisade de största flödena såväl 1982 som 1985.

att regressionsanalysen av variationen i den socialdemokratiska lojalitetsnivån i samtliga kommuner i kommunalvalet 1985 klart visar den additiva effekten av samtliga våra ekonomiska indikatorer på den socialdemokratiska lojalitetsnivån. En positiv befolkningsutveckling är den enda ekonomiska faktorn som påverkar lojalitetsnivån i positiv riktning. Socialbidrags-, affluence-, arbetslöshets- och kostnadsutvecklingsnivån förefaller samtliga (i nu nämnd effektordning) signifikant ha bidragit till den socialdemokratiska förlusten i kommunalvalet 1985. Vad gäller de politiska faktorerna är partistyrkans positiva effekt begränsad till de borgerliga kommunerna. Partiet tappade signifikant mer (*ceteris paribus*) i de socialistiska jämfört med de borgerliga kommunerna.

att för centern (särskilt i S1 kommunerna) är korseffekten av centerns egen styrka och lokal inkomst uppenbar. Faktorerna förklarar 60 % av variansen (inkomstnivå (40 %), partistyrka (20 %)). Om inkomstnivån är 1 000 kr högre tenderar den centerpartistiska lojalitetsnivån att sjunka med 1.1 %, om partistyrkan ligger 1 % högre höjs lojalitetsnivån med 1 %. För B1 kommunerna är den egna centerpartistiska styrkan helt dominant som förklaringsfaktor dock på en något lägre prediktiv nivå.

att i flödesavseende inom det borgerliga blocket avviker Stockholm (särskilt starkt flöde c-fp och c-m), Göteborg (särskilt starkt flöde c-fp och m-c) samt Malmö (särskilt starkt flöde c-ö).

Extremkommuner i valhänseende. Kommunalvalet 1985

Generellt. Politiska kopplingar.

Efter denna första presentation av skilda miljömässiga (politiska och ekonomiska) effekter skall vi vända på analysen och specialgranska de kommuner 1985 där partierna klarat sig särskilt bra eller särskilt dåligt och se om den analysen kan komplettera bilden av det kommunala valresultatet 1985.

Först kan vi konstatera att *socialdemokraternas valresultat* samvarierar endast med vpk:s och kategorin övriga partiers. I 1985 års val har socialdemokraterna trettio mycket bra kommunalval (dvs med resultat som för partiet är bättre än en standardavvikelse över medeltalet för partiet i samtliga kommuner), respektive trettiosex mycket dåliga (sämre än en standardavvikelse under medeltalet). I dessa senare trettiosex kommunalval går kollektivet övriga partier bra (bättre än medelvärdet) eller mycket bra i tjugosju. Motsvarande siffra för vpk är tjugoen. Dessa tendenser kvarstår för kommuner med socialistisk majoritet. För de bästa socialdemokratiska kommunalvalen finns motsvarande tendenser men de är inte lika markerade. Vi kan inte finna någon koppling mellan extremvalen för s och c. För s och m finns en liten tendens till bra val i samma kommuner. Sambandet mellan s och fp är främst att s klarar sig bäst i kommuner där fp av skilda skäl inte lyckas så väl (fattiga). Den omvända kopplingen är mycket svagare. Däremot är båda tendenserna mycket starkare i de socialistiskt styrda kommunerna vilket *inte* gäller för övriga samband ovan. För det *moderata valresultatet* i kommunerna är kopplingen till det folkpartistiska valresultatet tydlig särskilt i extremkommunerna. Av fyrtiotvå kommuner där fp klarar sig mycket bra går moderaterna dåligt (sämre än medelvärdet för partiet i samtliga kommuner) eller mycket dåligt (sämre än en standardavvikelse under medeltalet för partiet) i trettiofem. Den mest signifikanta kopplingen är mellan mycket goda folkpartival och mycket dåliga moderatval. För *centern och folkpartiet* finns dels ett generellt samband ($r = -0.5$) dels ett kraftigt samband i extremkommunerna. Av trettiofyra kommuner där centern klarar sig relativt bra klarar sig folkpartiet dåligt eller mycket dåligt i trettioen. Enda modifieringen av sambandet gäller centerns mycket dåliga kommuner där även moderaterna får ett tillskott av de nya rörliga rösterna.

Kommunalrådseffekter, politik och ekonomi.

Resultaten i regressionsanalysen ovan pekade entydigt mot att skilda aspekter av lokal socioekonomisk miljö i vissa fall kompletterad med den politiska miljöfaktorn förklarar det mesta av variationerna kring de generella rikstendenserna i varje fall i 1985 års val.

En närmare granskning av extremresultaten för de enskilda partierna förändrar inte bilden men förser oss med kompletterande nyanser. Resultatet i Järfälla är ett bra exempel: Järfälla är en socialdemokratiskt styrd pendlingskommun till Stockholm med en extremt hög skattekraft (120), hög socialbidragsnivå (1984:8) och en hög kommunalskatt (31.80). Samtliga faktorer borde, enligt det prediktiva mönster som redovisats ovan lett till ett dåligt resultat för socialdemokraterna. Resultatet blev istället en för 1985 års val unik socialdemokratisk uppgång på 5.7%. Orsaken förefaller entydig; en sanering av kommunens ekonomi (genom skattehöjning) från ett underskott på ca 60 miljoner till ett överskott och *löfte om sänkt skatt*.

Vi bör emellertid inte, som påpekas i våra enquetesvar (jfr appendix 2), underskatta kommunalråds- eller 'Thaléneffekten'; "Thalén saneraren att lita på". Det skall i 1988 års val bli särskilt intressant att följa utvecklingen i Järfälla: Är "Thalénrösterna" bara utlånade till socialdemokraterna eller finner vi tendenser till att de stabiliseras?

För övriga *socialdemokratiska* kommuner med det relativt sett bästa resultatet finner vi få kommunalrådseffekter. Av de *femton bästa* kommunerna för partiet hade endast fyra socialistisk majoritet. Åter är den ekonomiska omgivningen den bästa prediktorn. I dessa kommuner (Järfälla undantaget) är den genomsnittliga skattekraften 83. Det är märkbart hur partiet stärker sin ställning i resursfattiga områden där partiet tidigare varit svagt. I nio kommuner med borgerlig majoritet (av de tjugo bästa) var den genomsnittliga socialdemokratiska styrkan inte högre än 28.9%, 1982.

När vi övergår till de *femton kommuner där socialdemokraterna klarade sig sämst* (-11.3 - -6.6) kan man först konstatera att elva hade socialistisk majoritet. I dessa hittar vi naturligtvis, i vårt enkätmaterial, ett antal sk affärer. Den dominerande bilden är dock den strukturellt likartade karaktären där en genomsnittlig skattekraft på 102 är mest framträdande. Vidare är den genomsnittliga socialbidragsnivån i de tjugo bästa kommu-

nerna 4 %, i de tjugo sämsta 6.3 %. Arbetslösheten är 2.3 resp 3.1 % och ungdomsarbetslösheten 4.7 resp 7.7 %. Generellt visar vår flödesanalys att det socialdemokratiska partiet klarar sig bättre i s-styrda kommuner där socialbidragsnivån sjunker (förändringsdata 82/85) och sämre om nivån stiger oberoende av lokal regim. Tendensen är mindre tydlig för ändringar i arbetslösheten. Min bedömning blir att det 1985 fanns i ett stort antal relativt resursstarka socialdemokratiskt styrda kommuner ett latent missnöje som kanaliserades i röstande på övriga partier (tex Skånepartiet), folkpartiet eller vpk. Det framgår tydligt av enkäterna att "affärerna" som utlöste flödet kunde vara av såväl allvarlig som relativt bagatellartad karaktär. Den naturliga förklaringen till att vi finner en högre potential för ett flöde från socialdemokratin med en högre skattekraftsnivå är naturligtvis att det kommunala och individuella beroendet av staten minskar med en högre individuell och kollektiv inkomstnivå.

När vi övergår till de *moderata extremkommunerna*, vad gäller röstutveckling, kan vi konstatera att partiet i fem av de åtta bästa kommunerna är dominanta i det styrande borgerliga blocket. I tre av dessa genomfördes skattesänkningar just före valet i vad som enligt enkätmaterialiet allmänt uppfattades som goda kommunala ekonomier utan nedskärningar. Generellt finns i enkätmaterialiet flera fall där man allmänt pekar på en moderat kommunalrådseffekt. I de närmast följande sju kommunerna finner vi fem kommuner med socialistisk majoritet där fp 1982 hade en genomsnittlig styrka på 2.9 %. Med centern i opinionsmässig motvind, inget övrigt parti, förefaller moderaterna i dessa kommuner varit det enda trovärdiga alternativet till socialdemokraterna. I resterande extrema positiva moderatkommuner har antingen centern eller övriga partier gjort ett katastrofval. Av de femton kommuner där moderaterna gick sämst tillhörde sju Göteborgsregionen, tre Stockholms- och två fanns i Östergötland. I tretton fall var moderaterna största borgerliga parti. I ett stort antal fall dominerade moderaterna det borgerliga blocket (7 borg, 5 vågm, 3 soc). Svaga m-råd, liberala traditioner och uppgörelser mellan m och s är de förklaringar som enkätmaterialiet pekar på. För min del förefaller en folkpartitradition i vissa fall tillsammans med negativa kommunalrådseffekter vara de troligaste förklaringsfaktörerna. Den dominantä

"göteborgseffekten" är intressant men vi har inte tillräckliga data för att uttala oss om dess orsaker förutom den kraftiga liberala traditionen.

För *folkpartiets extremkommuner* är karaktären av framgångar i storstadsregionerna och större städer markant. Av de tio främsta är nio att karakterisera som pendlingskommuner eller större städer. Särskilt intressant är en grupp socialdemokratiskt styrda större städer (på listan över folkpartiets förändrade resultat hamnar de mellan 10–25) med en skattekraft strax över 100. I dessa går socialdemokratiska partiet, moderaterna och centern tillbaka och samtliga röster tycks gå till folkpartiet. Helsingborg är ett exempel: M -1.6, C -3.7 och S -4.6 = -9.9. Folkpartiet gick fram 10.4 % till 16.1. Det märkliga är emellertid att i samtliga fall nådde folkpartiet upp till en nivå nästan identisk med den partiet hade 1970.

Två av folkpartiets framgångskommuner har inte karaktären av pendlings eller större städer nämligen de industriberoende kommunerna Tibro och Stenungsund. Vårt enquetematerial pekar på kommunalrådseffekten som mest trolig i Tibrofallet. Beträffande Stenungsund bör Göteborgseffekten vara förklaringen. Som vi konstaterat ovan är skattekraften en central prediktor. De tjugo bästa fp-kommunerna har en genomsnittlig skattekraft på 101. De tjugo sämsta på 84. De tjugo sämsta består av elva glesbygdskommuner, fem industriberoende och fyra kommuner av pendlingskaraktär till kommuner av typ Jönköping (Habo). Folkpartiets klassiska framtoning (jfr Back/Berglund), liberala traditioner i storstäderna, hög andel röstande i medelklassen, kamp för marginalskattesänkningar och trimning av statlig och kommunal sektor är inget som är tilldragande för flertalet av väljarna i de fattiga regionerna i Sverige.

För *centern* har vi flera fall av klara kommunalrådseffekter. Det bästa exemplet är de båda borgerligt styrda grannkommunerna kring Siljan i Kopparbergs län: Mora och Leksand. Kommunerna har en mycket likartad kommunalekonomisk, näringspolitisk och politisk struktur med en centerstyrka på 35–40 %. Trots detta tillhör Mora de tio sämsta och Leksand de tio bästa kommunerna för centern.

Starka centerkommuner återfinns i osannolikt stor omfattning både bland de femton bästa och de femton sämsta. Av de femton bästa var centern största borgerliga parti i fjorton, i de femton

sämsta är centern största borgerliga parti i åtta. Centern är emellertid större genomsnittligt i de sämsta (24.8 %, 1982) jämfört med de bästa (20.2 %) vilket beror på att vi har elva kommuner med borgerligt styre bland de sämsta mot endast tre bland de bästa. Skattekraften är 89 för de femton sämsta och 84 för de bästa. Skattekraft förefaller således inte vara en lika central variabel för centerns extremkommuner som för tex folkpartiets och socialdemokraternas. Större betydelse, som prediktivt instrument har den näringsekonomiska fördelningen. Den är för de femton sämsta (8 pendl, 4 div och 3 industrib.) samt för de femton bästa (5 glesb, 5 industri, 3 div samt 2 pendlingskommuner).

Vi finner i flera fall att liberala traditioner vid låg skattekraft haft svårt att slå igenom, vilket varit till centerns fördel. Omvända förhållandet har gällt centerstarka regioner i storstadsområden med hög skattekraft.

För *miljöpartiet* håller vår generella förklaring även för extremkommunerna. Av miljöpartiets tjugo bästa kommuner ställde partiet 1982 inte upp i tretton.

För kategorin *övriga partiers framgång* är kopplingen till det socialdemokratiska partiets resultat uppenbar. Socialdemokratiska partiets resultat var för de tio bästa kommunerna för kategorin *övriga partier* -7.4 % (7 socialdemokratiskt styrda) men "endast" -4.2 % för de tio följande (8 socialdemokratiskt styrda). Det är tydligt att det i ett antal socialdemokratiskt styrda kommuner fanns ett utrymme som i fallen ovan fylldes av kategorin *övriga partier*.

Slutsatser och framtida forskning

Slutsatsen av min analys är att vi har funnit klara effekter av den politiska och ekonomiska miljön på de politiska partiernas lokala valresultat. Särskilt den lokala inkomstnivån tycks 1985 ha inneburit likartade problembilder för väljarna vilket kan ha varit orsaken till de likartade förändringarna i röstningsbeteendet. Under 50- och 60-talen var det i valforskningen populärt att tala om den nationella valvinden som blåste lika över fattiga och rika valdistrikt. Jag tar inte ställning till riktigheten i detta påstående utan konstaterar endast att den nationella valvinden har kompletterats med starka lokala vindar som 1985 var kraftigt ekonomiskt relaterade.

Analysen kan dock enbart ses som hypotesgenererande. Valen 1982 och 1985 som är kärnan

i vår analys kanske var av mycket speciell karaktär med Westerbergeffekten 1985 och den ekonomiska svackan 1982. Resultaten kanske inte är generaliseringsbara. Valet 1988 ger oss en första test på den frågan.

Jag måste naturligtvis även fördjupa analysen till valdistriktsnivå (ca 1000-1500 röstberättigade). I ett första testfall skall jag studera de 152 valdistrikten i Malmö kommun. Den ekonomiska sociala och politiska homogeniteten i dessa valdistrikt är det första analysobjektet. Bildar de nya villasamhällena i Malmö en typ av enhetlig social miljö som starkt påverkar röstningen? Är de sociala nätverken och kontakterna starkare i villasamhällena än i hyresområdena? Det är knappast troligt att partipolitiken är en så central del av vardagen och de dagliga samtalen som de förmodligen var i gamla tiders bruksamhällen (Jfr Bergström 1983:31).

Homogeniteten i valdistrikten bostads-, inkomst- och yrkesmässigt är naturligtvis olika. Skilda mått på den socioekonomiska homogeniteten kommer att kopplas till mått på den politiska homogeniteten i valdistrikten. Resultaten i min uppsats ovan kan sedan testas på detta nya material.

Därmed är vi väl rustade för att genomföra en undersökning på individnivå av valet i Malmö kommun. Väljarnas subjektiva upplevelser av sin ekonomiska (har du fått det mycket bättre, bättre, oförändrat, sämre eller mycket sämre) och sociala miljö och deras syn på de politiska partierna är naturliga variabler i den analysen. Objektiva mått på inkomstnivåer, inkomstförändringar, flyttningsmönster och sociala nätverk vore naturligtvis av stort värde. Betydligt svårare att fastställa är naturligtvis hur dessa miljövariabler har påverkat deras individuella röstningsbeteende.

Idealt skulle jag naturligtvis vilja genomföra såväl ekologiska som individbaserade analyser i ett urval av kommuner under ett antal val. En sådan forskning är nödvändig för att arbetet med konstruktionen av prediktiva modeller över röstbeteendet skall kunna föras vidare.

- *Ett tack till Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) för finansiella resurser, Sören Holmberg, Göteborg, för tillgången till de nationella bytesmatriserna samt Leif Johansson, Lund för tillgången till kommundatabasen.*

Appendix 1. "Tekniken innebär i huvudsak följande: Korrelationskoefficienterna mellan samt-

liga i en analys ingående variabler beräknas och med utgångspunkt från den av de oberoende variablerna som har högst samvariation med den beroende variabeln bestäms en första regressionskvation. Partialkorrelationskoefficienterna mellan den återstående variationen hos den beroende variabeln och de återstående oberoende variablerna beräknas sedan och den oberoende variabel för vilken den högsta koefficienten noteras inkluderas i regressionskvationen som för varje steg skrivs om. Processen fortsätter tills samtliga oberoende variabler förts in i regressionskvationen eller tills den högsta kvarvarande partialkorrelationskoefficienten får ett icke-signifikant värde. Som slutresultat av beräkningarna erhålles en regressionskvation, en uppgift om hur stor andel (återgiven som R^2) av variationen i den beroende variabeln som "förklaras" genom att man tillämpar denna regressionskvation samt uppgifter om storleken på samtliga residualer sedan det avslutande steget genomförs." (Gustafsson, 1974:115 cit).

Appendix 2. En enkät har skickats till samtliga partier i de kommuner där något parti fick ett resultat som tillhörde de tio bästa respektive de tio sämsta kommunalvalsresultaten för partiet 1985 jämfört med 1982. I detta sammanhang har vi endast redovisat spridda illustrativa resultat från materialet. Vi återkommer i annat sammanhang till en mer grundläggande analys och presentation av enkätundersökningen.

Litteratur

- Almond, G A – Verba, S, "*The Civic Culture*", Princeton, New York, 1963.
- Anckar, D – Damgaard, E – Valen, H (red), *Partier, ideologier, väljare*, Åbo Akademi, Åbo, 1982.
- Andersson, R – Lundmark, M – Malmberg, A, "*Mot en ny regional industristruktur?*", Kulturgeografiska institutionen, Uppsala, 1983.
- Back, P E – Berglund, S, *Det svenska partiväsendet*, Almquist och Wicksell, 1978.
- Berg, S, "Spatial Influence on Voter Transitions in Swedish Elections", Lund, mimeo, 1987, *Electoral Studies* forthcoming.
- Bergström, H, *Får vi blå brukssamhällen?* mimeo, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholm, 1983.
- Curtice J – Steed, M, "Electoral choice and the production of government", *British Journal of Political Science*, 12, 249–98, 1982.
- Dogan, M – Rokkan, S, (eds), *A Quantitative Ecological Analysis in the Social Science*, The MIT Press, Cambridge, 1969.
- Franklin, M J, "*The Decline of Class Voting in Britain*", Clarendon Press, Oxford, 1985.
- Gustafsson, G, "*Partistyrka och Partistyrkeförskjutningar*", Studentlitteratur, Lund, 1974.
- Harrop, M – Miller, W L, *Elections and Voters*, Mac Millan, London, 1987.
- Holmberg, S, *Väljare i förändring*, Liber, Stockholm, 1984.
- Johansson, L – Schmidt, S, "*Stabilitet, variation och förnyelse. Partipolitisk struktur i kommunerna 1973–82*", Kommunfakta förlag, Lund, 1983.
- Johnston, R J, "*The Geography of English Politics*", Croom Helm, London, 1985.
- Lockwood, D, "Sources of variation in working class images of society", *Sociological review*, 14:249:67.
- Miller, W L, "Measures of electoral change using aggregate data", *JR Statistical Soc. A*, 122–142, 1972.
- Miller, W L, "Social Class and Party Choice in England", *British Journal of Political Science*, 8, 285–312, 1978.
- Rose, R (ed), "*Electoral Behavior*", The Free Press, New York, 1974.
- Segal, D R – Meyer, M W, "The Social Context of Political Partisanship in Dogan, M – Rokkan, S (1969) eds.
- Svenska Kommunförbundet, "*Näringsliv och sysselsättning*", 1983.
- Sveriges Industriförbund, "*Industrin i Sverige – var finns den?*", 1982.
- Särilvik, B, "Sweden-The Social Basis of the Parties in a Developmental Perspective". Chap 8 in Rose (ed), 1974.
- Taylor, P J, "*Political Geography*", Longman, New York, 1985.

Ekonomisk utveckling och valresultat. En undersökning av resultaten i de svenska valen 1932–1985 och en kritisk granskning av den moderna politiska ekonomin.

AV ANDERS HÅKANSSON

1. Undersökningsområde och uppläggning

Denna uppsats behandlar sambandet mellan ekonomi och politik i Sverige.* Specifikt undersöks och diskuteras den ansats som brukar betecknas den moderna politiska ekonomin. Dvs studier av interaktionen mellan ekonomin och politiken i ett samhälle med vissa bestämda teoretiska antaganden som grund. I detta sammanhang speciellt samspelet mellan regeringars och väljares beteenden, och de resultat detta får för regeringspolitik och väljarpreferenser. Ansatsen grundas i antaganden hämtade från Public Choice och från statsvetenskapen.¹

Uppsatsen bygger vidare på den forskningsöversikt som publicerades i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1. (Håkansson, A.: Samband mellan ekonomisk och politisk utveckling i Sverige. En forskningsöversikt.) Där beskrevs ansatsens teoretiska utgångspunkter. Vidare presenterades forskningen, och studiernas uppläggning och resultat kommenterades. Diskussionen utmynnade i ett försök till systematisering av resultaten i undersökningarna av utvärderingsfunktionerna.

Den ekonomiska utvecklingens samband med valresultaten kommer här att prövas på svenska valresultat mellan 1932 och 1985. Två alternativa hypoteser för hur sambandet mellan ekonomi och valresultat kan se ut kommer att testas. Vidare skall de grundläggande antagandena som den moderna politiska ekonomin bygger på (och som presenterades i kapitel 1 i översikten) diskuteras i ljuset av teoretiska antaganden och de empiriska resultaten. Vilka antaganden om sambandet mellan ekonomisk och politisk utveckling jag anser att mina resultat och övrig forskning tillsammans med den teoretiska diskussionen ger stöd för kommer att presenteras avslutningsvis.

2. Sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat i Sverige 1932–1985.

I detta kapitel kommer sambandet mellan ekonomi och politik att prövas på de svenska valresultaten. Det är valresultatens avvikelser från ett normalröstetal som kommer att undersökas mot ekonomins utveckling under valåret.²

Det är viktigt att poängtera att de antaganden om väljarna som kapitel två bygger på anges i kapitlet. Den moderna politiska ekonomin har ju annars byggt upp omfattande bilder av beteendet hos såväl väljarna som partierna och regeringarna. Hur jag ställer mig till dessa är ämnet för kapitel 3.

Avsnittet kan sägas ha två syften. För det första att

- undersöka vilka samband det finns mellan samhällsekonomin utveckling och resultaten i de svenska valen.

Om samband erhålles skall för det andra två hypoteser prövas. Den ena hypotesen, utvärderingshypotesen, säger att:

- Väljarna utvärderar resultaten av regeringarnas ekonomiska politik och bedömningarna manifesteras i riksdagsvalen.

Hypotesen förutsätter att regeringspartiet gynnas av en gynnsam ekonomisk utveckling, ”goda tider”, och förlora på en ekonomi som utvecklar sig dåligt, ”dåliga tider”.³

Tre undersökningar har tidigare studerat de svenska valresultaten utifrån denna ansats. Ryde (1950) och Jonung och Wadensjö (1979a) fann att den industriella konjunkturen påverkade rege-

ringspartiets valresultat enligt modellen. Ett likt resultat erhöj Madsen (1980) som förutom samband med BNP-tillväxten, som indikator på realinkomstutvecklingen, konstaterade en signifikant påverkan från arbetslöshetens utveckling.⁴

Utvärderingshypotesen kommer att prövas mot en konkurrerande hypotes, policyhypotesen, som hävdar att

- Väljarna värderar den ekonomiska utvecklingen så att ett visst ekonomiskt läge gynnar ett och samma parti oberoende av om det innehar regeringsmakten eller ej.

Hypotesen förutsätter att väljarna utöver att studera ekonomin också värderar partiernas åsikter och eventuellt deras historiska politikresultat. Även här finns ju ett visst inslag av utvärdering, men här gäller det inte bara ekonomins kortsiktiga utveckling.

Exempelvis skulle socialdemokraterna relativt sett kunna tänkas göra bättre val om arbetslösheten är hög än om den är låg. Orsaken skulle kunna vara att bekämpningen av arbetslösheten av allmänheten uppfattas som en viktigare fråga för socialdemokraterna än för de borgerliga partierna.⁵ På motsvarande sätt skulle en hög inflation kunna tänkas gynna partier som i större utsträckning har argumenterat för att denna företeelse skall bekämpas och därför blivit förknippade med en sådan inriktning. Vanligen är detta konservativa och liberala partier. Denna hypotes blev inte föremål för studie i de tidigare omtalade undersökningarna.

Tabell 1 visar de olika samband som kan förväntas om de två alternativa hypoteserna skall erhålla stöd.

Om utvärderingshypotesen skulle bekräftas skall regeringspartiet förlora på hög inflation och ökad arbetslöshet och vinna på stark tillväxt i realinkomsten. Om å andra sidan policyhypotesen skulle få stöd måste socialdemokraterna vinna på

ökad arbetslöshet och förlora på hög inflation medan konservativa och liberala partier skall vinna på hög inflation och förlora på ökad arbetslöshet. I policyhypotesen är realinkomstutvecklingens samband med valresultaten inte specificerat i förväg.

Valresultatet har jämförts med ett normalröstetal baserat på valresultaten under en tolvårsperiod före det aktuella valet. Undersökningen begränsas därmed till perioden 1932–1985 då valet före 1921 inte kan utnyttjas för att beräkna normalröstetal. Orsaken är att ett normalröstetal som baserats delvis på val när inte hela befolkningen har rösträtt skulle bli missvisande. Därmed skiljer sig den undersökta tidsperioden i två avseenden från den enda tidigare studien som omfattar efterkrigstiden. Madsen (1980) studerade perioden 1924–1973.

Krigsvalen 1940 och 1944 är uteslutna i denna undersökning. Redan Ryde hävdade att krigsvalen var starkt påverkade av andra än konjunkturella faktorer.⁶ Detta resultat ifrågasatte Jonung och Wadensjö (1979a). Mina rön tyder dock på att valresultaten i dessa val inte kan förklaras av ekonomiska förhållanden, på ett jämförbart sätt med övriga val.⁷ Dessa val är också uteslutna i Madsens undersökning.⁸ Sannolikt är det så att den ekonomiska utvecklingen, trots att den var långt ifrån normal, här har fått stå tillbaka för andra faktorer. Mest närliggande är då den nationella uppslutningen kring regeringen vid krigsfara.

Strävan har varit att så långt som möjligt replikera Madsen vad gäller beroende och oberoende variabler. Detta för att möjliggöra att hans resultat skall kunna testas med tidsfaktorn som tänkbar förklaring till skilda resultat samt att utvärderingshypotesen skall kunna prövas mot den konkurrerande hypotesen.

Oberoende variabler i undersökningen är utvecklingen av konsumentprisindex, av arbetslösheten enligt AMS respektive Arbetskraftundersökningarna (AKU) och av bruttonationalprodukten i fasta priser per capita.⁹ Variablerna är

Tabell 1. Förväntade samband i utvärderings- och respektive policyhypotesen.

	Utvärderingshypotesen	Policyhypotesen	
	Regeringspartiet	Valresultat för: Socialdem.	Konserv/Liberala
Inflation	-	-	+
Förändring av arbetslösheten	-	+	-
Realinkomstutveckling	+	?	?

mätta som förändringen mellan värdet under valåret jämfört med värdet under året före valet.¹⁰

Regeringarnas partitillhörighet har klassificerats efter det parti som innehade statsministerposten. Det är rimligt att anta att i varje regering detta parti anses av allmänheten ha störst inflytande över den ekonomiska politiken och därmed över den ekonomiska utvecklingen vid valet.¹¹ Syftet med detta är att neutralisera problemet med koalitionsregeringars skilda utseende och interna relationer vilket kan ha givit de ingående partierna ansvar i varierande omfattning.¹²

Som indikator på konservativt/liberalt valresultat i Sverige har moderaternas och folkpartiets sammanlagda valresultat använts.¹³ Skälet är att det framförallt är dessa två partier som propagerat mot och uppfattats som motståndare till hög inflation.

Låt oss då se vilka resultat som regressionsanalyserna ger. Först prövas utvärderingshypotesen på valresultaten för regeringspartiet.

Tabell 2. Regressionsanalyser av regeringspartiets valresultat - Utvärderingshypotesen. (Betavärden)

	(1)	(2)
Inflation	-.86**	-
Förändring av arbetslösheten	-.75**	-
Realinkomstutveckling	-	.48
R ²	.74	.23
N	15	15

(** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och - = ej medtagen i regressionsanalysen.)

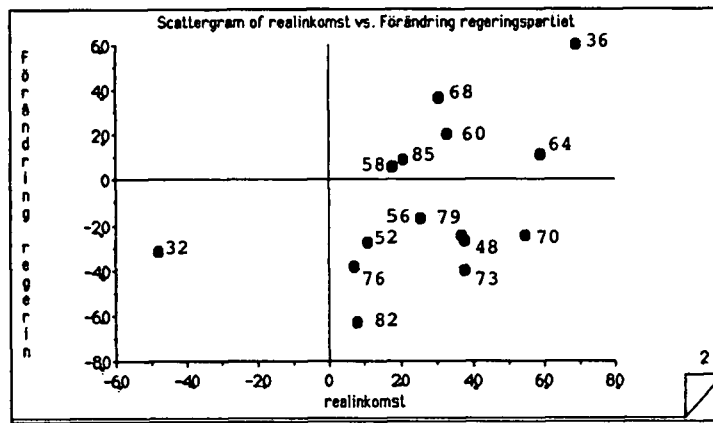
Sambanden förefaller starka och går i den riktning som förutspåts i utvärderingshypotesen. Se plotdiagrammen för realinkomsttillväxten och inflationen mot valresultaten. Såväl inflation som förändringen av arbetslösheten redovisar ett starkt negativt samband med regeringspartiets valresultat. Sambanden är signifikanta på 1-procentnivån.

Resultaten skiljer sig från Madsens rön i det att också inflationen i signifikant mån påverkar valresultaten. Resultatet tyder till och med på att inflationen är den förklaringsfaktor som har det starkaste sambandet med valresultaten. Se det tydliga sambandet i plotdiagrammet. Diagrammet tyder således på att om konsumentprisindexet stiger med mer än ca 5 procent har statsministerpartiet förlorat röster i valet, jämfört med de tidigare valresultaten för partiet under den aktuella tidsperioden. Enbart ett undantag har under perioden givits från denna regel. Förlusten har också ökat starkt vid en ännu högre inflation. Utan det avvikande fallet med deflation hade sambandet varit ännu starkare.

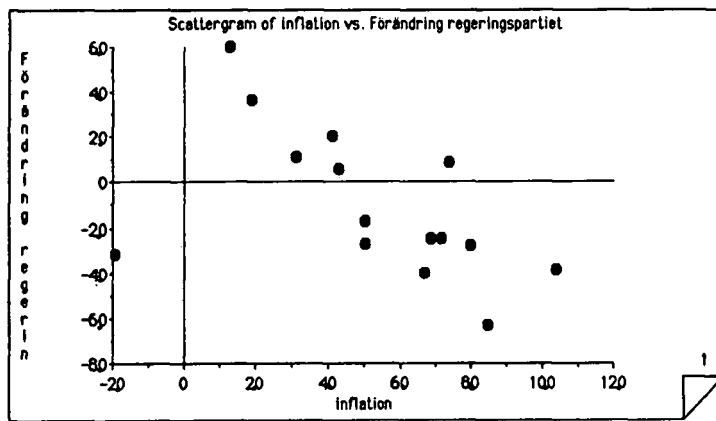
Resultaten för 1932 och också för det ur undersökningen uteslutna 1944 ger upphov till det mycket rimliga antagandet att ett 0-värde på prisstegringar är bäst för regeringen och att såväl deflation som inflation bestraffas av väljarkåren. Sambandet mellan prisstegringar och valresultat blir därmed inte linjärt utan olika för deflation respektive inflation.

Förändringen av arbetslösheten visar ett svagare samband med valresultaten. Ett par extremfall i ökning respektive minskning av arbetslösheten har givit starka bidrag till sambandet. Vid dessa val tycks arbetslöshetens utveckling fått stor betydelse för valresultaten.

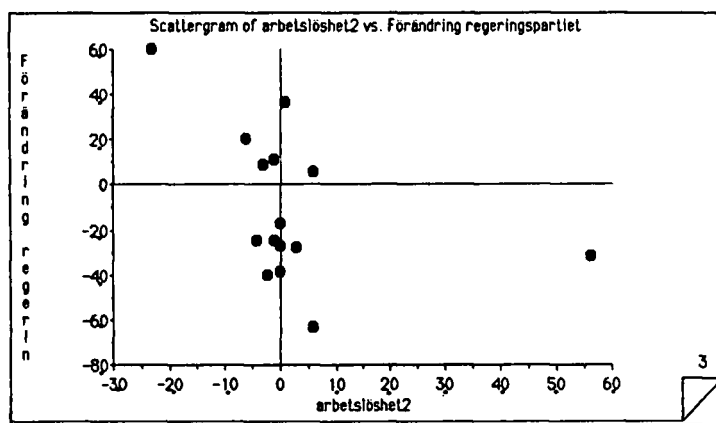
Figur 1. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av realinkomsten, 1932-1985.

Figur 2. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av inflationen, 1932–1985.

Figur 3. Sambandet mellan förändringen av regeringspartiets valresultat och utvecklingen av arbetslösheten, 1932–1985.

Sambandet för tillväxten i realinkomsten är dock svagare i denna undersökning än i Madsens. Värdet är nära gränsen till signifikans på 5-procentnivån. Realinkomsttillväxten har inte på ett korrekt sätt kunnat inkluderas i regressioner med de övriga variablerna. Orsaken är helt enkelt att arbetslöshetsförändring och tillväxt i realinkomsten är alltför högt korrelerade. De försök som gjorts tyder dock på att det är realinkomstutvecklingen som har haft de svagaste sambanden med de svenska valresultaten. Skälet till realinkomstens

minskade betydelse jämfört med Madsens resultat är att sambanden mellan realinkomstutvecklingen och valresultaten kraftigt har försvagats efter 1968 års val. För valen 1932–1964 är sambandet signifikant och relativt starkt. För valen fr. o. m. 1968 är sambandet däremot ytterst svagt. ($R^2 = .49$ respektive $.06$, $N = 8$ respektive 7 .) Madsens undersökning sträckte ju sig däremot enbart fram t. o. m. 1973 års val.

Att realinkomstutvecklingen trots allt inte säkrar betydelse visar en regression med inflation

och realinkomsttillväxt. Här blir båda värdena signifikanta. Tillväxten i realinkomsten uppvisar dock ett svagare samband med valresultatet än vad arbetslöshetsutvecklingen gör i regressionen tillsammans med inflationen. (Beta: .56 respektive $- .75$.) Enbart det senare värdet är också signifikant på 1-procentnivån. Till arbetslöshetsförändringens fördel talar slutligen också en större andel förklarad varians: R^2 : .74 mot .59 om inflationen istället undersöks tillsammans med realinkomstutvecklingen.

En av orsakerna till det försvagade sambandet mellan realinkomsttillväxt och valresultatet tycks vara en trendmässig försvagning i regeringspartiets resultat över tidsperioden. Om det tas hänsyn till detta förhållande i regressionsanalysen blir realinkomstutvecklingen åter signifikant på 5-procentnivån. ($R^2 = .38$).¹⁴

En annan orsak kan vara att 1960-talet skapat högre förväntningar på tillväxten vilka inte inriades på 1970-talet. Av diagrammet kan vi se att regeringspartiets resultat var sämre än förväntat, med hänsyn till hur realinkomstutvecklingen tidigare hade påverkat regeringspartiets resultat, under hela tidsperioden 1970–1982. Det är således tänkbart att befolkningens förväntningar skruvades upp under 1960-talet vilket gav upphov till samband på en lägre regressionslinje under 1970-talet. (Alla valresultat ligger då under den totala regressionslinjen).¹⁵ Detta innebär ju att antagandet om ett linjärt samband inte håller. Därav det svaga sambandet för hela tidsperioden.

Vissa undersökningar av amerikanska val har visat att sambandet mellan realinkomstutvecklingen och valresultatet inte har varit symmetriskt utan att sambandet enbart har varit signifikant för tider av ekonomisk nedgång.¹⁶ Att detta inte är orsaken till det relativt svaga sambandet för tillväxten i realinkomsten som redovisades i tabell 2 går det att utläsa i figuren. Regressionsanalyser visar också att det snarare är vid en bättre realinkomstutveckling som sambandet blir signifikant. För valen med en realinkomsttillväxt på mer än 3,5 procent jämfört med föregående år blir R^2 hela .756. $N=6$.¹⁷

Sammanfattningsvis tyder resultatet i jämförelse med Madsen på att inflationen erhållit ett kraftigt ökat samband med valresultaten, att förändringen av arbetslösheten fortfarande är signifikant medan realinkomstutvecklingens samband försvagats.

Därmed skulle det mesta vara frid och fröjd; Samband existerar mellan ekonomins utveckling

och valresultaten och utvärderingshypotesen har kunnat bekräftas. Andelen förklarad varians är heller inte föraktlig. Teoretiskt sett kan policyhypotesen inte samtidigt få stöd. Det är ändå lämpligt att se på resultaten av regressionerna med socialdemokraterna och moderaterna + folkpartiet som beroende variabler. Om inte annat så för att få bekräftelse på att sambanden saknas.

Tabell 3. Regressionsanalyser av socialdemokraternas och moderaternas + folkpartiets valresultat. – Policyhypotesen. (Betavärden)

	S			M+FP		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Inflation	-.62*	-	-	.60*	-	-
Förändring av arbetslösheten	-	.04	-	-	-.14	-
Realinkomstutveckling	-	-	.07	-	-	-.13
R^2	.39	.00	.01	.36	.02	.02
N	15	15	15	15	15	15

** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och – = ej medtagen i regressionsanalysen.

Det borde alltså inte finnas några samband i tabellen. Men sambanden för inflationen är signifikanta och de går i den riktning som policyhypotesen indikerar. För arbetslöshetsutvecklingen är dock sambanden närmast obefintliga. Det är uppenbarligen inte dags att sätta punkt här. En möjlig förklaring till resultatet som direkt faller i tankarna är att socialdemokraterna styr den alldeles övervägande delen av tidsperioden. Är det så att sambanden beror på att de borgerliga enbart vid tre val innehaft statsministerposten¹⁸ och att moderaterna och folkpartiet därför i oppositionsställning tjänat på en hög inflation?

Något fullödigt svar går i nuläget inte att ge då antalet fall av borgerlig regering är alltför få för att kunna studeras statistiskt. En antydning kan dock ges genom en jämförelse med sambanden i de val som skett med socialdemokraterna i regeringsställning. De förväntade tecknen på sambanden ändrar sig om det också förutsätts att regeringarnas partifärg skall ha betydelse för resultaten. Se tabell 4.

Det är de inringade tecknen som är intressanta. Eftersom det här bara är möjligt att studera socialdemokratiska regeringar är det arbetslöshetsutvecklingen som framförallt kommer i blickpunkten. Dock är det även möjligt att göra viss

Tabell 4. Förväntade samband vid borgerliga respektive socialdemokratiska regeringar.

Regering Valresultat	Utvärderingshypotesen				Policyhypotesen			
	Borg		Socialdem		Borg		Socialdem	
	S	M+Fp	S	M+Fp	S	M+Fp	S	M+Fp
Inflation	+	-	-	+	-	+	-	+
Förändr av arbetslösh	+	-	-	+	+	-	+	-

jämförelse med värdena från regressionerna av alla valen under tidsperioden. Därigenom kan man se på tendenserna i förändringen av sambanden mellan regressionerna av valresultaten för alla regeringar och regressionerna med enbart val med socialdemokratiska statsministrar.

Resultaten är fortfarande inte helt klargörande beroende på att värdena för regressionsanalyser med enbart borgerliga regeringar saknas. Det bör också påpekas att de borgerliga regeringar som existerat vid valtillfällena i alla tre fallen uteslutit höger/moderaterna. Folkpartiet (eller de frisinnade 1932) har dock suttit i regeringsställning vid alla tre tillfällena de borgerliga mött väljarna i regeringsställning.¹⁹ Värdena för arbetslöshetsförändringen får riktigt tecken i de nya regressionerna. Värdena förändras också i tre fall av fyra i den riktning som utvärderingshypotesen indikerar. Framförallt gäller detta inflationen för socialdemokraterna.

Viktigast är dock tecknen för utvecklingen av arbetslösheten. I regressionerna med socialdemokratisk statsminister erhåller socialdemokraterna ett negativt samband och moderaterna + folkpartiet ett positivt samband. Detta är det tydligaste tecknet på att det är utvärderingshypotesen som får stöd av materialet.

Problemet är det försvagade sambandet mellan inflationen och valresultaten för moderaterna och folkpartiet. Detta förhållande är delvis orsakat av att deflationen 1932 åter ger ett konstigt samband. Om regressioner företas utan år 1932 sjunker betavärdet för inflationen ner nästan i nivå med värdet för enbart socialdemokratiska regeringar.

En annan indikation går det också att få genom att studera de få fallen med borgerlig regering. Här är arbetslöshetsutvecklingen positiv för socialdemokraterna och negativ för moderaterna och folkpartiet. Som indikerades av minskningen av koefficienten för inflationen för M + Fp under borgerlig regering är det inflationen som ställer till problem. Deflationen 1932 ger M + Fp ett positivt samband. Om 1932 tas bort återfinns dock det förväntade negativa sambandet för M + Fp med inflationen när de borgerliga befinner sig i regeringsställning. Här är vi dock ute på mycket svag is beroende på det lilla antalet fall.

Ytterligare en indikator på att det är det huvudsakliga socialdemokratiska regeringsinnehavet som ställer till problem vid tolkningen av resultaten kan presenteras. Samband saknas nämligen helt mellan ekonomisk situation och valresultat om valresultatet för socialdemokraterna och vpk används som beroende variabel och

Tabell 5. Socialdemokraternas och Moderaternas + Folkpartiets valresultat - regressionsanalyser för alla resp. socialdemokratiska regeringar (Betavärden)

	S				M+Fp			
	Alla reg (1)	(2)	Socdem reg (1)	(2)	Alla reg (1)	(2)	Socdem reg (1)	(2)
Inflation	-.62*	-	-.82**	-	.60*	-	.49	-
Förändr av arbetslösh	-	.04	-	-.45	-	-.14	-	.43
R ²	.39	.00	.67	.20	.36	.02	.24	.18
N	15	15	12	12	15	15	12	12

(** = signifikant på 1-procentnivån, * = signifikant på 5-procentnivån och - = ej medtagen i regressionsanalysen.)

när på motsvarande sätt moderaternas valresultat undersöks.²⁰

Sammanfattningsvis blir slutsatsen att ekonomins utveckling visar ett starkt samband med valresultaten. Såväl utvecklingen av inflationen som arbetslösheten tycks ha haft signifikanta samband med valresultaten. Andelen förklarad varians är relativt stor. Hela 3/4 av variansen i korttidsförändringarna i valresultaten förefaller kunna förklaras av förändringarna i ekonomins utveckling. Sambanden tycks också vara symmetriska och således verka vid såväl goda som dåliga tider. Undantag måste dock göras för krigsåren som uppvisar ett kraftigt avvikande mönster. Svårare har varit att avgöra om utvärderings- eller policyhypotesen stöds av resultaten i undersökningen.

Det mesta talar för att väljarna utvärderar regeringarnas förda politik och inte stödjer partierna oberoende av regeringsställning som reaktion på den ekonomiska utvecklingen och bilden av partiernas prioriteringar. En stor försiktighet måste dock anbefallas, undersökningen vilar på mycket få observationer och är därför mycket känslig för enstaka avvikande fall. Ett helt klart svar kan därför inte ges förrän fler val kan studeras och då helst val med moderaterna och folkpartiet i regeringsställning.

Undersökningen av sambandet mellan den ekonomiska utvecklingen och valresultaten kan med fördel relateras till de i den tidigare översikten presenterade hypoteserna.²¹ Resultaten kan då kortfattat sammanfattas enligt följande:

- Regeringarnas tidigare resultat vad gäller handhavande av ekonomin tycks ha påverkat väljarnas utvärdering vid senare val.
- Svaga minoritetsregeringar och majoritetsregeringar tycks vara minst känsliga för den ekonomiska utvecklingen.
- Ett visst stöd finns för att styrkan i sambandet ökar vid extrema ekonomiska lägen.
- Att enbart negativ ekonomisk utveckling skulle visa samband med valresultaten gäller ej.
- Att väljarna utvärderar också icke-ekonomiska faktorer ger resultaten under krigen besked om. Här tycks ekonomin helt ha saknat betydelse.
- Utvärderingens utseende tycks inte variera beroende på väljarnas bilder av partierna. Detta har det i huvudsak negativa resultatet för policyhypotesen givit besked om.
- Väljarnas förändrade attityder till de olika ekonomiska faktorerna tycks ge förändrade utvärderingsfunktioner.

- En ökad kunskap om den ekonomiska utvecklingen tycks inte ha givit ökade värden för utvärderingsfunktionerna.

- Det relativt starka sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat talar mot hypotesen om att felaktig information om ekonomin skulle ge upphov till andra samband än de som baserats på ekonomins verkliga utveckling.

3. Teoretiska antaganden inom den moderna politiska ekonomin – en kritisk granskning

Undersökningarna av sambandet mellan ekonomi och politik inom den moderna politiska ekonomin bygger i hög utsträckning på några antaganden hämtade från "economic man" ansatsen inom nationalekonomin.²² Bland de viktigaste är att aktörerna är rationella och har maximering av egenintresset som mål. Studierna av sambandet mellan ekonomi och politik har utnyttjat dessa förutsättningar till att skapa en uppställning antaganden om de två huvudsakliga aktörerna som studeras: väljare och regeringar. Följande uppställning (tabell 6) söker sammanfatta dessa antaganden.²³

I diskussionsavsnitten 2.3 och 3.3 i översikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1 har jag utifrån forskningsresultaten sökt kommentera de flesta av de antaganden som utgör tillämpningar på interaktionen politik-ekonomi. Där gäller det i stor utsträckning informationsaspekterna i modellen. Diskussionen där har befunnit sig inom de grundantaganden som den moderna politiska ekonomin rör sig med. Ansatsen i sig har inte ifrågasatts.

Syftet med detta avsnitt är däremot att gå ett steg vidare och kortfattat kommentera realismen i tre grundstenar i modellen: antagandena om väljarens främjande av egoistiskt ekonomiskt egenintresse, regeringarnas hänsynstagande till popularitetsläge vid beslutsfattande samt aktörernas maximering av sin nytta.²⁴

Ännu mer grundläggande är den rationella idealmodellen. Dess viktigaste punkter kommer därför först att kommenteras ur ett mer teoretiskt perspektiv.

Downs har hävdats att teoretiska modeller "bör testas primärt ifråga om sina förutsägelser riktighet snarare än beträffande realismen i dess förutsättningar".²⁵ Två invändningar förefaller relevanta till detta förhållningssätt. Om vissa antaganden inte ger en realistisk bild av mänskligt beteende och goda förutsägelser ändå ges måste

Tabell 6. Antaganden om väljare och regeringar inom den moderna politiska ekonomin.

Antaganden om väljarna:

Klar och stabil målsättning:	Att främja sitt egoistiska ekonomiska egenintresse genom att ett visst parti får makten.
Full information	Om att och hur regeringarna påverkar den ekonomiska utvecklingen. Om hur den ekonomiska utvecklingen påverkar den egna ekonomiska situationen.
Maximera sin nyttofunktion	Genom att välja det alternativ (rösta på det parti) som bäst främjar hans egoistiska ekonomiska egenintresse under nästa mandatperiod.

Antaganden om regeringarna:

Klar och stabil målsättning	Att realisera sitt ideologiska program och inneha tillfredsställande popularitetsnivå, (för återval).
Full information	Om hur väljarna värderar regeringen. Om hur väljarna påverkas av utvecklingen av de ekonomiska förhållandena. Om hur ekonomin påverkas av regeringars ekonomiska åtgärder.
Maximera sin nyttofunktion	Genom att fatta ideologiskt motiverade beslut så länge populariteten är tillfredsställande och annars tillgripa mer populära åtgärder i sin ekonomiska politik.

det kunna förklaras hur det kan komma sig att diskrepansen mellan antagandena och sakernas verkliga tillstånd saknar konsekvens.²⁶ Att goda prediktioner ges kan således inte godtas som att också en förklaring givits.²⁷

Vidare, om förutsättningarnas realism är starkt ifrågasatt, föreligger risken att sambanden har andra orsaker än de antagna. D. v. s. att ett skensamband föreligger. I så fall är det speciellt viktigt att utröna om de angivna förutsättningarna i realiteten är de som undersökts. Jag ansluter mig sålunda till uppfattningen att det är nödvändigt att också skaffa empiriska belägg för att individerna har vissa värderingar eller upplever verkligheten på ett visst sätt som står i överensstämmelse med teorin för att förklaringar skall kunna sägas ha givits.²⁸

Den första förutsättningen inom den rationella idealmodellen är att aktörerna har en klar och stabil målsättning. I detta innefattas att målen är givna i modellen. De faktorer som formar målets innehåll ligger därför utanför modellen. Detta innebär att åsiktsbildningen inte kan analyseras. Det finns därför skäl att anta att detta har medfört att den målsättning som förutsätts i ansatsen har blivit orealistisk.

Grunden till detta skulle vara att de målsättningar och preferenser som individer formulerar

skapas under olika omständigheter och därmed blir olika beroende på under vilka sociala villkor individen befinner sig och på vilken ställning de intar inom ett system av sociala relationer. Betydelsen av det senare kan motiveras med att textfackföreningar och andra intresseorganisationer hjälper till att forma de individuella medlemmarnas värderingar i en gemensam riktning genom sitt arbete till stöd för vissa mål.²⁹ De politiska partiernas påverkan vid individernas åsiktsbildning torde också vara stark. Den information dessa presenterar om verkligheten och samhällsförhållanden kan antas i stor utsträckning forma attityderna hos partiernas sympatisörer. Väljarnas sociala omständigheter kan således också tänkas ha en likartad betydelse för individernas informationstillgång och därmed för resultaten av deras bedömningar.³⁰

Exkluderandet av allt utanför systemet leder, förutom till att det inte uppmärksammas att olika individer har olika målsättningar, till att förändringar i individernas målsättningar inte blir förenliga med modellen. Förändringar som kan vara orsakade av personliga eller historiska erfarenheter.³¹ Skolor, fackföreningar, företag, tidningar och partier skapar ju inte bara kollektivens identitet utan förändrar dem också genom att bryta ner gamla målsättningar och skapa nya.³²

Dessa antaganden om likartade intressen inom men inte mellan olika kollektiv (d. v. s. förekomst av gruppintressen) tycks också sätta vissa frågetecken för realismen i antagandet om individens egenintresse som drivkraft. Individens preferenser formar ju enligt ovan ständigt genom kontakt med samhället. Just denna förutsättning har varit den mest kontroversiella inom ansatsen. Egoismens realism kan diskuteras också utifrån andra utgångspunkter.

Att en individs jag formas i ständig kommunikation med andra individer betyder att det kan vara svårt att dra gränser kring detta individuella jag. En individ kan känna sig ingå i ett i många avseenden med andra delad gemenskap – gemensamt för tex maka/make, barn, föräldrar, släktingar, vänner – och hans/hennes jag-uppfattning kan sålunda delvis sammanfalla med deras. I den utsträckning som sådana andra individer inbegrips i en individs jag försvinner skillnaden mellan egoism och altruism.³³ Även om dessa inte anses tillhöra jaget kan samma slutsats dras av att t. ex. omtanke om familjen bedöms som förenligt med det egoistiska antagandet.³⁴

Omfattningen av egoismen som drivkraft i politiken är också oklar. Handlingar som motiveras av solidaritet med andra människor kan vara helt rationella. Det går inte att förneka möjligheten av rationell osjälviskhet.³⁵

Det är inte svårt att tänka sig att en individ kan känna nytta av att ge bort saker. Exempelvis kan han/hon känna sig bra av att ha gett bort pengar till ett nyttigt ändamål eller av att ett behjärtansvärt ändamål har större resurser.³⁶

Altruistisk egennytta kan å andra sidan inkorporeras i modellen, och därmed antas egenintresse också kunna maximeras av att individen minskar sin nytta genom att ge bort saker.³⁷ Detta leder dock bara till nya problem. Därmed berör vi ett av de grundläggande problemen i ansatsen. Om det går att förklara också beslut om att minska sina tillgångar uppstår frågan: Finns det överhuvudtaget några beslut som *inte* kan förklaras med teorin?³⁸ Allt handlande kan ju i efterhand förklaras med att det i något avseende tjänar individens nytta; egoistiskt eller altruistiskt.

Tullock (1982) tycks på ett liknande sätt försöka rädda antagandet om individens själviskhet. Han definierar själviskhet som bl. a. också att inte vilja bli mördad, rånad eller bestulen. Genom att på detta sätt urvattna begreppet egoism tycks man kunna förklara allt beteende.³⁹

Problemet är här också ett mätproblem. När

ansatsen säger att egennytta kan mätas i ekonomiska termer är det förhållandevis enkelt att förklara ett beteende. Men det är många handlingar som inte kan förklaras på detta sätt. När ansatsen inser att nytta för individen också kan bestå av icke-ekonomiska värden blir det svårare. Då förfaller ansatsen till efterhandsrationaliseringar. Personen handlade si eller så beroende på att han/hon måste gjort en värdekalkyl som ledd fram till beslutet.

Slutsatsen torde bli att ansatsen genom sina hjälpantaganden för att rädda antagandet om egennytta gör detta innehållslöst. Allt beteende anses gynna egennytta; egoistiskt eller altruistiskt, nytta mätt i pengar eller nytta mätt i andra värden. Oegennytta förefaller helt enkelt vara bortdefinierad. Det är lätt att hitta exempel på tre av de fyra möjligheterna enligt ovan och alla är de också förenliga med antagandet om individen som gynnare av sin egennytta.

Figur 4. Exempel på egennyttiga beteenden

	Egoist	Altruist
Ökade ek tillgångar	Egeninkomster	
Minskade ek tillgångar	Avlats-systemet	Gåvor till biståndsgör

Det tycks inte ha någon betydelse hur individen handlar. Allt kan förenas med antagandet om egennytta. Å andra sidan förefaller det omöjligt att hitta något beteende som inte kan förenas med egennytta definierad på detta sätt.

Alternativet blir att hålla fast vid de ekonomiska och egoistiska antagandena som visat sig inte gälla i vart fall i vissa fall. Hur man än gör för att rädda antagandet tycks det bli fel. Detta måste anses vara tungt vägande invändningar mot antagandena om det ekonomiska måttet, egoismen såväl som egenintresset i sig själv.

Betydelsen av egennytta kan diskuteras också utifrån en annan utgångspunkt. Mycket få människor är direkt drabbade av arbetslösheten, ändå har den visat sig ha relativt stor betydelse för valresultaten. Orsaken kan vara att väljarna istället tar ställning till situationen i samhället utifrån bedömningar av samhällsansvar och samhällsnytta och att detta bestämmer deras röstning.

Inom forskningen pågår en intensiv debatt just om sambanden mellan ekonomins utveckling och

politiska förändringar beror på att individen utvärderar förändringar i den personliga ekonomin eller förändringar i hela samhällsekonomin utveckling. Båda tolkningarna är möjliga av de samband som de flesta undersökningar av aggregatdata funnit i Sverige. Frågan kan enbart avgöras med data om individernas bedömning av förändringarna i sin ekonomiska situation, deras bedömning av samhällsekonomin utveckling och individens röstningsbeteende. Holmberg (1984) har just denna ansats. Resultaten för valet 1982 stödjer åsikten att ekonomiska faktorer spelar en betydelsefull roll för att avgöra hur medborgarna skall rösta. Den viktigaste förklaringsfaktorn är dock inte egenintresset utan väljarnas bedömning av resultaten av partiernas ekonomiska politik för samhällsekonomin.⁴⁰

Sambandet mellan ekonomisk utveckling och röstning är svagare vid 1985 års val. Fortfarande är det framförallt bedömningen av utvecklingen av samhällsekonomin som påverkar. Vid detta val saknas däremot nästan helt samband med hur den personliga ekonomin förändrats.⁴¹ Ekonomin kan därmed betraktas som viktig men inte principiellt annorlunda än andra politiska saksfrågor som påverkar väljarna att ändra sitt röstbeteende.⁴² Det är dock tidigt att dra en definitiv slutsats då det bara finns undersökningar av dessa två val.

Ett annat forskningsresultat kan anföras för tolkningen att det främst är individernas samhällsintresse som styr deras röstningsbeteende. Jonung och Wadensjö (1981) fann att regeringens popularitet snarast i mindre utsträckning, än i den förväntade större utsträckningen, kunde förklaras av arbetslösheten i väljarnas egen grupp jämfört med den totala arbetslösheten.⁴³

De fortlöpande resultaten av åsiktsbildningen ställer till problem i analysen. Genom att utgå från att individen har vissa mål uppmärksammas inte att ny information (eller desinformation) och nya erfarenheter kan åstadkomma att omfattande åsiktsförändringar äger rum. Detta skulle resultera i att aktörerna inte lyckas uppvisa ett besluts-mönster som är konsistent över tiden.⁴⁴

Rationalitetsmodellen kan heller inte klara när individen handlar mot sin väl övervägda bedömning över vad han själv anser vara bäst, detta brukar kallas viljesvaghet.⁴⁵ En likartad företeelse är rutinhandlingar, att man gör som man brukar trots att man vet att det finns bättre alternativ.⁴⁶

Många av undersökningarna inom området har lidit brist på stabilitet i resultatén. Detta har inte

kunnat inkorporeras i modellerna utan just förklarats av att väljarnas värderingar förändrats över tiden. En annan orsak till instabiliteten förefaller vara att alla individer förutsätts tänka och handla på samma sätt oavsett land och sociala omständigheter. Dessa viktiga strukturegenskaper har således inte kunnat inordnas i synsättet.

Genom sin inriktning på förbestämda åsikter eller alternativ kommer uppmärksamheten huvudsakligen att ägnas åt dem som har tagit ställning i valet mellan dessa alternativ och att bortse från dem som inte har gjort det. Ett förhållande som kan medföra att ett stort antal människor lämnas utanför.⁴⁷ Detta har visat sig genom att det bara varit möjligt att analysera en liten grupp av väljare med hjälp av dessa antaganden: parti-bytarna.

En annan förutsättning i detta sammanhang är att målen antas uppnås genom väljande bland produkter till salu på marknaden. Detta innebär att de alternativ bland vilka val kan göras tas för givna. Inriktningen på existerande alternativ och på – vanligen kortsiktiga framgångar på den existerande politiska marknaden, gör att genomgripande politiska förändringar eller historisk utveckling inte kan studeras.⁴⁸

Detta har inneburit att studierna enbart kan företas när den politiska situationen är relativt likartad och inga nya alternativ eller genomgripande förändringar sker. Det har därför bara varit möjligt att uppmärksamma konkurrensen mellan de tidigare aktuella partierna och i traditionella frågor. D. v. s. frågor som tidigare varit aktuella i flera val och därför kan bedömas. Nya partier och exceptionella politiska förändringar ställer till stora problem för denna typen av undersökningar.

Problemen med instabilitet och att exceptionella händelser inte kan förklaras visade ju sig i min undersökning av valen 1932–1985.

Regeringspartierna har antagits vara påverkade av sitt aktuella popularitetsläge för sitt beslutsfattande. Att så inte förefaller vara fallet har resultaten i kapitel 3 i forskningsöversikten givit relativt entydigt besked om.⁴⁹

Orsakerna till att regeringarna inte försökt påverka de ekonomiska förhållandena i valtaktisk riktning kan naturligtvis vara flera. Det kan dock pekas på den potentiella spänning som existerar mellan de förslag det ideologiska och även det kortsiktiga programmet pekar på och uttalat valtaktiska åtgärder. En alltför stor avvikelse från programmet kan förväntas motverkas av att den

ideologiska målsättningen värderas högt eller av att dylika åtgärder på längre sikt antas leda till impopulära resultat i ekonomin.

Ett annat skäl kan vara att inte alla som fattar eller skall genomföra besluten går regeringens ärenden. Här syftas framförallt på byråkratin inom departement och ämbetsverk.⁵⁰

Det andra huvudantagandet inom den rationella idealmodellen är att människorna har full information. Väljarnas information om den ekonomiska situationen har diskuterats relativt utförligt i avsnitt 2.3. i översikten. Ett par påpekanden är tillräckliga i detta sammanhang. Väljarna måste förutsättas fatta sitt beslut om vilket parti de skall stödja beroende på deras *uppfattning* av den ekonomiska utvecklingen. Vad väljarna uppfattar och vad som egentligen händer kan skilja sig åt relativt kraftigt beroende på den information de erhåller från partierna och massmedia. Människor påverkas starkt av opinionsbildningen.⁵¹ Denna hjälper till att forma deras åsikter vilket medverkar till att den information individerna har är till viss del styrd. Detta kan göra att människorna påverkas till att handla irrationellt när de egentligen avser att handla rationellt. Orsaken kan t. ex. vara att medborgarna bara erhåller viss information om den ekonomiska utvecklingen eller en viss bild av den ekonomiska utvecklingen.

En avsaknad av samband mellan ekonomi och politik skulle kunna tyda på att skillnaden mellan väljarnas uppfattning och verkligheten är stor eller att marginalväljarna är mindre informerade och istället tar hänsyn till andra företeelser vid sitt partival.⁵² De relativt starka sambanden i Sverige kan tyda på att partibytarna här tar hänsyn till ekonomiska faktorer och även är relativt väl-informerade om hur ekonomin verkligen utvecklas.

Hur partierna har kämpat om att kunna ge trovärdighet åt *sin* bild av den ekonomiska utvecklingen i Sverige har varit mycket tydligt under 1980-talet. Holmberg och Gilljam (1987) visar att väljarnas bild av samhällsekonomin utveckling i överraskande hög grad avviker från verkligheten.⁵³ Detta resultat avser ju inte marginalväljarna, men kan vara en orsak till ett svagare samband vid 1985 års val. Skillnaderna behöver dock inte resultera i ett svagare samband då även en felaktig uppfattning om ekonomins utveckling i hög grad kan påverka röstningsbeteendet. På aggregatnivån medför det dock ett svagare samband mellan faktisk ekonomisk utveckling och valresultatet.

Det tredje huvudantagandet förutsätter nytto-maximering. Det har diskuterats om väljarna snarare än att söka maximera sin nytta väljer det första alternativ som är tillfredsställande ur målsättningsaspekten. Har en tillfredsställande ekonomisk situation uppnåtts skulle individen vara nöjd med det och undersöker inte fler alternativ. Möjligheten att bedöma fler alternativ kan också antas begränsas av den glömska om tidigare ekonomiska situationer som kommer efterhand. Att väga relativt komplicerade ekonomiska lägen mot varandra, som modellen förutsätter, förefaller heller inte tillhöra normalt väljarbeteende. Detta skulle tala för att väljarna enbart bedömer händelseutvecklingen under en kort tidsperiod och inte heller flera olika tidigare ekonomiska situationer.⁵⁴

I realiteten förefaller det inte som studierna av utvärderingsfunktionerna har prövat hypotesen om nyttomaximering. Således har undersökningarna inte sökt konstruera de alternativ som väljarna kan ha antagits ha valt mellan. Inga undersökningar har t ex studerat andra partiers agerande än regeringspartiets eller utnyttjat jämförelsepunkter i en extrapolering av de politikresultat som oppositionen tidigare åstadkommit. Vad som verkligen förefaller att ha antagits är att väljarna sett på den sittande regeringens resultat och bedömt det mot en bild av ett tillfredsställande läge. Oavsett resultatet har väljarna därefter förutsetts fatta sitt röstbeslut. Nyttomaximering skall inte ha eftersträövats.

En sammanfattning av resultaten i de uppmärksammade undersökningarna och de antaganden som de bygger på skulle därmed ge ungefär följande bild: Många av de antaganden som presenterats inom den moderna politiska ekonomin har sedan inte testats i de empiriska undersökningarna. De undersökningar som har presenterats har efter de teoretiska diskussionerna ofta begränsat sin analys till samband mellan ekonomi och politik utan vidare testning av teoretiska antaganden. Vilka antaganden verkligheten ger stöd för har inte specificerats.

Den förklaringskraft som visats av undersökningarna inom området ger därmed inte stöd för de antaganden som gjorts inom teorin om den ekonomiska människan. Dessa har helt enkelt inte undersökts. De samband som existerar kan likaväl bygga på helt andra antaganden om mänskligt beteende.

Trots detta har antaganden om individuell rationalitet och främjandet av egenintresset gjorts

och därefter begagnats för att förklara individernas beteende när forskarna istället borde undersökt hur människor fattar beslut i det verkliga livet med konflikterande intressen och osäkerhet. Individundersökningar är i detta sammanhang nödvändiga för att bekräfta eller avfärda de antaganden som gjorts inom ansatsen.⁵⁵

TVå undantag finns (Holmberg och Holmberg – Gilljam), och de förefaller klart tala mot tesen om det ekonomiska egenintresset. Vad gäller informationen om den ekonomiska utvecklingen sätter de också kraftiga frågetecken. Dessa resultat innebär inte att det är forskningsresultaten utan snarare tolkningen av dem som behöver ifrågasättas.

Den teoretiska diskussionen och mina såväl som de refererade forskningsresultaten pekar därmed på att följande bild av väljarna förefaller rimlig:

Tabell 7. En bild av forskningsresultaten

En liten del av befolkningen har begränsad information	(partitytarna)
som de använder för att göra en enkel bedömning	(om det ekonomiska läget jämfört med tidigare år)
angående den ekonomiska utvecklingen i stort	(om det ekonomiska läget är tillfredsställande eller inte)
som de under vissa omständigheter tillskriver regeringen	(för samhället eller samhällsgruppen)
	(ex breda regeringar som suttit lång tid)

Hindess (1985) presenterar en bild av det mänskliga beteendet som förefaller rimlig:

Handling inbegriper någon form av kalkyl eller övervägande, men det är inget skäl för antagandet att den inbegriper rationalitet i den rationella beslutsteorins mening. Kalkylen leder inte nödvändigtvis till det val av medel som är mest lämpligt för aktörens mål. Inte heller resulterar övervägandet alltid i att aktörens beslut uppvisar en välordnad preferensstruktur. Olika serier av gissningar ger olika totalbedömningar och kan "berättiga" mycket olika beslut. Val görs ändå mellan alternativ. Besluten kan därmed vara "rationella" i betydelsen att uppskattningar gjorts och argument övervägts, men det är inte fråga om någon process som är "rationell" i någon strikt definierad mening som nödvändiggör ett visst beslut

snarare än något annat.⁵⁶

Antagandena om väljarna som rationella (nyt-maximerare med klar och stabil målsättning och fullständig information), och främjande sitt egoistiska ekonomiska egenintresse har därmed ifrågasatts på teoretiska och empiriska grunder. Det egoistiska ekonomiska egenintresset och nyt-maximeringen har relativt klart avvisats. Vad som återstår är utsagor om att en mindre del av väljarna gör en viss bedömning av det ekonomiska läget innan de lägger sin röst. Bilden av regeringspartiet har modifierats på ett lika grundläggande sätt. Något stöd för tesen om partierna som känsliga för sitt allmänna popularitetsläge vid beslutsfattandet har ej givits i undersökningarna.

Ambitionen att förenkla verkligheten i modellerna för att enklare kunna förklara och förstå är självklar och helt naturlig. Problemet är när grundläggande antaganden saknar trovärdighet i verkligheten.⁵⁷ Delvis är detta en gradfråga. Hur mycket kan man förenkla utan att modellen blir alltför ofullständig? Allvarigare är det när de grundläggande antagandena starkt ifrågasatts eller avvisas. Det är där vi befinner oss nu.

Undersökningar på aggregatnivå har givit relativt entydiga samband mellan ekonomisk utveckling och valresultat respektive partiernas ställning i opinionsmätningarna. Vad som nu förefaller mest aktuellt för att erhålla ny kunskap är utnyttjande av individdata för att väljarnas överväganden vid sitt beslutsfattande skall kunna studeras. Vilken typ av kalkyler gör väljarna i realiteten? Vilken information har väljarna? Hypotesen om egenintresset måste också studeras explicit.⁵⁸

Vidare är det angeläget att de specificerade hypoteserna om sambandet mellan ekonomi och politik testas med hjälp av aggregatdata. Samt kanske viktigast av allt att konkurrerande teorier ställs mot de som presenteras av den moderna politiska ekonomin.

Forskningen bör således bygga på de tre benen: utvecklande av den teoretiska underbyggnaden för sambandet mellan ekonomi och politik och därefter undersökningar av modellerna med hjälp av aggregat- och individdata. Alla tre är nödvändiga i det fortsatta arbetet på området.

Resultaten i detta kapitel såväl som i de tidigare gör också som konsekvens det nödvändigt att kommentera den i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1, sid. 64, presenterade modellen över interaktionerna mellan ekonomin och politiken. Denna

kan och har kritiserats för att den ger en förenklad och felaktig bild av verkligheten. Kritiken förefaller framförallt vara träffande när det gäller att modellen förutsätter att systemet hela tiden cirkulerar runt och att utanförliggande påverkansfaktorer saknar inverkan samt att den ekonomiska situationen enbart direkt påverkar befolkningsopinionen. Överhuvudtaget saknas omgivningen helt i modellen. Det är här viktigt att peka dels på den filtrering av händelseförloppet som massmedia och partier företar och dels på den direktpåverkan som dessa och andra opinionsbildare har på väljarna.⁵⁹

Det är vidare nödvändigt att peka på att antagandet om att regeringarna har möjligheter att styra ekonomin helt enligt sina önskemål förefaller orealistiskt. Här har utanförliggande faktorer satt kraftiga begränsningar. De empiriska resultaten har visat på betydelsen av dessa faktorer likväl som på att sambanden mellan popularitetsläge och regeringsbeteende i vart fall i Sverige förefaller i stort sett frånvarande.

4. Sammanfattning

Hypotesen om samband mellan ekonomisk och politisk utveckling har prövats empiriskt på de svenska valresultaten. Resultaten gav stöd för att ett samband existerar. Det förefaller också ta den form som utvärderingshypotesen indikerar. Ett starkt samband kan således redovisas för utvecklingen av inflationen och arbetslösheten med valresultatet för regeringspartiet. Sambandet med realinkomstutvecklingen är betydligt svagare.

De tre grundantagandena inom den moderna politiska ekonomin diskuterades också: väljarnas främjande av sina egoistiska ekonomiska egenintressen, regeringarnas hänsynstagande till popularitetensläget vid sitt beslutsfattande och aktörernas maximering av sin egen nytta. Kraftiga frågetecken sattes för realismen i samtliga. Detta utifrån ett teoretiskt resonemang såväl som utifrån det faktum att de inte har bekräftats i de empiriska undersökningarna. Resonemanget resulterade i ett förslag till en mer realistisk bild av de resultat som forskningen inom den moderna politiska ekonomin kommit fram till.

5. Avslutande kommentar

Att utvecklingen i vissa avseenden gått långsamt ger en recension av Åkermans bok från 1946 besked om. Tingsten kritiserade undersökningen för felaktiga definitioner av ekonomisk utveckling och politiska förändringar. Han tog också

upp inriktningens begränsning: konstitutionella och politiska händelser är omöjliga att undersöka. Slutligen hävdade han att Åkerman inte bestämt sig för vilken hypotes han skall undersöka.

Den empiriska kritiken förefaller fortfarande aktuell. Det märktes i översiktens kapitel 2. Modellerna har inte heller vidgat sin ram; fortfarande undersöks ekonomins påverkan på politiken i isolering. En sak har dock förändrats och det är de teoretiska antagandena som undersökningarna baseras på. Om dessa råder det ingen större oenighet i de här uppmärksammande studierna. Att sedan empirin i många fall är svår att relatera till teorin gör att Tingstens sammanfattande kritik känns aktuell än i dag:

”Man saknar sammanhang även mellan professor Åkermans felaktiga antaganden och hans felaktiga slutsatser.”⁶⁰

Noter och källhänvisningar

*Uppsatsen är en utlöpare av det av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsområdet stödda projektet: Kommunala valvindar 1985.

¹ Se kapitel 1 i forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1, speciellt s 61ff.

² På några ställen i detta kapitel kommer jag att tala om ekonomins påverkan på valresultaten istället för sambandet mellan ekonomisk utveckling och valresultat. Vad som är nödvändigt, teoretiskt och empiriskt, för att vi skall kunna tala om ekonomins påverkan på valresultatet blir resultatet av mina slutsatser i kapitel tre.

³ Madsen (1980) s15 och Jonung och Wadensjö (1979a) s 111.

⁴ Se forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1.

⁵ En sådan hypotes framläggs i Jonung och Wadensjö (1979a) s 111.

⁶ Rydén (1950) s 331ff.

⁷ De kraftigt avvikande sambanden för såväl arbetslöshet, inflation som realinkomst vid valen 1940 och 1944 gör att om dessa val medtas i regressionerna försvagas sambanden starkt. När dummy-variabler för åren 1940 och 1944 används blir således dessa signifikanta. Ex. Förändring regeringspartiet = inflation $-0.876 (.151)$ + arbetslöshet $-1.548 (.295)$ + Dummy40 $233.358 (22.82)$ + Dummy44 $-58.432 (19.775)$. $R^2 = .897$. $N = 17$. Det är framförallt 1940 som redovisar en starkt avvikande bild. Här får statsministerpartiet en rekordframgång samtidigt som inflation och arbetslöshet ökar mycket kraftigt och realinkomsten utvecklas negativt. Sambanden för 1944 avviker vad gäller inflationen. Ett likartat

- antagande angående krigsåren görs i Hibbing (1987) s 6.
- ⁸ Madsen (1980) s 19.
- ⁹ De ekonomiska faktorerna är huvudsakligen utvalda beroende på möjligheten till jämförelse med tidigare undersökningar. Betydelsen av BNP-tillväxten som mått för korttidsjämförelser av den ekonomiska utvecklingen i ett land presenteras i Sandelin (1984) s 16 och 23. Sandelin visar också på arbetslösheten och inflationen som problem, s 59 ff och 125 ff.
- Källor för de ekonomiska variablerna är Statistisk Årsbok 1931–1986, SCB: Arbetsmarknadsstatistisk Årsbok samt SCB:SOS: Statistiska meddelanden inom serien Nationalräkenskaper, olika årgångar.
- BNP-utvecklingen för de tidiga åren har hämtats från Krantz, O. och Nilsson, C.-A. (1975): Swedish National Product 1861–1970. Lund 1975.
- ¹⁰ Jämför Madsen (1980) s 18 som också anger ett år som en lämplig tidshorisont för väljarnas förväntningar. Samma tidsperiod återkommer i majoriteten av undersökningarna. Ex. Kramer (1971), Whiteley (1980) och Hibbing (1987). Stigler (1973) har kritiserats för att ha använt den längre perioden av två år.
- Inflation och realinkomstutveckling är beräknade som värde År^0 – Värde $^{-1}$ / Värde År^{-1} . Förändringen av arbetslösheten är beräknad som $\text{Värde } \text{År}^0$ – Värde År^{-1} .
- Jag har valt årsgenomsnitt eftersom dessa värden måste anses som de bästa över hela tidsperioden. Tidigare fanns större eftersläpning i redovisningen av ekonomins utveckling vilket skulle gjort ett användande av olika kvartalssiffror godtyckligt.
- ¹¹ Jämför Jonung och Wadensjö (1979a) s 112 och Madsen (1980) s 18. Regeringssammansättningarna finns återgivna i Birgersson et al (1981).
- ¹² Madsen (1980) s 18.
- ¹³ Valresultaten har hämtats från SCB: SOS: Allmänna valen 1985, del 1 riksdagsvalet.
- ¹⁴ Jämför Happy (1986) för analystekniken med trendvariabel. Realinkomstens samband blir här .639 (.273). R^2 avser hela ekvationen.
- ¹⁵ Jämför Madsen (1980) s 22 f. Att väljarna också tar hänsyn till ekonomins utveckling under några tidigare år när de gör sin bedömning av det ekonomiska läget skulle man kunna ta hänsyn till i undersökningen genom att relatera den aktuella ekonomiska utvecklingen till utvecklingen under några tidigare år. Ett sådant förfarande skulle dock strida mot antagandet om ett minne hos väljarna om den ekonomiska utvecklingen på ett år.
- ¹⁶ Se Claggett (1986) s 629 ff.
- ¹⁷ Realinkomsten visar ett samband på 2.401 (.666) i dessa fall.
- Ytterligare en aspekt på realinkomstutvecklingen kan presenteras. Som kunde förväntas erhöles inget samband mellan realinkomstutvecklingen och valresultatet för svaga minoritetsregeringar. Här definierade som innehav av mindre än 40 procent av riksdagsplatserna. ($R^2 = .00$). Övrigt är det starkaste sambandet med regeringar med mellan 40 och 50 procent av mandaten och inte för majoritetsregeringar. $R^2 = .41$ respektive $.00$. Antalet majoritetsregeringar är dock bara 5. Antalet regeringar med mellan 40 och 50 procent av mandaten 7. Dessa resultat bygger således på exceptionellt få fall. Resultaten får därför tas med en stor nypa salt.
- ¹⁸ Socialdemokraterna har räknats som regeringsinnehavare 1936 beroende på att bondeförbundet enbart satt över sommaren i den s. k. semesterregeringen.
- ¹⁹ Högern/moderaterna hade dock tillhört regeringen tidigare under mandatperioderna vid alla de tre valen med borgerlig regering 1932–1985, Birgersson et al (1981).
- ²⁰ För att det är utvärderingshypotesen som i huvudsak kan förklara valresultaten talar också det förhållandet att realinkomsten ändrar tecken för socialdemokraterna respektive M+Fp när de befinner sig i regeringsställning respektive i opposition. Förändring $\text{SAP} = \text{SOCREAL} .335 (.364) + \text{BORGREAL} - .506 (.492)$, $R^2 = .14$. Förändring $\text{M+Fp} = \text{SOCREAL} -1.365 (.651) + \text{BORGREAL} 1.657 (.88)$, $R^2 = .39$. Realinkomsten saknar också helt samband med valresultaten för socialdemokraterna respektive M+Fp sett över alla val under perioden. $R^2 = .01$ och $.02$. Detta är dock inget som talar mot policyhypotesen. Sambandet med realinkomsten är ju här inte specificerat i förväg.
- ²¹ Se sammanställningen i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1, s 74.
- ²² Se forskningsöversikten i Statsvetenskaplig Tidskrift 1987:1.
- ²³ Enderud (1976) har varit behjälplig för strukturen på uppställningen. Som jag tidigare nämnt har dess antaganden inte gjorts i kapitel 2.
- ²⁴ Se tex Kirchgässner (1976) s 6f, Frey (1978a) s 67, Frey (1979) s 309 ff, Jonung och Wadensjö (1979b) s 345 f, Jonung och Wadensjö (1981) s 2 f, Jonung (1985) s 28 ff, Lybeck (1983a) s 314, Lybeck (1983b) s 2 ff och Lybeck (1985) s 135 f.
- ²⁵ Downs (1957) s 21.
- ²⁶ Hindess (1985) s 50.
- ²⁷ Laurin (1986) s 79.
- ²⁸ Jämför Laurin (1986) s 79 ff och 115.
- ²⁹ Hindess (1985) s 54 f och 57 f.
- ³⁰ Ibid s 52.
- ³¹ Zetterholm (1987) s 9.
- ³² Przeworski (1985) s 384.
- ³³ Berg (1984) s 66.
- ³⁴ Jämför Laurin (1986) s 280.
- ³⁵ Berg (1984) s 66 f.
- ³⁶ Jämför McLean (1986) s 390 f. Tullock (1982) menar att den genomsnittliga människans självskhet kan anges med ett procenttal, s 20. Problemet är bara att detta förklarar inte den enskildes beteende.
- ³⁷ Ett dylikt försvar för antagandet om egoism återges

- i Laurin (1986) s269.
- ³⁸ Här kommer Laurin (1986) fram till motsatt slutsats. Detta skulle enligt Laurin tyda på att den egoistiska modellen inte kan förklara allt, s270.
- ³⁹ Tullock (1982) s26. Jämför Pålsson och Nilsson (1987), s83.
- ⁴⁰ Holmberg (1984) s152 ff.
- ⁴¹ Holmberg och Gilljam (1987) s148 ff.
- ⁴² Att den personliga ekonomins utveckling i stort saknar betydelse för röstningsbeteendet stöds av en undersökning av individdata från fyra västeuropeiska stater. Den ekonomiska utvecklingens trots detta stora betydelse förklaras med att det är individernas bedömning av regeringarnas politikresultat i form av samhällsekonomins utveckling som är utslagsgivande. Lewis-Beck (1986) kontrasterade även den ekonomiska förklaringsfaktorn med mer långsiktiga förklaringsfaktorer som klasstillhörighet, religion och ideologisk identifikation. Den ekonomiska utvärderingen ges här förhållandevis stor betydelse. Se Lewis-Beck (1986) s324 f, 328 ff och 342 ff.
- ⁴³ Denna distinktion gjorde inte Tufte (1978). Han hävdade till och med att det skulle vara svårt att företa en undersökning som skilde på dessa två fenomen, s134. Tufte presenterade dock en hypotes (efter Butler och Stokes) som sa att orsaken till att den allmänna ekonomiska optimismen eller pessimismen hade betydelse skulle vara att individerna vid t. ex. hög arbetslöshet i landet skulle känna oro för sitt eget arbete. Det synes dock svårt att applicera denna hypotes på en situation när samband saknas mellan individens egna ekonomiska situation och röstbeteende samtidigt som ekonomin utvecklas positivt. Sambandet skulle ju då nödvändigtvis direkt beröra den egna ekonomiska situationen.
- ⁴⁴ Hindess (1985) s49 f och Berg (1984) s63 f.
- ⁴⁵ Hindess (1985) s49 f. Laurin (1986) s110 tar rökning som ett exempel.
- ⁴⁶ Laurin (1986) s110.
- ⁴⁷ Berg (1984) s63 f.
- ⁴⁸ Ibid s64 och Przeworski (1985) s401. Jämför Whiteley (1980) s93 f och Hibbing (1987) s6.
- ⁴⁹ Tufte (1978) finner dock starka samband mellan ekonomiska åtgärder och valår. Sambanden är speciellt starka för USA, men gäller också för andra västländer.
- ⁵⁰ Det sistnämnda påpekas av Tufte (1978) s62 f.
- ⁵¹ Whiteley (1978) s154 och Berg (1984) s67.
- ⁵² Jämför Whiteley (1978) s154.
- ⁵³ Holmberg och Gilljam (1987) s147 f.
- ⁵⁴ Detta är ett synsätt motsatt det som presenterades och undersöktes i Stigler (1973). Stiglers mer avancerade och enligt min mening realistiska modell gav insignifikanta samband. För att ekonomin har en stark men kortvarig betydelse argumenterar Whiteley (1980).
- ⁵⁵ Whiteley (1978) s153.
- ⁵⁶ Beskrivningen hämtad från Hindess (1985) s51 f.
- ⁵⁷ Jämför Zetterholm (1987) s5 och 9.
- ⁵⁸ Jämför synpunkterna i Lewis-Beck (1986), Hibbing (1987) och Laurin (1986) s275.
- ⁵⁹ Asp (1985) diskuterar förhållandet mellan partiernas och journalisternas betoning av olika sakområden i partiernas program. Vad partierna väljer att ta upp och vad massmedia väljer att förmedla har betydelse för vilken bild av den ekonomiska utvecklingen som väljarna får ta del av.
Till hur man bör ta hänsyn till denna kritik och hur en mer rimlig modell för hur utvärderingsfunktionen bör se ut och undersökas hoppas jag få återkomma i annat sammanhang.
- ⁶⁰ Tingsten (1946)

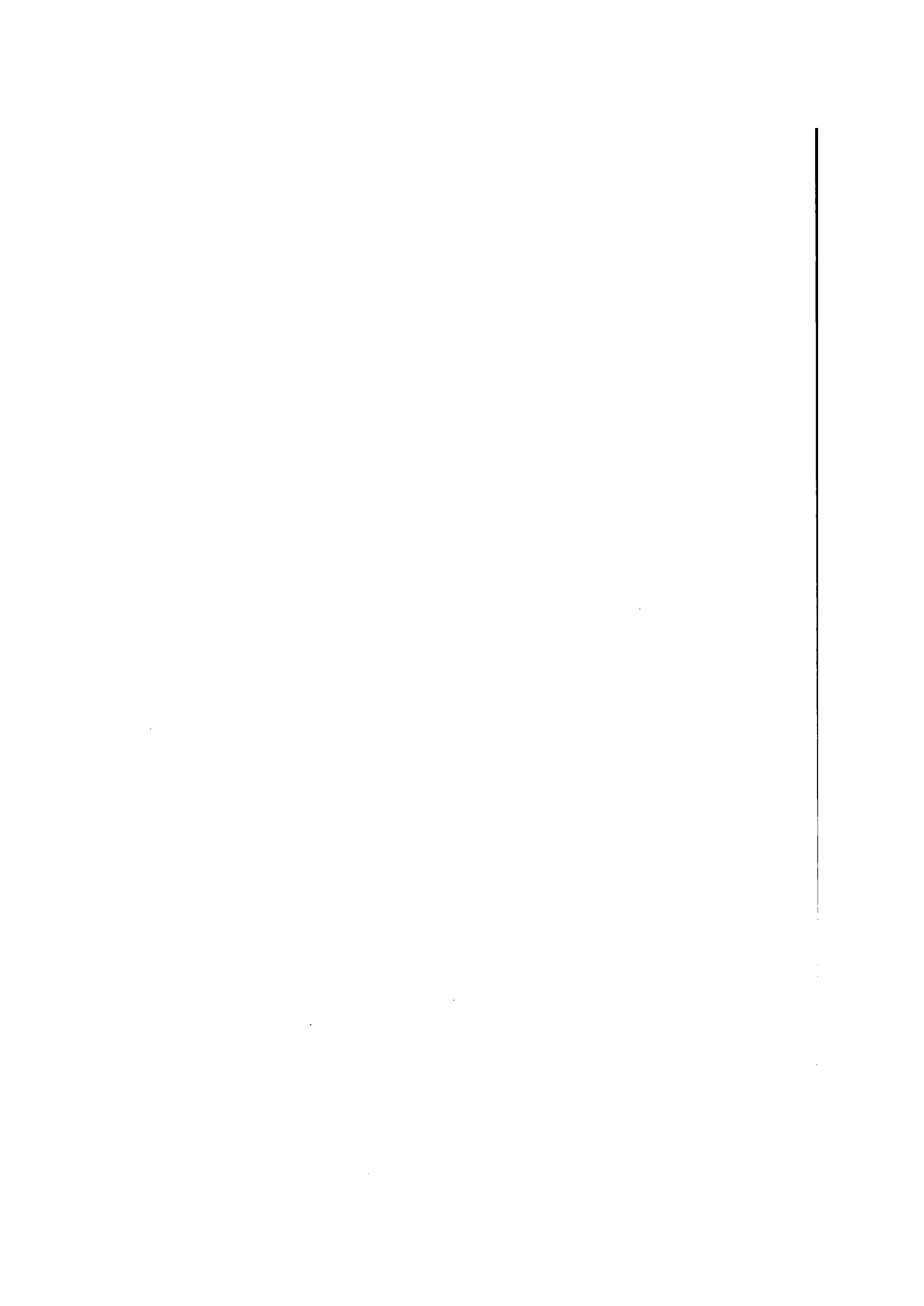
Litteratur:

- Asp, K (1985): Journalisternas inflytande i valkampen. I *Makten från folket. 12 uppsatser om folkstyrelsen*. Folkstyrelsekommittén. Liber, Stockholm 1985.
- Atesoglu, HS och Congleton, R (1982): Economic Conditions and National Elections, Post-Sample Forecasts of the Kramer Equations, *American Political Science Review* 1982:4.
- Berg, E (1984): Den ekonomiska människan i politiken, *Häftan för Kritiska Studier* 1984:3.
- Birgersson, BO, Hadenius, S, Molin B och Wieslander, H (1981): *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. 9:e bearbetade upplagan. BonnierFakta, Stockholm 1981.
- Buchanan, JM (1978): From Private Preferences to Public Philosophy: The Development of Public Choice. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Carlsson, G, Dahlberg, A och Rosengren, KE (1981): Mass Media Content, Political Opinions, and Social Change Sweden, 1967–1974. I Rosengren, KE (red): *Advances in Content Analysis*. SAGE, Beverly Hills/London 1981.
- Claggett, W (1986): A Reexamination of the Asymmetry Hypothesis: Economic Expansions, Contradictions and Congressional Elections, *Western Political Quarterly*: 1986:4.
- Downs, A (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Harper and Row, New York 1957.
- Enderud, H (1976): *Beslutningar i organisationer*. Fremad, Köpenhamn 1976.
- Frey, BS (1978a): *Modern Political Economy*. Martin Robertson, Oxford 1979.
- Frey, BS (1978b): The Political Business Cycle: Theory and Evidence. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Frey, BS (1979): Politometrics of Government Behavior in a Democracy, *Scandinavian Journal of Economics* 1979:2.
- Gilljam, M och Nilsson, L (1985): Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1985:2.

- Gough, P A (1984): Economic Conditions and Congressional Elections. An Attempt to Control for the Depression, *American Politics Quarterly* 1984:1.
- Happy, J R (1986): Voter Sensitivity to Economic Conditions. A Canadian-American Comparison, *Comparative Politics* 1986:oct.
- Hibbing, J R (1987): On the Issues Surrounding Economic Voting. Looking to the British Case for Answers, *Comparative Political Studies* 1987:1.
- Hibbing, J R och Alford, J R (1981): The Electoral Impact of Economic Conditions: Who Is Held Responsible? *American Journal of Political Science* 1981:3.
- Hibbs, D A och Madsen, H J (1981): The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967-1978, *Scandinavian Political Studies* 1981:1.
- Hindess, B (1985): Rationell beslutsteori och politisk analys, *Häftan för Kritiska Studier* 1985:2.
- Holmberg, S (1984): *Väljare i förändring*. Liber, Stockholm 1984.
- Holmberg, S och Gilljam, M (1987): *Väljare och val i Sverige*. Bonniers, Stockholm 1987.
- Håkansson, A (1987): Samband mellan ekonomisk och politisk utveckling i Sverige. En forskningsöversikt, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1987:1.
- Jonung, L (1981): Prisregleringens politiska ekonomi. Några observationer. I Prisreglering mot inflation? Bilaga 2 till *SOU* 1981:41.
- Jonung, L (1985): Konjunkturer och politiska förändringar i Sverige, *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalstidskrift* 1985:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1979a): Ekonomi och politik i Sverige 1896-1948. En kommentar till en artikel av Kurt Rydén, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1979:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1979b): The Effect of Unemployment, Inflation and Real Income on Government Popularity in Sweden, *Scandinavian Journal of Economics* 1979:2.
- Jonung, L och Wadensjö, E (1981): *Popularity Functions for Sweden - A Disaggregated Approach. Some Preliminary Remarks*, Paper presenterat på Public Choice Societys möte, Oxford 1981.
- Kirchgässner, G (1976): *Rationales Wählerverhalten und optimales Regierungsverhalten*. University of Konstanz 1976.
- Kramer, G H (1971): Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964, *American Political Science Review* 1971:1.
- Laurin, U (1986): *På heder och samvete. Skattefuskets orsaker och utbredning*. Norstedts, Stockholm 1986.
- Lewis-Beck, M (1986): Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany and Italy, *American Journal of Political Science* 1986:2.
- Lindbeck, A (1975): Konjunkturer, politik och utlandsberoende. *Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalstidskrift* 1975:2.
- Ljungberg, B (1986): Välfärdsstatens politiska ekonomi, *Bokbox* 1986:1.
- Lybeck, J A (1983a): Finns det en politisk konjunkturcykel i Sverige? *Ekonomisk Debatt* 1983:5.
- Lybeck, J A (1983b): *A Simultaneous Model of Politico-Economic Interaction in Sweden*, Paper presenterat på Public Choice Societys möte, Hanstholm 1983.
- Lybeck, J A (1985): A Simultaneous Model of Politico-Economic Interaction in Sweden, 1970-82, *European Journal of Political Research* 1985:2.
- Madsen, H J (1980): Electoral Outcomes and Macroeconomic Policies: The Scandinavian Cases. I Whiteley, P (red): *Models of Political Economy*. SAGE, Beverly Hills/London 1980.
- McLean, I (1986): Some Recent Work in Public Choice, *British Journal of Political Science* 1986:3.
- Mueller, D (1979): *Public Choice*. Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- Owens, J R (1984): Economic Influences on Elections To the U.S. Congress, *Legislative Studies Quarterly* 1984:1.
- Owens, J R och Olson, E C (1980): Economic Fluctuations and Congressional Elections, *American Journal of Political Science*, 1980:3.
- Przeworski, A (1985): Marxism and Rational Choice, *Politics and Society* 1985:4.
- Pålsson, L och Nilsson, B (1987): Till kritiken av public choice-skolan. *Zenit* 1987:4.
- Rydé, K (1950): Ekonomi och politik: Konjunkturer och allmänna val till riksdagens andra kammare 1896-1948, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1950:4.
- Sandelin, B (1984): *Den svenska ekonomin. En översikt av utvecklingen*. 3:e omarbetade upplagan. Rabén & Sjögren, Stockholm 1984.
- Schmidt, M G (1983): The Welfare State and the Economy in Periods of Economic Crisis: A Comparative Study of Twenty-three OECD Nations, *European Journal of Political Research* 1983:1.
- Schmidt, M G (1984): The Politics of Unemployment: Rates of Unemployment and Labour Market Policy, *West European Politics* 1984:3.
- Sigelman, L (1983): Mass Political Support in Sweden: Retesting a Political-Economic Model, *Scandinavian Political Studies* 1983:4.
- Stigler, G J (1973): General Economic Conditions and National Elections. *The American Economic Review* 1973:2.
- Tingsten, H (1946): Ekonomi och politik, recension av Åkerman, J: Ekonomiskt skeende och politiska förändringar, *Dagens Nyheter* 1946-05-10.
- Tufte, E R (1978): *Political Control of the Economy*. Princeton University Press, Princeton 1978.
- Tullock, G (1982): *Den politiska marknaden*. Timbro samhällsdebatt, Stockholm 1982.
- Whiteley, P (1978): Public Choice: A Dissenting View. I Buchanan et al: *The Economics of Politics*. IEA, London 1978.
- Whiteley, P (1980): Politico-Econometric Estimation in Britain: An Alternative Interpretation. I Whiteley, P (red): *Models of Political Economy*. SAGE, Beverly Hills/London 1980.

Zetterholm, S (1987): *Rational Choice Models and Knowledge Production in Political Science*, paper presenterat på ECPR, Amsterdam 1987.

Åkerman, J (1946): *Ekonomiskt skeende och politiska förändringar*. Samhällsvetenskapliga studier 1. CWK Gleerup, Lund 1946.

Aggregeringsnivå, modellspecifikation och ekologisk inferens: en studie av de svenska valen 1944 och 1979

AV SVANTE ERSSON OCH INGEMAR WÖRLUND

Inledning

Med ekologidata eller aggregatdata avses inom samhällsvetenskaperna vanligen officiell statistik som samlats in för administrativa enheter på olika nivåer. Det kan vara statistik rörande fördelning av röster vid val till folkvalda församlingar eller regelbundet återkommande folkräkningar för att ge några exempel. Kännetecknande för dessa data är att de bygger på uppgifter över individer som ställs samman – aggregeras – till att gälla administrativa enheter, från vilka enheter någon återkoppling till uppgifter om enskilda individer ej är möjlig att göra.

Ekologidata kan därför användas för att beskriva variationer i politiska partiers röstetal eller andelar sysselsatta inom olika näringsgrenar inom ett land utifrån en given administrativ nivå. Med partier som analysobjekt kan det utifrån aggregatdata vara möjligt att skatta modeller som i olika avseenden kan förklara variationer i partiernas väljarstöd inom ett land (Brown, 1982). Med en sådan ansats inriktas analysen mot användningen av aggregatdata som något i sig intressant. Men det finns andra ansatser där man i uppbyggnaden av aggregatdata ser en möjlighet att utifrån dem försöka dra slutsatser om grupper av individer. Försök att dra slutsatser av denna art – ekologiska inferenser – har gjorts i olika sammanhang, men vanligtvis har de bemötts med stor skepsis alltsedan WS Robinson i sin artikel "Ecological correlations and the behavior of individuals" (1950) menade att alla försök till ekologiska inferenser obönhörligen leder till "ekologiska felslut". Rädslan att göra ekologiska felslut har därför gjort att man inom samhällsvetenskaperna ryggar tillbaka inför användningen av aggregatdata och i stor utsträckning inriktat sig på användning av direkt individbaserade data; i varje fall har aggregatdata ofta setts som underlägset i jämförelse med individdata.

Det är ändå den senare ansatsen vad gäller användning av aggregatdata som vår uppsats skall ägnas. Vår avsikt är att med svensk valdata aggregerade till olika nivåer pröva möjligheten att för två skilda tidsperioder göra ekologiska inferenser gällande väljarbeteendet hos grupper av individer med skilda näringsgrenstillhörighet. Framför allt för historiska valdata finns ett intresse att pröva ekologiska inferenser eftersom samtida surveydata rörande väljarbeteendet helt saknas. Prövningen av ekologiska inferenser har även ett intresse vad gäller användningen av nutida aggregatdata eftersom ekologiska inferenser i det sammanhanget kan ses som ett sätt att pröva hur väl specificerade aggregatdata-modeller är; en rimlig ekologisk inferens är en indikation på att modellen är väl specificerad.

Problemen kring ekologisk inferens

Robinsons artikel hade som antytt en stor genomslagskraft. Så utvecklade Alker (1969) med utgångspunkt från Robinson en typologi över olika slag av ekologiska felslut. Andra åter har diskuterat skilda förklaringar till att aggregeringsbias som leder till ekologiska felslut uppstår (Hannan, 1971; Hammond, 1973; Firebaugh, 1978; Burstein, 1978). Men såväl Robinson som Alker har mötts av invändningar och det har efterhand vuxit fram en rik litteratur kring frågan om möjligheten att göra ekologiska inferenser (Langbein & Lichman, 1978).

Även om ingen förnekar förekomsten av aggregeringsbias så har man genom simuleringar visat att aggregeringsbias inte alltid är nödvändig och kanske inte heller alltid så sannolik som man tidigare trott (Feisenmaier, 1985). Samtidigt har man utarbetat alternativa metoder för ekologisk inferens som skiljer sig från den av Robinson brukade ekologiska korrelationsmetoden. Vi kan här skilja mellan två alternativa vägar, dels en ut-

veckling av ekologisk korrelation, dels användning av ekologisk regression.

Det exempel som Robinson använde sig av gällde sambandet mellan egenskapen att vara svart och egenskapen att vara icke läskunnig på individnivå respektive delstatsnivå i USA i början av 1930-talet. Sambandet mättes på såväl individnivå som delstatsnivå med Pearson's korrelationskoefficient (r) som ju är avsett att användas för data på intervallskalenivå. Just detta förhållande att individsambandet mätts med ett olämpligt sambandsmått har tjänat som utgångspunkt för den danske statsvetaren SR Thomsens utveckling av den ekologiska korrelationsmetoden (Thomsen, 1987a; 1987b). Vad Thomsen – i all korthet – har gjort är att han utvecklat en teknik för att transformera den ekologiska korrelationen på aggregatnivå till att svara mot en individuell tetrakorisk korrelation; utifrån den skattade korrelationen på individnivå kan man så skatta olika proportioner för grupper av individer. De resultat som Thomsen redovisat är mycket lovande och visar en förvånansvärt god överensstämmelse med motsvarande skattningar gjorda baserade på surveydata (Thomsen, 1987a).

Än så länge är Thomsen tämligen ensam i sin användning av ekologisk korrelation. De flesta försök att göra ekologisk inferens har i stället byggts på ekologisk regression. Grunden för den ekologiska regressionen las av Goodman (1953; 1959) men principerna för den har behandlats av många andra (Stokes, 1969; Langbein & Lichtman, 1978; Lohmöller & Falter, 1986). Det är framför allt två egenskaper som gjort den ekologiska regressionen populär; dels kan regressionskoefficienterna – konstant och koefficient – tolkas som proportioner av en befolkningsgrupp med vissa bestämda egenskaper, dels har man visat att den ostandardiserade regressionskoefficienten inte är lika känslig för aggregeringsbias som den standardiserade korrelationskoefficienten är (Hammond, 1973; Hannan & Burstein, 1974). Förutsättningen för att arbeta med ekologisk regression är alltså att man utgår från proportioner av befolkningsgrupper – t ex proportioner av väljare som summerar till ett – så att regressionskoefficienterna också skall kunna tolkas som proportioner. Detta innebär att de proportioner som skall skattas bör hamna inom intervallet 0–1 för att anses vara giltiga; alla skattningar över 1 eller mindre än 0 är uppenbarligen ogiltiga. Problemet med ekologisk regression är emellertid att man inte alltid erhåller giltiga

skattningar i denna mening. Förklaringen till detta är att antagandet som ligger bakom den ekologiska regressionen – att de sannolikheter för ett bestämt beteende som regressionskoefficienterna uttrycker inte är desamma för alla individer i alla administrativa enheter, bortsett från en slumpmässig variation – inte alltid håller fullt ut. För att komma runt detta problem har man därför utvecklat olika alternativ inom ekologisk regressionsanalys.

En väg är att utnyttja regioner som inom sig är så homogena som möjligt och samtidigt skiljer sig så mycket som möjligt från andra regioner. Tanken är att inom de homogena regionerna är sannolikheterna för ett bestämt beteende – "conditional probabilities" – likartade, varför rimliga skattningar av proportioner bör vara möjliga att erhålla. En konsekvens av detta sökande efter homogena regioner är också att man eftersträvar att finna databärande enheter på lägsta tänkbara administrativa nivå (Jones, 1972; Lichtman & Langbein, 1978).

En annan väg som också prövats är den som kan kallas "constrained" eller "restricted" regression (Lewin et al, 1972; Schadee, 1987). Utgångspunkten här är att alla skattade proportioner bör hamna inom intervallet 0–1. I den mån skattade proportioner faller utanför det giltiga intervallet försöker man med program som gör iterativa skattningar erhålla proportioner som är rimliga. Tonvikten i denna ansats är alltså att genom utnyttjandet av olika skattningsförfaranden komma fram till tolkningsbara proportioner som kan ligga till grund för ekologiska inferenser.

En tredje väg – och den väg som vi skall försöka följa i denna uppsats – utgår från att i den mån som den ekologiska regressionen ger orimliga proportioner som resultat, så orsakas den av att den ekologiska regressionsmodellen har brister av olika slag (Hanushek et al., 1974; Langbein & Lichtman, 1978). Det kan vara så att aggregatmodellen är bristfälligt specificerad i förhållande till den individrelation som skall skattas (jfr Flanigan & Zingale, 1981). Det kan också föreligga mätfel hos de aggregerade variabler som ligger till grund för analysen. Gemensamt för studier inom denna tradition är att man genom att förbättra den ekologiska regressionsmodellen tror sig kunna göra rimliga ekologiska inferenser på individnivå. Ett problem med denna ansats är dock att de skattade proportionerna ibland tycks vara instabila och det är inte heller alltid säkert att de summerar till ett om skilda regressionsmodeller

utnyttjats för olika partier. Ett annat problem är att den ekologiska regressionen tycks vara bäst anpassad för skattningar vid binära val, dvs när endast två alternativ finns att välja mellan som i ett tvåpartisystem (Crewe & Payne, 1976).

Syfte

Som redan antytts är vi i denna uppsats intresserade av att pröva om ekologiska inferenser är möjliga att göra rörande väljarbeteendet hos grupper av individer med olika näringsgrenstillhörighet. Vi väljer att göra denna prövning för de två valen 1944 och 1979. Valet 1944 har valts eftersom det är det sista valtillfälle för vilket vi förfogar över ekologidata på en låg administrativ nivå med ett stort antal enheter (N=2479). Det senare valet 1979 har valts beroende på att vi för denna tidpunkt har tillgång till motsvarande surveydata på individnivå.

De ekologiska inferenserna baseras på ekologisk regression varvid vi är speciellt intresserade av att pröva om rimligheten i skattade proportioner påverkas av regressionsmodellens specificering. Vi är även intresserade att se om ekologiska inferenser påverkas av val av aggregeringsnivå. Utifrån de analyser som presenteras i uppsatsen hoppas vi kunna dra slutsatser om bland annat följande problem:

- finns det någon aggregeringsnivå som bör föredras eller undvikas?
- kan man med ekologisk regression som grund fastställa några kriterier för när ekologiska inferenser är såväl giltiga som rimliga?
- kan man utifrån jämförelser med skattningar baserade på surveydata avgöra om ekologiska skattningar är möjliga eller alls lämpliga att arbeta vidare med?

Data och metod

Endast aggregerade databärare utnyttjas för analyserna av valet 1944. Utgångsmaterial är det valdataarkiv som insamlats av projektet "Politiska partier, regional spridning, regional balans" vid Umeå universitets statsvetenskapliga institution. Antalet kommuner i detta arkiv är 2576, men för att erhålla över tiden konstanta enheter har de för denna uppsats aggregerats till ett antal av 2479. För att variera aggregeringsnivå har så dessa 2479 kommuner i sin tur aggregerats till högre administrativa nivåer = mindre antal enheter. Förutom kommunnivån om 2479 enheter finns ytterligare fyra aggregeringsnivåer: kommuner

enligt 1952 års indelning (N=991); häradsindelning (N=409); kommuner enligt 1985 års indelning (N=283); samt län enligt vår nutida indelning (N=24). Variabler som finns på samtliga fem nivåer är dels näringsgrensfördelning: proportion sysselsatta inom jordbruk, industri och övriga näringar; dels de politiska partiernas väljarstöd: proportioner för socialdemokraterna (SAP), borgerliga partier, socialistiska partier och icke röstande i förhållande till samtliga röstberättigade. Utöver dessa data ingår också variabler som mäter partiernas väljarstöd vid valet 1917 (Wörlund & Ersson, 1987a; 1987b). Vad gäller näringsgrensdata tarvar de några kommentarer. För det första avser de 1940 medan valdata hänförs till 1944 varför det finns en tidsmässig skillnad mellan datamängderna. För det andra så refererar näringsgrensdata från 1940 till hela befolkningen och inte enbart till de yrkesverksamma. Innebörden av detta är att näringsgrenspopulationen (hela befolkningen) skiljer sig i storlek från väljarpopulationen (de röstberättigade). Det antagande vi därför tvingas göra – som inte är helt realistiskt – är att näringsgrensfördelningen inom befolkningen som helhet är ungefärligen densamma som bland de röstberättigade.

Analyserna av valet 1979 baseras på såväl aggregeratdata som surveydata. Surveydata har erhållits från väljarundersökningen 1979 och de variabler som används är de som mäter näringsgrenstillhörighet (V220) och partival 1979 (V290) (Holmberg & Nordlöf, 1982).¹ Aggregeratdata för valet finns endast för en nivå – kommunnivå (N=283). I stort sett samma typ av variabler som nyttjats för analysen av valet 1944 används vid analysen av valet 1979; det är partidata och näringsgrensdata uttryckta som proportioner plus en del andra prediktorvariabler som t ex historisk tradition, politisk konkurrens och olika omgivningsfaktorer av typ urbaniseringsgrad och inkomster.

Det är med ekologisk regression som metod som vi gör ekologiska inferenser för 1944 och 1979 års val baserade på aggregeratdata. De inferenser vi är intresserade av innebär försök att skatta hur stor andel av de sysselsatta inom respektive jordbruk, industri och övriga näringar som röstar på olika partier. De skattade proportionerna kommer att erhållas utifrån tre grundmodeller för ekologisk regression: regression utan intercept [1]; bivariat regression [2]; multipel regression [3]. Låt oss här bara kortfattat antyda hur man kan erhålla de skattade

proportionerna utifrån de tre grundmodellerna. Vi kan som exempel ta en skattning av proportionen sysselsatta inom industrin som 1979 röstar på socialdemokraterna (SAP). Följande modeller kan då specificeras:

$$\text{SAP} = b_1\text{IND} + b_2\text{JBR} + b_3\text{ÖVR} + e \quad [1]$$

$$\text{SAP} = a + b_1\text{IND} + e \quad [2]$$

$$\text{SAP} = a + b_1\text{IND} + b_2\text{HIST} + b_3\text{OMG} + e \quad [3]$$

där SAP står för proportion röstande på socialdemokraterna; IND, JBR och ÖVR står för näringsgrenstillhörighet; HIST och OMG står för en historisk traditionsfaktor respektive en omgivningsfaktor. I modell [1] kan koefficienten b_1 tolkas som proportionen industrissysselsatta som röstar på SAP; i modell [2] erhålls motsvarande proportion genom att konstanten a adderas till koefficienten b_1 ; i modell [3] skattas samma proportion genom att konstanten a adderas till koefficienten b_1 plus värdet för summan b_2 multiplicerat med medelvärdet för variabeln HIST plus värdet för summan b_3 multiplicerad med medelvärdet för variabeln OMG.

Vad gäller ekologisk regression som metod för att göra ekologiska inferenser är det främst tre problem vi är intresserade av att beakta. Det första berör frågan om man kan påvisa någon form av aggregeringsbias när man går från en lägre nivå med ett stort antal analysenheter till en högre nivå med ett mindre antal enheter. Om de skattade proportionerna förändras från en nivå till en annan kan det vara en följd av aggregeringsbias. För att mer exakt pröva eventuell förekomst av aggregeringsbias kommer vi dessutom att närmare jämföra två aggregeringsnivåer genom att testa den s.k. "X-rule" som föreslagits av Firebaugh (1978). Detta problem kommer att beaktas vid analysen av valet 1944.

Ett andra problem gäller huruvida en modell som prövas är riktigt specificerad eller ej. I praktiken känner man aldrig den "sanna" modellen och därför kan heller aldrig det "sanna" värdet för en regressionskoefficient skattas, utan man kan endast komma mer eller mindre nära det "sanna" värdet. Bortsett från rena mätfel är en felaktig modellspecifikation den största svårigheten vid regressionsanalys (Deegan, 1976). I en modell där en viktig prediktorvariabel utelämnats tenderar parametrarna i den ingående modellen att överskattas. Därför är det viktigt att i en reg-

ressionsmodell försöka ta in variabler som utifrån teoretiska och empiriska erfarenheter har effekt på den beroende variabeln. Tar man å andra sidan in alltför många variabler riskerar man att ställas inför ett annat problem: multikolliniaritet. Det problem som multikolliniaritet är uttryck för är att två eller flera prediktorvariabler starkt samvarierar, varför det kan vara svårt att skilja effekten av en prediktorvariabel från effekten av en annan prediktorvariabel på den beroende variabeln. Ändå bör man nog inte överbetona problemet med multikolliniaritet eftersom det i olika sammanhang visats att regressionskoefficienternas storlek endast marginellt påverkas av kolliniariteten; vad som i stället påverkas är varianserna för de skattade regressionskoefficienterna. Därför kan man nog hävda att problemet med felaktig modellspecifikation är allvarigare än problemet med multikolliniaritet (Hanushek & Jackson, 1977). Av denna anledning kommer vi att pröva ett flertal olika modellspecifikationer för att se om någon modell ger bättre skattningar än andra modeller. Något entydigt kriterium för att avgöra om en modell är väl specificerad eller ej finns inte, däremot kan man vid jämförelser mellan olika modeller med en och samma beroende variabel använda det justerade R^2 (R^2A) som mått på modellens anpassning till data (King, 1986:677). Dessutom rapporterar vi även ett mått för multikolliniaritet - R^2D - som uttrycker R^2 när en oberoende variabel regressas mot övriga oberoende variabler i modellen.

Ett tredje problem är huruvida man vid aggregatdataanalyser bör använda viktade eller oviktade data. Erfarenheter från regressionsanalyser med aggregerade data visar att heteroskedasticitet kan inverka menligt på skattningar som görs. Vanligt har då varit att de databärande enheternas varierande storlek medverkat till den uppkomna heteroskedasticiteten (Lemieux, 1976). För att beakta detta problem kommer vi att redovisa såväl viktade som oviktade skattningar; viktade skattningar baseras på att de databärande enheterna i fråga viktas efter befolkningsstorlek.

Till detta skall också läggas att när vi gör ekologiska inferenser rörande politiska partiers väljarstöd görs skillnad mellan inferenser för enskilda partier och inferenser för politiska block. Utifrån tidigare redovisade erfarenheter bör man förvänta sig säkrare skattningar som rör politiska block (nära binärt val) än skattningar för enskilda partier. Genomgående gäller att proportioner som redovisas för enskilda partier eller partiblock

avser proportioner i förhållande till samtliga röstberättigade. Därav följer att förutom för de traditionella partierna redovisas skattningar för gruppen icke röstande.

Ett av syftena med uppsatsen är att försöka avgöra vilka skattningar som är mest rimliga eller vilka skattningar som skiljer sig mest från varandra. Vad gäller valet 1979 finns survey-skattningar som en referenspunkt medan vi för analysen av valet 1944 är hänvisade till andra skattningar av icke helt jämförbara grupper. För båda analyserna gäller det att avgöra vilka skattningar som närmast sammanfaller. För att mäta grad av överensstämmelse används därför två mått: ett första mått (T) mäter hur nära två värden ligger en given diagonal i ett koordinatsystem (Klevmarken, 1970:262); ett andra mått (NS) mäter hur nära i förhållande till varandra en serie motsvarande cellvärden i två tabeller ligger (Thomsen, 1987a:28). Med dessa två mått, (T,NS) kan vi avläsa vilka ekologisk-skattningar som visar den största överensstämmelsen med survey-skattningar för 1979.

Den följande analysen delas in i två avsnitt: ett första avsnitt ägnas valet 1944 med skattningar för olika aggregeringsnivåer som avser dels SAP enbart, dels socialister, borgerliga och icke röstande; det andra analysavsnittet ägnas valet 1979 där jämförelsen mellan aggregat-dataskattningar och surveydata-skattningar står i förgrunden. För att komma fram till en bästa möjlig skattning utifrån aggregatdata krävs ett stort antal modellprovningar.

Ekologiska inferenser för valet 1944

I detta avsnitt skall vi redovisa skattningar av hur man inom grupper med varierande näringsgruppstillhörighet röstat på olika partier vid valet 1944. Vi är intresserade av att veta om och i så fall hur dessa skattningar påverkas av olika aggregeringsnivåer likaväl som skilda modellspecifikationer. Låt oss emellertid först se om aggregeringsnivå inverkar på variabelvärdenas fördelningar i olika avseenden; relevanta data redovisas i tabell 1 för fem aggregeringsnivåer såväl viktade som oviktade.

Det är framförallt två förhållanden som förtjänar att påverkas. Dels är det tydligt att variationen i variablerna minskar med ökande aggregering, dels framgår klart att skillnaden mellan viktade och oviktade värden är betydande på låga aggregeringsnivåer men mycket måttliga på den högsta

aggregeringsnivån, länet. Genomgående gäller också att skillnaderna i fördelningar – bortsett från medelvärden – är störst mellan län och övriga aggregeringsnivåer.

När man laborerar med olika aggregeringsnivåer är det också av intresse att skapa sig en uppfattning om hur mycket av variationen i en variabel man förlorar när man går från en lägre nivå till en annan, högre nivå. Hur mycket av den totala variationen kan tillskrivas variationen inom den högre administrativa enheter gentemot den variation som finns mellan de högre administrativa enheterna? Utan att ställa upp några definitiva gränser för vad som är accetabelt kan man tycka det vara rimligt att variationen mellan de nya högre enheterna bör vara större än inom-gruppsvariationen i samma enheter. Låt oss här med en variansanalys belysa hur aggregeringar påverkar inom- och mellan-gruppsvariationen. E^2 -värdet som redovisas i tabell 2 nedan skall tolkas så att ju högre värde, desto mer av variansen i variabeln i fråga kan föras tillbaka på grupptillhörigheten; om E^2 är .5 kan således den ena hälften av variabelns varians tillskrivas inom-gruppsvariation, medan den andra hälften kan tillskrivas mellan-gruppsvariationen. I tabellen redovisas samma variabeluppsättning som i föregående tabell med både viktade och oviktade värden.

Även här framträder en skillnad mellan viktade och oviktade värden, liksom skillnader mellan enskilda variabler. Det mönster som framträder är annars att län som aggregeringsnivå skiljer sig från övriga aggregeringsnivåer. Gentemot kommun₂₄₇₉ visar länet för alla variabler – viktade som oviktade – hela tiden E^2 -värden mindre än .5. Nära denna kritiska gräns .5 – ibland över, ibland under – ligger kommun₂₈₃, men jämförd med häradsnivån är skillnaderna i värden inte speciellt markant. Den försiktiga slutsats vi på detta stadium möjligen kan dra är att användningen av databärare på en så hög aggregeringsnivå som län ter sig problematisk och att den högsta aggregeringsnivå som det kan vara försvarligt att arbeta med tycks vara den nuvarande kommunindelningen, dvs kommun₂₈₃.

Ett test har utvecklats av Firebaugh (1978:560) för att pröva om det föreligger aggregeringsbias när man går från en lägre aggregeringsnivå till en högre aggregeringsnivå. För att genomföra testet krävs att man förfogar över data dels för den lägre aggregeringsnivån (X_1), dels för den högre aggregeringsnivån som kan överföras till de databärande enheterna på den lägre nivån (MX_1); MX_1

Tabell 1. Fördelningar för olika variabler på olika aggregeringsnivåer: viktade och oviktade värden

Variabel	Värde	Viktning	Aggregeringsnivå				
			Kom ₂₄₇₉	Kom ₉₉₁	Har ₄₀₉	Kom ₂₈₃	Lan ₂₄
SAP44	Medel	Vikt	33.6	33.6	33.6	33.6	33.6
	Medel	Ovikt	28.5	31.7	32.5	33.1	33.1
	SD	Vikt	10.4	9.6	8.1	7.4	5.3
	SD	Ovikt	13.3	11.0	9.4	8.7	5.1
	CV	Vikt	31.0	28.4	24.2	22.1	15.6
	CV	Ovikt	46.8	34.8	29.1	26.4	15.5
	SKEW	Vikt	.019	.150	.133	.353	.756
	SKEW	Ovikt	.135	.223	-.134	.260	.652
	SOC44	Medel	Vikt	41.1	41.1	41.1	41.0
Medel		Ovikt	31.6	36.5	38.0	39.3	39.6
SD		Vikt	12.9	12.0	10.3	9.3	5.9
SD		Ovikt	15.2	13.4	11.8	11.2	6.6
CV		Vikt	31.4	29.3	25.0	22.5	14.4
CV		Ovikt	48.2	36.8	31.0	28.6	16.6
SKEW		Vikt	-.368	-.269	-.381	-.217	-.530
SKEW		Ovikt	.184	.214	-.174	.120	-.201
BORG44		Medel	Vikt	30.9	30.9	30.9	30.9
	Medel	Ovikt	40.0	34.4	33.0	31.6	31.7
	SD	Vikt	11.1	10.3	9.0	8.1	5.4
	SD	Ovikt	14.6	11.9	10.5	10.1	6.6
	CV	Vikt	35.9	33.3	29.2	26.2	17.5
	CV	Ovikt	36.4	34.5	32.0	32.0	20.7
	SKEW	Vikt	.892	.655	.676	.457	.468
	SKEW	Ovikt	.354	.185	.105	.150	.401
	ICKE44	Medel	Vikt	28.1	28.1	28.1	28.1
Medel		Ovikt	28.4	29.0	29.1	29.1	28.7
SD		Vikt	7.2	6.4	5.5	5.3	3.5
SD		Ovikt	9.1	7.8	6.9	6.4	3.3
CV		Vikt	25.7	23.0	19.7	18.7	12.3
CV		Ovikt	31.9	26.7	23.7	21.9	11.4
SKEW		Vikt	.253	.704	.780	.721	-.670
SKEW		Ovikt	.321	.787	1.512	.693	-.799
IND40		Medel	Vikt	36.5	36.4	36.4	36.1
	Medel	Ovikt	23.0	29.1	32.3	33.0	34.3
	SD	Vikt	16.9	15.9	13.5	11.7	6.3
	SD	Ovikt	15.4	16.0	15.0	13.9	7.3
	CV	Vikt	46.2	43.7	37.1	32.2	17.4
	CV	Ovikt	66.9	55.1	46.5	42.0	21.4
	SKEW	Vikt	.062	.153	.265	.128	-.963
	SKEW	Ovikt	1.127	.796	.548	.389	-.442

Tabell 2. Aggregering av variabler från kommun (N=2479) till högre nivåer; effekt av variationen mellan grupper uttryckt som E^2 .

Variabel	Viktning	Aggregeringsnivå			
		Kommun ₉₉₁	Härad ₄₀₉	Kommun ₂₈₃	Län ₂₄
SAP44	Vikt	.85	.61	.51	.24
SAP44	Ovikt	.70	.51	.46	.28
SOC44	Vikt	.88	.63	.51	.20
SOC44	Ovikt	.73	.53	.47	.27
BORG44	Vikt	.87	.66	.53	.23
BORG44	Ovikt	.73	.57	.51	.31
ICKE44	Vikt	.82	.59	.53	.22
ICKE44	Ovikt	.65	.44	.42	.20
IND40	Vikt	.90	.64	.48	.14
IND40	Ovikt	.69	.40	.30	.07

är medelvärdet för variabel X_1 för den aggregerade enhet som respektive enhet på den lägre nivån tillhör. Firebaugh förklarar sin regel "Mx-rule" på detta sätt:

"Cross-level bias is absent when, and only when, $B_2 = 0$ in the structural equation $Y = a + B_1X_1 + B_2MX_1 + e \dots$ " (Firebaugh 1978:560; avvikelser från originalet vad gäller symbol-upsättning).

En prövning av detta test har gjorts för en enkel modell applicerad på kommun₂₄₇₉ i förhållande till kommun₂₈₃ för att utröna om det föreligger någon aggregeringsbias på den högre nivån. Prövningen görs med följande modell och avser både viktade och oviktade värden:

$$SAP44 = a + B_1IND44_{2489} + b_2MIND44_{283} + e[4]$$

där $IND44_{2479}$ står för proportion sysselsatta inom industri på kommunal nivå med $N=2479$, medan $MIND44_{283}$ refererar till proportion sysselsatta inom industri på kommunal nivå med $N=283$. Skattningen av modellen ger följande parametervärden:

$$SAP44 = .263 + .567IND44_{2489} + .002MIND44_{283} \text{ (oviktad) respektive} \\ SAP44 = .330 + .495IND44_{2489} - .131MIND44_{283} \text{ (viktad).}$$

Av denna prövning att döma är inslaget av aggregeringsbias mindre besvärande när oviktade värden används än när viktade värden utnyttjas. Utfallet kan tyckas något överraskande med hänsyn tagen till tidigare redovisade resultat från variansanalysen, men det ger anledning till viss efter-

tanke vid tolkning av skattningar som baseras på viktade data.

Nästa steg i analysen av valet 1944 avser redovisning av skattade proportioner för sysselsatta inom industrin som röstat på socialdemokratin. Två modeller har prövats för samtliga fem aggregeringsnivåer med både viktade och oviktade data. I den ena modellen [5] är sysselsatta inom industri (IND40) enda prediktor medan i den andra modellen [6] dessutom ingår en historisk traditionsfaktor (SAP17) och en politisk konkurrensfaktor (SKP44) som prediktorvariabler. Det finns anledning anta att den senare modellen är bättre specificerad eftersom såväl historiska traditioner som politisk konkurrens inverkar på variationen i ett politiskt partis väljarstöd (jfr Selle, 1983). Resultatet av skattningarna av de två modellerna redovisas i tabell 3; modellerna specificeras på detta sätt:

$$SAP44 = a + b_1IND40 + e \quad [5]$$

$$SAP44 = a + b_1IND40 + b_2SAP17 + b_3SKP44 + e \quad [6]$$

I tabellen redovisas förutom den skattade proportionen sysselsatta inom industri som röstat på SAP också den förklarade variansen (R^2A) för motsvarande modell. Därvid kan först konstateras att variansen i den beroende variabeln har konsekvenser för modellernas förklarade varians: ju högre aggregeringsnivå, desto lägre R^2A . Markerade skillnader finns också för de skattade proportionerna beroende på val av aggregeringsnivå, val av modell eller viktning av data. En ökande aggregeringsnivå driver ner skattningarna, men det är endast skattningarna baserade på län

Tabell 3. Skattningar av proportionen industrisysselsatta som röstat på SAP 1944: modell [5] och [6]

	Modell [5]				Modell [6]			
	Viktad		Oviktad		Viktad		Oviktad	
Aggregeringsnivå	Prop	R ² A	Prop	R ² A	Prop	R ² A	Prop	R ² A
Kommun ₂₄₇₉	.574	.37	.637	.28	.533	.49	.495	.53
Kommun ₉₉₁	.567	.37	.604	.35	.529	.49	.517	.50
Härad ₄₀₉	.553	.32	.577	.35	.507	.45	.464	.50
Kommun ₂₈₃	.549	.32	.566	.31	.505	.42	.452	.45
Län ₂₄	.504	.06	.525	.14	.362	.23	.336	.27

som drastiskt avviker från övriga skattningar. Likaså leder den mer utvecklade modellen [6] till att proportionerna minskas jämfört med skattningar i modell [5]. Viktning av data påverkar också skattningarna på olika sätt; i modell [5] är de oviktade proportionerna högre än de viktade, medan det omvända gäller i modell [6].

Något självklart kriterium mot vilka våra skattningar kan avstämmas finns inte eftersom såväl Ingulfson och Hagmans (1950:169) som Lewins et al (1972:147) skattningar avser proportioner inom arbetarklassen och ej näringsgrenar som vi arbetar med. Låt oss ändå anta att de skattningar som dessa redovisat avseende arbetarklassen i stort också torde gälla sysselsatta inom industrin. Om så vore fallet skulle som referenspunkt andelen sysselsatta inom industrin som röstat på SAP vara mellan 70 och 71 % bland deltagande i val och mellan 50 och 51 % bland de röstberättigade. Om vi antar att denna proportion ligger mellan .50 och .51 så vore de bästa skattningarna de som erhålls med modell [6] för aggregeringsnivåer under länet, medan däremot den bästa skattningen för modell [5] skulle erhållas med län som databärande enhet. Nu vet vi inte de verkliga värdena men det verkar rimligt anta att de bästa skattningarna för SAP erhålls av den mer utvecklade modellen [6] när den appliceras på databärande enheter med ett N=283 eller mer.

För att erhålla ett bredare underlag för att avgöra vilka skattningar som är närmast överensstämmande redovisas andra skattade proportioner baserade på valet 1944. I stället för att titta på ett enskilt parti prövar vi här modeller som avser röstande på borgerliga partier (BORG44 = HÖ+BO+FP+ÖVR), socialistiska partier (SOC44 = SAP+SKP) samt icke röstande (ICKE44). Tre grundmodeller prövas varav vi i den multipla regressionsmodellen där så är lämpligt som prediktorer använder oss av historiska traditionsvariabler (BORG17, SOC17), valdelta-gande 1944 (VD44) och proportion yrkesverk-

samma 1940 (YV40). De tre grundmodeller som analyseras med SOC44, BORG44 och ICKE44 som beroende variabler kan därför specificeras som följer:

$$\text{BLOCK44} = b_1\text{JBR40} + b_2\text{IND40} + b_3\text{ÖVR40} + e \quad [7]$$

$$\text{BLOCK44} = a + b_1\text{NÄRING40} (\text{JBR, IND, ÖVR}) + e \quad [8]$$

$$\text{BLOCK44} = a + b_1\text{NÄRING40} + b_2\text{HIST17} + b_3\text{VD44} + b_4\text{YV40} + e \quad [9]$$

Med modellerna [7] till [9] som grund anpassas ett stort antal regressionsekvationer; 3 beroende variabler för varje grundmodell; fem skilda aggregeringsnivåer; och 2 skilda viktningssystem. I tabell 4 nedan presenteras endast de proportioner som skattats för socialistiska väljare.

Av tabellen framgår att skillnader finns mellan de skattade proportionerna. Endast en mindre del av dessa skillnader är emellertid beroende av viktningssystemet; så leder viktningen till att proportionen sysselsatta inom jordbruk som röstar på socialistiska partier ökas något. Val av aggregeringsnivå har en tydligare effekt på variationen i de skattade proportionerna, men bortser man från den högsta nivån – länet – är skillnaderna i skattningar förhållandevis små. Tydligt är i alla fall att skattningar med län som databärande enhet avviker från skattningar baserade på databärare på lägre aggregeringsnivåer. De största skillnaderna i skattningarna är i stället beroende av val av grundmodell där modell [7] avviker mest från de två övriga [8] och [9]. Så skattas proportionen industrisysselsatta betydligt högre i modellerna [7] och [8] än i modell [9], medan proportionen sysselsatta i övriga näringar skattas lägre i modell [7] än i modellerna [8] och [9]. De skillnader i skattningar som konstaterats för röstande på socialistpartier gäller också i stort för

Tabell 4. Skattningar av proportioner sysselsatta inom olika näringsgrenar röstande på socialistpartierna 1944: grundmodell [7] till [9]

Modell	Nivå (N)	Proportion jordbruk		Proportion industri		Proportion övriga	
		Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad
[7]	2479	.204	.165	.742	.735	.235	.268
[7]	991	.204	.201	.739	.753	.239	.216
[7]	409	.213	.216	.722	.733	.249	.205
[7]	283	.207	.228	.709	.728	.273	.228
[7]	24	.252	.223	.585	.594	.370	.382
[8]	2479	.223	.150	.759	.777	.527	.662
[8]	991	.226	.186	.758	.758	.525	.547
[8]	409	.253	.230	.744	.727	.518	.504
[8]	283	.240	.198	.740	.727	.503	.466
[8]	24	.288	.229	.656	.665	.518	.575
[9]	2479	.280	.229	.587	.547	.479	.489
[9]	991	.277	.266	.582	.565	.481	.471
[9]	409	.285	.289	.568	.554	.492	.452
[9]	283	.289	.300	.552	.530	.436	.429
[9]	24	.212	.219	.458	.482	.623	.640

skattningar av röstande på borgerliga partier respektive icke röstande.

Låt oss även här relatera våra skattningar gentemot de skattningar som redovisats av Ingulfson och Hagman (1950:169) och Lewin et al (1972:147). Samma reservationer gäller som tidigare angående jämförbarhet mellan grupper avseende arbetarklass eller sysselsatta inom industri. Om vi ändå tillåter oss det antagandet att de proportioner som dessa skattat ligger rätt nära det sanna värdet så har vi ännu en referenspunkt att utgå från. Vi begränsar oss då till skattningen avseende sysselsatta inom industrin som röstat på socialistpartier vid valet 1944. Vi känner redan proportionen som avser SAP (.71 eller .70 respektive .51 eller .50) varför vi här måste komplettera med proportionen avseende SKP. Medan proportionen för SAP nära överensstämmer finns avvikelser i fråga om SKP; Lewins et al skattning för 1944 är .17 respektive .12 medan Ingulfson och Hagman för 1946 redovisar en skattad proportion om .12 respektive .09. Till detta kan följande kommentarer fogas: å ena sidan är det ett faktum att SKP 1946 i röstetal ökade till 11.2 % från 10.3 % 1944 varför proportionen sysselsatta inom industri borde vara högre 1946 än 1944; å andra sidan kan värdet för 1944 vara något över-skattat och värdet för 1946 vara något under-skattat. Om dessa skattningar nu ligger nära det verkliga värdet – låt oss anta det – skulle andelen sysselsatta inom industrin som röstat på SAP el-

ler SKP i förhållande till samtliga röstberättigade vara någonstans kring .60. Om vi använder .60 som riktvärde, vilka av våra ekologiskattningar hamnar närmast? Tydligt är att modell [9] ger de bästa skattningarna om man bortser från skattningar med län som databärare; en svag under-skattning av proportionen kan det vara fråga om, men denna avvikelse är mindre än den överskattning som modellerna [7] och [8] leder till. Återigen kan vi dock konstatera att med län som databärande enhet erhålls rimliga skattningar med modeller – [7] och [8] – som utifrån teoretiska utgångspunkter borde vara underspecificerade.

Eftersom vi inte känner de "sanna" proportionerna får vi här nöja oss med ett konstaterande att skattningar baserade på länsnivån skiljer ut sig från övriga skattningar; vidare har vi noterat att regressioner utan intercept – modell [7] – avviker något mer från övriga modellbaserade skattningar. Om tidigare i litteraturen redovisade skattningar av proportioner inom arbetarklassen som stöder SAP eller SKP kan ses som ett närmevärde för proportioner sysselsatta inom industrin som har samma politiska preferenser så antyder de dels att mer utvecklade modeller – bättre specificerade – ger rimligare skattningar för de fyra lägsta aggregeringsnivåerna, dels att för den högsta aggregeringsnivån ger den enklast specificerade modellen den rimligaste skattningen. För att hitta en bättre referenspunkt gentemot vilken de olika ekologiska inferenserna kan avstämmas

måste vi emellertid gå vidare till en analys av valet 1979.

Surveybaserade och ekologiska inferenser för valet 1979

Vi disponerar detta avsnitt så att först redovisas de skattningar som bygger på surveydata. Därefter presenterar vi de skattningar som är resultaten av en stor mängd prövade ekologdata-modeller vilka har följt i stort samma uppläggning som vid analysen av 1944 års val. Till sist försöker vi i detta avsnitt avgöra vilka ekologdata-skattningar som närmast överensstämmer med de skattningar som bygger på surveydata. Gemensamt för dessa redovisningar är att såväl skattningar för enskilda partier – från moderater till övriga samt icke-röstande – som skattningar för partiblock presenteras. De skattningar som avses är hela tiden proportionen sysselsatta inom en bestämd näringsgren – jordbruk, industri eller övriga näringar – som röstar på ett visst politiskt parti eller ett visst politiskt block.

Surveydata-skattningar

De survey-skattningar vi använder för 1979 års val bygger på data vi erhållit genom 1979 års väljarundersökning. Med vårt syfte är vi endast intresserade av data rörande partival 1979 (V290) och näringsgrenstillhörighet (V220). Låt oss först se på bortfallet. Det bortfall som avser partivalet är dels de som varken uppgett uppgifter om röstning eller valdeltagande (N=5), dels de som röstat men ej angett partival (N=784). Motsvarande bortfall för uppgifter angående näringstillhörighet är de som ej intervjuats (N=853), saknar uppgift (N=164) eller för vilka frågan ej är tillämplig (N=170). Sammantaget innebär detta internbortfall att det samlade antalet intervjupersoner som svarat på båda dessa frågor är nära 2 500 (N=2 484).

Klassificeringen av partivalet är självklar, medan man vad gäller näringsgrensfördelningen kan tänka sig olika varianter. Vi har valt att följa valundersökningens näringsgrensfördelning (VNI) och som sysselsatta inom jordbruk räknas VNI=1-3; till sysselsatta inom industri räknar vi VNI=11-42; följaktligen är sysselsatta inom övriga näringar VNI=51-99 (Holmberg & Nordlöf, 1982).

Beroende på det interna bortfallet visar sig andelen icke röstande i urvalet (5.2%) vara underskattad i jämförelse med det verkliga ickeröst-

det vid valet 1979 (9.3%). Av den anledningen har vi valt att redovisa dels *oviktade* skattningar utan korrigeringar för internbortfallet, dels *viktade* skattningar där urvalet (N=2484) viktats så att de svarar mot de andelar respektive partier eller partiblock hade bland väljarna vid valet 1979. I fråga om blockvalet har den lilla gruppen övriga hänförs till det socialistiska blocket eftersom en relativt stor andel av dessa kan antas ha stött APK.

Nedan redovisas i tabellerna 5 till 8 skattningar av andelar sysselsatta inom de tre nämnda näringsgrenarna dels med avseende på parti- eller blockval, dels med avseende på skilda viktningsskattningar. Det kan därvid konstateras att bortsett från gruppen icke-röstande är skillnaderna mellan viktade och icke-viktade skattningar ytterst små; skattningarna rörande blockval är desamma som gäller för partival, men de redovisas ändå separat för att underlätta senare jämförelser med motsvarande ekologdata-skattningar. De

Tabell 5. Survey-skattningar (viktade) av partival efter näringsgren 1979

Parti	Andel sysselsatta inom näringsgren		
	Jbr (7.2)	Ind (23.9)	Övr (68.9)
Icke (9.3)	8.9	10.2	9.0
Mod (18.4)	16.8	13.2	20.4
CP (16.4)	52.2	12.4	14.0
FP (9.6)	6.7	8.1	10.5
KDS (1.3)	0	1.1	1.5
SAP (39.2)	14.9	49.7	38.1
VPK (5.1)	0.6	5.1	5.6
Övr (0.7)	0	0.3	0.9

Tabell 6. Survey-skattningar (icke-viktade) av partival efter näringsgren 1979

Parti	Andel sysselsatta inom näringsgren		
	Jbr (6.9)	Ind (24.0)	Övr (69.0)
Icke (5.2)	5.2	5.7	5.1
Mod (19.0)	18.0	13.6	21.0
CP (15.6)	51.7	11.7	13.4
FP (10.5)	7.6	8.7	11.4
KDS (1.4)	0	1.2	1.6
SAP (42.8)	16.9	53.9	41.5
VPK (5.1)	0.6	5.0	5.6
Övr (0.4)	0	0.2	0.5

skattningar som redovisas svarar rätt väl mot vad man kan förvänta: Centerpartiets relativt starka stöd bland sysselsatta inom jordbruk framträder klart och SAP:s stöd bland industrisysselsatta kan likaså tydligt avläsas.

Tabell 7. Survey-skattningar (viktade) av blockval efter näringsgren 1979

Block	Andel sysselsatta inom näringsgren		
	Jbr (7.2)	Ind (23.9)	Övr (69.9)
Icke (9.3)	8.9	10.2	9.0
Borg (45.7)	75.7	34.8	46.4
Soc (45.0)	15.5	55.1	44.6

Tabell 8. Survey-skattningar (icke-viktade) av blockval efter näringsgren 1979

Block	Andel sysselsatta inom näringsgren		
	Jbr (6.9)	Ind (24.0)	Övr (69.0)
Icke (5.2)	5.2	5.7	5.1
Borg (46.5)	77.3	35.2	47.4
Soc (48.3)	17.5	59.1	47.6

Ekologdata-skattningar

De ekologiska inferenser som görs för valet 1979 baseras endast på en aggregeringsnivå, den nuvarande kommunindelningen (kommun₂₈₃). Analysen indelas i två moment, så att först görs skattningar utifrån partival för att därefter bygga på blockval. Förutom att pröva viktade respektive oviktade skattningar kommer i likhet med analysen av valet 1944 tre grundmodeller för ekologisk regression att utnyttjas: regression utan intercept, bivariat regression och multipel regression. Det nya med analysen av valet 1979 är att den multipla regressionen kommer att prövas mer systematiskt. Fyra olika modeller kommer att ligga till grund för de ekologiska skattningarna; en första med historisk tradition som prediktor; en andra där också politisk konkurrens ingår som en prediktorvariabel; den tredje modellen tar in olika omgivningsfaktorer som är uttryck för religiös orientering, tätortsgrad, inkomster med mera för respektive kommuner. För att erhålla rimliga

mått som uttryck för dessa omgivningsfaktorer har de underkastats en faktoranalys som genererat tre faktorer som kan benämnas på följande sätt: höga inkomster, urbanisering och arbetslöshet (jfr Kelley & McAllister, 1983). I den tredje modellen läggs dessa tre faktorer – mätta med faktor-scores – till som prediktorvariabler. I den fjärde och sista av de multipla regressionsmodellerna modifieras de olika modellerna så att endast variabler vars parametrar är signifikanta i den tredje modellen beaktas vid skattningen. Med detta som bakgrund kan vi specificera de olika modeller som skall ligga till grund för våra ekologiska skattningar av proportioner sysselsatta inom olika näringsgrenar som röstar på olika partier:

$$\text{PARTI79} = b_1\text{JBR80} + b_2\text{IND80} + b_3\text{ÖVR80} + e \quad [10]$$

$$\text{PARTI79} = a + b_1\text{NÄRING80 (JBR, IND, ÖVR)} + e \quad [11]$$

$$\text{PARTI79} = a + b_1\text{NÄRING80} + b_2\text{HIST} + e \quad [12]$$

$$\text{PARTI79} = a + b_1\text{NÄRING80} + b_2\text{HIST} + b_3\text{POL} + e \quad [13]$$

$$\text{PARTI79} = a + b_1\text{NÄRING80} + b_2\text{HIST} + b_3\text{POL} + b_4\text{FAKTOR1} + b_5\text{FAKTOR2} + b_6\text{FAKTOR3} + e \quad [14]$$

Den fjärde varianten av multipel regression som talas om ovan är alltså en modifikation av modell [14] som vi väljer att kalla modell [15]. Det dataunderlag som utnyttjas finns närmare beskrivet i Wörlund & Ersson (1987b), men det kan ändå påpekas att indelningen i näringsgrenar gjorts så att den skall så nära som möjligt svara mot den som utnyttjats vid survey-skattningarna. Tilläggas bör också att val av historisk traditionsfaktor och politisk konkurrensvariabel gjorts med beaktande av vilket parti som skattningen avser. Vid redovisningen av de skattningar som gäller modellerna [12] till [15] lämnas även information rörande andel förklarad varians (R^2A) respektive ett mått på multikollinearitet för den variabel vars proportion skattas (R^2D). Skattningar som gjorts avseende röstande på SAP presenteras nedan i tabell 9.

Tabell 9. Skattningar av proportioner sysselsatta inom olika näringsgrenar röstande på SAP 1979: grundmodell [10] till [15]

Modell	Proportion jordbruk		Proportion industri		Proportion övriga	
	Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad
[10]	.067	-.013	.675	.619	.312	.358
[11]	.229	-.024	.647	.618	.328	.348
[12]	.496	.362	.574	.538	.332	.331
[13]	.159	.136	.444	.474	.395	.390
[14]	.226	.251	.452	.456	.371	.369
[15]	.151	.261	.453	.450	.371	.375

Som framgår av tabellen finns skillnader mellan olika skattningar, men vanligen är skillnaderna förhållandevis små mellan viktade och oviktade värden, medan framför allt i skattningen av proportionen sysselsatta inom jordbruk skillnaderna mellan de olika modellerna är betydande. Ser man till de viktade skattningarna är samtliga giltiga, men uppenbart är att modell [12] leder till en överskattning av denna proportion; genom att beakta olika omgivningsfaktorer blir den skattade proportionen rimligare samtidigt som man i modell [14] kan finna ett högt R²D för jordbruksvariabeln. Det är också vid skattningen av jordbruksvariabeln som man genomgående stöter på problemet med multikolliniaritet i vissa modeller ([14] och [15]). En hög multikolliniaritet behöver dock inte leda till sämre skattningar; snarare tycks det vara så att en hög förklarad varians bäst indikerar den rimligaste skattningen. I de flesta fall är det så att den multipla regression som visar den högsta förklarade variansen är den modell som modifierats (modell [15]).

För flertalet partier är det skattningen av proportionen jordbrukssysselsatta som ställer till med problem och det är egentligen bara för CP och ICKE som skillnaderna i skattning är måttlig. Däremot är skattningarna av de två övriga proportionerna mindre varierande och det är endast för VPK och ÖVRIGA som skattningen av de industrisysselsatta medför problem.

Analysen av blockval ansluter mycket nära till vad som gällt vid analysen av partival. I stället för enskilda partier som beroende variabler provas nu de politiska blocken – socialistisk, borgerlig samt icke-röstande – som beroende variabler. Specificeringen av de multipla regressionerna måste också ändras såtillvida att en modell med politisk konkurrens som prediktor inte är meningsfull vid blockval. Med dessa skillnader i minnet kan de modeller som är aktuella för analysen specificeras enligt följande:

$$\text{BLOCK79} = b_1\text{JBR80} + b_2\text{IND80} + b_3\text{ÖVR80} + e \quad [16]$$

$$\text{BLOCK79} = a + b_1\text{NÄRING80} (\text{JBR, IND, ÖVR}) + e \quad [17]$$

$$\text{BLOCK79} = a + b_1\text{NÄRING80} + b_2\text{HIST} + e \quad [18]$$

$$\text{BLOCK79} = a + b_1\text{NÄRING80} + b_2\text{HIST} + b_3\text{FAKTOR1} + b_4\text{FAKTOR2} + b_5\text{FAKTOR3} + e \quad [19]$$

Med en modifiering av modell [19] erhålls den tredje varianten av en multipel regression av blockval, en variant som vi benämner modell [20]. I tabell 10 nedan presenteras de skattningar som avser de som vid valet 1979 röstar på socialistpartierna.

Tabell 10. Skattningar av proportioner sysselsatta inom olika näringsgrenar röstande på socialistpartierna 1979: grundmodell [16] och [20]

Modell	Proportion jordbruk		Proportion industri		Proportion övriga	
	Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad	Viktad	Oviktad
[16]	-.073	-.081	.687	.639	.406	.439
[17]	.053	-.091	.632	.639	.426	.427
[18]	.626	.501	.572	.533	.502	.392
[19]	.414	.322	.479	.459	.437	.441
[20]	.373	.312	.473	.457	.447	.442

Även här kan konstateras att skillnader i viktningförändringen endast marginellt påverkar skattningarna medan variationer i modellutformning har en större betydelse. Dels finns skillnader mellan de tre grundmodellerna, dels finns skillnader mellan multipla regressionsmodeller med olika modellutformning. Speciellt markerat är detta vad gäller skattningen av proportionen sysselsatta inom jordbruk som röstar på socialistpartier. Regressionen utan intercept [16] leder till icke giltiga proportioner (dvs underskattning) medan den multipla regressionen med historisk tradition och näringsstruktur som prediktorvariabler [18] starkt överskattar samma proportion. Skattningarna av proportionerna sysselsatta inom industri och övriga näringar är däremot stabilare oberoende av om det gäller röstande på socialistpartier, borgerliga partier eller icke röstande.

Jämförelser mellan surveydata- och ekologdata-skattningar

Efter att ha redovisat skattningar av hur grupper av individer med olika näringsgrenstillhörighet röstat på olika partier eller partiblock återstår att försöka utvärdera vilka ekologdata-skattningar som närmast överensstämmer med skattningarna baserade på surveydata. Vi antar alltså att surveydata-skattningarna ligger närmast de "sanna" proportionerna. Vilka ekologdata-skattningar leder till de "bästa" skattningarna? Vi redovisar först utfallet av skattningarna av partival och vi använder oss därvid av de två "likhets"-mått vi tidigare beskrivit; beträffande dessa mått kan sägas att ju lägre värde de visar, desto större likhet mellan jämförelseobjekten. Jämförelseobjekten för partivalen är tabellerna 5 och 6. Utfallet av jämförelsen mellan tabellerna redovisas i tabell 11 nedan.

De två måtten – T och NS – överensstämmer sinsemellan nästan fullt ut. Jämförs som exempel viktade och oviktade surveydata är likheten dem emellan .050 respektive .048. Därmed vet man att värden i storleksordningen .05 innebär en hög grad av överensstämmelse. Nu förhåller det sig dock så att dessa värden är beroende av antalet celler i de tabeller som jämförs; med fler celler tenderar överensstämmelsen att bli mindre varav följer att värdena blir högre. Detta kan illustreras med motsvarande beräkningar av överensstämmelsen mellan survey- och ekolog-skattningar som redovisats av Thomsen (1987a:32). Därvid har vi dels utgått från Thomsens ursprungliga 66

Tabell 11. Jämförelser mellan surveydata-skattningar och ekologdata-skattningar av partival 1979: grad av överensstämmelse

	Survey-skattningar			
	Viktade		Oviktade	
	T	NS	T	NS
Survey-skattningar				
Viktade			.050	.048
Oviktade	.050	.048		
Ekolog-skattningar				
Modell [10] Viktad	.276	.304	.276	.315
Modell [10] Oviktad	.220	.236	.223	.248
Modell [11] Viktad	.285	.308	.281	.305
Modell [11] Oviktad	.219	.234	.223	.246
Modell [12] Viktad	.261	.273	.256	.268
Modell [12] Oviktad	.182	.168	.184	.178
Modell [13] Viktad	.238	.202	.246	.227
Modell [13] Oviktad	.219	.166	.228	.193
Modell [14] Viktad	.119	.130	.128	.147
Modell [14] Oviktad	.168	.159	.172	.176
Modell [15] Viktad	.103	.112	.117	.139
Modell [15] Oviktad	.161	.149	.170	.174

celler, dels grupperat om tabellerna så att vi erhållit 24 celler. Vi har då erhållit följande värden: .142 och .155 (T) respektive .149 och .164 (NS) för tabeller med 66 celler medan motsvarande värden för tabeller med 24 celler var .079 och .075 (T) respektive .086 och .081 (NS). Således bör man kunna säga att värden som ligger i närheten av .100 representerar en acceptabel grad av överensstämmelse mellan olika skattningar när man jämför tabeller med 24 celler. Med denna norm som bakgrund kan konstateras att flertalet ekolog-skattningar har värden kring .200 eller däröver. Inte någon av de skattningar som baseras på regression utan intercept [10] eller bivariat regression [11] ger acceptabla värden. Det bästa utfallet får vi för de modeller som beaktar olika omgivningsfaktorer [14] eller modifieringar därav [15] och utfallet är bättre för de viktade än för de icke viktade varianterna. Kännetecknande för dessa modeller är dels att de vanligen uppvisar den högsta förklarade variansen, dels att de ingående variabelernas parametrar är signifikanta. Däremot är det inte alltid nödvändigt att multikolliniariteten i modellen måste vara låg. Trots att de skattningar som görs utifrån dessa ekologiska regressionsmodeller är acceptabla leder de ändå i några fall till klara över- respektive underskattningar. Så överskattas proportionen sysselsatta inom jordbruk som röstar för VPK medan

samma proportion underskattas för CP; likaså överskattas proportionen sysselsatta inom industri för CP och MOD medan denna proportion underskattas för VPK och SAP.

En motsvarande jämförelse mellan survey- och ekolog-skattningar avseende blockval redovisas i tabell 12; i denna tabell är det tabellerna 7 och 8 som tjänar som jämförelsepunkter. Eftersom det är frågan om blockval minskar antalet celler i tabellerna från 24 till 9.

Tabell 12. Jämförelser mellan surveydata-skattningar och ekologdata-skattningar av blockval 1979: grad av överensstämmelse

	Survey-skattningar			
	Viktade		Oviktade	
	T	NS	T	NS
Survey-skattningar				
Viktade			.037	.040
Oviktade	.037	.040		
Ekolog-skattningar				
Modell [16] Viktad	.143	.137	.143	.140
Modell [16] Oviktad	.129	.111	.129	.118
Modell [17] Viktad	.078	.077	.075	.073
Modell [17] Oviktad	.133	.117	.134	.122
Modell [18] Viktad	.199	.128	.191	.128
Modell [18] Oviktad	.156	.107	.154	.127
Modell [19] Viktad	.166	.135	.168	.152
Modell [19] Oviktad	.141	.130	.147	.147
Modell [20] Viktad	.158	.133	.162	.150
Modell [20] Oviktad	.138	.124	.143	.142

Med ett mindre antal celler i jämförelsetabeller tenderar värdena att minska; så är nu likheten mellan tabell 7 och 8 .037 (T) och .040 (NS) gentemot motsvarande för tabell 5 och 6 (.050 respektive .048). De lägre "likhets"-värdena är alltså en följd av det minskade antalet celler, och man kan inte utan vidare hävda att skattningarna av blockvalet är bättre än skattningarna av partivalen. Dessa värden säger endast att vissa skattningar överensstämmer bättre med survey-skattningar än vad som är fallet med andra skattningar. Andra skillnader kan också noteras i jämförelse med tabell 11. Den bästa skattningen uppvisar den viktade bivariata regressionen, medan både regression utan intercept och olika varianter av multipel regression leder till sämre skattningar. Vad gäller den multipla regressionen leder dock successiva modifieringar av modellerna till förbättrade skattningar. Tydligt är ändå att ekologiska inferenser som bygger på blockval i stället för partival inte utan vidare leder till bättre skattningar.

Avslutning

Vi har haft ett flertal syften med vår uppsats där det gemensamma temat har varit att försöka reda ut hur man på bästa sätt skall uppnå rimliga och acceptabla ekologiska inferenser. Vi har därvid berört följande problem: aggregeringsnivå, viktningförfarande, typ av regression och modellspecifikation. Vi har inte kommit fram till entydiga svar i alla avseenden, men den redovisade analysen ger antydningar om var svaren kan vara att finna.

Ett resultat är att viktningförfarandet inte har så stor betydelse för de skattningar som görs. Vanligen leder viktade skattningar till rimligare resultat, men skillnaderna mellan olika viktningförfaranden är många gånger marginell. Inte heller tycks val av aggregeringsnivå vara något stort problem. Analyserna av valet 1944 pekar i varje fall mot att skillnader mellan skattningar som baseras på databärande enheter omfattande ett $N=283$ eller ett $N=2479$ är förhållandevis små. Om man däremot minskar antalet databärande enheter till $N=24$ som gäller för länsnivå erhåller man avvikande skattningar. Det märkliga är att med till synes underspecificerade modeller kan man på denna aggregeringsnivå erhålla rimliga skattningar. Detta till trots är vi tveksam till användningen av län som databärande enhet, eftersom den variation som finns inom dessa enheter överstiger den variation som finns mellan enheterna.

I andra frågor är våra slutsatser mindre säkra. Val av typ av regression har konsekvenser för skattningarna. Ofta finns skäl anta att regressioner utan intercept eller bivariata regressioner är underspecificerade varför vissa efterfrågade proportioner tenderar att överskattas. Dock tycks det inte alltid förhålla sig så. Vid blockval där man arbetar med stora proportioner tycks en bivariat regressionsmodell kunna leda till en skattning som är väl så rimlig som den som erhålls med en multipel regression. Vid partival förefaller emellertid den multipla regressionen leda till de bästa skattningarna. Det stora problemet som är förknippat med en multipel regression är huruvida en modell är väl specificerad eller ej. En ledtråd därvid utgör den förklarade variansen såtillvida att ju högre förklarad varians, desto rimligare tycks de skattade proportionerna bli. Problemet är bara att man inte heller med en hög förklarad varians kan vara säker på att den skattade proportionen blir rimlig. Ibland kan multikolliniaritet inverka, men som något stort pro-

blem upplever vi inte att kollinariiteten är. Viktigast är att få en modell rätt specificerad är en ingående kännedom om den underliggande teoretiska modellen och kunskap om indikatorer på aggregatnivå som kan fånga upp de teoretiskt relevanta storheterna. Vad vi vill ha sagt är att man inte automatiskt kan komma fram till något mått som ger uttryck för hur väl specificerad en modell är utan att man måste ta ställning till detta i det enskilda fallet.

En av utgångspunkterna i uppsatsen har varit att man genom väl specificerade regressionsmodeller skäll kunna göra rimliga och acceptabla ekologiska inferenser. Till viss del har vi visat att så kan vara fallet. Med en bredare databas, bättre individuellt anpassade modeller för enskilda partier eller partiblock är det sannolikt att vi kunnat erhålla ännu bättre skattningar som legat närmare de survey-baserade skattningarna. Ändå återstår problem som är förknippade med den multipla regressionsanalysen. Ett sådant är att de skattade proportionerna nästan aldrig summerar till ett och ibland avviker ganska mycket från ett. Det är inte heller alltid säkert att en linjär regressionsmodell svarar mot den bästa anpassningen till data. Därför kan det vara på sin plats att förutom arbetet med att förbättra modellspecifikationerna utnyttja andra alternativ inom regressionsanalysen. Så kan det vara lämpligt att använda sig av restriktioner eller justeringar så att skattade proportioner alltid summerar till ett. Ett annat alternativ är att pröva regressionsanalysen på ett mindre antal sinsemellan mer homogena regioner från vilka man kan skatta proportioner som avser Sverige som helhet. Först när man prövat ett stort antal varianter av regressionsanalys som även bygger på flera val och med en mer omfattande databas kan man mer definitivt uttala sig om möjligheten att göra ekologiska inferenser. Så här långt tycker vi oss ha kunnat visa att ekologisk regression under vissa omständigheter ger underlag för ekologiska inferenser som kan sägas vara såväl rimliga som acceptabla i jämförelse med motsvarande inferenser byggda på survey-data.

Noter

¹ Vi har genom tillmötesgående från Sören Holmberg kunnat utnyttja data från 1979 års väljarundersökning. Varken han eller andra inblandade i väljarundersökningen har något ansvar för de analyser och tolkningar vi i denna uppsats gör av nämnda data.

Referenser

- Alker, H A (1969) "A typology of ecological fallacies" s 69–86 i Dogan M & Rokkan, S (red) *Quantitative Ecological Analysis in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT U. P.
- Brown, C (1982) "The nazi vote: a national ecological study." *American Political Science Review*, 76, s 285–302.
- Burstein, L (1978) "Assessing differences between grouped and individual-level regression coefficients: alternative approaches." *Sociological Methods & Research*, 7, s 5–28.
- Crewe, I & Payne, C (1976) "Another game with nature: an ecological regression model of the British two-party vote ratio in 1970." *British Journal of Political Science*, 6, s 43–81.
- Deegan, J (1976) "The consequences of model misspecification in regression analysis." *Multivariate Behavioral Research*, 11, s 237–248.
- Feisenmaier, DR (1985) "On modelling aggregation impact in spatially distributed data." *Quality and Quantity*, 19, s 71–82.
- Firebaugh, G (1978) "A rule for inferring individual-level relationships from aggregated data." *American Sociological Review*, 43, s 557–572.
- Flanigan, WH & Zingale, NH (1981) "Alchemist's gold: inferring individual relationships from aggregate data." Paper presented to the ECPR joint sessions of workshop at Lancaster.
- Goodman, L A (1953) "Ecological regressions and behavior of individuals." *American Sociological Review*, 18, s 663–664.
- Goodman, L (1959) "Some alternatives to ecological correlation." *American Journal of Sociology*, 64, s 610–625.
- Hammond, J L (1973) "Two sources of error in ecological correlations." *American Sociological Review*, 38, 764–777.
- Hannan, M T (1971) *Aggregation and Disaggregation in Sociology*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Hannan, M T & Burstein, L (1974) "Estimation from grouped observations." *American Sociological Review*, 39, 374–392.
- Hanushek, E A, et al. (1974) "Model specification, use of aggregate data, and the ecological correlation fallacy." *Political Methodology*, 1, s 89–107.
- Hanushek, E A & Jackson, J (1977) *Statistical Methods for Social Scientists*. New York: Academic Press.
- Holmberg, S & Nordlöf, H (1982) *Valundersökning 1979: teknisk rapport*. Stockholm: SCB.
- Ingulfson, H & Hagman, R. (1950) "De svenska partiernas sociala och andra grundvalar" s 123–181 i Håstad, E et al. "Gallup" och den svenska väljarkåren. Stockholm: Gebers.
- Jones, E T (1972) "Ecological inference and electoral analysis." *Journal of Interdisciplinary History*, 2, s 249–262.
- Kelley, J & McAllister, I (1983) "The methodology of aggregate analysis: errors in traditional procedures

- and suggestions for improvement." *Quality and Quantity*, 17, s 461–474.
- King, G (1986) "How not to lie with statistics: avoiding common mistakes in quantitative political science." *American Journal of Political Science*, 30, s 666–687.
- Klevmarcken, A (1970) "Olikhetskoefficienter: några deskriptiva mått för utfallsanalys av prognoser." *Statistisk tidskrift*, 8, s 261–273.
- Langbein, LI & Lichtman, AJ (1978) *Ecological Inference*. Beverly Hills: Sage.
- Lemieux, P (1976) "Heteroskedasticity and causal inference in political research." *Political Methodology*, 3, s 287–316.
- Lewin, L et al. (1972) *The Swedish Electorate 1887–1968*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lichtman, AJ & Langbein, LI (1978) "Ecological regression versus homogenous units: a specification analysis." *Social Science History*, 2, s 172–194.
- Lohmöller, J-B & Falter, JW (1986) "Some further aspects of ecological regression analysis." *Quality and Quantity*, 20, s 109–125.
- Robinson, WS (1950) "Ecological correlations and the behavior of individuals." *American Sociological Review*, 15, s 351–357.
- Schadee, HMA (1987) "A regression model for the disaggregation of aggregate (electoral) data." Paper presented to the ECPR joint sessions of workshops at Amsterdam.
- Selle, P (1983) *Norges Kommunistiske Parti 1945–1950*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Stokes, DE (1969) "Cross-level inference as a game against nature", s 62–83 i Bernd, JL (red) *Mathematical Applications in Political Science: IV*. Charlottesville: The University Press of Virginia.
- Thomsen, SR (1987a) "A latent structure approach to ecological inference." Paper presented to the ECPR joint sessions of workshop at Amsterdam.
- Thomsen, SR (1987b) *Danish Elections 1920–79: A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*. Århus: Politica.
- Wörlund, I & Ersson, S (1987a) "Valdataarkiv 1911–1985: Kodbok 1: Kommunkoder och Kartor." Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Wörlund, I & Ersson, S (1987b) "Valdataarkiv 1911–1985: Kodbok 2: Variabelförteckning över politiska och socioekonomiska data." Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

En kommentar

AV SVEN BERG

Inledning

Jag har blivit ombedd av redaktionen att kommentera uppsatsen av Ersson och Wörlund (i fortsättningen E&W).

Jag vill först gärna säga att jag finner det värdefullt att forskare skaffar sig intim kännedom om sina data och möjliga analysmetoder genom ett så ambitiöst arbetsprogram, som det E&W genomför och här redovisar till gagn för kollegor, som arbetar inom samma område. E&W har som statsvetare den fördelen att slippa vissa hämningar, när det gäller det statistiska arbetet. Som statistiker tränas man att arbeta efter en mall som stundom kan kännas som en tvångströja: antaganden skall motiveras, modeller skrivs ut explicit, vissa ting är inte tillåtna, etc.

Jag har under de senaste åren i ett projekt tillsammans med Bo Bjurulf arbetat mycket med valstatistik och analys av väljares beteende och har naturligtvis härvid haft anledning att fundera över svårigheter med ekologisk inferens (facklitteraturens "ecological fallacy"). Jag väljer att redovisa några synpunkter på ekologisk inferens, som jag finner viktiga, och därtill några erfarenheter jag gjort, vilket jag hoppas skall komplettera E&W's framställning. Jag ämnar alltså inte i detalj granska E&W's uppsats här, men en passant kommer jag att hänvisa till denna, då så faller sig naturligt.

Aggregerade data alltid nödlösning?

Data erhållna vid intervjuer avser individer och borde vara de som bäst lämpar sig för studier av individers beteende. Intervjuundersökningar är emellertid kostnadskrävande och samhällsvetare blir i stor utsträckning hänvisade till den officiella statistikens aggregerade data. Detta är kanske inte alltid till nackdel?

Italien har ett stort antal (ca 50-talet) opinionsinstitut, men man har stora svårigheter att få korrekta svar vid partisympatiundersökningar. Sär-

skilt anhängare till ytterlighetspartierna är obenägna att lämna svar och italienska psefologer är i stor utsträckning hänvisade till aggregerade data i sina undersökningar (jfr t ex Natale och Borcio 1987).

SURVEYDATA:

Opinionsundersökning med svarsfel, intervjuarfel och helt eller partiellt bortfall

AGGREGERADE DATA:

Valkretsdata med partiandelar bestämda med godtycklig precision

---

Uppställningen kontrasterar tillspetsat två typer av data. Naturligtvis är det inte alltid så att ekologiska data är tillförlitligare än individdata. Datakvalitetsaspekter kan emellertid leda till att man faktiskt föredrar att arbeta med aggregerade data.

Det kan också vara så att man av teoretiska skäl föredrar att arbeta med aggregerade data. Det är inte alldeles säkert att individdata medger inferens om enskilda individers beteende. En situation, där aggregerade data fungerar bättre, beskrivs i en uppsats av Kramer (1981). Jag återger här i något modifierad form Kramers exempel.

Vi har specificerat följande modell att gälla på individnivå:

$$y_i = \alpha_i + \beta x_i, \quad i=1, \dots, N_g. \quad (1)$$

Vi tänker oss att modellens y_i , responsvariabeln, är en popularitetsnotering (säg en siffra mellan 0 och 100) för det makthavande partiet, vilket uppgetts av individ tillhörig grupp g . Modellens parametrar har följande innebörd: α_i är en lojalitetsnivå för individ i och partiet; β är en reaktionsparameter: individens respons på någon ekonomisk förändring $-x_i$ för vilken partiet kan

göras ansvarigt. Reaktionsparametern antas således vara gemensam för alla individer.

Summerar (aggregerar) vi över individer i gruppen g , får vi följande relation för gruppmedeltalen.

$$\bar{y}_g = \bar{\alpha}_g + \beta \bar{x}_g, \quad g=1, \dots, K \quad (2)$$

Vi antar nu att de genomsnittliga lojaliteterna, $\bar{\alpha}_g$, är konstant över de K grupperna och att vi är intresserade av att skatta reaktionsparametern β . Det blir då av intresse att jämföra de vanliga minsta-kvadratskattningarna (OLS) baserade på respektive individ- och gruppdata. Vi antar att vi förfogar över en x -variabel, $\hat{x}$, som är en ersättare ("proxy") för den korrekta, svärmätta x . Vi kan då skriva skattningarna b av reaktionsparametern β på följande sätt (vi bortser här från slumpfelen i skattningarna):

$$b^{\text{ind}} = \text{Kov}(\alpha, \hat{x})/\text{Var}(\hat{x}) + \beta \text{Kov}(x, \hat{x})/\text{Var}(\hat{x}) \\ = (\text{faktor} \neq 0) + \left(\begin{array}{c} \text{korrekt} \\ \text{värde} \end{array} \right) (\text{faktor} \neq 1) \quad (3)$$

respektive

$$b^{\text{grupp}} = \beta \text{Kov}(x_g, \hat{x}_g) \\ = \left(\begin{array}{c} \text{korrekt} \\ \text{värde} \end{array} \right) (\text{faktor} \neq 1) \quad (4)$$

Som framgår av representationerna (3) och (4) är båda skattningarna behäftade med systematiskt fel - bias. Om förklaringsvariabel (x) och proxy ($\hat{x}$) är perfekt korrelerade, försvinner den biasskapande faktorn i gruppestimern (4). Första snedvridande faktorn i individbaserade skattningen (3) kan emellertid kvarstå.

Man har i detta exempel god anledning förmoda att det är skattningen baserad på individdata (3), som hårdast kommer att drabbas av systematisk snedvridning. Den första termen i högra ledet av (3) kan t o m leda till att vi får fel tecken på den skattade reaktionsparametern. Kramer ser här en möjlig förklaring till vissa egendomliga resultat, som publicerats i litteraturen. Man har till tidsseriedata över sk popularitetsfunktioner anpassat regressionsekvationer med inflation och/eller arbetslöshet som förklaringsvariabler och fått resultat, som väckt viss undran och diskussion (Whiteley, 1984, är en relativt sen referens).

Kramers modellexempel är intressant och visar att man i vissa situationer bättre kommer åt individuellt beteende via aggregerade data. Lang-

bein och Lichtman (1978) ger en lättillgänglig redovisning av de olika fall, där användning av aggregerade data fungerar vid inferens, respektive ger upphov till aggregeringsbias.

Ekologisk regression

Det E&W skriver om Goodmans teknik för ekologisk regression skulle jag vilja komplettera på ett par punkter.

Låt oss säga att vi är intresserade av att rekonstruera regionala flödesmatriser för att beskriva hur väljare byter parti mellan två val eller förblir lojala.¹

I en viss grupp (kommun, valdistrikt etc) och för ett visst parti gäller följande "bokföringsrelation":

$$\text{Socialdemokraternas röstetal 1985} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Röste-} \\ \text{tal 82} \end{array} \right\} \times \text{Lojalitetsparameter} \\ + \sum \left\{ \begin{array}{l} \text{Röstetal} \\ \text{övriga 82} \end{array} \right\} \times \text{Bytesbenägenhet}$$

Utskrivet i regressionsekvationsform för de grupper-aggregat vi studerar, har vi

$$Y_s^{85} = P_{s-s} X_s^{82} + P_{vpk-s} X_{vpk}^{82} + \dots + P_{m-s} X_m^{82} + P_{o-s} X_{ovr}^{82} \\ + \text{felterm} \quad (6)$$

med 5 riksdagspartier plus "Övriga" och en felterm tillagd, eftersom samma uppsättning p -värden givetvis inte exakt kan beskriva övergångarna.

Vi noterar till en början följande:

- (a) en tillräckligt kraftig aggregeringsbias ger utslag i form av inadmissibla ("icke tillåtna") skattningar av bytesbenägenheter, modellens p -värden,²
- men
- (b) direkt erhållna, admissibla skattningar eller skattningar som korrigerats kan också de vara behäftade med systematiskt fel!

Vad som krävs är en validering mot oberoende data, tex surveydata.

Ett besvärligt statistiskt problem med Goodmans ansats är multikolaritet, som drabbar oss både då vi försöker rekonstruera flödesmatriser och då vi som E&W studerar klassröstande. Problemet är här att X -variablerna i (6) - röstandelarna vid första valet - med nödvändighet är korrelerade, eftersom de utgör delar av samma helhet. (Problemet försvinner då vi studerar ett

tvåpartisystem.) Multikolariteten åstadkommer att skattningarna av parametrarna i flödesmatrisen, dvs $p_{s,s}, \dots, p_{0,s}$ i ekvation (6) blir ytterst osäkert bestämda och mycket väl av denna anledning kan hamna utanför det tillåtna intervallet 0-1 (0-100 %).

S k ridgeregession är en statistisk teknik, som utvecklats för att ta hand om detta problem, eller i varje fall mildra effekterna därav. Personligen föredrar jag denna teknik framför s k constrained regression, som E&W anför som ett hjälpmedel att undvika inadmissibla skattningar. Jag ser det som otillfredsställande att, så att säga med våld, tvinga in p-skattningarna i intervallet 0-1.

Exempel: Det kan vara av intresse med en numerisk illustration till det sagda.

Vi studerar flöden av röstande mellan partierna vid kommunalvalen 1982 och 1985 med aggregeringsnivå kommuner. Goodmans metod kräver en gruppering av de regionala/administrativa enheterna för att åstadkomma homogenitet i bytesbenägenheter och partiloyaliteter. Försöksvis används här principen: "kommuner med socialistisk majoritet men med socialdemokratisk röstandel < 50%".

Det resultat som erhållits med Goodman-ansats enligt ekvation (6) redovisas i Tabell 1 i form av en matris med p-skattningar.

Av de erhållna p-skattningarna är det endast de i huvuddiagonalen – lojalitetsparametrarna – som är statistiskt signifikanta. Bytesbenägenheterna är bestämda med utomordentligt stor osäkerhet i samtliga fall. Bilden är generellt den att lojaliteterna skattas för högt, medan bytesbenägenheterna i regel blir underskattade.

I tabell 1 har inom parentes angivits motsvarande skattningar för de 100 kommunerna, erhållna med Johnstons metod (se Berg, 1987). Dessa senare skattningar verkar rimligare och ger säkert en riktigare bild av väljarnas lojaliteter och bytesbenägenheter.

Vi möter i exemplet säkerligen både multikolaritet och specifikationsproblem: de 100 socialistiska kommunerna är inte homogena med avseende på bytesbenägenheter. En direkt, "naiv" tillämpning av Goodmans ansats ger, som i exemplet, ofta upphov till orimliga skattningar. Att gruppera för homogenitet kräver tillgång till data för ett stort antal ekologiska enheter: våra kommuner räcker uppenbarligen inte till.

En annan utväg är att i relationen (6) införa ytterligare X-variabler. Utförda studier visar att lojaliteter och bytesbenägenheter varierar lokalt med partiets styrka på platsen och vid byte har också mottagande partis styrka sin betydelse (se Johnston, 1985 och Berg, 1987). Parametern $p_{s,s}$,

Tabell 1. Kommunalvalen 1982/1985, Goodmanskattade lojaliteter och bytesbenägenheter. Kommuner med socialistisk majoritet med S-andel < 50% (N=100). För jämförelse inom parentes Johnstonskattade flödesparametrar.

	VPK 85	S 85	C 85	FP 85	M 85	ÖVR 85	BOE 85
VPK 82	0.955 (0.673)	-0.167 (0.130)	0.019 -*	-0.019 (0.019)	-0.072 (0.017)	0.098 (0.134)	0.187 (0.028)
S 82	0.008 (0.031)	0.920 (0.826)	-0.044 (0.010)	0.012 (0.046)	0.011 (0.016)	0.017 (0.021)	0.078 (0.052)
C 82	-0.008 (0.008)	0.290 (0.044)	0.961 (0.578)	-0.033 (0.176)	0.022 (0.075)	-0.054 (0.044)	0.074 (0.077)
Fp 82	0.053 -	0.037 (0.056)	0.001 (0.021)	1.102 (0.650)	-0.139 (0.154)	-0.054 (0.017)	0.006 (0.102)
M 82	-0.024 (0.006)	-0.053 (0.041)	-0.071 (0.037)	0.197 (0.118)	0.910 (0.718)	0.064 (0.019)	-0.024 (0.061)
Övr 82	0.025 (0.012)	-0.091 (0.055)	0.084 (0.042)	-0.061 (0.132)	-0.009 (0.092)	0.936 (0.618)	0.115 (0.049)
BOE 82	0.004 -	0.164 (0.120)	0.015 (0.037)	0.125 (0.070)	0.097 (0.103)	-0.013 (0.036)	0.608 (0.634)
100R _{adj} ²	93	87	95	78	93	75	62

* Estimering ej utförd

** Blankröster etc

Jag är tacksam för hjälp med beräkningarna av Liz Jergle vid Statistiska institutionen, Lunds universitet.

som mäter den socialdemokratiska partitroheten, bör alltså ses som en funktion av socialdemokraternas (relativa) styrka i området och av andra, relevanta kontextuella variabler. Lineariserar vi sedan $p_{s,s}$ och övriga parametrar i relationen (6), får vi ett tillskott av X-variabler med tillhörande regressionskoefficienter. Vi kan då försöka på nytt med en anpassning av den sålunda modifierade modellen till data.³ Förhoppningsvis får vi då ett bättre resultat än det som redovisas i tabell 1.

Ett problem med den senare ansatsen är, att den enkelhet och tolkbarhet parametrarna har i den ursprungliga relationen (6) går förlorad i processen. En klar fara är också, att man hamnar i ett mekaniskt anpassande av regressionsekvationer, som saknar ämnesmässig förankring och där sambandet mellan individbeteende och gruppdata är oklart.

Rekonstruktion av cellfrekvenser

Vi är intresserade av att studera klassröstande och vi arbetar med en viss regional/administrativ indelning. För argumentering behövs några beteckningar. Vi inför en indikatorvariabel:

$$y_{si} = \begin{cases} 1 & \text{om individ } i \text{ röstar socialdemokratiskt och är industriarbetare} \\ 0 & \text{annars.} \end{cases}$$

Uppgiften y_{si} registreras inte, eftersom vi respekterar valhemligheten.

Inte heller summan $\sum_i y_{si} = Y_{s1}$ - totala antalet socialdemokratiskt röstande industriarbetare i området - är tillgänglig. Uppgifter av denna typ kan bli tillgängliga via surveyer, men det gäller då i regel urval, som är representativa för samtliga regioner. Det vore av stort intresse för forskningen att få tillgång till regional utförda surveyer om väljarbeteende. Tillgänglig via officiell statistik är:

Y_s och $Y_{.1}$, totala antalet socialdemokratiska röster, respektive totala antalet industriarbetare i regionen.

Då vi studerar klassröstande är vi särskilt intresserade av tal av typen:

$Q_{s1} = Y_{s1}/Y_{.1}$, proportionen socialdemokratiskt röstande bland industriarbetare i området.

Talen Q_{s1} kan tolkas som benägenheten bland industriarbetare att rösta socialdemokratiskt, eller som den konditionella sannolikheten att en industriarbetare röstar socialdemokratiskt (vi bortser här ifrån variationer över tiden i denna benägenhet).

En uppgift man då står inför, är att med hjälp av tillgänglig statistik försöka rekonstruera tal av typen Q_{s1} för partier, yrkeskategorier och lokala enheter. En väg att göra detta är via regressions-teknik på sätt som redovisas i E&W's uppsats. En annan väg anvisas av Johnston i en serie arbeten (tex monografin, 1985). Jag skall strax återkomma till Johnstons ansats.

Låt oss först konstatera att talen-benägenheterna Q_{s1} inte utgör individrelationer och inte kan förklara varför industriarbetare röstar socialdemokratiskt. Ambitionen då vi rekonstruerar benägenheterna är att beskriva, inte att förklara individuellt beteende. Man finner typiskt att talen Q_{s1} varierar över tid och rum. En annan uppgift, mer ambitiös än den förra, är då att med någon statistisk modell, säg regressionsekvation, försöka förklara dessa variationer i termer av några statsvetenskapligt meningsfulla faktorer.

Jag tycker att E&W i sin uppsats glider över från den ena uppgiften ovan till den andra. Den enklaste regressionsmodellen som redovisas i arbetet, och som inte fungerar så väl, är ett försök till rekonstruktion av Q-talen. De mer komplicerade modeller, som sedan anpassas, är hybrider, med parametrar som är svårtolkade i ämnesmässiga termer. Jag tror det är viktigt att hålla isär de två uppgifter som identifierats ovan.

Då man arbetar med anpassning av regressionsmodeller bör man lägga märke till att beloppet förklarad varians är ett rent statistiskt mått. Genom att lägga till någon variabel (och parameter) till modellen ökas förklaringsgraden, men det är därmed inte sagt att den anpassade modellen *ämnesmässigt* ger mer. Det är lätt gjort att man "köper" bättre anpassning till priset av mer svårtolkade parametrar. Jag tycker inte E&W riktigt lever upp till den anspråksnivå man har i titeln på uppsatsen, där begreppet modellspecifikation ingår. Även om uppsatsens huvudsyfte är att pröva olika aggregeringsnivåer, hade man gärna sett utförligare diskussion i termer av individ- och grupprelationer.

Johnstons maximum-entropimetod

Jag skall här kortfattat försöka förklara innebörden av denna metod, som utgör ett i vissa situationer värdefullt alternativ till regressionsmetoden.

Social- grupp:	Region:										
	1			2			3			Totalt/riket	
Parti:	A	I ?	II	I	II	I ?	II	I	II	I	II
	B		A ₁	?	A ₂		A ₃	Y _{A1}	A		
		G ₁	N ₁	G ₂	N ₂	G ₃	N ₃		N		

Vi har ovan vad statistiker kallar en 3-dimensionell kontingenstabell:

- partier (A, B) representerar rader,
- socialgrupper (I, II) kolumner och
- regioner (1, 2, 3) lager

i tabellen.

Marginalerna är i tillämpningar typiskt kända: A's röster i region 2, antalet i socialgrupp II i region 1, osv. Man kan också via surveydata förfoga över hyggligt tillförlitliga uppgifter för samtliga regioner, här kallat "riket", och markerat med Y_{A1} i tabellen. Däremot är naturligtvis övriga cellfrekvenser okända, liksom i E&W's fall, och här markerat med ?-tecken i tabellen.

Med hjälp av de data vi nu har tillgängliga kan man med statistisk teknik rekonstruera cellfrekvenserna. I vanliga fall ställs statistikern inför uppgiften att jämföra *faktiskt oberoende* cellfrekvenser med på något sätt genererade cellfrekvenser. Dessa senare är då genererade under någon hypotes, som innebär radikalt förenklad parameterstruktur. I vår speciella tillämpning saknas ju cellfrekvenserna, men ingenting hindrar oss från att utnyttja skattningsteknik, som hämtats från analysen av kontingenstabeller, för att rekonstruera de saknade cellfrekvenserna. I den av Johnston lanserade metoden – av honom kallad maximum-entropimetoden – antas 3:e ordningens samspelseffekter vara av försumbar storleksordning, dvs samspellet parti – socialgrupp – region antas vara försumbart. Under detta antagande och med tillgängliga data kan man rekonstruera cellfrekvenserna regionsvis. Man skapar därigenom en grund för att studera regionala variationer i klassröstande.⁴

Man noterar att Johnstons teknik kan betecknas som "kvasiekologisk" i det avseendet att vissa surveydata måste finnas tillgängliga. Detta innebär att metoden inte kan utnyttjas vid histo-

rika studier i partibyten eller klassröstande. 1944 års svenska val, som ingår i E&W's studie, medger således inte skattning av t ex jordbrukares benägenhet att rösta socialdemokratiskt. För 1979 års val disponerar vi surveydata och metoden har tillämpats för rekonstruktion av partibytematriser (Berg, 1987).

Jag vill gärna avslutningsvis nämna Risbjerg Thomsens (1987) ansats, som är "äkta" ekologisk och som bygger på en modellformulering, där individrelation explicit kopplas till motsvarande grupprelation. Liksom vid Johnstons metod är syftet att rekonstruera flödesbenägenheter.⁵

Referenser

- Berg, S (1987). Spatial influence on voter transitions in Swedish elections, an application of Johnston's maximum entropy method. To appear in: *Electoral Studies*.
- Kramer, GH (1981). The ecological fallacy revisited: aggregate- versus individual level findings on economics and elections, and sociotropic voting. Social Science Working Paper 424, California Institute of Technology.
- Langbein, LI & Lichtman, AJ (1978). *Ecological Inference*. Sage University Paper 10.
- Natale, P Borcio, R (1987). Voting dynamics in parliamentary and regional elections in Italy 1983–1985: a political turning point. Paper presented at ECPR Workshop, Amsterdam.
- Risbjerg Thomsen, S (1987). *Danish elections 1920–79*. A logit approach to ecological analysis and inference. Politica, Århus.
- Whiteley, P (1984). Inflation, unemployment and government popularity – dynamic models for the United States, Britain and West Germany. *Electoral Studies* 3. 3–24.

Noter

- ¹ E&W studerar klassröstande och skall egentligen också rekonstruera matriser för flöden mellan klasser och partier, alltså i princip samma problem.
- ² E&W använder kanske något olyckligt termen "giltig" för admissibel skattning.
- ³ De på detta sätt modifierade modellerna tenderar emellertid att bli mer komplicerade än den multivariata modell E&W anpassar.
- ⁴ För en tillämpning av tekniken på svenska data hänvisas till Berg (1987).
- ⁵ Se också recension av Risbjerg Thomsens avhandling i detta nr.

Översikter och meddelanden

Det danske valg og prognoserne

1. Valgets resultater

Ved det danske folketingsvalg den 8. september 1987 fik de fire borgerlige partier der udgør den såkaldte firkløverregering en samlet tilbagegang fra 42.8 til 38.5 procent af de afgivne stemmer. Denne tilbagegang var temmelig uventet. Opinionsmålingerne havde med en enkelt undtagelse ikke registreret den, og selv om dagbladene havde udtalt formodninger i mange retninger havde ingen af dem proklameret at et nederlag til regeringen ville blive valgets hovedresultat.

Danmark havde i en periode på næsten fire år siden folketingsvalget i januar 1984 oplevet en grad af parlamentarisk stabilitet som landet havde været ukendt med siden det gamle partisystems sammenbrud i december 1973. Denne stabilitet skyldtes at de radikale udgjorde et permanent støtteparti for regeringens økonomiske politik, en støtte der også betød et flertal efter at tre medlemmer af Fremskridtspartiet kort efter det forrige valg havde forladt deres gruppe. At de radikales støtte ikke gjaldt for en del udenrigspolitiske, miljøpolitiske, retspolitiske og socialpolitiske områder, havde regeringen lært at leve med, skønt det samme ikke kunne siges om for eksempel Danmarks NATO-partnere. Det spørgsmål der af både regering og opposition var gjort til valgets hovedspørgsmål var om denne spinkle flertalskoalition ville bestå efter valget, således at der kunne forventes endnu en årrække med parlamentarisk stabilitet.

Konsekvenserne af regeringens nederlag i retning af parlamentarisk uro viste sig da også øjeblikkelig. Efter pres fra de radikales leder Niels Helveg Petersen trådte statsminister Poul Schlüter tilbage formiddagen efter valget og gav plads for forhandlinger om dannelse af en ny regering. Anker Jørgensen forsøgte herunder at genoplive den koalition med SF og de radikale som var strandet i september 1982; men det mislykkedes og han trådte tilbage som formand for Socialdemokratiet. Schlüter vendte derpå tilbage med en rekonstrueret regering på basis af de samme fire partier og dette foranledigede den radikale leder til at forfatte et "frihedsbrev" hvormed han opsagde de radikales hidtidige rolle som støtteparti for regeringen. I det der blev beskrevet

som et "grumset" folketing ville flertallet blive afhængigt af støtte fra enten Fremskridtspartiet eller Socialdemokratiet, og i en sådan situation ønskede de radikale at være lige så frit stillet som disse to partier.

Hvad var årsagerne til regeringsnederlaget og de øvrige markante forskydninger ved valget? Det kan der endnu kun gives nogle foreløbige svar på eftersom den interviewundersøgelse der kan løfte sløret for vælgernes motiver endnu ikke er tilgængelig for analyser. Vi må altså nøjes med de oplysninger der foreligger til og med det officielle valgresultat. Tabel 1 viser dette valgresultat, målt i procent afgivne stemmer og i mandattal, sammenlignet med det foregående folketingsvalg den 10. januar 1984.

Regeringens nederlag skete ikke på bekostning af fremgang for den alternative regeringsmulighed, en S-SF regering støttet af Venstresocialisterne. Den socialistiske opposition gik tilbage med 0.5 procent og da VS som følge af spærrereglen på 2 procent gled ud af folketinget gik den også tilbage i parlamentarisk styrke med et enkelt mandat.

I stedet gik hovedgevinsten til to partier, Fremskridtspartiet og Fælles Kurs, der i visse henseender hører hjemme på hver sin fløj men som havde det tilfælles at de havde ført en populistisk valgkamp med tilbud om enkle og direkte løsninger, med angreb på det politiske "establishment" under ét, og med kritik af flygtningepolitikken og indvandrernes rettigheder. Fælles Kurs, der for første gang deltog i valget, ledes af formanden for sømændenes fagforbund Preben Møller Hansen, der lige som den øvrige del af partitoppen har en fortid inden for Danmarks kommunistiske parti.

Yderligere seks partier stillede op ved valget uden at opnå repræsentation. Tilsammen fik de 3.0 procent af stemmerne, og når VS's stemmer lægges til betyder det at 4.4 procent af stemmerne ikke blev repræsenteret – nok til 8 mandater hvis de havde været samlet på en enkelt partiliste.

2. Langtids- og korttidsfaktorer

Når man taler om regeringens nederlag må man være opmærksom på at tabeller af type som Tabel 1, der sammenligner to successive valg, kan forlede til at se valget

Tabel 1. Valgresultatet sammenlignet med 1984-valget.

	Pct. stemmer		Mandater	
	1987	1984	1987	1984
Konservative	20.8	23.4	38	42
Venstre	10.5	12.1	19	22
Centrum-Demokrater	4.8	4.6	9	8
Kristeligt Folkeparti	2.4	21.7	4	5
Regering ialt	38.4	42.8	70	77
Socialdemokratiet	29.3	31.6	54	56
SF	14.6	11.5	27	21
VS	1.4	2.7	0	5
Opposition ialt	45.3	45.8	81	82
Radikale	6.2	5.5	11	10
Fremskridtspartiet	4.8	3.6	9	6
Fælles Kurs	2.2	-	4	-
Uforpligtede ialt	13.2	9.2	24	16
Småpartier ialt	3.0	2.3	-	-
Ialt	100.0	100.0	175	175

Note. Færøerne og Grønland ikke vist.

i et for kort perspektiv. Tager man i stedet et gennemsnit af firkløverpartierne præstationer ved de fem folketingsvalg i perioden 1973-81 kommer man til et samlet styrkeniveau på 34 procent af de afgivne stemmer. Spørgsmålet er derfor snarere hvordan de bar sig ad med at få hele 43 procent i 1984. Det skyldtes i virkeligheden en helt ekstraordinær situation hvor den nyfødte borgerlige regeringskoalition kunne afslutte to års uafbrudte triumfer med at tirre Socialdemokratiet og Fremskridtspartiet til at stemme sit finanslovsforslag ned. En så gunstig udgangssituation for et valg kan man dårligt håbe på at befinde sig i to gange i træk. Hvis de korttidsfaktorer der skabte udsvinget i 1984 faldt væk kunne firkløverpartierne forvente at gå tilbage til en styrke i omegnen af de 36 procent, de fik i 1981. Det var den vælgerstyrke de havde da de overtog regeringsmagten i september 1982. At de godt to år senere skulle råde over et folketingsflertal sammen med de radikale var der den gang ikke mange der havde fantasi til at forestille sig.

Også for Fremskridtspartiet var 1984-valget ekstraordinært, når det ses i et længere tidsperspektiv. I perioden 1973-81 havde Fremskridtspartiet i gennemsnit næsten 13 procent af stemmerne omend det i 1981 efterhånden var nået ned på 9 procent. Men de 3.6 procent partiet fik i januar 1984 må ses som et resultat af at det på det tidspunkt var på randen af opløsning; som nævnt sivede tre kandidater ud af gruppen efter valget. En så

dårlig præstation kan på ingen måde betragtes som rettesnoren for styrken af højrepopulismen i den danske politiske kultur. Der er stadig ikke så få vælgere som anser det for en regerings vigtigste opgave at sørge for at der står en politibetjent på hvert gadehjørne og holder øje med alle der opfører sig mærkeligt.

Hvad de socialistiske partier angår har de ved mange af de sidste tyve års valg trukket tæt ved halvdelen af de afgivne stemmer. Under den stærkt opreklarede højredrejning i perioden 1979-84 lykkedes det efterhånden at reducere dem til 46 procent, men dermed blev de faktisk kun bragt ned til det gennemsnit de har for alle valg siden sidst i 1930'erne. Man kæmper her med en ualmindelig sejlvet tradition som de danske vælgere kun undtagelsesvis synes at fravige.

Dette gælder imidlertid ikke for den interne fordeling af stemmerne i den socialistiske blok. De sidste tyve år har budt på en temmelig støt forskydning af stemmer fra Socialdemokratiet til venstrefløjens. I 1980'erne har venstrefløjens stemmer samlet sig i SF der således har etableret sig som et af de fire store partier i det danske partisystem. Skiftet fra Socialdemokratiet til SF minder i høj grad om et generationsskifte, således at de generationer der for alvor begyndte at stemme til venstre for Socialdemokratiet efterhånden er nået op i 40-45 års alderen. Man kan derfor på forhånd regne med at over en fireårsperiode vil venstrefløjens stå til en fremgang på omkring et par procent og Socialdemokratiet til en til-

svarende tilbagegang. Som man ser kom denne regel til at holde stik også ved dette valg; endnu engang synes det at være mislykkedes for Socialdemokratiet at bryde langtidstendensen. Flugten af vælgere fra Socialdemokratiet til SF, og i særdeleshed de nye vælgers tendens til at foretrække SF fremfor Socialdemokratiet, er det strukturproblem som Socialdemokratiets nye leder Svend Auken i første række må forsøge at finde en løsning på.

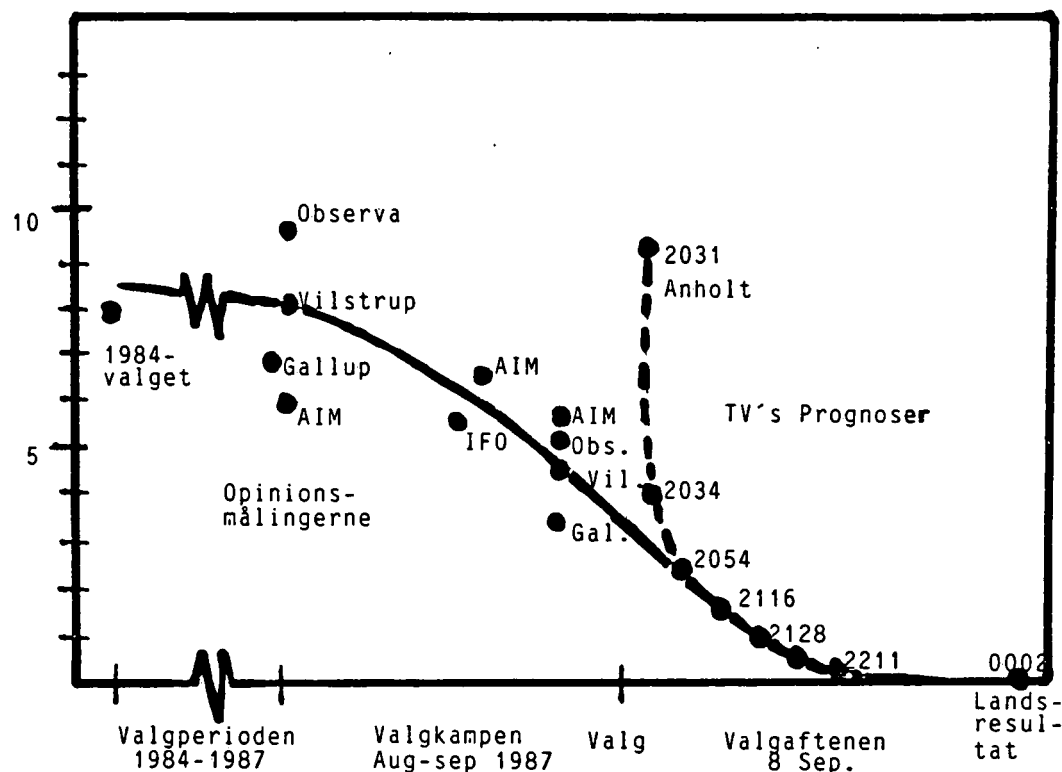
3. Opinionsmålinger og virkelighed

Hvis det er rigtigt at regeringen i sin femårige løbetid har levet af et ekstraordinært stort antal lånte stemmer, er det på sin plads at spørge hvorfor det ikke blev forudsagt af opinionsmålingerne under valgkampen at en del af disse stemmer var på vej til at blive trukket tilbage. Det så længe ud som om regeringen ville ride i land på en bølge af velvilje; men bølgen lagde sig igen få meter fra kysten.

Nu blev regeringens popularitet nok overdrevet af flere (borgerlige) aviser. Man må sondre mellem opinionsmålingerne selv og de redaktionelle kommentarer der ledsagede målingerne. Overskrifter af typen "Regeringen vinder valget" eller "Katastrofevalg for Anker J." ignorerer det faktum at en måling viser situationen på det tidspunkt hvor den foretages. Mange vælgere måtte uvægerlig få det indtryk at valget allerede var afgjort. Det er farligt fordi erfaringerne fra de seneste årtiers valg viser at mange vælgervandringer finder sted i de sidste dage før valget.

Bureauerne understreger ofte selv at deres målinger ikke er prognoser. Men når man går ind i valgkampen betragtes målingerne med den største selvfølgelighed som prognoser på valgresultatet. Derfor er det af betydning at give et indtryk af deres prognoseværdi, hvilket skitsen måske kan bidrage til.

Prognosefejl
1/2 Sum af pct.afvigelse

SKITSE AF VALGPROGNOSENS FORLØB

Y-aksen repræsenterer her afvigelsen fra valgresultatet. Denne afvigelse kan måles på flere, mere eller mindre sindrige måder. Den her valgte er statistisk primitiv men på den anden side let at forstå. For hvert af de ti partier der enten var i folketinget før valget eller som kom ind som følge af valget (dvs. inklusive både VS og Fælles Kurs) er afvigelsen beregnet i procent afgivne stemmer, jævnfør Tabel 1. Disse afvigelser er summeret op uden hensyn til fortegnet og summen er divideret med 2, da fremgang og tilbagegang jo opvejer hinanden hvis man ser bort fra de resterende småpartier. Resultatet svarer til den procentdel af de afgivne stemmer der skulle flyttes til et andet parti for at prognosen kom til at passe.

X-aksen er en tidslinje omend i stærkt forkortet perspektiv for de tidlige prognosers vedkommende. Til venstre er anført valgresultatet fra 1984 i dets egenskab af prognose for udfaldet af det nye valg. Forskydningen mellem de to valg er på knap 8 procent, hvilket er i underkanten af den forskydning mellem to successive valg der har kendetegnet perioden 1977-84. I perioden 1971-77 var forskydningerne derimod langt større.

Der forløber nu hele 3 år og 7 måneder på vores X-akse, og vi kommer frem til tiden omkring valgets udskrivelse. Fra denne periode foreligger der målinger fra de fire store bureauer: AIM, Gallup, Vilstrup og Observa. Disse målinger viser sig senere at afvige med mellem 7 og 10 procent fra valgresultatet. Som prognoser betragtet er de derfor ikke bedre end det gamle valg, og nogle af dem er endda væsentligt ringere. Men som allerede bemærket kan de udmærket tænkes at give et korrekt billede af styrkeforholdene på dette tidspunkt.

Længere til højre finder vi først to målinger som bureauerne AIM og IFO publicerede i ugen før valget; de afviger med omkring 6 procent fra valgresultatet. Derpå følger fire prognoser over hinanden, nemlig dem som bureauerne publicerede på valgmorgen. De afviger med mellem 3.7 og 5.4 procent fra valgresultatet. Gallups undersøgelse der omfattede over 2200 telefoniske svar kom nærmest, mens AIMs der kun omfattede 600 lå fjernest.

Man bemærker at der alt i alt sker en væsentlig forbedring af opinionsmålingernes prognoseværdi i løbet af valgkampen. Men man bemærker også at der er en grænse for hvor tæt de kommer på valgresultatet, selv når de tages så sent før valget som det er praktisk muligt. Det kan tilføjes at ved valget i 1984 forløb prognoseværdien af opinionsmålingerne på næsten samme måde som denne gang og nåede kort før valget ned på 3-4 procent. Vi må her ligge temmelig nær den teoretiske usikkerhed, og stort længere ned kommer bureauerne kun ved at benytte enorme stikprøver – eller ved at være usædvanlig heldige.

Det er vanskeligt at se hvad mere bureauerne i grunden kunne have gjort for at ramme valgresultatet. Deres egentlige begrænsning er at de små marginaler som ofte afgør regeringsdannelsen falder langt inden for denne usikkerhedsgrænse. I et partisystem som det danske kan de parlamentariske vilkår for den næste valgperiode i reglen ikke forudsiges før på selve valgaftenen, uanset hvor mange og hvor gode opinionsmålinger man disponerer over.

4. TV's prognoser

Til højre i skitsen er tvs prognoser på valgaftenen vist. Den første af dem gik over skærmen straks ved udsendelsens start kl. 21 og den var kommet ud af computeren seks minutter før. Den er allerede betydelig bedre end Gallups prognose fra aftenen før. Men forinden havde computeren afleveret nogle prognoser der udelukkende byggede på afstemningsresultatet fra den lille ø Anholt og et par andre små afstemningssteder. Disse prognoser blev ikke udsendt, og som det fremgår af skitsen var de heller ikke værd at opholde sig ved eftersom de rummede en afvigelse på helt op til 10 procent fra det endelige landsresultat. Det er altså ikke altid at det første delresultat viser hvordan det er gået i hele landet, selv om dette ofte hævdes, i det mindste i Danmark.

Prognosen kl. 20.54 indfangede regeringsnederlaget, ja overdrev det endda lidt ved at give regeringen en tilbagegang på 9 mandater. Derimod forudsagde den fejlagtigt en fremgang for Socialdemokratiet, ligesom den ikke spåede at Fælles Kurs ville komme i Folketinget. Disse mangler blev først rettet med prognosen kl. 21.28, og det er der en særlig forklaring på.

TV's prognose er konstrueret således at den opdeler landet i seks kredstyper. Delresultaterne indenfor hver kredstype skaleres op til at gælde for hele kredstypen og derpå foretages en sammenvejning til en landsprognose. Men så længe der mangler delresultater fra en kredstype antager computeren at denne kredstype opfører sig som gennemsnittet af de andre hvad angår fremgang og tilbagegang for hvert enkelt parti. Det gør hovedstadskredsene imidlertid sjældent, for ikke at sige aldrig. Indtil det første hovedstadsresultat fremkommer er landsprognosen derfor på gyngende grund. Ved denne lejlighed bragte det første afstemningsresultat fra hovedstaden bud om at Socialdemokratiet her havde haft et katastrofevalg. Efter hvad der berettes i Socialdemokratiets inderkreds ville Anker Jørgensen være trådt tilbage allerede på valgaftenen hvis denne oplysning havde foreligget på et tidligere tidspunkt af aftenen.

Prognosen kl. 21.28 der kun hvilede på 0.2 pct. optalte stemmer bragte afvigelsen ned på lidt over 1 procent, og endnu en halv time efter var afvigelsen bragt

ned på 0.5 procent. Først på dette tidspunkt var partier- nes styrke i vælgerbefolkningen i realiteten kendt og det skulle vare endnu en time før det samme kunne siges om folketingets sammensætning, eftersom Fælles Kurs i prognoserne mellem kl. 22.02 og 22.24 igen var gledet ned under spørregrænsen.

5. De sidste forskydninger.

Der er således noget af et misforhold mellem det som de forskellige typer af prognoser kan sige og det som mange gerne vil have dem til at sige. Hertil kommer at prognoser ikke altid bedømmes efter hvor godt de generelt set rammer, men efter om de rammer rigtigt på et enkelt, kritisk punkt. Opinionsmålingerne blev i dage- ne efter valget udsat for megen kritik fordi de ikke havde forudset regeringens nederlag. Bureauernes sidst publicerede målinger tydede på at regeringen omtrent havde fastholdt sin popularitet. Tre af bureauerne gav regeringspartierne 42 procent tilsammen og kun Vil- strup afveg herfra ved at give regeringen 39 procent.

Fejlen bliver endnu mere systematisk når man ser på de enkelte partier. Alle fire bureauer overvurderede de konservative. Alle fire overvurderede Venstre. Alle fire undervurderede Fremskridtspartiet. Tre af dem undervurderede Socialdemokratiet og kun ét af dem havde noteret Fælles Kurs med de 2 procent som giver adgang til folketinget.

Selv om bureauerne altså kun fejlede med 4-5 procent sammenlagt for alle partierne var det beklageligvis på et politisk meget vigtigt punkt de fejlede, nemlig med hensyn til regeringens tilbagegang på 4.3 procent. Den enkleste forklaring herpå er at bureauerne stort set havde vurderet situationen korrekt i weekenden før valget, men at nye forskydninger kom til i sidste øjeblik. Den alternative forklaring er at alle bureauerne ved et sært tilfælde havde fået den samme type fejl bygget ind i deres sidste stikprøve. Det er usandsynligt men kan ikke helt udelukkes, for endnu er skævhederne ved telefoninterviewing ikke fuldt opklaret.

Hvis den enkle forklaring samtidig er den rigtige må vi lede efter en politisk faktor der i sidste øjeblik har talt til fordel for netop Fremskridtspartiet og Fælles Kurs og til skade for netop de to store regeringspartier. Den eneste faktor der synes at svare til denne beskrivelse er flytninge- og indvandrerspørgsmålet. Men hvis det har været dette der har flyttet de sidste mandater må man også tage i betragtning at noget sådant næppe kunne lade sig gøre hvis der ikke også havde været tilløb til en mere generel protestholdning i vælgerbe- folkningen.

Der var lighedspunkter mellem denne valgkamp og valgkampen i december 1973, der resulterede i Frem- skridtspartiets første store succes. Den nuværende fir-

kløverregeringen blev lige som den borgerlige trekan- tregering i 1968-71 anklaget for ikke at have formået at føre en "fast borgerlig politik" - hvormed de fleste nok navnlig tænker på en reduktion af den offentlige sektor og en tilsvarende reduktion af skattetrykket. Den havde på mange punkter ført en politik der lignede den tilvan- te socialdemokratiske politik. Den havde flere gange, navnlig i efteråret 1986 med den såkaldte "kartoffel- kur", gennemført stramninger af forbruget. De negati- ve virkninger heraf på regeringens popularitet var mås- ke nok blevet kompenseret af den positive virkning af lønftalerne i foråret 1987 der medførte betydelige lønstigninger. Men den begejstring der havde båret re- geringen frem i perioden 1982-84 var der ikke længere. Politik var igen blevet til det virvar af krydsende hensyn og økonomiske kalkuler som er umuligt for menigmand at gennemskue. Det indtryk kan i de sidste dage af valg- kampen have dannet sig i hvert fald blandt nogle af re- geringens hidtidige vælgere - tilstrækkelig mange til at ændre balancen i det følsomme danske parlamentariske system.

Ole Borre

Politiska regioner. Kontinuitet och förändring i olika valsystem 1878-1920

1. Begreppet politisk region

Under senare år har arbeten på temat 'politiska regio- ner' blivit allt vanligare. De härrör i stor utsträckning från de skandinaviska länderna, vilka i denna kontext har kommit att framstå som föregångsländer.¹

Regionaliseringsproblematiken brukar hänföras till disciplinen politisk geografi, som emellertid är föremål för vissa gränsdragningskonflikter. En del forskare menar att politisk geografi och den angränsande disciplinen elektoral geografi utgör två från varandra skilda discipliner, medan andra anser att elektoral geografi skall betraktas som själva huvudkärnan inom den politiska geografien.²

Det ökade intresset för elektoral geografi beror till stor del på att statistiska valdata blivit tillgängliga i form av färdiga upparbetade valdataarkiv. Detta har i sin tur möjliggjort mera omfattande analyser av ekologisk-po- litisk karaktär genom att forskarna i allt större utsträck- ning kunnat använda sig av statistiska tekniker för att undersöka sambanden mellan väljarbeteende och olika strukturella variabler.

Vad är då en politisk region? Dess karaktärsmärken kan främst hänföras till politiska/sociologiska, dvs det är inte det geografiska området i sig som intresserar,

utan det som för forskaren är intressant är det politiska beteendet inom den befolkning som lever inom den aktuella regionen. Kravet på inomtterritoriell homogenitet och mellanterritoriell heterogenitet är i detta sammanhang centralt.

Begreppet politisk region har av många diskuterats mycket ingående. En författare sammanfattar de utmärkande dragen sålunda.³

- en specifik social struktur bestämd av de ekonomiska och teknologiska betingelserna
- variationer inom ramen för denna struktur betingas av kulturella, etniska och religiösa förhållanden
- upplevelse av gemenskap och samhörighet inom medborgarkollektivet
- varaktighet av kollektivets medvetenhet om sin identitet
- intressen och värderingar inom kollektivet kan resultera i stabila avvikelser från det nationella politiska mönstret

2. Syfte

En allmän uppfattning brukar vara att det svenska partiväsendet över tid varit mycket stabilt. Detta gäller såväl partiernas styrkemässiga förhållanden som de regionala skillnaderna i partistyrka. En av de mera vanliga förklaringarna till denna utveckling antas vara vad som kallas politisk kultur eller politisk tradition. Har partiet X en gång vuxit sig starkt i ett område förblir det så även i fortsättningen och misslyckas partiet Y från början i ett område tycks detta misslyckande att bli ett legio för framtiden. Dessa antaganden gäller emellertid endast under vårt nuvarande proportionella valsysteem, dvs ett valsysteem som baseras på politiska partier och proportionell mandatfördelning i större och blandade flermansvalkretsar.

Syftet med föreliggande arbete är att undersöka huruvida disparata politiska traditioner, utvecklade under det äldre majoritetsvalsysteem, avsätter påvisbara resultat i valdeltagande och röstfördelning under proportionalismens första årtionde. Sambanden mellan de tidigare politiska traditionerna och det senare väljarbeteendet skulle kunna sammanfattas i vad vi menar med politiska regioner.

Denna studie sträcker sig sålunda över två olika valsysteem. Den politiska moderniseringsfasen skjuter även fart under den tidsperiod studien omspannar, dvs en förskjutning från de personvalscentrerade majoritetsvalen i företrädesvis enmansvalkretsar till en proportionell mandatfördelning i flermansvalkretsar av betydligt mera vidsträckt geografisk karaktär.

Några centrala frågeställningar är därför följande: Vilka politiska kulturer och vilka politiska traditioner växte fram under det äldre valsysteem? Kan dessa kul-

turer och traditioner uppfattas som determinanter till det elektoral utfallet i det proportionella valsysteem? Om så är fallet, hur kom sådana samband till uttryck?

3. En teoretisk ansats

När man vill studera förekomsten av och utvecklingen inom politiska institutioner över tid är det av vikt att ta hänsyn till tidsdimensionen i sig. Samuel Beer uppmärksammar i ett arbete sambanden mellan det förflutna och nuet.⁴ Han menar i korthet att en struktur, en institution eller ett system kan sägas ha vuxit ut eller utvecklats ur sin egen tidigare historia. Detta medför att

a study of its past is an important way of understanding and explaining the entity. It means that something can be learned about the entity by the study of its past that cannot be learned in any other way

Utifrån den ansats som formulerats av Beer kommer man osökt in på begrepp som kultur och tradition. Almond & Powell har överfört dessa begrepp till det politiska området.⁵ De menar att kultur och tradition utgör det politiska systemets 'psykologiska' eller 'mentala' dimension. Denna dimension består av

attitudes, beliefs, values and skills which are current in an entire population as well as those special propensities and patterns which may be found within separate parts of that population. Thus, regional groups or ethnic groups or social classes which make up the population of a political system may have special propensities or tendencies

Den politiska kultur och de politiska traditioner som växte fram i Sverige under majoritetsvalens tid betingades i de flesta fall av en social mobilisering, vilket parallellt med den ekonomiska utvecklingen fortgick under hela denna tidsperiod. Efterhand kom även det elektoral verksamhetsområdet att breddas.

Ett väl vetenskapligt dokumenterat skede på tidsaxeln är händelsekedjorna i övergångsstadiet mellan det traditionella och det moderna samhället. I statsvetenskapliga sammanhang brukar detta tidsbestämda skede benämnas 'politisk utveckling'. Man brukar även koppla samman 'politisk utveckling' med moderniseringen i sig. Samuel Huntington menar att social mobilisering och ekonomisk utveckling är två former av just 'politisk utveckling'.⁶

The characteristic of political development or political modernization which is most frequently emphasized, however, is mobilization or participation . . . Modernization means mass mobilization; mass mobilization means increased political participation; and increased par-

ticipation is the key element of political development. participation distinguishes modern politics from traditional politics⁷

Karl Deutsch sammankopplar social mobilisering med elektoral verksamhet. Han menar att där medborgarna har rätt att rösta kommer den sociala mobiliseringen att återspeglas i valstatistiken.⁸ Denna situation åskådliggörs, enligt Deutsch, både av att det finns en tendens till högre röstfrekvens bland dem som redan tilldelats rösträtt och av att valmanskåren i sådana fall utvecklas i en riktning mot att omfatta tidigare åsidosatta grupper i samhället.

Often the increase in participation amongst those who already have the right to vote precedes the enfranchisement of new classes of voters, particularly in countries where the broadening of the franchise is occurring gradually.

Det är uppenbart att social mobilisering och elektoral verksamhet under den politiska moderniseringsfasen och därmed också under majoritetsvalen måste sättas i samband med och studeras jämsides med den ekonomiska utvecklingen. Stein Rokkan pekar i ett av sina arbeten på detta faktum:⁹

In the first phase of mass mobilization the suffrage was greatly extended, but formal inequalities of influence persisted, under arrangements for multiple votes or for differential ratios of votes to representatives.

Den elektoral verksamheten innefattade även framväxten av politiska partier. I situationer där traditionella politiska institutioner, ex feodala och monarkistiska stats- och parlamentsbildningar, fått ge vika för mera moderna politiska institutioner, har de politiska partierna spelat en betydelsefull roll. En förutsättning för att politiska partier skall kunna existera är förekomsten av

ett konkurrerande partisystem. Przeworski menar att det efter partisystemens inträde i det politiska livet utvecklades ett slags "institutionalization of voting patterns".¹⁰

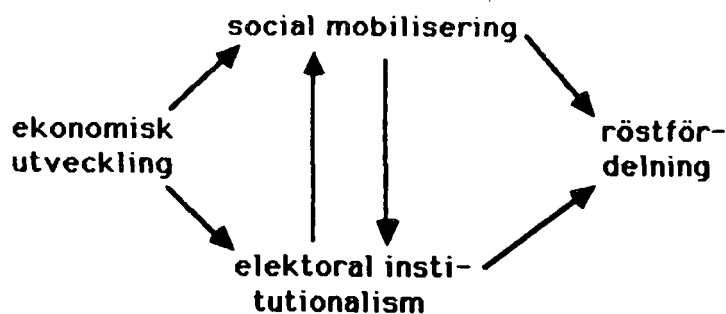
Most competitive party systems grew originally out of loose associations among members of modern parliament. As mechanisms of direct elections gradually developed, a two-party system became institutionalized, typically including Conservative and Liberal parties. This system decayed with the appearance of mass parties, located to the left of the liberals, most frequently social-democratic and labour parties

Przeworski använder termen 'elektoral institutioner' i sitt arbete. Till dessa brukar räknas valsysteem, politiska partier m m och med Przeworski's synsätt även väljarmönstret i sig, dvs vilka valmöjligheter som står till förfogande för väljaren vid själva valförrättningen. Det mest fundamentala med de elektoral institutionerna är att det är här som kampen om väljarna äger rum. Omkring år 1900 stod några parlamentsbaserade kaderpartier som plattformar för de dåtida riksdagsmännens gemensamma intressen. Det personliga mandatet, djupt förankrat i riksdagspartiernas diskussionsklubbar höll på att försvinna och ersättas av en gemensam partibeteckning. Denna gemensamma partibeteckning förekom dock fram till sekelskiftet endast inför riksdagshusets väggar.

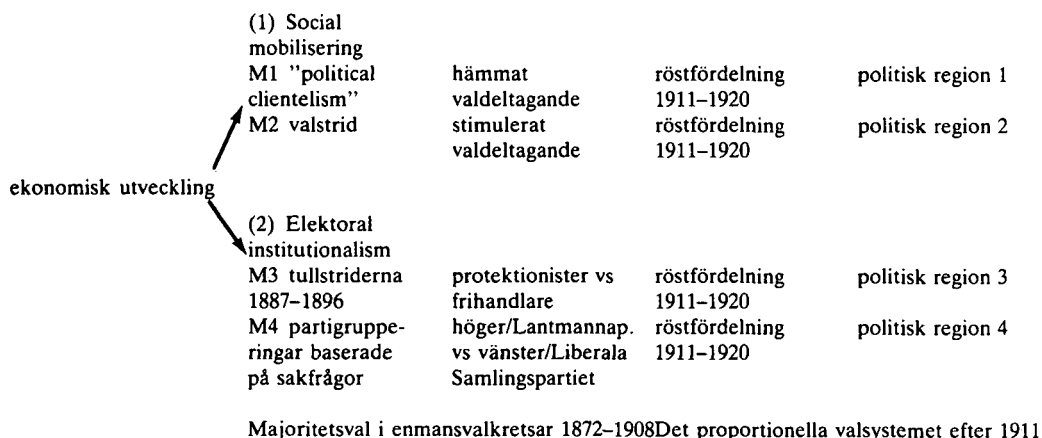
4. En förklaringsmodell

I avsnitt 2 framställdes 'politisk regionalism' som en syntes av traditioner under det äldre valsystemet och röstfördelning och participation under det nuvarande. De teoretiska begrepp som i sin tur formerar tradition är i första hand två: social mobilisering och elektoral institutionalism.

Figur 1. En generell förklaringsmodell

Figur 2. Mikro-modeller för studiet av samband mellan politiska traditioner och röstfördelning i olika valsystem.

Den ekonomiska utvecklingen under den industriella expansionen kom indirekt att aktivera människor i betydligt större omfattning än tidigare. Detta gäller inte minst inom det politiska området. Allt flera kom att passera de censusstreck som utgjorde en tröskel mot rösträtten. Den ekonomiska tillväxten kom även att indirekt att skapa nya institutioner för att kunna kanalisera de krav som ställdes på stat och samhälle av den alltmera mobiliserade befolkningen. Detta kom att resultera i en modernisering av de politiska rutinerna. Denna modernisering ledde i mera konkreta ordalag till en demokratisering av samhället. Kännetecken för denna demokratisering var bl a allmänna val för män och ett proportionellt valsystelet. För att koncentrera den folkvilja som skulle komma till uttryck i dessa proportionella val konstituerades partipolitiska riksorganisationer.

Man kan även låta denna generaliserande makro-modell falla sönder i några mindre, men specifika mikro-modeller. Sådana mikro-modeller skulle även kunna uttryckas i hypotetisk form.

Som man ovan kan notera har här social mobilisering översatts med politisk participation och elektoral institutionalism med partipolitisering. Den ekonomiska utvecklingen antas styra de olika processerna inom dessa två områden. Under den pre-demokratiska tidsperioden var det så att möjligheterna till politisk participation i första hand föll tillbaka på medborgarnas ekonomiska villkor. En ökad inkomstnivå medförde högre politisk status.

Beträffande den sociala mobiliseringen görs här två antaganden, vilka även kan ses som varandras motsatser:

1. 'political clientelism' (patron-client förhållande) leder till ett dämpat valdeltagande, vilket i sin tur påverkar participation och röstfördelning i det senare skedet
2. en valstrid bidrar till ett livligt valdeltagande, vilket i det senare skedet påverkar valresultatet

Den ökade mobiliseringen och det ökade spektrumet av politiska stridsfrågor utmynnade i att det kom att bildas vad som i dag betecknas som politiska partier. Utvecklingen inom detta partipolitiska område kan lika ledes åskådliggöras av två antaganden. Det bör dock påpekas att begreppet 'partipolitisering' här endast åsyftar de grupperingar som var urskiljbara i den andra kammaren.

1. tullstriderna under åren 1887-1890 delade landet i två läger: protektionister och frihandlare. Detta avsatte efter 1911 spår i röstfördelningen
2. Uppspaltningarna av andra kammarens ledamöter i partier och partifraktioner enmansvalkretsvis kom likaså efter 1911 att påverka röstfördelningen

De ovan nämnda mikro-modellerna ligger i detta arbete till grund för de empiriska avsnitten. De politiska regioner som kan härledas ur de modellbaserade 'hypoteserna' karakteriseras sålunda av termer knutna till personal i det tidigare valsystelet och partival och röstfördelning i det senare.

5. Metod och avgränsningar

Syftet med föreliggande arbete är att identifiera politiska regioner utifrån påvisbara samband mellan politiska traditioner i det tidigare majoritetsvalsystelet och röstfördelningen i det proportionella valsystelet. Ansatsen

är sålunda komparativ och perspektivet longitudinellt.

Vissa avgränsningar är dock ett måste för att ge framställningen substans. Beträffande det äldre valsyste- met lämnas valen före tullstiden 1887 i det närmaste därhän. Valdeltagandet var under tiden 1866–1884 synnerligen hämmat. Beträffande det proportionella valsyste- met behandlas endast andrakammarvalen 1911 och 1920. Det har i inledningen framskyttat att traditionerna un- der 1920- och 1930-talen haft inflytande på de nutida valen. Det faller sig därför naturligt att låta valet år 1920 stå som slutpunkt. I och med valet år 1921 tar även en ny tid vid om man ser till det proportionella sys- temet. Från detta år gäller allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. Dessutom får valkretsindel- ningen om 24 valkretsar detta år sitt nuvarande ut- seende.

Avgränsningar har även gjorts i rummet. Studien om- fattar endast landsbygdsvalkretsar i nio län: Stock- holms, Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Malmö- hus, Hallands, Skaraborgs, Gävleborgs och Västerbot- tens län. Antalet valkretsar uppgår därför till ca 65 eller 2/5 av alla landsbygdsvalkretsar. Urvalet genomfördes utifrån de länsvisa närings- och agrarstrukturerna. I ur- vals länen finns sålunda sex valkretstyper representera- de: storbonde vk, småbrukar vk, industrialiserade vk, ind. storbonde vk, ind. småbrukar vk och bolags vk.¹¹ Denna stratifiering av valkretsar torde ge framställ- ningen acceptabel validitet.

6. Analys

Det finns redan tidigare spekulationer beträffande väl- jarbeteenden över de båda valsyste- men. Sten Carlsson menar att 1890-talets motsättningar mellan höger- och vänsterorienterade regioner fick betydelse för framtiden.¹² De borgerliga partierna hade vid 1948 års and- rakammarval majoritet i 65 av de 88 valkretsar som vid 1902 års val var klart högerinfluerade. Av de 62 vänster- sinnade valkretsarna år 1902 uppehöll 49 en socialistisk majoritet vid valet 1948.

Leif Lewin har i en studie om det svenska elektoratet 1887–1968 jämfört valresultaten vid tre andrakammar- val: nyvalet 1887, kosackvalet 1928 och andrakammar- valet 1968.¹³ Valresultaten, protektionistisk/högermajori- tet visavi frihandelsvänlig/socialistisk majoritet, redo- visas kartografiskt och Lewin konstaterar att

A very strong regional tradition of voting behaviour emerges in these maps. The counties in Norrland, central Svealand and southern Götaland exhibit a markedly leftist profile in all three elections, while the densely populated counties in eastern and central Götaland have either a conservative or nonsocialist voting behav- iour.

Två fundamentala ting kan sägas skilja majoritetsval- systemet från det nuvarande. För det första var väl- jarkåren under åren 1866–1908 mycket begränsade och för det andra inbegrep själva majoritetsprincipen att riksdagsmännen vid denna tid mötte sina väljare som privatperson och inte som representant för något politiskt parti.¹⁴

Nu kom dock väljarkåren att öka under den fyrtio- årsperiod som majoritetssystemet bestod. Under denna tid kunde man även skönja embryon till politiska parti- er, vilket ibland medförde att man kunde urskilja en viss regionalism baserade på olika stridsfrågor i kamma- ren. Tullstriden under 1880-talet är ett exempel på en sådan regional stridsfråga och resulterade i att landet avskärmades i ett protektionistiskt och i ett frihandels- vänligt läger.

Följande avsnitt avser att empiriskt studera och ana- lysera den genomslagskraft som majoritetsvalsyste- mets politiska traditioner fick i det proportionella valsyste- met. Som redan aviserats koncentreras studien till två politiska fenomen: Social mobilisering/politisk partici- pation och elektoral institutionalism/partipolitisering. Sambanden valsyste- men emellan summeras därefter i termen politisk regionalism.

6.1 Social mobilisering/politisk participation

Som redan antytts var det under 1800-talets senare hälft endast förunnat ett fåtal att deltaga i det politiska livet. Av detta fåtal gjorde intill 1887 års tullval inte många bruk av de rättigheter man hade tilldelats i och med den nya representationsreformen. Efter detta val skedde på många håll en avsevärd stegring av valdeltagandet, vil- ket under denna tid var en av de viktigaste värde- mätningarna på politisk participation.

Andrén menar att det på grund av olikheter beträffande den ekonomiska strukturen uppstod regionala variatio- ner om man ser till de röstberättigades antal.¹⁵ Detta är, enligt Andrén, ett utslag av den utveckling som ägde rum inom jordbruks- och industrisektorerna. Det tyck- tes överlag vara så att procenttalen var låga i sådana län där storgods omfattade en större del av arealen.

Widell anser att det inte är lätt att utreda växlingarna i de röstberättigades antal.¹⁶ Han påpekar dock, liksom Andrén, jordfördelningens och industrins betydelse och lägger därtill arbetsprisernas storlek och ordentlig- heten i fråga om skattebetalning. Under majoritets- valens epok var den främsta orsaken till diskvalificering av rösträtt just "häftandet av oguldna kommunutskyld- der".

Gunnar Wallin anger ett antal faktorer som alla på- verkade valdeltagandet fram till tullstriden.¹⁷ Som den viktigaste orsaken till det låga valdeltagandet framställs

Tabell 1 Andel röstberättigade (RB) och andel valdeltagande (VD). Andrakammarvalen 1872, 1884, 1887A, 1899, 1908, 1911 och 1920.

Län	1872		1884		1887A		1899		1908		1911		1920	
	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD	RB	VD
Stockholms län	4.4	17.7	5.0	21.6	4.8	43.2	5.4	29.8	8.1	53.9	18.6	45.0	19.2	50.8
Uppsala län	4.5	14.9	5.0	20.0	4.8	40.2	5.7	35.9	7.8	62.5	21.8	63.8	22.4	57.4
Östergötlands län	3.8	25.5	4.3	45.1	4.2	54.2	4.6	43.4	6.5	72.4	21.3	60.4	22.7	55.1
Jönköpings län	7.2	25.2	7.4	36.2	7.2	48.1	8.1	45.8	10.0	59.9	22.0	60.1	23.8	59.4
Malmöhus län	6.0	23.2	6.8	24.8	7.0	43.2	8.4	32.3	11.4	67.5	22.2	58.8	23.0	59.1
Hallands län	6.7	20.0	7.3	20.0	6.7	55.5	7.3	32.4	8.3	42.4	21.8	56.0	23.2	60.2
Skaraborgs län	6.3	15.2	6.9	17.2	6.3	36.1	6.7	35.7	8.0	41.8	22.6	56.7	24.0	53.4
Gävleborgs län	6.2	11.2	6.5	21.0	6.3	46.9	7.2	30.3	9.4	61.1	20.3	58.2	20.1	52.3
Västerbottens län	5.7	6.7	8.9	4.7	8.0	20.7	8.3	28.9	8.7	53.7	19.8	53.3	20.6	56.1
Hela riket	5.7	16.1	6.3	20.8	5.7	44.4	6.6	35.5	8.5	61.3	20.8	55.5	21.7	53.1

Källa: SOS – Andrakammarvalen 1872, 1884, 1887A, 1899, 1908, 1911 och 1920.

förekomsten av sk 'elektorsvalkretsar', dvs valkretsar där riksdagsrepresentanten utsågs genom medelbara eller indirekta val. I sådana valkretsar kunde inte den enskilde väljaren direkt påverka valet av riksdagsman. Han valde i stället elektorerna, vilka i sin tur utsåg riksdagsman. Wallin menar att en sådan väljare karakteriserades av en slags maktlöshet i kombination med vetskapen om att valresultatet, om han nu lät bli att rösta, ändå skulle utfalla i en önskad riktning. Vid denna tid var homogeniteten stor i landsbygdsvalkretsarna med hemmansägarna som den dominerande gruppen i såväl väljarkår som bland de utsedda elektorerna.

Det fanns, enligt Wallin, även andra omständigheter som hämmade valdeltagandet. Valen hölls ibland under skördetider vilket av naturliga skäl förhindrade många odlare att delta. Valen kunde även hållas på olika tider i olika valkretsar och långa tider kunde även förflyta mellan elektorerna i en och samma valkrets. Detta innebär att väljarna ibland inte nåddes av kungörelse om valdatum och valplats förrän det var för sent och valen redan ägt rum. En ytterligare hämmande faktor var att det mestadels, för att inte säga alltid, endast fanns en vallokal i varje kommun. Detta var ett dilemma för dem, som under det senare 1800-talets föga kommunikatoriska tidevarv hade lång väg till vallokaler. Särskilt utsatta var väljarna i skärgården och i rikets nordligare områden.

Det förelåg en klar skillnad mellan valkretsar som valde direkt och de som föredrog den medelbara varianten. Röstfrekvensen var betydligt högre i det förra valsystemet. Det fanns liksom en väsentlig skillnad mellan valkretsar som var omstridda och sådana där den valde satt på ett säkert mandat. Sten Carlsson har i detta sammanhang knutit an till Wallins resonemang.¹⁸

Han anser att den under omval stående riksdagsmannen i många utpräglade jordbruksvalkretsar ofta var i besittning av en så stark ställning att han inte kunde falla igenom. Valdeltagandet tenderade i en sådan situation att sjunka. När två jämbördiga parter däremot ställdes öga mot öga rusade valdeltagandet i höjden.

Leif Lewin antyder i ett av sina arbeten att det svenska folket politiskt väcktes genom tullfrågan.¹⁹ Inte minst återspeglades detta av det stigande valdeltagandet. Förutom detta anmäler Lewin ytterligare förändringar beträffande de mera institutionella rutinerna. Från och med tullvalet 1887 kan man tala om åsiktsval till den andra kammaren. Likväl kan man även från denna tid börja tala om rikspartier i en mera modern tappning.

Rösträttsfrågan kom under perioden 1980–1905 att utvecklas till ett av de viktigaste spörsmålen i svensk politik. Den bidrog även till att valdeltagandet åter kunde stegas mot de siffror som uppnåddes vid tullvalet våren 1887. Den högsta röstfrekvensen under det äldre valsystemet uppnåddes vid de sista valen år 1908. De relativt höga siffrorna kan till största delen förklaras av att de politiska partierna nu överlag använde sig av rikstäckande valorganisationer för att bearbeta väljarna på gräsrotsnivå.

Om man ser till utvecklingen under perioden 1872–1908 finner man att det nära nog över alla andrakammarval föreligger ett negativt samband mellan valmanskarens storlek och röstfrekvensen.²⁰ En kulmination inträffar runt valen 1890 och 1893. Det finns sålunda en tendens att de röstberättigade i valkretsar med begränsade elektorat skulle vara mera benägna att delta vid de allmänna valen än i valkretsar där rösträtten var olymmässigt större.

Vid en genomgång av sambanden mellan röstfrekvensen och vad som i det nästkommande avsnittet går under beteckningen 'political clientelism', dvs de sociala banden mellan den valde och dennes kommittenter, kan man likaså urskilja ett klart mönster. Valdeltagandet tenderar att sjunka i områden där den valde sitter på ett säkert mandat och erövrar större delen av de avgivna rösterna.²¹ Särskilt påtaglig är denna situation under majoritetsvalens sista två decennier.

Granskar man slutligen de stående relationerna mellan röstfrekvensen och förekomsten av valstrid mellan i första hand två huvudkonkurrenter erhålles ett, jämfört med det nyss redovisade exemplet, motsatt resultat.²² Det är tydligen så att en valstrid i högre grad sätter väljarnas sinnen i brand än i sådana fall där ingen sådan förekommer. Det bör dock tilläggas att under vissa valår är dessa situationer mindre påvisbara.

6.1.1 'Political clientelism'

Ett politiskt fenomen som skulle kunna hänföras till social mobilisering, är vad som med nutida termer går under beteckningen 'political clientelism'. Denna term innefattar enligt Duncan-Powell "the extend patron-client relationship or clientele system".²³ Duncan-Powell menar vidare att kärnan i 'political clientelism' består av tre faktorer, vilka alla definierar ett specifikt 'patron-client' förhållande. För det första utvecklas detta mellan två parter som är helt olika i social status. För det andra bygger förhållandet på ömsesidighet beträffande varor och tjänster. För det tredje vilar ett sådant förhållande till största delen på 'face-to-face contacts'.

De flesta studier kring 'political clientelism' är förlagda till kontinentens södra delar eller till utvecklingsländerna. Man brukar, som Belloni & Caciagli, tala om två slag av 'political clientelism'.²⁴ För det första har vi den 'clientelism' som kan sägas vara modern:

The new clientelism, on the other hand, rests upon organization in the most fundamental sense . . . The new clientelism is inherently tied to the modern, conservative, mass-based party. It is a clientelism deriving from, or resting upon, the judicious use of the party organization and public resources

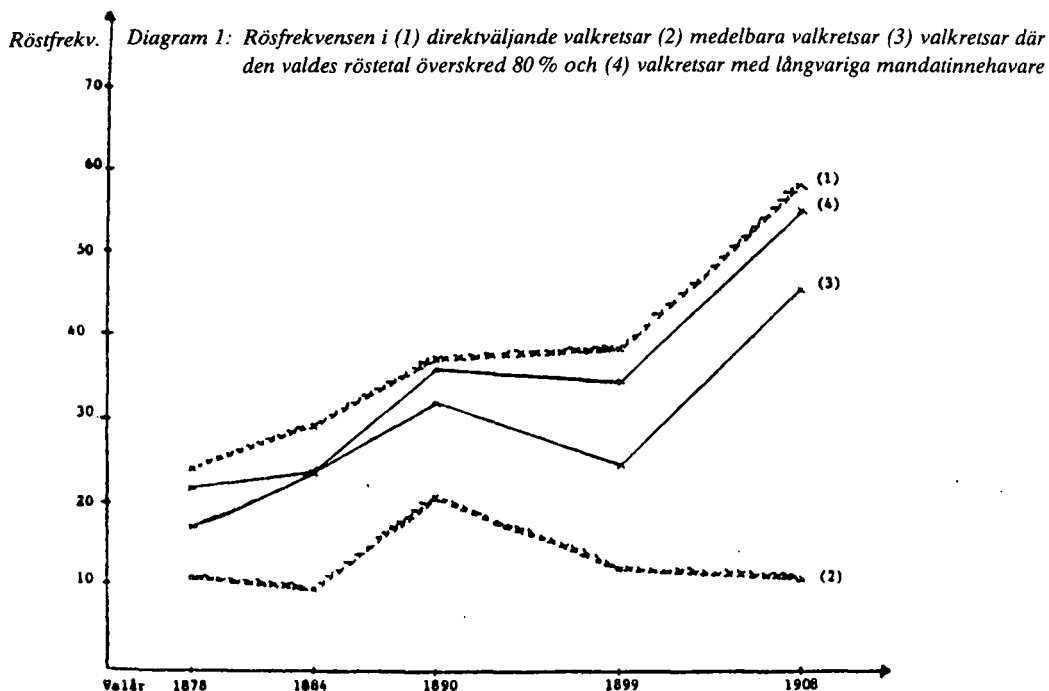
För det andra och mera relevant för denna framställning är vad som benämns som "the old clientelism". Den form av äldre 'clientelism' som, med en viss modifikation, skulle kunna sägas ha förekommit i vårt land under majoritetsvalens epok är vad Belloni & Caciagli kallar för "the clientelism of the notables".

The old clientelism . . . was the clientelism of the true notables, characterized by great inequalities between patron and client. The deference enjoyed by such notables derived from their status as aristocrats or large landowners or professionals (judges, lawyers, university professors). Their status as notables – together with the deference they received – was taken for granted by them and accepted by their followers, as an established and more or less permanent fact, unrelated to any political position that they choose to accept

Om man nu accepterar den beskrivning på den äldre 'clientelismen' som den framställts ovan, tycks det vara så att 'patron-client' förhållandet i vårt land under majoritetsvalens tid kunde ta sig uttryck på åtminstone tre olika sätt:²⁵

1. För det första var det på många håll så att de mindre besuttna rösträttsinnehavarna i någon form var ekonomiskt beroende av godsägare eller andra större jordägare. När sådana 'patroner' kandiderade till riksdagen fick de stöd av dem som var rädda om sina faktiska existens och handlade därefter. Av rädsla lät även många väljare i en sådan valkrets bli att rösta.
2. Ibland kunde större jordägare och bruksägare uppträda som en slags patriark gentemot sina väljare. I detta patriarkaliska 'patron-client' förhållande fanns ett slags familjära band. Man får dock inte glömma bort att de inbördes relationerna hela tiden var strikt markerade. Denna situation var mera vanlig i valkretsar som valde indirekt
3. Inom den grupp av riksdagsmän som rekryterades ur den egentliga allmogen fanns många som i egenskap av kunnighet, duglighet och pålitlighet införskaffat sig allmänhetens gillande. Trots att den sociala skillnaden mellan den till val stående och hans valmän i detta fall var ringa eller ingen alls utvecklades likväl många gånger ett förhållande som till det yttre starkt påminde om 'patron-client' förhållandet.

Ett antagande i detta sammanhang är nu att 'political clientelism' uppstår i tre olika valkretstyper: i medelbara valkretsar, i valkretsar där mandatinnehavaren gång efter annan återväljes och i valkretsar där den valde över tid uppvisar höga röstetal. Diagrammet nedan visar, under fem andrakammarval, röstfrekvensen i sådana valkretsar. Som jämförelse redovisas även det riksgenomsnittliga valdeltagandet under samma andrakammarval.

Förhållandena här är så att samtliga tre 'patron-client'-valkretstyper befinner sig under riksgenomsnittet. En helt igenom avvikande utveckling uppvisar den medelbara valkretstypen.²⁶ Beträffande de övriga två valkretstyperna följer dessa i stort riksgenomsnittens kronologiska stegring. Att kurvorna för dessa valkretstyper, trots den procentuella differensen dem emellan, har ett likartat förlopp svarar troligen mot att röstetalen oftast var höga för de mandatinnehavare som under en längre tid fick förnyat förtroende av sina väljare att representera valkretsen.

För att kunna undersöka sambanden mellan det äldre valsystemets lågfrekventa valkretsar och samma områden under två av de första valen enligt det proportionella systemet har utvalts nio valkretsar.²⁷ Dessa finns redovisade i tabell 2. De tre övre kretsarna använde sig av medelbara val så sent som vid andrakammarvalen 1902. De fyra nedre valkretsarna har det gemensamma att mandatinnehavaren vid utgången av 1911 års riksdag suttit i tio mandatperioder eller mera. En annan likhet, fast i mindre utsträckning, är att den valdes röstetal här ofta tenderar att vara höga. Mellangruppen är mera svårdefinierbar. I dessa två valkretsar väljs ofta riksdagsmannen med en kvalificerad majoritet. I den ena valkretsen, Lysing/Göstring, är mandatomsättningen hög, medan det i den andra, Östbo, stundtals finns riksdagsmän som sitter länge på sitt mandat.

Tabell 2. Lågfrekventa majoritetsvalkretsar: Valdeltagandet vid andrakammarvalen 1911 och 1920.

Valkretsar	VD 1911	VD 1920
Mellersta Roslag	39.8	44.1
Sthlms läns västra	37.4	49.4
Uppsala läns mellersta	56.6	56.8
Lysing/Göstring	59.6	59.2
Östbo	61.2	60.7
Uppsala läns södra	63.7	53.2
Frosta	47.7	50.6
Vemmenhög	64.4	61.0
Vartofta/Frökina	62.8	53.2
Hela riket	55.5	53.1

Källa: SOS - Andrakammarvalen, 1911, 1920

Man kan på en gång konstatera att följsamheten beträffande röstfrekvensen över de två valsystemen inte är stor. De enda lågfrekventa majoritetsvalkretsar som befinner sig under det genomsnittliga valdeltagande vid de två proportionella valen är de medelbart väljande Mellersta Roslag och Sthlms läns västra samt Frosta. Vid 1911 års val är röstfrekvensen i åtminstone de två tidigare kretsarna påfallande låg.

Valmanskårerna i de övriga valkretsarna visar vid de två undersökta andrakammarvalen 1911 och 1920 en

benägenhet att i högre grad besöka valurnorna än i riket som helhet, låt vara att några kretsar endast tangerar riksgenomsnittet vid det senare valet. I tre av de kretsar, vilka under majoritetsvalens sista decennier i stort hade en och samma riksdagsman, var valdeltagandet påfallande högt vid valet 1911. I den mikro-modell, som här ligger till grund för studiet av sambanden mellan politiska traditioner i det äldre valsyste- met och röstfördelningen i det nuvarande, bygger ett av antagandena på att 'political clientelism' leder till ett hämmat valdeltagande. Detta antagande gäller, så till vida att 'political clientelism' har operationaliserats med tillfredsställande validitet. Ser man vidare finner man att de tidigare lågfrekventa valkretsarna under de proportionella val som examinerats, uppvisar, med vissa reservationer, ett valdeltagande som ligger över eller i paritet med rikets medelvärde. Det område som faller tillbaka på beteckningen 'politisk region 1' i fig. 2 skiftar sålunda karaktär vid en jämförelse över de två valsyste- men.

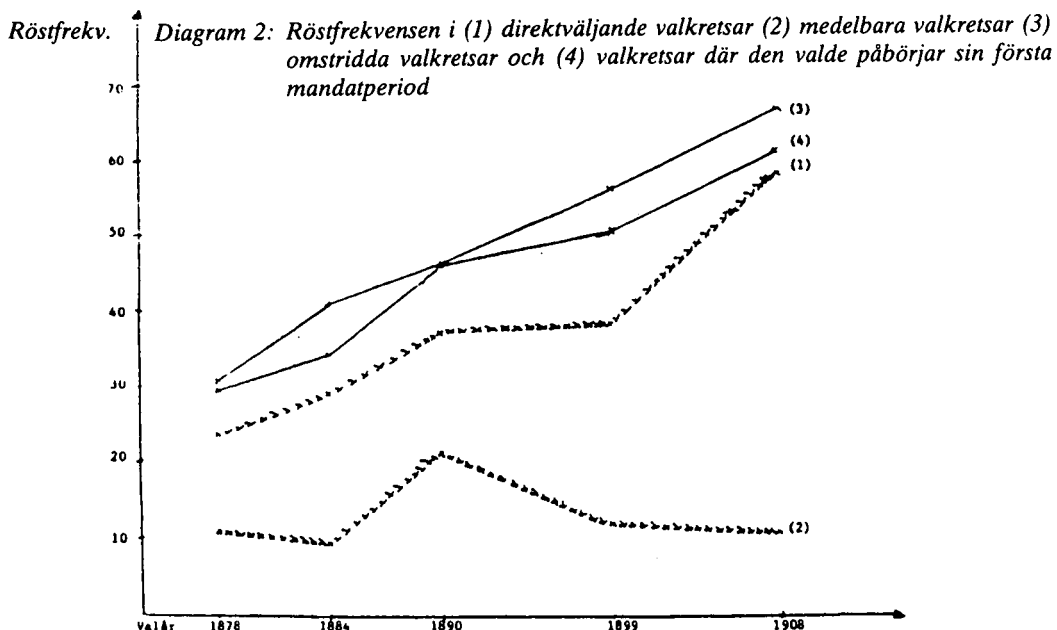
6.1.2 Valstrid

Den direkta motsatsen till 'political clientelism' är när två eller flera kandidater strider om riksdagsmandatet. Gunnar Wallin har kunnat konstatera att stor röstsplittning indikerar ett livligare valdeltagande, förutsatt att elektoratet uppnått en viss grad av politisk medvetenhet.²⁸ I Wallins framställning definieras omstridda valkretsar som valkretsar där röstetalet för den kandidat som erhö- ll de näst flesta rösterna uppgick till hälften av den valdes röstetal. Wallins undersökning omfattar andrakammarvalen från representationsreformen fram till och med år 1884.

I föreliggande arbete definieras 'valstrid' något snävare. Förutsättningen för att en valstrid skall ha utspelats i någon valkrets är att röstetalet för närmaste man skall uppgå till 70 % av den valdes röstetal. Först i detta läge accepteras förekomsten av valstrider. En anledning till denna skärpning är att valmanskårens efter tullstriden 1887 i allt högre grad blev medvetna om de aktuella politiska frågorna. Valstriderna kom därför att bli allt häftigare. Ett annat skäl är att intresset i detta arbetet mera riktas mot de valkretsar där striderna var mera intensifierade.

I diagram 2 redovisas röstfrekvensen i de valkretsar som var omstridda och i valkretsar där riksdagsmannen de undersökta valåren påbörjade sin första mandatperiod. Som jämförelse har, liksom i det föregående avsnittet, det riksgenomsnittliga valdeltagandet lagts in för både direktväljande och medelbart väljande valkretsar.

Om man jämför med riksgenomsnittet visar diagrammet nedan att valdeltagandet är betydligt livligare i de valkretsar där valstrid utspelats och där den valde riksdagsmannen påbörjar sin första mandatperiod. Det kan i detta sammanhang påpekas att kurvorna för valstrid och de påbörjade mandatperioderna endast omfattar de direktväljande valkretsarna. Detta sammanhänger med att valdeltagandet var alltför begränsat i de medelbart väljande kretsarna för att en analys i detta läge skulle vara fruktbar. Dessutom är det osäkert om man kan tala om valstrid inom det elektorskollegium som i den slutliga omgången skulle utse valkretsens representant.

Liksom i föregående avsnitt specialstuderas även här ett antal (åtta) valkretsar.²⁹ Valdeltagandet i dessa omstridda majoritetsvalkretsar vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920 uppvisar ett otydligt mönster. Tre av de åtta kretsarna befinner sig båda valåren under riksgenomsnittet. Ett par av valkretsarna, Norunda/Örbyhus och Tveta/Vista/Mo ligger å den andra sidan betydligt över detta genomsnitt.

Tabell 3. Omstridda majoritetsvalkretsar: Valdeltagandet vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretsar	VD 1911	VD 1920
Södertörn	51.0	53.5
Norunda/Örbyhus	66.0	60.0
Björkekind	56.7	54.4
Aska	63.7	54.5
Hammarkind/Skärkind	54.2	48.3
Tveta/Vista/Mo	67.0	64.0
Skånings	58.2	58.3
V. Hälsinglands domsaga	53.5	45.5
Hela riket	55.5	53.1

Källa: SOS – Andrakammarvalen 1911, 1920

Man kan dock skönja en tendens mot att valdeltagandet i de omstridda majoritetsvalkretsarna är högre än i rikets medelvärde. Om man, med reservationer för de kretsar som uppvisar lägre röstfrekvens än detta medelvärde, tar fasta på detta faktum, skulle man kunna säga att 'politisk region 2' i den tidigare hänvisade mikro-modellen innefattar ett valdeltagande som i båda valsystemen är högre än rikets genomsnittliga röstfrekvens.

6.2 Elektoral institutionalism/partipolitisering

Den nya representationsreformen av år 1866 medförde en modernisering av det, under ståndsriksdagen, mycket konturlösa partiväsendet. Denna utveckling gäller främst den andra kammaren. Det är nämligen i denna man i egentlig mening kan tala om en utveckling av politiska partier med förankring ute i bygderna. I denna kammare bildades redan år 1867 Lantmannapartiet, vilket under den närmaste tjuoårsperioden skulle komma att dominera. Partiet omfattade i första hand de självägande bönderna, i synnerhet hemmansägare och lantbrukare, vilka i kraft av de ekonomiska valrättsbegränsningarna blivit en maktfaktor i dåtidens svenska samhälle.

Under tullstriden på 1880-talet försämrades Lantmannapartiets position som andra kammarens maktcentrum. Partiet kom under denna strid att splittras i det protektionistiska Nya Lantmannapartiet och det frihandelsvänliga Gamla Lantmannapartiet. En försoning

kom till stånd år 1895 då de båda rivaliserande lantmannagrupperna återförenades. Lantmannapartiet återvann aldrig sin forna ställning i kammaren utan drogs under de följande åren alltmera till höger.

Efter sekelskiftet var Lantmannapartiet sålunda att betrakta som ett högerparti. Oenigheten bland den andra kammarens konservativa ledamöter var dock så stor att man år 1906 bildade ytterligare ett riksdagsparti, Nationella Framstegspartiet. Dess kärna utgjordes av de moderata reformvänner som inte rymdes inom Lantmannapartiet.

Som en motvikt till Lantmannapartiets tillkomst uppstod år 1867 likaledes i den andra kammaren Nyliberala Sällskapet. Denna partibildning kom att bli den liberala politiska rörelsens föregångare. Den avlöstes under 1870- och 1880-talen av olika sk 'centrumbildningar' för att under 1890-talet komma under ett starkare organisatoriskt tryck.

Den protektionistiska valsegern hösten 1887 och den konservativa renässans som följde på denna manade till kraftsamling inom den frihandelsvänliga grupp som fanns i den andra kammaren. Denna kraftsamling utmynnade i Folkpartiet år 1895, ett parti vars huvudsakliga program baserades på successiva utvidgningar av rösträtten. För att ytterligare attrahera de moderatliberala vildar som vid årtiondets slut stod utan politisk hemvist omorganiserades Folkpartiet år 1900 till Liberala Samlingspartiet.

Under 1900-talets första årtionde växte det fram ytterligare ett riksdagsparti. Vid 1906 års riksdag konstituerade sig socialdemokratiska riksdagsgruppen som ett parti. Detta innehöll till en början endast tretton medlemmar. Efter fyra år hade denna grupp mer än fördubblats och vid den sista riksdagen enligt det gamla valsystemet räknade den socialdemokratiska gruppen 35 medlemmar.

Vid 1900-talets början fanns, om man ser till riksdagspartierna i den andra kammaren, en klar motsättning mellan höger – Lantmannapartiet och Nationella Framstegspartiet – och vänster – Liberala Samlingspartiet och Socialdemokratiska riksdagsgruppen.

6.2.1 Tullstriden

Det politiska livet i vårt land kom under 1880-talet att domineras av tullfrågan. Bakgrunden till denna, för Sverige och för framtiden så viktiga fråga, hade sitt ursprung i en då rådande internationell jordbrukskris. Denna hade uppkommit genom att de större veteodlande länderna utkonkurrerade de mindre och däribland Sverige. Tekniska framsteg och förbättrade kommunikationer medförde att vårt land nu mötte en importkonkurrens som det tycktes vara svårt att utmana. De ekonomisk-politiska verkningarna av denna kris lät

inte vänta på sig: De som drabbades av denna konkurrens, dvs de större produktionsenheterna, samlades i ett protektionistiskt läger där man förordade höjda tullar. De som inte drabbades av denna importkonkurrens slöt sig samman i en frihandelsvänlig rörelse vilken manade till kamp mot protektionisternas 'svältullar'.

Både frihandlare och protektionister kom att upprätta särskilda rikskommittéer med avsikt att organisera propagandaverksamheten och därigenom försöka påverka valmännen.³⁰ Valstriden inför 1887 års nyval kom att bli häftig och valdeltagandet rusade i höjden. Det avgörande skälet till att riksdagen upplöstes var att nationen skulle få säga sin mening huruvida man ville behålla det gamla, av liberalismen influerade handelssystemet, eller om man skulle övergå till ett nytt, huvudsakligen inriktat på tullskydd.³¹

Tullstriden har fått många eftermälen. Elis Håstad menar att det, förutom ett nytt tullsystem, även infördes ett allmänpolitiskt konservativt synsätt, vilket skulle komma att fortleva under ett par decennier.³² Leif Lewin anser att tullstriden orsakade en kris i det dåvarande politiska systemet i vårt land. Den gamla uppfattningen att riksdagsmännen representerade det svenska folket, vare sig valmännen låtit honom ta del av sina åsikter eller inte, sattes hädanefter på undantag. Lewin menar att tullstriden därför riktade en dödsstöt mot det gamla systemet med oberoende riksdagsmän. I

stället skulle framtiden komma att bjuda på allt mera stegrade demokratiseringskrav och en utbyggnad av, vad han kallar, partiväldet. Lewin menar helt enkelt att tullfrågan i sin förlängning lade grunden till det moderna partisystemet.³³

Håstad gör i sin framställning om tullstriden gällande att man med hjälp av de fördelade mandatet kan dra relativt vittgående slutsatser var tullvänner och frihandlare hade sina sympatier.³⁴ Protektionisterna var överlägsna i Mellansverige och på öarna Öland och Gotland. Frihandlarna åter stod starka i norrlandslänen samt i vissa delar av övriga landet. Striden mellan de båda intressena var ur ett regionalt perspektiv hårdast i Skåne och på västkusten.

Till skillnad mot det föregående avsnittet ser man beträffande partipolitiseringen ett mycket klart mönster. Enligt de redovisade resultaten i tabellerna nedan är det uppenbart att de protektionistiska valkretsarna ansluter flera högerväljare än de frihandelsvänliga kretsarna om man ser till andrakammarvalen 1911 och 1920.

Av intresse här är även liberalernas likvärdiga röststyrka i de båda valkretstyperna vid valet år 1911. Det är i stället det moderata partiet och SAP som uppträder som diskriminanter vid en jämförelse mellan valkretstyperna. SAP:s valmanskår är den dubbla i de frihandels-

Tabell 4. Protektionistiska och frihandelsvänliga majoritetsvalkretsar vårvalet 1887: Röstfördelningen vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretstyp	1911				1920						
	VD	H	Lib	SAP	VD	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Protektionistiska (n=31)	57.1	41.2	42.7	17.8	55.4	28.3	16.7	25.1	18.5	23.6	4.0
Frihandelsvänliga (n=22)	58.0	22.7	41.5	36.7	57.3	17.0	16.0	17.0	24.2	34.5	5.4
Hela riket	55.4	22.7	68.9 ¹		53.1	24.6	8.5	10.9	23.8	25.9	7.0

¹ Fördelningen av valseldlar har icke kunnat göras för de liberala och socialdemokratiska partierna. Anledningen härtill är förekomsten av valkartell och gemensamma partibeteckningar.

Tabell 5. Korrelationsmatrix: Röstfördelningarna vid andrakammarvalen 1896, 1911 och 1920. Siffrorna () anger antalet valkretsar (Pearsons R_{xy})

	1911			1920					
	H	Lib	SAP	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Protektionister 1896	.25 (35)	.26 (35)	-.43 (29)	.25 (35)	.30 (18)	-.12 (19)	.04 (35)	-.45 (34)	-.12 (29)
Moderata frihandlare 1896	-.45 (24)	.42 (24)	.31 (19)	-.03 (24)	-.44 (13)	.12 (12)	.47 (24)	.25 (22)	-.10 (18)
Vänstermän 1896	-.59 (23)	.04 (23)	.35 (21)	-.45 (23)	-.23 (13)	.18 (11)	-.18 (23)	.41 (23)	.25 (19)

vänliga kretsarna jämfört med de protektionistiska. Ett i grunden motsatt förhållande råder för det moderata partiet.

Vad beträffar andrakammarvalen 1920 är förhållande i stort desamma som vid valet nio år tidigare. De socialistiska partierna är tillsammans med den borgerliga vänstern betydligt starkare i de tidigare frihandelsvänliga kretsarna. Den politiska strukturen inom de fordom tullvänliga områdena är den motsatta.

Här är det så att högern tillsammans med bondepartierna, Jordbrukarnas Riksförbund och Bondeförbundet, är det starkare blocket.³⁵

Att döma av korrelationerna mellan röstandelarna för de under valet 1896 befintliga partibeteckningarna och röstandelarna för partierna vid valen 1911 och 1920 förstärks samhörigheten beträffande protektionister/höger och icke-protektionister/vänster. Dock kan man i matrisen, beträffande samvariationerna, notera en intressant uppspaltning. Det tycks vara så att protektionister samvarierar positivt med högern/Jordbrukarnas Riksförbund, de moderata frihandlarna likaså positivt med liberalerna och till sist vänsterväljarna återigen positivt med de socialdemokratiska och vänstersocialistiska partierna. Bondeförbundets röstandelar samvarierar även de positivt, om än svagt, med de partigrupperingar som vid valet 1896 motsatte sig tullskydd.³⁶

Tullstriderna under 1880- och 1890-talet avskärmade vårt land i huvudsakligen två läger: ett tullvänligt och ett frihandelsvänligt. De protektionistiska valkretsarna präglades ofta av en ibland från konservatism. Detta satte sina spår under det proportionella valsystemet första årtionde. I dessa valkretsar var högern och bondepartierna i majoritet. Det motsatta förhållandet rådde i de tullfientliga kretsarna. Där fanns ett moderatliberalt, ibland radikalt synsätt, vilket även kom att ge utslag under 1910-talet. De socialistiska partierna, främst då socialdemokraterna, och den borgerliga vänstern var starkare i dessa områden än i de protektionistiska.

6.2.2 Partigrupperingarna i andra kammaren vid sekelskiftet

Tullstriden anses, som redan tidigare påpekats, påverkat den framtida utvecklingen. För att ytterligare förtydliga detta kan nämnas att Per Hultquist, i en framställning om de politiska partierna under det senare 1800-talet, ser tullstriden som "en vattendelare i politiken".³⁷ Protektionismen och frihandelsåskådningen kan, enligt Hultquist, sammanflätas med andra politiska motsatspar.

Protektionismen sammankopplas med ett konservativt synsätt i vilket en positiv syn på försvarsreformerna

var tydlig, eftersom kostnaderna för dessa krävde ett behållande av tullarna. Tullskyddsivrarna såg även en utvidgning av rösträtten som ett hot mot de egna privilegierna, vilka för godsägare och andra fd högre ståndspersoner ofta var nedärvda. Dessutom fanns bland protektionisterna ett nationellt patos vilket bl a gjorde sig gällande i unionsfrågan där man förordade en i många stycken kärv hållning till Norge. Frihandlarna önskade däremot en sparsamhet med försvarsutgifterna. Man ville vidare införa en mera omfattande rösträtt för att därigenom öka inflytandet för de grupper som i regel var för ett frihandelsvänligt tullsystem: arbetare, hantverkare och lägre tjänstemän. I unionsfrågan fanns i det frihandelsvänliga lägret en långt gången sympati för unionspartnern.

Vid sekelskiftet hade de konservativa/protektionisterna och de liberala/frihandelsvänliga grupperat sig i två kontrasterande riksdagspartier: det år 1895 återförenade Lantmannapartiet resp Liberala Samlingspartiet. Nu kan man dock omedelbart tillägga att disciplinen inom de politiska partierna vid denna tid inte var vad den är i dag. Tvärtom fanns det inom båda grupperingarna rivaliserande falanger. Uppgiften i detta avsnitt är att undersöka huruvida dessa större eller mindre schatte-ringar i någon mån påverkade röstfördelningarna vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920.

Edvard Thermaenius menar att det kring år 1900 fanns fyra eller åtminstone tre riktningar inom Lantmannapartiet. En liknande situation rådde inom Liberala Samlingspartiet, där två jämnstarka grupper stod mot varandra.³⁸ För att börja med det förstnämnda partiet fanns där en aggressivt försvarsvänlig konservativ agrargrupp (agrarkonservativa), en mera modern och positivt försvarsvänlig grupp, (moderatkonserverativa), en primitivt sparsamhetsvänlig av äldre lantmannapartityp (konservativa) och slutligen en beträffande aktiv försvarspolitik mycket skeptisk 'Gammallantmannapartistisk' grupp (moderata). Denna hade under tullstriden hyllat de frihandelsvänliga doktrinerna.

Inom det Liberala Samlingspartiet fanns endast två huvudgrupperingar. Den ena bestod av moderatliberala och försvarsvänliga medlemmar (moderatliberala). Den andra gruppen rymde stadsradikaler och norrländska lantmannarepresentanter (radikaler). Dessa hade i stor utsträckning i mitten av 1890-talet anslutit sig till det, med dåtidens politiska uppfattningar, radikala Folkpartiet.

Liksom i föregående avsnitt finns även i detta en likformighet över de två valsystemen. Högern erövrar vid andrakammarvalen åren 1911 och 1920 sina flesta röster i de förutvarande agrarkonservativa och konservativa valkretsarna. Påtagligt stark är denna röststyrka vid 1911 års val i de tidigare agrarkonservativa kretsarna.

Tabell 6. Partibeteckningar valkretsvis 1897, 1900 och 1903: Röstfördelningen vid andrakammarvalen 1911 och 1920

Valkretstyp 1896		1911				1920						
		VD	H	Lib	SAP	VD	H	JR	Bf	Lib	SAP	VS
Agrarkonservativa	(13)	57.4	47.5	38.2	15.1	56.4	32.9	18.1	24.7	17.4	20.9	3.6
Konservativa	(10)	58.8	39.6	43.7	18.5	55.9	24.0	15.9	26.2	19.8	25.1	5.5
Mod. konservativa	(6)	56.3	34.8	36.1	28.6	58.6	23.1	15.9	14.9	16.4	36.6	2.0
Moderata	(18)	56.2	21.1	47.5	38.9	56.7	18.7	14.4	24.4	26.7	33.5	4.3
Moderatliberala	(3)	57.8	17.0	43.1	39.7	50.0	11.5	-	17.3	19.9	34.9	13.0
<i>Valkretstyp 1900</i>												
Agrarkonservativa	(13)	56.3	50.5	38.5	11.6	56.6	30.6	14.2	28.9	16.6	20.5	3.2
Konservativa	(8)	62.4	37.7	44.9	16.1	57.7	31.1	14.3	17.5	24.2	22.1	4.3
Mod. konservativa	(12)	52.8	25.6	51.6	34.2	56.2	21.2	17.6	-	28.9	30.0	3.3
Moderata	(11)	57.0	26.2	43.4	36.7	55.8	19.5	12.0	30.8	19.1	33.4	2.8
Moderatliberala	(6)	61.1	24.8	39.3	35.8	55.1	17.5	18.2	17.6	18.7	32.7	10.5
Radikala	(1)	64.3	25.3	22.0	52.5	64.0	6.6	30.3	-	5.1	58.0	-
<i>Valkretstyp 1903</i>												
Konservativa	(19)	58.3	47.4	39.3	13.2	57.1	31.2	13.2	25.7	18.6	21.0	3.5
Mod. konservativa	(12)	54.8	27.5	47.0	33.7	56.4	22.0	17.9	-	26.1	32.0	3.2
Moderata	(11)	57.6	29.7	42.6	33.4	56.4	23.9	12.0	27.6	19.4	30.7	2.8
Moderatliberala	(7)	57.6	18.4	45.5	41.4	53.7	12.3	18.4	16.6	21.9	34.4	10.2
Radikala	(3)	62.5	22.1	39.3	38.6	57.9	11.2	-	26.3	16.6	37.7	7.5
Hela riket		55.5	30.9	68.9 ¹		53.1	24.6	8.5	10.9	23.8	35.9	7.0

¹ se Tabell 4

Liberalerna har vid de båda proportionella valen sina största framgångar i de forna moderatkonservativa, moderata och moderatliberala valkretsarna. Det förefaller vara så att liberalerna samlar de flesta rösterna i de valkretsar som betecknas som moderatliberala.

Socialdemokraterna hämtar i första hand sitt väljarstöd i de äldre moderatliberala och radikala valkretsarna. Man kan notera en skarp polarisering (höger/JR – SAP) i den enda radikala valkretsen år 1903. Det finns vid 1920 års val en tendens mot att SAP:s röster i de tidigare moderatkonservativa kretsarna ökar gentemot de övriga valkretstyperna vid de tre majoritetsval som undersökts.

För bondepartierna är mönstret splittrat. Bondeförbundet tycks emellertid attrahera flera valmän i de fordom (agrar-)konservativa valkretsarna än i de övriga. För Jordbrukarnas Riksförbund är fördelningen över de olika valkretstyperna synnerligen jämn, med undantag för den nämnda polariserade radikala valkretsen vid 1903 års val.

Beträffande röstfrekvensen kan man även här notera något av en polarisering. Det högsta valdeltagandet finns i de (agrar-)konservativa och radikala valkretsarna. Påfallande högt är denna participation i den valkrets där Socialdemokratiska Arbetarepartiet och Jordbrukarnas Riksförbund tycks ha dominerat valrörelsen.

Det finns vid en jämförelsen mellan de befintliga valkretstyperna kring sekelskiftet och valresultaten åren 1911 och 1920 en klart skönjbar likformighet. Där man finner konservativa valkretsar åren 1896, 1900 och 1903, där erövrar högern sina flesta röster vid de genomgångna andrakammarvalen. Detta gäller till vissa delar även för Bondeförbundet. De tidigare moderata valkretsarna utgör i detta sammanhang ett slags gränsområde där höger och vänster på sina håll möts. Sålunda hämtar både Bondeförbundet och den borgerliga vänstern i dessa områden många väljare. Socialdemokraterna hämtar företrädesvis sina väljare från de vid sekelskiftet existerande radikala och moderatliberala valkretsarna medan vänstersocialisterna ojämförbart rekryterar sina väljare ur de vid sekelskiftet stående moderat-liberala valkretsarna.

6.3 Ekonomisk utveckling, social mobilisering och elektoral institutionalism

I den generella förklaringsmodell som skisserades i avsnitt 4 förutsattes den ekonomiska utvecklingen styra social mobilisering och elektoral institutionalism. I olika uttrycksätt översattes sedan dessa två variabler till politisk participation resp. partipolitisering.

Den ekonomiska utvecklingen under majoritetsvalen tog sig i uttryck på ett flertal olika sätt. Det kanske mest

fundamentala var att 'medborgarrätt heter pengar', dvs det krävdes en viss inkomst för att få delta vid de allmänna valen. Inkomsten kan sägas vara avhängig den näringsstrukturella utvecklingen, vilken denna tid främst karakteriserades av en stigande industriell expansion. Den industriella tillväxten plöjde efter hand djupa fåror i det agrarsamhälle, där bondedominansen i valkretsarna på många håll var total. Tullfrågan är ytterligare ett exempel på ekonomisk utveckling, denna gång som ett yttre hot mot den inhemska spannmålsproduktionen.

I tabellerna 7 och 8 redovisas den ekonomiska utvecklingen i de valkretsar som ligger till grund för de empiriska undersökningarna i de föregående avsnitten. Indikationer på ekonomisk utveckling är här inställningen i tullfrågan åren 1887 och 1896, valrätt/rösträtt år 1902 och av agrar/näringsstruktur för samma år.³⁹ Som framgår av tabell 7 undersöks beträffande mobiliseringsvalkretsarna även agrar/näringsstruktur för år 1890. Likaså kan påpekas att tullstriden i denna kontext betraktas som en ekonomisk dimension; i andra sammanhang har den uttryckts i partipolitiska termer. Denna tudelning av tullfrågan beror på att tullpartierna inledningsvis endast replierade till denna ekonomiska stridsfråga. Ur tabell 7 kan man nu dra följande slutsatser:

1. De valkretsar som i olika former präglades av 'political clientelism' skiljer sig väsentligen endast agrar- och näringsstrukturellt från de valkretsar som här betraktats som omstridda. I de sistnämnda kretsarna har industrialiseringsprocessen nått betydligt längre än i de förra. I de lågfrekventa valkretsarna dominerar storbönderna. Om dessa antaganden nu håller streck skulle det betyda att valdeltagandet är livligare i de mera industrialiserade valkretsarna.

För att övergå till de valkretstyper som sammanfattar de olika grupperna inom Lantmannapartiet och Liberala Samlingspartiet har dessa slagits samman till tre större enheter: en höger-, en center- och en vänstergrupp. Om dessa kan sägas följande:

1. De agrarkonservativa/konservativa valkretsarna omfattar till större delen protektionistiska storbond- och småbrukarvalkretsar där elektoratets relativa storlek snarare befinner sig under riksgenomsnittet än ovan detsamma.
2. De moderatkonservativa/moderata valkretsarna är till synes i tullfrågan heterogena; i dessa, både protektionistiska och frihandelsvänliga kretsar, finns liksom i det föregående fallet, i första hand småbrukar- och storbondemajoriteter, denna gång med

Tabell 7. Ekonomisk utveckling och social mobilisering: 'Political clientelism' och valstrid

Valkretstyper	Inställning i tullfrågan		Valrätt 1902 ($\bar{x} = 7.0$)	Agrar- och näringsstruktur 1890 1902	
	1887	1896			
'Political clientelism' (n=9)	7 P 2 FH	7 P 2 FH	4 > $\bar{x}$ 5 < $\bar{x}$	8 SB; 1 sbr	6 SB; 1 sbr 2 IndSB;
Valstrid (n=8)	7 P 1 FH	5 P 3 FH	3 > $\bar{x}$ 5 < $\bar{x}$	4 SB; 2 IndSB	3 SB; 3 Ind 2 IndSB/sbr

P=protektionistisk; FH=frihandelsvänlig; SB=storbondervalkrets; sbr=småbrukarvalkrets; Ind=industrialiserad valkrets; IndSB=ind storbondervalkrets; Ind/sbr=ind småbrukarvalkrets; övr=övriga

Tabell 8. Ekonomisk utveckling och partipolitisering: Partigrupperingarna vid sekelskiftet

Valkretstyper 1894-1903	Inställning i tullfrågan		Valrätt 1902 ($\bar{x} = 7.0$)	Agrar- och näringsstruktur 1902
	1887	1896		
Agrarkonservativa/ Konservativa (n=22)	19 P 3 FH	21 P 1 FH	8 > $\bar{x}$ 12 < $\bar{x}$	12 SB; 6 sbr; 4 övr
Moderatkonservativa/ Moderata (n=23)	10 P 13 FH	10 P 13 FH	14 > $\bar{x}$ 9 < $\bar{x}$	8 sbr; 7 SB; 5 indSB; 3 övr
Moderatliberala/ Radikala (n=14)	3 P 11 FH	2 P 12 FH	10 > $\bar{x}$ 4 < $\bar{x}$	7 Ind; 4 IndSB/sbr; 3 övr

P=protektionistisk; FH=frihandelsvänlig; SB=storbondervalkrets; sbr=småbrukarvalkrets; Ind=industrialiserad valkrets; Ind/SB=ind storbondervalkrets; Ind/sbr=ind småbrukarvalkrets; övr=övriga

småbrukarna som de dominerande. Vad beträffar valrätten överskrider en majoritet av valkretsarna rikets medelvärde. Slutligen kan man även skönja en begynnande industrialisering.

3. De moderatliberala/radikala valkretsarna utgörs här av främst frihandelsvänliga kretsar, där industrialiseringsprocessen redan nått långt eller där den står under tillväxt. I större delen av 'vänsterkretsarna' är rösträtten mera utbredd än i riket som helhet.

Utan att villfara alltför mycket med vad sanningen erfordrar kan man säga att tabellerna å föregående sida visar åtminstone fyra viktiga samhällsprcesser. Först och främst visar tabellerna som helhet en skönjbar övergång från det traditionella agrarsamhället till det mera pre-moderna industrisamhället. I denna övergångsfas markerar industritillväxten tydligt sin existens i valmanskårerna. I allt högre grad passerar de röstberättigade cencusstrecken i de mer eller mindre industrialiserade kretsarna.

Vidare tycks de partigrupperingar som här har varit uppe till diskussion börja gruppera sig efter den numera så välkända höger/vänsterskalan. I de valkretsar där storbönderna var i majoritet valde man i större utsträckning konservativa riksdagsmän, medan man i industrialiserade och halvindustrialiserade områden föredrar moderatliberala eller radikala representanter.

Slutligen kan även påpekas tullstridens framgent statistiska karaktär. Där man hyllade devisen 'Sverige åt svenskarna' år 1887 hyllar man samma princip tio år senare. En liknande utveckling kännetecknar de tullfientliga. Där kampen år 1887 stod hård mot 'svältullarna' var situationen en liknande år 1896.

7. Politiska regioner: kontinuitet och förändring

Uppgiften i detta arbete har varit att undersöka hurvida de politiska kulturer och traditioner, vilka växte fram under det äldre majoritetsvals-systemet, kan uppfattas som determinanter till det elektoral utfallet under det proportionella vals-systemets första årtionde. De samband som erhålles vid en sådan undersökning skulle kunna binda ihop de båda tidsperioderna och genereras till områden med en likartad politisk struktur.

Studierna har koncentrerats till två politiska processer: social mobilisering uttryckt i politisk participation och elektoral institutionalisering, här i form av partipolitiserings. Båda dessa processer anses vara avhängiga den rådande ekonomiska strukturen.

Röstfrekvensen i det äldre vals-systemet varierade stundtals markant. Ansatsen för en analys av denna röstfrekvens har i detta sammanhang tagits utifrån (1) ett specifikt förhållande mellan den valde och hans väljare (political clientelism) och (2) en situation där två

jämbördiga motståndare strider om mandatet (valstrid). Röstfrekvensen i sådana valkretsar under majoritetsvalen har därefter jämförts med röstfrekvensen under de genomgångna valen i det senare vals-systemet. Följande resultat har erhållits:

- (1) 'political clientelism' – *förändring*: Valdeltagandet i de lågfrekventa 'patron client'-valkretsarna går inte igen i det proportionella vals-systemet. Det finns i stället i dessa kretsar en utveckling mot att valdeltagandet i det senare vals-systemet är högre än riksgenomsnittet
- (2) valstrid – *kontinuitet*: Med några smärre avvikelser gäller att de omstridda kretsar som undersökts uppvisar siffror som är högre än det riksgenomsnittliga valdeltagandet.

Varför då denna förändring i de tidigare lågfrekventa valkretsarna. Svaret är de nykonstituerade riksorganisationernas preparering av valmanskåren samt den utvidgade rösträtten från och med 1911 års andrakammarval. Tidigare kunde det gå till så att ingen valrörelse organiserades i valkretsarna, inte ens valmöten var på sina håll vanliga. Detta gällde särskilt för de valkretsar där riksdagsmannen eller kandidaten var säker på sitt mandat.

Partipolitiseringsen studerades i form av (3) tullstriden 1887 och (4) de olika partigrupperingarna inom de rivaliserande riksdagspartierna, Lantmannapartiet och Liberala Samlingspartiet, vid sekelskiftet. I båda dessa fall finns i stort entydiga mönster:

- (3) tullstriden 1887 – *kontinuitet*: I de valkretsar som domineras av protektionister (konservativa) år 1887 uppvisar högern, vid valen 1911 och 1920, ett högre röstetal än i de frihandelsvänliga kretsarna. I dessa mera liberala kretsar råder ett motsatt förhållande. De socialistiska partierna och den borgerliga vänstern är här starkare än i de tullvänliga kretsarna
- (4) partigrupperingarna kring år 1900 – *kontinuitet*: I de äldre agrarkonservativa/konservativa valkretsarna dominerar högern och bondepartierna vid valen 1911/1920 och i de äldre moderatliberala och radikala valkretsarna hämtar de socialistiska sitt största stöd. Dessutom finns något av en 'mellangrupp' bestående av moderatkonservativa/moderata valkretsar där liberalerna uppvisar de högsta valsiffrorna åren 1911 och 1920

Det skulle sålunda föreligga kontinuitet i tre fall av fyra vid studiet av samband mellan politisk kultur och tradition under tiden fram till 1908 och röstfördelningen vid valen 1911 och 1920. Därmed skulle olika politiska re-

gioner över dessa valsysteM nu kunna identifieras. Vid en sådan regionalisering inräknas även effekterna av den ekonomiska utveckling som redovisades i det föregående kapitlet. Som ett apropå bör man här lägga på minnet att det, vid en regionalisering som denna, inte finns någon regel utan undantag.

Tre regiontyper framträder, varav två med tydligare konturer än den tredje. De två mera framträdande politiska regionerna kan även sägas vara varandras motsatser. Under majoritetsvalen bestod *den ena regionen* av protektionistiska och konservativa storbondevalkretsar, där det fanns inslag av 'political clientelism'. Denna region uppvisade vid valen 1911 och 1920 en högermajoritet, då med förbehållet att bondepartierna räknas till den politiska högern. I detta område befinner sig valrätten snarare under riksgenomsnittet.

Den andra regiontypen är i stort den förnas motsats. I detta område har industrialiseringen nått betydligt längre. Den mest förekommande valkretstypen är moderatliberal eller radikal och präglas av en fientlig inställning till skyddstullar. Efter proportionalismens genombrott införskaffar sig de socialistiska partierna här styrkefästen. Valmanskårerna befinner sig här hellre ovan riksgenomsnittet om man ser till valrätten. I denna regiontyp förekommer valstrider under majoritetsepo-

En tredje mera konturlös politisk region utgörs av vad som i avsnitt 6.2 ovan karakteriserades som ett 'gränsland' mellan höger och vänster. Beträffande tullstriden är denna regiontyp heterogen: det finns både moderat-konservativa protektionistiska valkretsar och moderata frihandelsvänliga valkretsar. I detta område finns liksom ett större inslag av småbrukarvalkretsar och halvindustrialiserade storbondevalkretsar. Här erövrar liberalerna vid andrakammarvalen 1911 och 1920 sina flesta röster om man jämför med de två tidigare regionerna. Efter som området är en slags buffertzonen mellan höger och vänster finns här av naturliga skäl även i vissa kretsar såväl konservativa som socialistiska majoriteter.

För att ytterligare belysa skillnaderna mellan dessa tre regioner kan man hänvisa till de valkarteller som förekom vid 1920 års andrakammarval. Högern samverkade med bondepartierna i hälften av de 50 landsbygdsvalkretsarna. Motsvarande siffror för bondepartierna var, JR(29) och Bf(18), företrädesvis sinsemellan eller med högern. Socialdemokrater och vänstersocialister gick under samma partibeteckning i sexton kretsar. I endast sex valkretsar deltog liberalerna i valkarteller, därav i fem med SAP.

Sammanfattningsvis kan man säga att de tre regionty-

per som här har redovisats och som spänner över både det äldre majoritetsvalsysteM i enmansvalkretsar och det proportionella valsysteM i större flermansvalkretsar speglar moderniseringen av det svenska samhället. Denna moderniseringsprocess omfattar främst en övergång från det traditionella agrarsamhället med dess familjebaserade självhushåll till ett mera industrialiserat modernt samhälle integrerat i den kapitalistiska marknadsekonomin. Inte minst visar den censusbestämda valrätten på en sådan utveckling.

Den första regiontypen, 'högerregionen', representerar det äldre agrarsamhället. I dessa bondebygder biter sig konservatismen fast. I den tredje regiontypen, 'centerregionen', pågår en moderniseringsprocess mot industrisamhället, därav regionens i många drag, tvehövda- de utseende. Den andra regionen, 'vänsterregionen', står modell för industrialismens frammarsch i det svenska samhället. I dessa områden skördar den 'nya' läran, socialismen, stora framgångar.

Det finns mycket som talar för att den ekonomiska utvecklingen i ett samhälle som vårt styr de politiska processerna. Som framgått av detta arbete anpassar sig både politisk participation och partipolisering till de ekonomiska förhållandena. Särskilt påtaglig torde denna situation ha varit under moderniseringsprocessen.

Yngve Mohlin

Noter

- ¹ se Muir, R (1981), *Modern Political Geography*, London: The Macmillan Press.
- ² ibid.
- ³ Ricknell, L (1976), *Politiska regioner: Studier i regionaliseringsproblematik*, Umeå: Statsvetenskapliga inst s33.
- ⁴ Beer, S (1974), *Modern Political Development*, New York: Random House s 59.
- ⁵ Almond, G & Powell, B (1966), *Comparative Politics: A Developmental Approach*, USA: Little, Brown and Company s23.
- ⁶ Huntington, S (1968), *Political Order in Changing Societies*, New York/London: Yale Univ. Press ss34-35.
- ⁷ Huntington, S (1965), "Political Development and Political Decay" *World Politics XVII* (1965) s338.
- ⁸ Deutsch, K (1961), "Social Mobilization and Political Development" *American Political Science Review* 55 (1961) s 493 ff, cit s 500.
- ⁹ Rokkan, S (1970), *Citizens - Elections - Parties*, Oslo: Universitetsforlaget s 148.
- ¹⁰ Przeworski, A (1975), "Institutionalization of Voting Patterns or Its Mobilization the Source of Decay" *American Political Science Review* 69 (1975) s 51.

- ¹¹ Valkretstyperna är hämtade ur Carlsson, S (1953), *Lantmannapolitiken och industrialismen*: Partigrupperingar och opinionsförskjutningar i svensk politik 1890–1902, Sthlm: Lantbruksförbundet ss 421–429.
- ¹² Carlsson (1953) s 35.
- ¹³ Lewin, L – Jansson, B – Sörbom, D (1972), *The Swedish Electorate 1887–1968*, Sthlm: Almqvist & Wiksell s 193.
- ¹⁴ Carlsson (1953) s 35.
- ¹⁵ Andréén, G (1937), Tvåkamarsystemets tillkomst och utveckling, *Sveriges Riksdag band IX*, Stockholm s 208.
- ¹⁶ Widell, L (1909), "Valen till den andra kammaren åren 1866–1908" *Statsvetenskaplig Tidskrift 12 (1909)* s 10.
- ¹⁷ Wallin, G (1961), *Valrörelser och valresultat: Andrakammarvalen i Sverige 1866–1884*, Stockholm s 384 ff.
- ¹⁸ Carlsson (1953) s 23.
- ¹⁹ Lewin, L (1984), *Ideologi och strategi: Svensk politik under 100 år*, Stockholm: Norstedts s 38.
- ²⁰ Valmanskärens storlek valkretsvis beräknades som
$$\frac{\text{antal röstberättigade}}{\text{total befolkning}} \times 100$$
 Valdeltagandet beräknades som
$$\frac{\text{antal i valet deltagande}}{\text{antal röstberättigade}} \times 100$$
 Korrelationen mellan valmanskärens storlek och valdeltagandet var år 1884 –.55 – år 1890 –.58 och år 1893 –.57 (N=27, 32, 44)
- ²¹ 'Political clientelism' beräknades som
$$\frac{\text{antal röster för den valde}}{\text{antal i valet deltagande}} \times 100$$
 Korrelationerna mellan valdeltagandet och 'political clientelism' var år 1896 –.60 – år 1899 –.61 – år 1902 och år 1905 –.43 (N=44, 44, 50, 50)
- ²² Valstrid beräknades som
$$\frac{\text{antal röster för närmaste man}}{\text{antal röster för den valde}} \times 100$$
 Korrelationerna mellan valdeltagandet och valstrid var år 1894 .72 – år 1899 .72 och år 1908 .59 (N=27, 44, 50) (Samtliga korr Pearsons R_{xy})
- ²³ Duncan-Powell, J (1970), "Peasant Society and Clientelism Politics" *American Political Science Review 64 (1970)* s 412.
- ²⁴ Caciagli, M & Belloni, F (1981), "The New Clientelism in Southern Italy: The Christian Democratic Party in Catania", Eisenstadt, S & Lemarchand, R (1981), *Political Clientelism, Patronage and Development*, London: Sage s 36–37.
- ²⁵ Ur Wallins (1961) och Carlssons (1953) framställningar kan man urskilja företrädare för de 'patrons' som fanns i vårt land. Den första typen får representeras av godsägaren och greven Arvid Posse, Herrestads/Ljunits valkrets i Malmöhus län. Wallin citerar här (s 127) Göteborgs-Posten, där man noterar att Posse var en stor jordägare till många av de röstberättigade stod i ekonomiskt beroendeskop. Som modell för den andra typen står bla godsägaren Erik Åkerlund, Mellersta Roslags valkrets, Stockholms län. Enligt Carlsson (s 38) brukade Åkerlund efter valförrättningarna inbjuda de väljande elektorererna på middag, där tal utväxlades och stämningen var gemyttlig. Som representanter för den mera folkliga 'patron'-typen kan nämnas Carl Persson i Stallerhult, Vartofta/Frökinds valkrets, Skaraborgs län och Hans Andersson i Nöbbelöf, Malmöhus län. Båda representerade sina valkretsar under 25–30 år. De kom att under 1900-talets första decennium spela en stor roll inom den konservativa partipolitiken.
- ²⁶ I detta sammanhang kan nämnas att vid det sista valet enligt majoritetsprincipen år 1908 existerade endast en (1) medelbart väljande valkrets. I de medelbara kretsarna förde både riksdagsmännen och deras väljare efter tullvalet år 1887 en till synes slumrande tillvaro.
- ²⁷ Urvalet av valkretsar ingår i de flesta fall, undantaget de medelbart väljande kretsarna, i kurvan 'valkretsar' där den valdes röstetal överskred 80 % i diagram 1.
- ²⁸ Wallin (1961) s 392.
- ²⁹ I de valkretsar som medtagits i tabell 3 och diagram 2 har valstrid utkämpats minst 3 ggr under perioden 1890–1908. Valstrid har då definierats i enlighet med framställningen på sidan 15.
- ³⁰ För protektionisterna verkade organisationen Svenska arbetets vänner och för de frihandelsvänliga. Föreningen emot livsmedelstullar, båda organisationerna bildade omkring 1885–86. Ur Svenska arbetets vänner rekonstruerades Fosterländska förbundet år 1893. Ytterligare en propagandaorganisation var Sveriges Agrar- och Lantmannaförbund år 1895. Samtliga dessa organisationstyper kan till sin läggning sägas vara av rikspartityp.
- ³¹ Nyvalet våren 1887 kan om man så vill betraktas som den första folkomröstningen i vårt land. Man brukar även påpeka att den frihandelsvänliga regeringen som satt fram till höstvalet samma år var den första regering med utgångspunkter i vad vi numera menar med parlamentarism, dvs folkviljan får råda.
- ³² Håstad, E (1941), "Tullstridens val och folkmeningen" *Skrifter utg. av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala XII*, Uppsala och Sthlm s 105.
- ³³ Lewin 81984) s 69.
- ³⁴ Håstad (1941) s 111.
- ³⁵ Av tekniska skäl adderar procentenheterna för partierna här till över 100. Detta beror på att bondepartierna, Jordbrukarnas Riksförbund och Bondeförbundet, oftast uppträdde i skilda valkretsar. Där Bondeförbundet gick fram till val, lyste Riksförbundet med sin frånvaro och vice versa. Röststyrkan för bondepartierna redovisas i tabell 4 sålunda för de valkretsar inom respektive valkretstyp där partierna deltog vid valen 1920.
- ³⁶ Följande regiontyper över tiden 1896 – 1920 är tänkbara:
 Protektionister 1896 – Högern, Riksförbundet
 Moderata Frihand. 1896 – Liberaler
 Vänstern 1896 – SAP, Vänstersocialister

³⁷ Hultquist, P (1964), "Sverige" *Problemer i Nordisk Historieforskning: Rapporter til det nordiska historikermøte i Bergen 1964*, Bergen: Universitetsforlaget ss 160–162.

³⁸ Thermanius, E (1935), *Riksdagspartierna, Sveriges Riksdag XVII*, Stockholm s 167.

Sekelskiftets andrakammarrepresentanter kan enligt Thermanius (1935) och Carlsson (1953) indelas i följande kategorier:

1. *Agrarkonservativa*: Övertygade protektionister och nationalisterna. Visade ofta en hård attityd mot Norge och var unionens bevarande. Motstånd mot socialistiska idéer och facklig verksamhet, för Åkarslagen. Representerar vad man brukar kalla den s k 'ultrakonservatismen'.

2. *Konservativa*: Kärnan inom det protektionistiska Nya Lantmannapartiet. Representanter för lantmannakonservatismen, vilken var försvarvänlig. Dock förespråkade man ibland sparsamhet med statens medel. I rösträttsfrågan var man återhållsam.

3. *Moderatkonservativa*: De moderatkonservativa var inte ultraprotektionister. De tog avstånd från den rena förstakammarkonservatismen som förespråkades av de agrarkonservativa. De var ofta försvarsvänliga och delade inte lantmannens annars vanliga skepsis mot förändringar beträffande rösträttscensus. I dess led fanns även protektionistiska stadsbor.

4. *Moderata*: Det Gamla Lantmannapartiet. Moderata reformvänner. Ett gyllene moderat krav var det alltid återkommande kravet på sparsamhet med de statliga penningresurserna. De moderata kom att bli kärnan i det Nationella Samlingspartiet, vilket verkade i AK under åren 1906–1911.

5. *Moderatliberala*: Dessa befann sig i det gränsområde där det gamla bondesamhället mötte det industriella. De var klart frihandelsvänliga. De brukar betraktas som lantliberaler, även om många ännu inte brutit sig ur den gamla lantmannaideologins gravitation.

6. *Radikala*: De var anhängare av allmän rösträtt och av den 1890 bildade organisationen Sveriges allmänna rösträttsförbund. Man motsatte sig regeringens försvarsaskanden och krävde en försönlig hållning mot Norge. Man förespråkade också en starkare socialpolitisk reformvilja.

Valkretsbezeichnungarna har i detta arbete hämtats från Carlsson (1953) s 421–429

³⁹ Beteckningar på agrar- och näringsstruktur har också hämtats från Carlsson (1953) s 19.

Storbonde vk = 75 % jordbrukare med ett större inslag av större jordbrukare

Småbrukar vk = 75 %

Industrivalkrets = de icke-jordbrukande väljarna i majoritet

Ind. storb. vk = 50–75 % jordbrukarmaj. i övrigt storb. vk

Ind. sbr. vk = 50–75 % jordbrukarmaj. i övrigt sbr. vk

Valet 1988.

En förutsägelse av valresultatet utifrån den ekonomiska utvecklingen.*

Förutsägelser av valresultat

I USA har det blivit vanligt att valutgången spås med hjälp av opinionsmätningar som företas relativt lång tid före valen. Vanligen utgår man då från presidentens popularitet men också ekonomiska faktorer har utnyttjats.

Vad beträffar de svenska valresultaten har det inte förekommit några tidiga förutsägelser utan det enda som funnits är de opinionsmätningar som företas dagarna före valen. Esaiasson och Gilljam (1986) har emellertid presenterat en modell för hur resultaten i opinionsmätningar kan användas för att förutsäga valresultatet för s och vpk. En första test på denna modells förutsägelser kan vi få vid 1988 års val.

Det är också möjligt att använda de resultat som jag kommit fram till rörande valresultatens samband med den ekonomiska utvecklingen (se uppsatsen i detta nummer av *Statsvetenskaplig Tidskrift*) för att förutspå valresultaten i Sverige.

Mughan (1987) jämför förutsägelser baserade just på ekonomins utveckling mot tidigare valresultat och opinionsmätningarna precis före valet som prediktionsinstrument. Ekonomin befinner sig här vara utgångspunkten för den bästa förutsägelsen av resultaten i de brittiska valen.

Höstens val

Vilka slutsatser kan vi då dra av sambanden mellan ekonomisk utveckling och valresultat för hur det skall gå i höstens val? Ja, det är lite tidigt. Vi vet ju inte riktigt hur ekonomin kommer att utvecklas under 1988. Ännu finns bara prognoser för ekonomins utveckling.

Jag kommer ändå att göra ett försök. Framförallt skall jag koncentrera mig på inflationen och arbetslösheten. Det var ju dessa två faktorer som visade signifikanta samband med regeringspartiets valresultat.

Några av de viktigaste ekonomiska experterna har i sina senaste prognoser under våren spått att inflationen skulle utveckla sig så här:

Tabell 1. Inflationsprognoser för 1988

	FinansD (1)	FinansD (2)	Konjl (1)	Konjl (2)	SparbB	PkB	SEB	SHB
Års- genomsnitt	4,4	5,6		5,5	5,5	5,3	5,5	6,5

(Källa: Dagens Industri 29 mars 1988).

Konjunkturinstitutets två prognoser skiljer sig åt beroende på vilka löneökningar de räknar med. I den första räknar de med 4 procentiga löneökningar medan de räknar med löneökningar på 7 procent i det andra fallet. KI anser att alternativ 2 i skrivande stund är det alternativ som är mest realistiskt. De löneavtal som slutits talar också för att löneutvecklingen kommer vara över 4 procent och närmare 7 procent än 4 procent under 1988.

Den senast tillgängliga statistiken från SCB visar på en inflationstakt i februari på 5,4 %. Detta innebär en höjd inflationstakt jämfört med tidigare. (Statistiska meddelanden P 14 SM 8803).

Jag har därför valt att räkna med att inflationen kommer att bli mellan 5 och 6 % under 1988. På den nivån ligger huvuddelen av prognoserna som räknar med årsgenomsnitt vilket jag också gjort i min undersökning.

Om vi jämför dessa prognoser med den linje som finns i figuren över inflationen (se uppsatsen) kan vi säga att höstens val lovar att bli spännande.

Vi tycks i det stora hela ha en kritisk punkt vid ca femprocentig inflation. Har inflationen varit över 5 procent har regeringspartiet förlorat röster i valet jämfört med de tidigare resultaten för partiet under samma tidsperiod. Det finns bara ett undantag från denna regel. Det var i det senaste valet 1985. Då var inflationen 7,4 men socialdemokraterna lyckades ändå få ett resultat som låg över deras genomsnitt för de senaste fyra valen.

Det finns betydligt färre prognoser när det gäller arbetslösheten. Enligt SCB var arbetslösheten 1,9 procent i årsmedeltal för 1987. Detta är en nedgång från 2,2 procent 1986. (Statistiska meddelanden Am 12 SM 8801). SCB gör inga prognoser för utvecklingen under 1988. De två månadsrapporter som kommit under 1988 visar för januari på oförändrat 2,1 procent i arbetslöshet jämfört med januari 1987 medan siffran för februari är 1,6 procent vilket är en minskning från 2,2 procent samma månad året innan. (Statistiska meddelanden Am 10 SM 8802 resp Am 10 SM 8803).

Två prognoser för arbetslösheten har dock presenterats. Finansdepartementet förutspår en oförändrad arbetslöshet på 1,9 %. (Svenska Dagbladet 13 januari 1988). Konjunkturinstitutet däremot förutsäger att arbetslösheten skall minska något till 1,8 %. (Dagens Nyheter 29 mars 1988). Jag har därför valt att presentera

tre alternativ med oförändrad arbetslöshet eller en svag minskning av arbetslösheten.

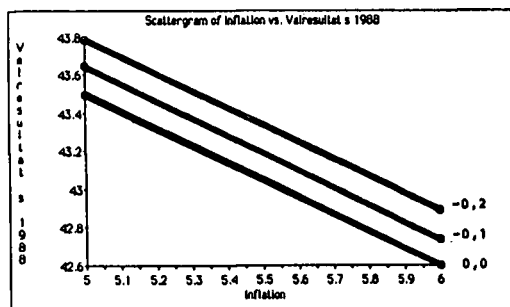
Tabell 2. Förutsägelser av socialdemokraternas valresultat 1988 baserade på utvecklingen av inflationen och arbetslösheten.¹

Förändring av regeringspartiets valresultat (Y) = 3,9478 - 0,89 infl - 1,476 arbetsl (R² = 0,78) N = 14.

Inflation	Förändr av arbetslös- heten	Y	Valresultat (s) 1988
5,1	0,0	-0,6	43,4
5,3	0,0	-0,8	43,2
5,5	0,0	-0,9	43,1
5,7	0,0	-1,1	42,9
5,1	-0,1	-0,4	43,6
5,3	-0,1	-0,6	43,4
5,5	-0,1	-0,8	43,2
5,7	-0,1	-1,0	43,0
5,1	-0,2	-0,3	43,7
5,3	-0,2	-0,5	43,5
5,5	-0,2	-0,7	43,3
5,7	-0,2	-0,8	43,2

Figuren visar sambanden mellan de ekonomiska faktorerna och valresultatet för socialdemokraterna som regeringsparti 1988. De tre linjerna skiljer sig åt beroende på vilken förändring av arbetslösheten som vi räknar med. Ju mer arbetslösheten sjunker desto högre blir kurvan för socialdemokraternas valresultat.

Figur 1. Förutsägelser av socialdemokraternas valresultat vid valet 1988.

Det vanligaste värdet i prognoserna pekar på en inflation på 5,5 procent. Det socialdemokratiska genomsnittet för de fyra senaste valen är 44,0 procent. Detta är således nollvärdet för socialdemokraterna i 1988 års val. Enligt ekvationen tycks en inflation på 5,5 procent och en minskad arbetslöshet med 0,1 procentenheter ge strax under ett nollresultat (-0,8 procentenheter) för socialdemokraterna. Alltså blir inflationen 5,5 procent och arbetslösheten 1,8 procent skulle socialdemokraterna gå tillbaka med ca 1,5 procentenheter från 44,7 1985 och hamna på 43,2 procent.

Brasklappar

Om 43,2 procent är nog för att behålla regeringsmakten avgörs bl. a. av hur det går för Kds och Miljöpartiet. I förra valet hade Kds 2,3 procent, Miljöpartiet 1,5 procent och övriga partier 0,5 procent. Tillsammans 4,3 procent. Hur mycket de kommer att få till hösten är osäkert. Enbart Miljöpartiet ligger ju på 5,8; 6,2 respektive 6,5 procent i opinionsmätningarna för februari och mars.

Får Kds, Miljöpartiet och övriga partier tillsammans 6 procent måste socialdemokraterna nå över 47 procent tillsammans med Vpk för att få fler riksdagsmän än de borgerliga partierna tillsammans. Detta ligger inom de rimliga gräns om Vpk når över 4 procent-spärren och socialdemokraterna får 43,2 procent.

För att översätta det socialdemokratiska valresultatet till ett svar på frågan vem som skall få regeringsmakten finns det således flera om. De viktigaste gäller partierna som ligger nära spärrgränsen. Här kan valet avgöras.

Jag skall lägga in ytterligare en brasklapp. Som vi såg tidigare gick det relativt bra för socialdemokraterna vid 1985 års val trots en inflation på hela 7,4.

Kanske var det så att väljarna tyckte att en så pass hög inflation som 7,4 var rätt bra 1985 när man blivit van vid så mycket högre inflation som det varit tidigare under 1980-talet. Slutsatsen av ett sådant förhållande skulle bli att en inflation över 5 procent inte behöver vara så dålig för socialdemokraterna i 1988 års val, trots allt. Väljarna har vant sig vid högre inflation och skulle på samma sätt betrakta 5,5 procent som förhållandevis bra. Det är ändå det lägsta värdet ett valår sedan 1968.

Ekonomi påverkar inte mekaniskt

En kommentar kan man göra till förhållandet att ekonomins utveckling tycks styra valutgången i så stor utsträckning som jag har visat i uppsatsen i detta nummer av Statsvetenskaplig Tidskrift och så att förutsägelser av valresultaten kan göras.

Det är naturligtvis så som poängterades i uppsatsen att väljarnas *intryck* av hur ekonomin har utvecklats här

stor betydelse för deras röstning. Har regeringen inte lyckats uppnå en god ekonomisk utveckling kan den i vartfall försöka presentera ekonomin i så bra förpackning som möjligt. Och omvänt för oppositionen. Har regeringen lyckats någorlunda med ekonomin, då gäller det ju för oppositionen att ge *sin* bild av hur ekonomin har utvecklats. Här kan man ju tex ensidigt koncentrera sig på vissa aspekter.

Detta såg vi mycket tydligt vid 1985 års val. Då stod en het strid mellan regering och opposition om hur väljarna skulle uppfatta att ekonomin utvecklats under de tre åren med socialdemokratisk regering. Holmberg och Gilljam (1987) visar att det förefaller vara den borgerliga oppositionen som lyckades bäst med att få ut sitt budskap om hur förhållandevis dåligt ekonomin hade förändrats. Det var till och med så att många väljare trodde att ekonomin hade utvecklats sämre än vad den i verkligheten hade gjort.

Därmed har jag presenterat en positiv sak för socialdemokraterna. En 5,5 procentig inflation samtidigt som arbetslösheten sjunker något ligger inom rimlighetens gräns för vad socialdemokraterna kan klara och ändå behålla regeringsmakten med 1985 års utgångsläge. Och ett glädjeämne för de borgerliga partierna. Deras trovärdighet i de ekonomiska frågorna var hög 1985. Kan de nå lika stora framgångar i att presentera sin bild av ekonomins utveckling 1988 finns möjligheterna till valseger också för dem.

Anders Håkansson

Noter

- * Manuskript inlämnat 8 april 1988.
- ¹ Valet 1932 har uteslutits ur prediktionsekvationen beroende på att deflationen detta år sätter antagandet om ett linjärt samband mellan prisutveckling och valresultat ur spel. Skillnaderna i förutsägelseerna blir dock ytterligt små jämfört med om också 1932 skulle medtagits.

Litteratur

- Esaiasson, P och Gilljam M (1986): Att förutsäga valutgången. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1986:2.
- Holmberg, S och Gilljam M (1987): *Väljare och val i Sverige*. Bonniers, Stockholm 1987.
- Mughan, A (1987): General Election Forecasting in Britain: A Comparison of Three Simple Models. *Electoral Studies* 1987:3.

Riksdagsvalet 1988. En prognos

Hur går det i höstens riksdagsval? Kan utgången förutsägas med någon grad av precision? För två år sedan publicerade *Statsvetenskaplig Tidskrift* en liten artikel av två valforskare vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg, Peter Esaiasson och Mikael Gilljam, med titeln *Att förutsäga valutgången* (StvT 1986 nr 2 s 120–123). De två författarna hade undersökt om Sifo:s mätningar av partisympatierna skulle kunna användas för en förutsägelse av riksdagsvalen. Deras avsikt var att finna en linjär ekvation av formen

$$V = A + BX,$$

där X skulle kunna vara andelen som sympatiserade med s eller vpk i en Sifo-undersökning, medan V skulle vara andelen som röstade på något av dessa partier i valet. A och B skulle vara konstanter, vars värden inte ändrades från val till val. Kalkylerna byggde på att man skilde mellan två politiska block och därvid bortsåg från de partier som inte blev representerade i riksdagen. Det mest intressanta med ett riksdagsval är ju (kanske) regeringsfrågan, och avgörande för regeringsfrågan är, erfarenhetsmässigt, i vad mån s tillsammans med vpk får fler än hälften av riksdagsmandaten.

När Esaiasson och Gilljam prövade att använda resultat från olika Sifo-undersökningar, fann de att april-mätningarna gav uppgav till den träffsäkraste prediktionsmodellen. Konstanterna A och B kunde då sättas så, att det faktiska valresultatet inte avvek från det resultat som modellen förutsade med mer än i genomsnitt 0,53 procentenheter.

Detta förhållande berodde, enligt författarna, på att "förändringarna mellan april och valdagen är de som i störst utsträckning tenderar att upprepas under varje valår." De presenterade dock inte någon förklaring till varför just dessa förändringar skulle tendera att så regelmässigt upprepas.

Ett problem med modellen var ju dock, konstaterade författarna, att den redan byggde på det som skulle prediceras. Den var vald så att träffsäkerheten för valen 1970–1985 skulle bli så hög som möjligt. Först 1988 skulle därmed modellens förträfflighet kunna få ett oberoende test:

"Det yttersta syftet med en prediktionsmodell är naturligtvis att predicera in i framtiden. Det avgörande testet på aprilmodellens kapacitet kommer därför först i och med 1988 års val. När Sifo:s aprilmätning publiceras, skall andelen s+vpk-sympatisörer av samtliga riksdagspartiers sympatisörer bytas ut mot X:et i aprilmodellens regressionsekvation ($V = 32.5667 + 0.365565X$). Den förväntade valutgången kan därefter räknas fram. Redan nu går det att säga att s+vpk i april 1988 behöver 47.7 procent av riksdagspartiernas sympatisörer för att

socialdemokraterna skall kunna behålla regeringsmakten."

Det är nu dags att utsätta Esaiassons och Gilljams modell för det test som de själva angett. Sifo har publicerat sin aprilundersökning, och det är bara att sätta in värdena i aprilmodellens ekvation. När vi skall göra det, upptäcker vi emellertid en komplikation. Vilka partier kommer att bli "riksdagspartier"? I efterhand vet vi naturligtvis detta, men här gäller det att i förväg komma med förutsägelser. Då ger "aprilmodellen" ingen vägledning.

Det förhåller sig ju så att för två partier – vpk och miljöpartiet – är det en öppen fråga huruvida de klarar 4 %-spärren eller ej. Vpk som alltid hittills klarat spärren med betryggande marginal ligger i flera mätningar nu långt under 4 %. Och miljöpartiet, som hittills inte i något val varit i närheten av några 4 % har nu under lång tid i flertalet mätningar legat högt över denna gräns. Hur kommer det att gå för dessa partier i valet? Och vad får det för betydelse för de två göteborgarnas aprilmodell?

Det som ut som om vi får undersöka fyra skilda scenarier: 1) endast vpk klarar 4 %-spärren, 2) både vpk och miljöpartiet klarar spärren, 3) endast miljöpartiet klarar spärren, samt 4) varken vpk eller miljöpartiet klarar spärren. Låt oss granska dessa fyra fall.

1. Vpk men ej miljöpartiet får över 4 % av rösterna.

I Sifo:s aprilundersökning fick socialdemokraterna och vpk tillsammans 49,2 % medan de tre borgerliga partierna fick tillsammans 43,4 %. Då blir X i modellen = $49,2/92,6 = 53,13$ %. Insätts detta värde i modellen, blir $V = 51,99$ %. Modellen förutsäger alltså att av riksdagsmandaten skulle 51,99 % tillfalla "vänsterblocket". Med den felmarginal som redovisats (0,53 % och i varje fall inte över 0,9 %) skulle saken vara klar. Den socialdemokratiska regeringen sitter kvar.

2. Både vpk och miljöpartiet får över 4 % av rösterna.

I Sifo:s aprilmätning fick miljöpartiet 6,0 %. Nu blir X = $49,2/98,6 = 49,90$ %. Detta värde ger, insatt i modellen, $V = 50,81$ %. Fortfarande förutsäger modellen klart över 50 % för "vänsterblocket", men det finns nu en liten möjlighet att miljöpartiet skulle kunna nå en vågmästareställning.

Att prognosmodellen ger detta resultat är intressant, därför att de flesta som spekulerat i att miljöpartiet skulle göra entré i riksdagen har mer eller mindre tagit för givet att partiet då också skulle nå en vågmästareställning. Men det är alltså, om vi utgår från göteborgarnas modell, inte det troligaste resultatet.

3. *Miljöpartiet, men ej vpk, får över 4 % av rösterna.* Fortfarande gäller, så vitt jag förstår, att X blir 49,90 och V = 50,81 %. Men från dessa 50,81 % skall nu, när det gäller mandatfördelningen, dras bort några procent röster för vpk. Socialdemokraterna skulle i detta alternativ ligga på ca 47 % av rösterna, om vi antar ca 3,8 % för vpk. Vi ser också att de borgerliga partierna skulle nå som högst 45,1 % - vi har ju antagit att miljöpartiet får minst 4 %. I detta läge hamnar alltså miljöpartiet i vågmästarställning. Däremot får socialdemokraterna klart fler mandat än de tre borgerliga partierna tillsammans. Men i denna situation är regeringsalternativen naturligtvis många.

4. *Varken vpk eller miljöpartiet får över 4 % av rösterna.*

Vi är nu tillbaka till alternativet X = 53,13 % och V = 51,99 %. De tre borgerliga partierna skulle då ligga på 48,01 %. Men från V skall då dras de "bortkastade" rösterna på vpk. Om vi igen antar 3,8 % röster på vpk, skulle socialdemokraterna hamna på 48,19 % - bara aningen mer än de tre borgerliga partierna.

Vår slutsats blir, att om varken vpk eller miljöpartiet skulle nå 4 %-spärren, så indikerar aprilmodellen en mycket jämn kamp mellan socialdemokraterna och de tre borgerliga partierna. En knapp socialdemokratisk riksdagsmajoritet förutspås visserligen, men också en borgerlig majoritet ligger här inom modellens felmarginal.

Det är en svaghet med de två göteborgsstatsvetarnas modell, att de resultat den förutsäger är beroende av vilka partier som klarar 4 %-spärren. Problemet är, vad jag kan se, inte lättlösligt: visserligen kan man kanske på basis av gamla resultat göra en någorlunda hållbar prognos speciellt för vpk, men för miljöpartiet är detta inte möjligt: det finns för få valresultat att bygga en sådan prognos på.

Sedan innehåller naturligtvis modellen också några andra svagheter. Den är beroende av att Sifo mäter partisympatierna på samma sätt eller åtminstone så att resultatet är jämförbara med varandra. Vidare gäller att den bygger på antagandet att valrörelsen får ett "normalt" förlopp. Skulle valrörelsen innehålla händelser - skandaler, misstag, dumheter, olyckor - som systematiskt gynnar någondera blocket, bör förutsägelserna korrigeras för detta. Denna svaghet torde dock modellen dela med även andra prognosmodeller: det är inte lätt att förutsäga det extraordinära.

Grundläggande för göteborgarnas modell är iakttagelsen att i de flesta valen under tiden 1970-1985 har socialdemokraterna och vpk tillsammans lyckats klart bättre i valet än i Sifo:s aprilmätning. Undantag utgör de två valen 1970 och 1982, där vänsterblocket låg mycket högt i aprilmätningen och sedan tappade något fram till valdagen, dock inte mer än att valsegern blev betryggande. Men det finns inga garantier för att årets valrörelse skulle motsvara denna bild.

Det bör också noteras, att hittills har de fem traditionella riksdagspartierna brukat lägga beslag på nästan alla röster i riksdagsvalen, medan övriga partier fått nöja sig med mycket små andelar av väljarkåren. Göteborgarnas modell bygger också på detta förhållande. Vi vet därmed inte säkert hur väl modellen fungerar i en situation där de övriga partierna, t ex miljöpartiet, får en större andel av väljarkåren.

Även om alltså "aprilmodellen" gör det troligt att Sverige också under nästa treårsperiod kommer att ha en socialdemokratisk regering, så visar vår analys dessutom riktigheten i den gamla maximen att det är svårt att spå, särskilt om framtiden.

Anders Sannerstedt

Litteraturgranskningar

KJELL GOLDMANN & HÅKAN KARLSSON (red): *Rivalitet och samexistens. Fem uppsatser om supermakterna*. Studentlitteratur 1987.

Titeln i denna nyutkomna och av Kjell Goldmann och Håkan Karlsson redigerade bok belyser det i grunden mycket svårbalanserade dilemma, som konstant har präglat den ömsesidiga relationen mellan USA och Sovjetunionen sedan efterkrigsåren: å ena sidan behovet av att avskräcka och utmanövrera den ideologiska huvudmotståndaren, å andra sidan nödvändigheten av att begränsa spänningen mellan aktörerna för att undvika krig och ytterst en för alla parter katastrofal kärnvapenkonfrontation.

Supermakternas förhållningssätt till varandra har varierat kraftigt från 1945 fram till våra dagar. Perioder av mycket kyliga och konfliktladdade relationer har avlösts av mer samarbetsinriktade tongångar. Det underliggande dilemmat har dock hela tiden medfört att avspänningsperioder följts av ökad spänning och vice versa. I princip har utvecklingen följt ett nära nog cykliskt mönster. Avvägningen mellan de två huvudalternativen har haft sin grund i såväl internationell-politiska som interna förhållanden. Själva den starka ömsesidigheten i supermaktsrelationen gör att endera av staterna inte kan ändra sin politik i något avseende utan att motpartens handlande och strategier påverkas. En stabiliserande kraft i de bilaterala relationerna har varit den ömsesidiga förstörelseförmåga kärnvapnen gjort möjlig. Det är en viktig förklaring till varför man under de drygt 40 år, som förlupit sedan andra världskriget, inte fått en direkt militär konfrontation mellan de två antagonisterna.

Förvandlingen av det internationella systemet från extrem bipolaritet under det kalla kriget till en mer uppluckrad och diffus maktfördelning, baserad på bl a ekonomiska maktbaser, har ställt supermakterna inför kravet på omprövning av sina utrikespolitiska strategier såväl gentemot varandra som övriga stater och aktörer. Det är en utbredd uppfattning att deras relativa maktpositioner successivt har försvagats, både mot varandra och omvärlden. Samtidigt som deras militära styrka är exempellös, vittnar särskilt Sovjets ekonomiska stagnation om kraftig försvagning, medan Förenta Staternas

ställning som hegemon i världsekonomin sedan 1970-talets början underminerats av Japan, EG och de nyligen industrialiserade länderna i Asien. En ökad interdependens i världen reducerar i många fall den militära styrkans betydelse. Själva supermaktsbegreppet har mot denna bakgrund ansetts diskutabelt. I den mån någon enda stat kan motsvara de makt- och inflytandekriterier begreppet ställer, är det USA, lyder resonemang. Sovjet kan kallas "junior superpower", och då endast i kraft av sin militära styrka.

Att USA och Sovjet inte är omnipotenta och i påfallande grad visar sig vara politiskt och militärt impotenta tex i konflikter i tredje världen är dock inte liktydigt med att idén om ett särskilt supermaktskollektiv kan avfärdas. De är fortfarande dominerande ideologiska företrädare och utgör på grund av sina enorma vapenarsenaler ett hot mot mänskligheten i en utsträckning som aldrig tidigare i historien varit möjlig för någon eller några stater. De är vidare de enda staterna i världen som kan ikläda sig "supermaktsrollen" gentemot de övriga aktörerna i systemet, och som uppfattas som giltiga bärare av rollen. Att supermakternas relationer är ett utomordentligt viktigt studieobjekt är utgångspunkten för författarna till denna bok.

Boken, som omfattar närmare 190 sidor, inklusive litteraturförteckning och sak- och personregister, består av fem uppsatser skrivna av forskare verksamma i den sk Gruppen för freds- och säkerhetspolitisk forskning vid Stockholms Universitet, med huvudsaklig anknytning till Statsvetenskapliga Institutionen och Utrikespolitiska Institutet. Samtliga bidrag utgår från egen tidigare forskning. Jan Hallenbergs och Bertil Nygrens uppsatser, *Den amerikanska doktrinen om relationerna med Sovjetunionen* respektive *Sovjetunionens avspänningsdoktrin* utgör bägge ytterst komprimerade versioner av deras doktorsavhandlingar, båda framlagda 1984. Bertil Dunérs bidrag om supermakternas interventioner i tredje världen har stora beröringspunkter med ett arbete publicerat 1985-86 i Utrikespolitiska Institutets forskningsrapportserie (No 14). Håkan Karlsson har tidigare skrivit om SALT-förhandlingarna och arbetar f n med en doktorsavhandling om MX-robotarna, USA:s nya interkontinentala försvarssystem. Hans bidrag i denna volym lyder kort och gott *Kärnvapenkonfronta-*

tionen. Goldmann slutligen har på grundval av sin forskning om avspänningsprocessen mellan supermakterna och villkoren för policyomprövningar i utrikespolitiken skrivit en uppsats betitlad *Avspänningsmöjligheter och avspänningshinder*.

Sammantaget täcker de fem uppsatserna ett flertal kärnområden i supermaktskomplexet. De problem man ofta förknippar med antologier gäller emellertid också till dels detta arbete. De enskilda uppsatsernas teoretiska ambitionsnivå varierar. Medan Karlssons och i synnerhet Goldmanns bidrag är övergripande och principiellt hållna, är de övriga mer utpräglat empiriskt – beskrivande till sin karaktär. Den gemensamma nämnaren, dimensionen rivalitet – samexistens, präglar inte samtliga bidrag i den omfattning, man skulle önska. Det innebär att uppsatserna inte i tillräcklig grad är orienterade mot en gemensam begreppslig och teoretisk ram, vilken styr frågeställningar och problemorientering. Det som förenar är det allmänna intresset för USAs och Sovjetunionens världspolitiska handlande i olika frågor, i mindre grad hur detta handlande skall analyseras och vetenskapligt bearbetas. En förklaring torde vara att uppsatserna, eller snarare deras förlagor, inte ursprungligen skrivits i avsikten att publiceras tillsammans.

Bokens uppläggning kan dock också ses som en styrka i så motto att den på ett mindre pretentiöst och abstrakt sätt attraherar läsare med ett allmänpolitiskt intresse men utan avancerad vetenskaplig bakgrund. Det senare innebär dock inte att uppsatserna var och en saknar intresse för kolleger i ämnet, vare sig det gäller att få inblickar i de två supermakternas generella politiska doktriner under hela efterkrigstiden eller mer specifikt de problem, staternas ledare ställs inför i samband med kärnvapenavskräckningen. Särskilt Håkan Karlssons kondenserade framställning över avskräckningsteoriernas utveckling och inbyggda motsättningar tycker jag har stora förtjänster.

Skillnaden mellan första- och andra-slagsförmåga klarläggs, liksom trovärdighetsaspektens centrala roll för en framgångsrik avskräckning. Denna förutsätter både kapacitet (andra-slag-förmåga) och vilja att gå till motangrepp. Vedergällningsförmågan demonstreras bäst genom att atomarsenalerna är redo för direkt användning i händelse av kris. Karlsson visar att avskräckningsstrategi och krigföringsstrategi inte kan ses åtskilda. Problemet, eller paradoxen, uppstår om vedergällningsshotet genom krigsförberedelser inte avskräcker utan snarare provocerar fram ett anfall i förekommande syfte. Medlet att minimera krigsriskerna kan således motverka sitt syfte. Författaren diskuterar vidare initierat olika typer av vedergällningsstrategier, där man skiljer mellan angrepp på fiendens befolkningsscéntra och häns

vapenarsenaler. En satsning på det senare, sk kontrastyrkestrategi, ingår i ett system av mer flexibla motstrategier, men kan likaledes verka provocerande på motparten i och med att hans egna vedergällningsarsenaler blir hotade. Dilemmat uppstår då det finns starka moraliska argument mot vedergällning riktad mot civila mål. Karlsson berör i sammanhanget också diskussionerna om sk skadebegränsning och begränsade kärnvapenkrig.

Den utmärkta redogörelsen för kärnvapenproblematikens olika aspekter har dock några mindre brister. Man skulle tex önska att författaren utförligare diskuterat de rationalitetspostulat, som den dominerande avskräckningslitteraturen från 1960-talet utgår från, inte minst i ljuset av mer sentida forskning inom perceptions- och socialpsykologins område. En kritisk granskning av den på logisk väg härledda teoribildningen hade, tillsammans med en utförligare diskussion om hur den konventionella avskräckningen fungerar under Pax Atomica, också varit av värde. Som läsare efterlyser man referenser till empiriska avskräckningsstudier (exempelvis *George, Smoke, Snyder, Lebow*).

Kjell Goldmanns intressanta och distinkta diskussion om olika stabiliseringsmekanismer såväl beträffande *förutsättningarna* för fortsatt avspänning som *hindren* för densamma fångar på ett föredömligt klart sätt det centrala dilemma, som formulerats i bokens titel, men binder dessutom också samman flera av de tanketrådar som tidigare lagts ut i de övriga uppsatserna. Centralt är växelspelet mellan skilda tröghetsfaktorer och de olika krafter som verkar för förändringar av etablerade utrikespolitiska handlingslinjer. Förändringsfaktorerna, som ytterst kan ge upphov till politikförändringar, kan ha olika upprinnelse, men bottnar inte sällan i ett missnöje med den etablerade politikens effekter, vare sig dessa redan är erfarna och kända eller endast förmodade. I det ena fallet kan det röra sig om en omläggning av en konkret politik, vars oönskade konsekvenser visar sig strida mot centrala mål på exempelvis biståndsområdet (Goldmann talar här om inlärningsprocesser), i det andra om en anpassning till en förändring av de yttre betingelser, som ursprungligen motiverat den gällande politiken, exempelvis en försvars- och rustningspolitisk justering till ett förändrat strategiskt läge i omvärlden. Beslutsalkylen utgår i det senare fallet i högre utsträckning från *prognosticerade* resultat av olika handlingslinjer, något Goldmann kunde framhållit som ett tänkbart särskiljande drag visavi de mer renodlat *erfarenhetsbaserade* inlärningsprocesserna. Under alla omständigheter borde diskussionen om förändringsprocesser på denna punkt ha fått en klarare anknytning till den i besluts- och prediktionsteori utvecklade tanken om analogitänkandets betydelse. (Se tex Stenelöf bok

Foreign Policy Predictions. Studentlitteratur, Lund 1980 och Rystads arbete *Prisoners of the Past. The Munich Syndrome and Makers of American Foreign Policy in the Cold War Era*. Gleerup, Lund 1982.) Förändringar behöver enligt Goldmann slutligen inte alls ha något sakligt samband med den aktuella politiken. Det kan exempelvis vara fråga om att internationella storkriser genom sin turbulens och de kedjereaktioner som uppstår utsätter stater för kraftiga förändringstryck.

Goldmanns kategorisering av stabiliseringsprocesser kan sökas på fyra olika nivåer – den internationella, den inrikespolitiska, den kognitiva och den administrativa-byråkratiska – och omfattar sammanlagt åtta tänkbara verkamma faktorer. Schemat kan betraktas på två sätt: dels som en modell för hur en stabiliserad avspänningspolitik successivt kan växa fram, dels som en förteckning över möjliga förklaringar på olika nivåer. Som inventering täcker Goldmanns uppräknade flertalet relevanta variabler. Faktorer som ideologi, nationella attribut-resurser och politiska systemvariabler uppträder dock endast indirekt i framställningen, liksom socialpsykologiska interaktions- och varseblivningsmekanismer. Frågan är om inte den i den internationellpolitiska litteraturen vanligt förekommande nivågrupperingen *system*, *interaktion* och *aktör* hade tjänat sitt syfte i sammanhanget genom att tydligare klargöra vilka typer av orsaksfaktorer Goldmann i huvudsak arbetar med och vilka han väljer att utesluta. Att tre av de fyra är aktörsvariabler är klart. Goldmann stipulerar att utvecklingen löper från systemnivån och nedefter i den ovan angivna ordningen. Även om Goldmann inte närmare ger sig in på en analys av hur ett eventuellt ömsesidigt växelspel mellan momenten skulle kunna te sig, resonerar han uppslagsrikt och kunnigt om hur de avlöser varandra i en tänkt stabiliseringsprocess, som slutligen utmynnar i ett tillstånd av vad Goldmann benämner "alternativens bortdöende". Att konsolideringen av stabiliseringsprocessen på längre sikt kan vara en funktion av organisatorisk hereditet berörs dock inte närmare. I framställningen saknar man också en utförligare diskussion av de transnationella och sk "transgovernmentala" relationernas betydelse för den sovjetisk-amerikanska avspänningsprocessen. Även om denna typ av relationer vanligtvis inte uppträder på "high-politics"-området kan de tänkas betyda något för stabiliseringen av processen under tex perioder av ökade ekonomiska kontakter mellan de två länderna.

Hallenberg utgår från den sk "cognitive mapping"-tekniken, med vars hjälp forskaren utifrån ett studium av tal och anföranden kan strukturera och organisera ledande aktörers mål och strategival. Med denna teknik kan man också försöka avgöra hur starka de mentala kopplingarna är mellan olika uppfattningar och hand-

lingslinjer, liksom vilken grad av determinism som präglar den undersökta aktörens tänkande beträffande orsakssambandets styrka mellan framtida och samtida fenomen. Hallenbergs tillämpning av tekniken ger en del nya insikter om det amerikanska tänkandet, även om mycket av det som konstateras förefaller vara väl belagt i historiska arbeten eller känt för den politiskt intresserade. Den kronologiska presentationsformen gör emellertid att överblicken försvåras och frågor om kontinuitet och förändring i doktrinen bli undanskymda. Författaren borde i stället omedelbart ha identifierat de gemensamma, förenande doktrinelementen från Truman till Reagan för att därefter mer i detalj ha uppmärksammat de särskiljande dragen. Under alla omständigheter understryker Hallenbergs uppsats den etablerade uppfattningen att amerikansk utrikespolitik bl a är ett resultat av dragkampen mellan olika utrikespolitiska maktcentra och att spänningen mellan grundläggande förhållningssätt till den ryske arvfienden sätter sin prägel på politiken mot densamma. Hallenberg klargör emellertid också att varje nytillträdd administration försöker formulera den ultimativa lösningen på den sovjetisk-amerikanska tvekampen. Lösningsförslagen har i enlighet med den ideologiska övertygelsen skiftat kraftigt, vilket är en av de viktigare förklaringarna till svängningarna i den amerikanska sovjetpolitiken. Uppfattningen att avgörande lösningar "en gång för alla" (s 47) är inom räckhåll framhåller Hallenberg som typiska överhuvudtaget för den politiska kulturen i USA.

Nygrens bidrag, som har en tematisk uppläggning, arbetar mer direkt med en tidsjämförelse, låt vara att tyngdpunkten förlagts till den brezjevnska erans avspänningstänkande. Den sovjetiska avspänningsdoktrinen med rötterna i Chrusjtjovs fredliga samexistensdoktrin från 1956, har enligt Nygren tre dimensioner: en diplomatisk-politisk, en ekonomisk och en som rör klasskampen. Sammanblandningen av dessa tre element har skapat oklarhet om de sovjetiska avsikterna med avspänningspolitiken. En fredlig samexistens som innebär ömsesidig krisreglering och rustningsförhandlingar parade med ekonomiskt samarbete mellan öst och väst utesluter enligt sovjetisk uppfattning på intet sätt en internationell klasskamp, som ytterst syftar till ett skapande av världssocialismen. Rent konkret kan detenteprocessen föras parallellt med sovjetiskt bistånd till tredje världen. Tvärtom utgör avspänningen i mycket en förutsättning för den ideologiska kampen. Nygren karakteriserar avspänningen och den intensifierade ideologiska kampen som en tvillingföreteelse: det ekonomiska och politiska samarbetets ideologiska risker måste neutraliseras. I huvudsak är Nygrens framställning lätt att följa. Stundtals kan man som läsare dock

undra över vilken eller vilka doktriner som analyseras. Det som är en beståndsdel i ett större teoretiskt system kan i ett senare stycke uppträda som en överordnad dimension eller doktrin. En tänkbar förklaring till detta är att det sovjetiska resonemanget, särskilt om det sträcker sig över flera årtionden och bärs fram av olika representanter för den politiska makten, i sig är motsägelsefullt.

Medan dessa fyra bidragen alla håller en god kvalitet och präglas av ambitionen att koncentrerat och med språklig stringens redogöra för omfattande forskningsresultat eller teoretiska debatter, avviker Dunérs till det negativa. Författarens strävan är att analysera den ökade sovjetiska aktiviteten i tredje världen sedan 1970-talets början, bl a mot bakgrund av den sovjetiska tolkningen av avspänningsbegreppet. Uppläggningsen av studien inkluderar även ett försök att skatta Sovjets inflytande till följd av de olika militära interventionerna och att bedöma de amerikanska motåtgärdernas effektivitet. Att tyngdpunkten ligger på det sovjetiska handlandet förklaras med att globaliseringen av den sovjetiska utrikespolitiken inte blivit behandlad på samma utförliga sätt som det amerikanska agerandet i världen.

Uppsatsens huvudsakliga förtjänster finns i det avsnitt, där författaren översiktligt redogör för de sovjetiska aktiviteterna i form av militärt bistånd till länder i Afrika, Asien och Mellanöstern. Termen 'militär intervention', som är central i Dunérs framställning, definieras som just militärt bistånd ("... vapen, militärutrustning eller militär personal till en krigförande part i ett u-land...") (s 121), oavsett om den mottagande parten är en regering eller motståndsrörelse. Även om interventionsbegreppet, liksom flertalet andra begrepp i den samhällsvetenskapliga litteraturen, inte har en allmänt omfattad och giltig innebörd, finns det ändå en kärna, kring vilken flertalet tolkningar kretsar, nämligen att interventionen strider mot eller allvarligt utmanar en aktörs suveränitet och autonomi. Det tycks mig att Dunér lägger för mycket i begreppet om det likställs med militärt bistånd.

En studie av Sovjets globala åtaganden kommer oundvikligen in på de bakomliggande motiven. På denna punkt är Dunér motsägelsefull och stundtals mycket oklar. Å ena sidan vill han härleda det sovjetiska tänkandet genom en sk "analytisk konstruktion" (s 119), å andra sidan konstaterar han – med rätta – att svårigheterna är enorma, varför många av hittills gjorda försök enligt hans förmenande i princip kan avfärdas. Detta hindrar dock inte Dunér från att stipulera en serie sovjetiska drivkrafter och beslutsalkyler, dock utan att åberopa någon enda ryskspråkig källa. Dunérs motiv för att inte utnyttja officiellt sovjetiskt material är att

detta inte avslöjar mycket om de ryska avsikterna. Skulle den principen ha följts av övriga författare till denna bok skulle några av uppsatserna aldrig ha skrivits. Direkt egendomligt blir det när Dunér sås underkänner den amerikanska motstrategin och hävdar att den amerikanska politiken "hänger i luften" (s 138) med hänvisning till sovjetologins brister. Dunérs egna stipulationer är tydligen tillräckliga som underlag för en sådan bedömning. Överhuvudtaget är avsnitten om den amerikanska politiken i tunnaste laget; klassificeringen av amerikanska utrikespolitiska strategier lämnar en del övrigt att önska, liksom resonemanget om sovjetiskt inflytande i de studerade regionerna.

Generellt gör Dunérs framställning ett oredigerat och ofärdigt intryck med många upprepningar, omständliga inledningar och ett påfallande oprecist språkbruk. Bristerna i texten kan förklaras med brådska i samband med bokens tillkomst. Kontroller med ursprungstexten i den av Utrikespolitiska Institutet utgivna forskningsrapporten visar emellertid att så inte kan vara fallet: många av de påtalade bristerna finns redan där. På denna punkt hade man kunnat efterlysa skärpta redaktionella insatser.

Författarna gör inte anspråk på att täcka samtliga aspekter på frågan om supermaktens ömsesidiga relationer. Valet av infallsvinklar har en stark koncentration till doktrinstudier. Tyvärr saknar man emellertid en noggrannare och mer samlad redovisning och analys av de mer betydande och allvarliga bilaterala kriser, som uppstått mellan supermakterna till följd av det övergripande säkerhetspolitiska dilemmat. Den sk krishanteringsproblematiken, dvs hur stater förebygger och eskalerar alternativt dämpar internationella krisförlopp, behandlas i olika bidrag, men oftast indirekt och huvudsakligen utifrån aktörernas egna doktrinperspektiv eller i abstraherad scenarieform (Jfr Goldmann). Som läsare efterlyser man illustrativa fallstudier på området, gärna i kombination med de doktrinresonemang och teorifundament, som presenterats i de förefintliga uppsatserna. Både Christer Jönssons bok *Superpower* från 1984 (Frances Pinter) och den av Alexander George redigerade volymen *Managing U. S. – Soviet Rivalry. Problems of Crisis Prevention* från 1983 (Westview Press) kunde tillsammans med andra arbeten ha utgjort en god stomme för en sådan ansats. Det är notabelt att Georges bok inte finns med i litteraturlistan.

Överlag kan dock föreliggande bok – trots ovan diskuterade brister – ses som en god och aptitretande introduktion i ett stort och forskningsmässigt svårforcerat område. Den är i många stycken välskriven och väldisponerad och utrustad med en notapparat och litteraturlistan, som kan vara till icke ringa glädje för den specialintresserade.

Magnus Jerneck

GUNNEL GUSTAFSSON: *Decentralisering av politisk makt*. 171 sider. Stockholm: Carlssons 1987.

Begrebet decentralisering er mangetydigt, og det anvendes af mange forskellige personer i mange forskellige sammenhænge: kommunalisering, administrativ decentralisering og – ifølge Gustafsson – privatisering. Det generelle indhold af begrebet er spredning af magt, og derfor kan der meget vel ske en centralisering og en decentralisering samtidig, blot inden for forskellige sagområder. Bogens hovedformål angives (p 13) at være at give en nuanceret og saglig beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt således som den lige nu ter sig, og at analysere de udviklingstendenser, som gjorde sig gældende i 1970'erne og 1980'erne.

Bogens gennemgående ide er at konfrontere formelle og informelle forhold for at vise afstanden mellem de to sider af virkeligheden – en afstand, som ifølge Gustafsson ikke erkendes af mange. "Den administrative virkelighed" vurderes ud fra tre variable: Kompetence, kultur og organisation, og på grundlag af disse forhold skal den faktiske adfærd i den offentlige sektor kunne kortlægges, og betydningen af andre forhold kan her også tages i betragtning.

Kompetencen omfatter de normer, som angiver arbejds- og ansvarsfordelingen mellem egen organisation og organisationerne i omgivelserne, og de kan være skrevne eller uskrevne, formelle og uformelle, og man må forholde sig til dem, når den faktiske adfærd skal vurderes. Det er udviklingen i forholdet mellem formel og uformel kompetence, bogen tager op til diskussion.

For en nærmere præcisering af det andet begreb, den politisk-administrative kultur, henvises læseren i bilaget til Almond & Verba's *Civic Culture Revisited* fra 1980. Det er her en samlebetegnelse for, hvorledes offentligt ansatte, politikere m fl tænker, mener og opfører sig som personer. Den har ligeledes tre aspekter: formel, informel og faktisk adfærd. Den traditionelle, internationale beskrivelse af svensk politisk-administrativ kultur angives at være langsigtet, saglig og kompromisindrettet samtidig med at der er en klar arbejdsfordeling mellem politikere, embedsmænd og interesseorganisationer. Det er påstande, som bogen tager op til revision.

Organiseringen defineres i bilaget som regelbundne, tilbagevendende aktiviteter. Den er formelt gået i retning af større specialisering og store organisationer. Der tales også om formel og informel organisation – den formelle tilsiger hierarki og relativt klare sektorgrænser, den informelle er ikke sjældent sektoroverskridende og hierarkinedbrydende. Bogen tager forholdet mellem formel og informel organisation op til vurdering.

Materialet er cases, interviews, officielle tryk og be-

arbejdet materiale, incl andre videnskabelige undersøgelser.

Fra slutningen af 1960'erne begyndte i den vestlige verden en bevægelse henimod mere medbestemmelse og mindre vægt på effektivitet. Det gik over i politikerforagt. I dagens Sverige er politikerne dem, som *forhandler* et forløb snarere end de er nogle, som *styrrer* henimod et resultat – bortset fra i visse detailbeslutninger. Dvs at andre kanaler end de traditionelle (via stemmeretten) bliver interessante at udforske – hvem har indflydelse i de forskellige kanaler? – jfr den norske magtundersøgelse. Regeringen i Sverige har stået for en decentraliseringspolitik, og det har været de officielle normer for kompetencer, organisation og kultur, som man har søgt at påvirke – med det sigte at gøre implementeringen af de folkevalgtes beslutninger mindre "krængelige" og tidsrøvende. Politikerne på centralt niveau troede øjensynlig, at ordrer og kontrol straks ville ændre forholdene – styringsmulighederne blev ikke ændret trods decentraliseringen. Undersøgelsen viser, at virkeligheden er anderledes end troen: ingen af de interviewede tror, at mål kan opnåes bare ved angivelse af målene. På regionalt niveau interesserer man sig således mere for, hvad der *kan* gøres, end hvad *bør* gøres. Derimod anser de interviewede en kombination af mål, budget og udnævnelser (specielt på centralt hold) for mulige styringsinstrumenter.

Holdningerne til decentralisering varierer blandt de interviewede. Nogle er helt for en decentralisering. Andre mener, at de centrale myndigheder skal sikre en vis retssikkerhed. Forhandlingssystemet *accepteres* derfor modvilligt.

Det billede, læseren får af den svenske, decentraliserede forvaltning på grundlag af de tre grundvariable er forvirrende – hvilket forfatteren er sig bevidst. Formel og informel organisation er indbyrdes modstridende i deres principper. Kompetencerne ligger muligvis fast i lovgivningen, men i realiteten er forvaltningen interorganisatorisk; følgelig er kulturidealet med neutrale embedsmænd og rationel forvaltning milevidt fra det uoverskuelige antal indbyrdes forhandlende personer, som søger at få tingene til at glide så hensigtsmæssigt af sted som muligt; og endelig er organisationsgrænserne mindre interessante, og de temporære (og konstante) netværk og sektorer danner i stedet rammerne for arbejdet.

Det er naturligvis interessante resultater set ud fra udgangspunktet, som var de formelle forhold nævnt oven for. Hvis de svenske politikere, statsvetare og det svenske folk havde forventet, at disse idealer er fremherskende i praksis, må de blive sørgeligt skuffede. Hvis man tager udgangspunkt i de senere års internationale, politologiske litteratur er forundringen nok

noget mindre. Denne litteratur er forfatteren naturligvis bekendt med, men det er lidt svært at følge med i relationerne mellem litteratur og fremstilling. Fremstillingen lider for den videnskabelige læser af den mangel, at noter, henvisninger og kommentarer, som berører det videnskabelige univers, og som vi bruger til at placere det skrevne i sin kontekst, stort set er samlet i et appendix. For at vide, hvilken "skole" forfatteren nu støtter sig til, må man bladere frem og tilbage mellem tekst og bilag og omstille sig fra en form for skrivning til en anden. Resultatet er mangel på præcision, hvilket i hvert fald er ret irriterende for en læser, der ikke er meget godt kendt med svenske forhold.

Samtidig integreres en række af interviewpersonernes reaktioner på forskellige forhold i fremstillingen, som derved løbende er en modificering af forskellige påstande. Også dette er noget forvirrende for den videnskabelige læser – gang på gang kan man komme noget i tvivl om, hvad det nu er, Gustafsson vil forholde sig til. Og hvorledes skal vi som læsere forholde os til det, Gustafsson vil, når vi ikke kan gennemskue "fact" fra "fiction"? I et appendix bringes ganske vist den interviewguide, som er anvendt ved interviews med en række topbureaukrater i Stockholm og i 2 län. Men der er langt fra spørgsmålene i denna guide til de stærkt bearbejdede resultater, som bringes integreret i fremstillingen. Det er totalt umuligt for udenforstående at tage stilling til de udpluk, som bringes i fremstillingen på baggrund af guiden.

Et principielt spørgsmål må rejses. Hvilke relationer er der mellem konklusionerne om den forhandlende forvaltning og decentralisering? I denne bog ses den inter-organisatoriske forvaltning som et resultat af decentraliseringen. I den internationale litteratur ses den samme tider i sammenhæng med decentralisering, somme tider i andre sammenhænge. Man skulle altså kunne forvente, at det er et universalt fænomen, uanset om forvaltningen decentraliseres eller ej.

Men man kunne også tænke sig, at inter-organisation er et fænomen, som trænger sig frem overalt og derved fremtvinger en decentralisering. Sat på spidsen kunne man sige, at politikernes rolle i velfærdsstaten umuligt kan være den stærke ledelses rolle, hvor beslutninger tages og derefter sikres via stærke styrings- og kontrol-instrumenter. Opgaverne er i den moderne stat for mange og for omfattende. "Apparatet" tager derfor magten, men i fraværet af en synlig politisk ledelse må apparatet løbende sikre sig, at der ikke er modstand imod de beslutninger, som alligevel fremkommer, og det sikres ved interorganisatorisk adfærd. Beslutningerne forankres herved løbende i netværket, og får derfor tilstrækkelig legitimitet til at kunne gennemføres. Og hvis der under implementeringen skulle vise sig mod-

stand, vil apparatets forhandlere være nødt til at tage beslutningerne op til revision – styrken var jo netop fraværet af modstand snarere end en tilstedeværelse af omfattende tilslutning.

Et yderligere problem er bogens besvarelse af problemstillingen – en beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt i dagens Sverige. Hvis man, som jeg, havde forventet en diskussion af, hvilke opgaver der løses centralt, hvilke regionalt og lokalt, evt knyttet til en diskussion af fornuften i denne arbejdsdeling, bliver man skuffet. Indsigten i, hvad der foregår i centraladministrationen i Sverige er i hvert fald yderst tynd efter læsning af bogen. De konkrete cases, som gennemgås i kapitel 5, er alle fra kommunalt niveau, uden reference til centraladministrationens rolle, endsi-ge dens *potentielle* rolle. Men casene giver en god forståelse for, hvordan lokal policy og implementering knyttes sammen i et forløb.

Denne bog giver et interessant indblik, men kun et begrænset overblik. Dens hovedformål, en nuanceret og saglig beskrivelse af afvejningen mellem centralt, regionalt og lokalt således som den lige nu ter sig, er derfor ikke ganske opfyldt. Den lærdom, man kan uddrage af dele af bogen, nemlig at implementeringen af en policy delvis sker i en egodynamik, fortjener en videre teoretisk udvikling, f.eks i en afvejning af "konstanter" i policy-processen sat over for "situationsvariable". Eller, med andre ord, den nomotetiske videnskab konfronteret med en mere hermeneutisk tilgang i lyset af diakrone analyser.

Peter Bogason

MILTON LEITENBERG: *Soviet Submarine Operations in Swedish Waters 1980–1986*, The Washington Papers, Praeger Publishers, Washington D.C. 1987.

Först som sist skall det poängteras att detta inte är någon bra bok och att den minst av allt utgör någon solid forskarinsats. Snarare rör det sig om en hyfsad dokumentation av ett *muckraking*-arbete, utgiven på det amerikanska prestigeföretaget Praeger. En aning mistänksam blir man redan då man läser förordet, vilket skrivits av konfliktforskaren Lawrence Freedman vid King's College: "Even those who do not accept Leitenberg's analysis will find this to be a valuable work of reference". En sådan brasklapp är ägnad att inge vissa farhågor.

Genomgående för bokens alla delar är ett förfarande, som knappast kan anses som tillfredsställande i fråga om ett seriöst forskarhantverk. Leitenberg visar nämligen med eftertryck att han kan tillgodogöra sig svenskt material, åtminstone i fråga om artiklar ur svensk dagspress. I bokens två huvudkapitel visar sig runt 50 % av alla fotnötter referera till artiklar ur SvD eller DN. Författaren har således förlitat sig synnerligen tungt på sekundärmaterial av ett slag som torde vara något otillräckligt för en studie som uppges vara "den slutgiltiga analysen" av ubåtskränkningarna i svenska vatten. På några punkter har dessutom sakfel smugit sig in, bl a blir det amerikanska slagskepp som under uppmärksammade former 1985 mullrade i Östersjön döpt till *Ohio* i stället för *Iowa*, och DN blir omtalat som a *pro-government newspaper*, vilket år 1985 torde ha varit en något missvisande beskrivning.

Ett annat störande element är att författaren här och var stoppar in lösryckta detaljer om ubåtskränkningar i norska vatten, vilket enbart har en förvirrande inverkan. Förfarandet belyser inte författarens resonemang och bidrar absolut inte till ökad klarhet. Det verkar i stället som om det rörde sig om bitar, som han samlat in och som inte riktigt passar in i bilden, men som han ändå vill ha med eftersom han lagt ned möda på dem.

Om värdet av Leitenbergs insats inte består i att det är en pionjärgärning i fråga om bearbetning av nytt och originellt källmaterial, vari består det då? Om värdet är det svårt att uttala sig, men intresset av att studera boken består främst i att den säkerligen kommer att spela en viss roll *over there* när det gäller att forma uppfattningen om Sveriges förmåga – eller oförmåga – att handskas med kränkningarna. Detta är den första större engelskspråkiga studien kring problemet, och det händer ju så sällan att böcker och artiklar på svenska blir lästa i USA . . .

Det första av bokens två huvudkapitel berör händelseutvecklingen i Sverige. Här börjar författaren med att skissera en bakgrund i form av det tidiga 1970-talets försvarsbeslut, vilket enligt Leitenberg fra fick ödesdigra konsekvenser i form av demontering av fasta hydrofonsystem och demobilisering av fregatter och jagare för ubåtsjakt. I ingetdera fallet gjordes något försök att ersätta nedlagda enheter. Vidare anger Leitenberg att försvarsutgifterna till följd av besluten i relativa tal gick ned från 3,1 % till 2,8 % av BNP. Sammantaget ledde dessa faktorer till färre möjligheter för utbåtsobservationer och mindre risker för det land som önskade kränka svenskt territorialvatten.

Leitenberg gör en kronologisk genomgång med början år 1962. Han visar därvid att ubåtarna från 1980 började uppträda mera provokativt. Det nya mönstret var att ubåtarna då de upptäckts flydde *inåt* mot svenskt

inre vatten, att de gjorde där veckolånga uppehåll och att flera ubåtar ofta uppträdde samtidigt. Därtill fanns enligt Leitenberg genomgående karakteristika för de svenska motåtgärderna. Således gjordes trots förändrade IKFN-regler (IKFN = Försvarsmaktens ingripande vid kränkningar av Sveriges territorium under fred och neutralitet m m) 1983 vapeninsatser med avsikt att varken sänka eller skada. Stora restriktioner hade lagts på användningen av verkanseld. Effekten blev varje gång att ubåten kunde fly oskadd.

Allmänt tecknar Leitenberg bilden av en naiv, valhänt och tafatt svensk regering, som inte kan förstå att Sovjetunionen inte tar intryck av de moraliska förmaningar som under senare år blivit svensk utrikespolitikens kännemärke. Svenska befattningshavare präglades enligt Leitenberg länge av önsketänkande, och trodde att ubåtskränkningarna skulle upphöra efter jakten vid Utö 1980, efter U 137:s grundstötning, efter protestnoten till följd av denna, efter Hårsfjärden, efter Ubåtskyddskommissionens rapport 1983 o s v. De upphörde emellertid ingalunda och den svenska regeringen fann sig fångad i en ond cirkel. Den tvingades inse att det inte räckte att predika moral för supermakten. Samtidigt ville enligt Leitenberg ingen svensk regering – vare sig socialdemokratisk eller borgerlig – vidta den åtgärd som skulle ha åvägbringat ett effektivt slut på kränkningarna, nämligen att sänka en ubåt.

Leitenberg menar att den svenska ansiktsförlusten hotade att bli för svår, då Sovjetunionen trots försäkringar om motsatsen, trots två svenska protester och trots avbrutet besöksutbyte och åter normaliserade relationer ändå fortsatte med kränkningsverksamheten. Därför tillkom enligt författaren en medveten svensk strategi, nämligen att *undanhålla* allmänheten information. Kränkningarna tonades ned och inga nationalitetsbestämningar gjordes efter Ubåtskyddskommissionens rapport 1983. Detta inträffade, menar Leitenberg, samtidigt som kränkningarna fortsatte som aldrig förr, med bl a 60 dokumenterade fall under 1983, däribland fem samtidigt under en vecka i september. Istället för att se världen som den var, såg den svenska regeringen den som den borde vara, vilket enligt författaren var ytterligare ett kännemärke för svensk utrikespolitik.

Ett annat genomgående inslag i författarens framställning är en ytterst hårdhänt behandling av Olof Palme. I samband med den sk Ferm-affären anklagas Palme för hyckleri då han starkt kritiserade Carl Bildt för dennes USA-resa samtidigt som statsministerns förtrogne Anders Ferm träffade GRU-mannen Milstein i Washington. Leitenberg menar att Palme avsiktligt förvrängde sanningen, då han vid TV-uppläsningen av Ferns brev utelämnade vissa centrala delar. I samband med ett seminarium i Washington 1983 uppgavs den

sovjetiske Centralkommitté-medlemmen m m Georgij Arbatov ha sagt att ubåtskränkningar var vad en liten stat som Sverige fick räkna med att leva med. Här tillskriver Leitenberg Palme stora mått av naivitet, då han kritiserade den svenska USA-ambassadens rapportering i frågan. Palme sägs av Leitenberg ha varit oförmögen att föreställa sig att kollegan Arbatov, som han arbetat tillsammans med i tre år inom Palme-kommissionen skulle kunna vara i stånd att ljuga inför honom. Leitenberg uppehåller sig också vid Palmes sammanträffande med Gromyko i samband med öppnandet av Stockholmskonferensen 1984. Här beskyller han den svenske statsministern för medvetna lögner. Anledningen var, menar författaren, att det skulle ha varit en personlig ansiktsförlust för Palme att medge att kränkningarna fortsatte och att Sovjet gjorde vad det behagade i svenska vatten trots svenska protestnoter och trots Palmes privata brev till sovjetledningen. Då Palme refererade vad den sovjetiske utrikesministern sagt, fabricerade han därför enligt författaren det som han velat att Gromyko skulle säga och inte vad han faktiskt sade. Leitenberg menar vidare att det rådde stora samarbetsvärigheter mellan Olof Palme och arméledningen och att Palme visade prov på en ständig tendens att vända kritik mot den egna politiken till kritik mot oppositionen för bla bristande säkerhetspolitisk trovärdighet. Som typexempel på det senare framhåller han den sk Bodströmmaffären. Leitenberg framställer faktiskt Palme som en direkt fara för svensk demokrati. Han refererar exempelvis ett yttrande av Palme om att en öppen demokratisk debatt i utrikesfrågor är olämplig i fall då kritiken är orättvis och berör vitala säkerhetsintressen. Ett annat sådant yttrande skulle vara att det ej var förenligt med Sveriges neutralitet att kritisera den sovjetiska ledningens syften, om kritiken sammanföll med USA:s djävulsbilder. Kontentan av Leitenbergs beskrivning av Olof Palme blir en blandning mellan en naiv idealist och en politiker med självhärskartendenser på hemmaplan. Hos läsaren återkommer ändå ständigt frågan: Varför gjorde då Olof Palme allt detta? Ibland får man ett smygande intryck av att Leitenberg skulle vilja addera något mer till beskrivningen av Palme och närmast framställa honom som ren sovjetagent, men i slutändan inte riktigt vågat.

I bokens andra huvudkapitel analyserar Leitenberg de svenska motåtgärderna mot kränkningarna. Här fanns det enligt författaren egentligen bara två alternativ. Det ena bestod helt enkelt i att visa muskler och det andra benämner han (märk termen!) *appeasement*. Enligt Leitenberg valde Sverige det senare alternativet. Det som spelade in här var såväl önsketänkande som den svenska rollen som världssamvete. Enligt Leitenberg fanns

det således en från början given förutsättning, nämligen att inte sänka inkräktaren. Givet detta faktum var det enligt författaren fyra frågor som Sverige måste ställa sig:

1. Fortsatte ubåtskränkningarna?
2. Om ja, varför kunde inte marinen tvinga upp ubåtarna?
3. Om ja, vilken nation var ansvarig?
4. Om Sovjet var den ansvariga staten, hur borde man agera?

På första frågan menar Leitenberg att svaret är ett uppenbart ja. Han ser tre faktorer, som bidrar till att ge ett svar på den andra frågan, nämligen otillräcklig utrustning, dåligt genomförande av ubåtsjaksoperationerna samt politiska restriktioner på militärens handlingsfrihet. På den tredje frågan är svaret också uppenbart, menar Leitenberg. Enligt den identifikation som kunde göras genom upptagningar av kommunikationssignaler och propellerljud m m var det enda teoretiska problemet huruvida det var Sovjetunionen eller Polen som var den ansvariga staten. Givet det faktum att Polens ubåtsflotta är synnerligen begränsad menar Leitenberg att identifikationsproblemet var just teoretiskt och inget mer.

Enligt Leitenberg besvarade Sverige vid två tillfällen fråga 3) och agerade utifrån sitt önsketänkande så som man trodde skulle vara adekvat, men det räckte inte för att besvara fråga 4). I stället valde man att sluta att överhuvudtaget besvara fråga 3) för att slippa gå in på den besvärliga fråga 4).

Leitenberg menar således att en sänkning skulle ha varit det uppenbara sättet att få slut på kränkningarna. En sådan ville alltså inte den svenska regeringen ta på sitt ansvar, trots bla tre uttalanden av Olof Palme om motsatsen. En hypotes som Leitenberg framför är att Sverige ville undvika nationalitetsbestämningar för att Sovjetunionen utan prestigeförlust skulle kunna avblåsa kränkningarna. På den kroken fick emellertid inte den svenska regeringen något napp. Inte utan en viss skadeglädje menar Leitenberg att den svenska regeringen här sitter fast i sin egen neutralitetspolitik, såsom den tolkas av SAP. Han menar att i enlighet med denna tolkning är varje glidning mot NATO otänkbar, då den svenska regeringen i sitt agerande styrs av ett slags ekvidistanstänkande. Enligt detta kan man inte öppet beskriva Sovjets beteende som fientligt. Sovjetunionen var, menar Leitenberg, väl medveten om det svenska dilemmat och anklagade därför vid upprepade tillfällen Sverige för att bedriva en alltför västorierad neutralitetspolitik. För att bevara ekvidistansen ville inte Sverige skapa någon onödig anspänning i relationerna till Sovjetunionen. Leitenberg tycker sig kunna skönja en svensk strävan att normalisera förbindelserna sex må-

nader efter varje större incident. Därvid var det enligt författaren oftast svenska ministrar som åkte till Sovjet och inte tvärtom. I balanstänkandet ingick också att sätta in kränkningarna i ett globalt perspektiv och hänvisa till det ökade supermaktintresset för Nordeuropa. Därvid implicerades USA som medskyldig till utvecklingen. Det är i sammanhanget intressant att notera att en annan amerikansk forskare – James L. Waite, Missouri (*Political Studies at CMSU*, vol 13, n:o 1, Spring 1985) har ställt neutralitetsaspekterna i fokus för ubåtsfrågan. Han menade att den politiska konsekvensen av kränkningarna är att neutralitet bortfallit som trovärdigt säkerhetspolitiskt alternativ och då inte bara för Sverige utan för alla stater.

I en annan del av kapitlet gör Leitenberg en genomgång av tänkbara motiv bakom kränkningarna. På denna punkt gör författaren en nyttig om än långt ifrån heltäckande inventering. Notabelt är exempelvis att Leitenberg inte alls belyser Wilhelm Agrells resonemang om att ubåtskränkningarna ovillkorligen måste ses som en del av den sovjetiska militära planeringen för hela det skandinaviska frontavsnittet. Alltnog, Leitenberg gör en indelning i *militära*, *politiska* och *militäroperativa* motiv, varvid det är något oklart varför den första och den tredje kategorin har skilts åt.

Leitenberg säger sig ha ställt tre frågor till de olika teorier som framförts i debatten: 1. Varför blev just Sverige utsatt för kränkningarna? 2. Varför var förfarandet så provokativt, och varför fortsatte och upprepades kränkningarna sedan de väl upptäckts? 3. Vad var anledningarna till att de inträffade just under 1980-talet? Dock är författaren långt ifrån konsekvent och ställer inte alla frågor till alla teorier. Framför allt underlåter han i mitt tycke att följa upp frågan om varför kränkningarna så ofta upprepades. Vidare underkänner han vissa teorier på grunder, som inte alls är relaterade till de tre frågorna.

Det är två teorier, som Leitenberg hänfört till den militära kategorin. Den första av dessa är Nils Bruzelii teori från *Marinnytt*. Denna gick ut på att den kränkande staten utövade tryck för att Sverige skulle öka ubåtsjaktstyrkan och därigenom försvåra för NATO att använda svenska territorialvatten i krig. Till denna teori ställer Leitenberg frågan varför kränkningarna försiggick på *inre* vatten när *ytre* dugt lika bra för att framföra ett dylikt budskap. Vidare menar han att teorin inte besvarar frågan varför kränkningarna fortsatte sedan de väl hade upptäckts. Dessutom förutsätter teorin, menar Leitenberg, att Warszawapakten i ett krig samsvetsgrant håller sig utanför svensk vatten, medan NATO inte gör det, vilket han håller för att vara ett något osannolikt antagande. Näst på listan kommer översten Jonathan Alford vid IISS teori om sovjetisk *de-*

ception operation. Denna skulle gå ut på att få Sverige att öka ubåtsjaktstyrkan för att istället reallokera resurser från flyget. Det senare skulle nämligen utgöra ett hot mot Sovjets planer att i ett krig inta norska flygfält vid atlantkusten. Fastlandsinvasion skulle däremot inte vara något aktuellt alternativ i den sovjetiska krigsplanningen. Leitenbergs invändning mot detta är att det svenska flyget fortfarande är prioriterat framför ubåtsjaktstyrkorna och att ingen reallokering således skett. Invändningen som sådan ter sig dock poänglös: att inte effekten ägt rum behöver inte betyda att effekten aldrig varit avsedd.

I fråga om de politiska teorierna urskiljer Leitenberg två huvudförklaringar. Dels har Ingmar Oldberg m fl gjort gällande att syftet med kränkningarna skulle kunna vara att varna Sverige för en alltför provästlig orientering. Dylika varningar skulle explicit ha hörts i samband med JAS-beslutet och med den dåvarande amerikanske försvarsministerns Weinbergers besök 1981. Kränkningarna skulle vidare ha till syfte att minska den svenska allmänhetens förtroende för försvaret. Dessa teorier bemöts knappast alls av Leitenberg. Den andra huvudinriktningen är att ett slags *foot-in-the-door*-tänkande skulle utgöra förklaringen till kränkningarna. Syftet skulle vara att vänja Sverige vid att göra eftergifter och acceptera den sovjetiska strävan att mer eller mindre obehindrat utnyttja svenskt territorium. Detta beskrivs främst som ett bisyfte till militär planering. Jonathan Alford återfinns här som en av dem som framfört dylika teorier. Han har bl a spekulerat i att Sovjetunionen i ett krigsläge skulle göra anspråk på att göra flygningar över svenskt territorium.

De militäroperativa motiven rymmer i Leitenbergs genomgång en rad teorier. En förklaring har anförts av den sovjetiske avhopparen Anatolij Sjevtjenko, som menade att sovjetiska ubåtar utforskade svenska vatten för att kunna gömma sig där i ett kommande krig. Leitenbergs fråga var därvid varför de då gömde sig i vitala svenska försvarsområden och hamnbassänger, där risken för upptäckt var som störst. Författaren avvisar även en del andra teorier om militäroperativa motiv. Ett dylikt öde röner exempelvis Ola Tunanders teori att kränkningarna bör ses som ett svar på NATO:s *forward strategy*. Här menar Leitenberg att kränkningarna började långt innan denna strategi antogs. Enligt såväl Örjan Berner som den amerikanske försvarsanalytikern Robert Weinland ska förklaringen till ubåtsintermezzo sökas i den polska krisen 1980–81. Enligt Berner var operationerna ett utslag av att Sovjet sökte en ersättning för Polens befarat bortfallna flankskydd. Leitenberg invänder här – något oklart formulerat – att Sverige i ett krig ändå aldrig skulle blanda sig i några Warszawapaksoperationer, varför det förefaller osannolikt

att Sverige skulle utväljas att ersätta Polen. Weinland har å sin sida hävdad att Sverige i krig skulle utgöra ett avstamp för en sovjetisk framstöt mot Sydnorge. Före 1980–81 hade Polen enligt denna teori tilldelats uppgiften att täppa till de danska sunden i ett krig. Sverige hade nu blivit ett substitut för en dylik operation. Leitenberg invänder här att det varit enklare för Sovjet att själv överta Polens uppgift i stället för att vidta ett helt nytt slags operation.

Ett centralt inslag i de militäroperativa teorierna är självfallet Ubåtsskyddskommissionens rapport från 1983. Enligt rapporten skulle kränkingsverksamheten kunna syfta till undersökning av kust- och skärgårdsområden, testning av nya system och ny operationstaktik, utbildning av specialenheter, förberedelser för minutläggning m.m. Förre chefen för CIA, Stansfield Turner, har framfört en annan teori, enligt vilken kränkningarna var ett utslag av *Standard Operating Procedures*. Ubåtsbesättningarna måste helt enkelt ha något att göra, och skickades därför på underrättelseuppdrag. Därvid låg de i träning för att i ett krig neutralisera svenska flottan genom att blockera de svenska marinbaserna. Enligt Leitenberg är det emellertid Michael McCWire, som framför den mest plausibla teorin. Liksom Stansfield Turner menar McCWire att avsikten är att ubåtsbesättningarna i ett krig ska slå ut svenska sensorsystem för att "make sure they [the Swedes] are really neutral". Att upptrappningen kom just i början av 1980-talet berodde enligt McCWires teori på en sovjetisk bedömning att krigsriskerna i världen ökat. Det gällde således att "förbereda teatern för krig". Leitenbergs enda invändning är att McCWire företräder en överdriven syn på den sovjetiska bedömningen av ökad krigsrisk. Andra indikationer på en dylik bedömning borde då ha noterats, menar Leitenberg.

På frågan om förklaringen till kränkningarna skall sökas i politiska eller militära motiv svarar Leitenberg egentligen "båda". De politiska påtryckningarna vidtog för att förändra Sveriges neutralitetspolitik. Avsikten skulle vara att få Sverige att gå med på att Sovjet utförde militära operationer inom svenska territoriella gränser i såväl krigstid som i fredstid.

Leitenbergs slutdom mot svenska regeringens agerande var att detta berövade omvärlden viktiga och otvetydiga bevis för Sovjets benägenhet och vilja att utöva påtryckningar mot grannstater i fredstid. Dessa bevis skulle enligt författaren också ha haft implikationer för Sovjets handlande i krigstid.

Anmälares slutdom mot Leitenbergs bok blir att den väl förtjänar att läsas av den säkerhetspolitiskt intresserade. Anledningen är ingalunda studiens inneboende kvaliteter som forskningsprodukt betraktat. Dessa är

nämigen varken speciellt många eller särskilt påtagliga. Dock är den intressant som debattbok i en tid, då den inhemska svenska diskussionen i ubåtsfrågan återigen intensifierats. Främsta anledningen till läskommandationen är emellertid en annan. Studien kan förmodligen ses som en god indikation på hur man i omvärlden, och då inte minst i USA, betraktar de fruktlösa svenska försöken att hålla sina territorialvatten rena från inkräktande "möjliga ubåtar".

Bo Petersson

SØREN RISBJERG THOMSEN: *Danish Elections 1920–79. A logit approach to ecological analysis and inference*. Politica, 1987.

Jag hade förmånen att under några år vid 70-talets början få samtala om statistiska problem med Carl-Erik Quensel. Jag erinrar mig att vi bl.a. diskuterade Lewin et al.: *The Swedish Electorate 1887–1968*. Quensel var starkt kritisk mot den statistiska metodologi som Lewin och hans statistiska assistenter utnyttjat i arbetet och ifrågasatte vissa resultat och slutsatser. Q skrev en lång recension av arbetet, som publicerades i Statsvetenskaplig Tidskrift (1973).

I Søren Risbjerg Thomsens (SRT) avhandling förekommer på sidan 45 en hänvisning till "Quessel" (1973). I litteraturlistan finns inte någon författare under bokstaven Q. Jag utgår emellertid ifrån att det är Quensels recension som åsyftas. Detta är ett av många irriterande slarvfel i boken.

Det ekologiska problemet

SRT har en ambition liknande Lewins: att beskriva en valmanskårs och väljares beteende över en lång tidsperiod, särskilt med avseende på partibyten – partitrohet och klassröstande. Uppgiften försvåras av bristande tillgång till individdata. Det statistiska materialet består så gott som uteslutande av aggregerade data. Det är först under senare tid man fått tillgång till surveys med intervjudata, som medger direkt studium av individuellt väljarbeteende. Det är ett klassiskt samhällsvetenskapligt problem att med utgångspunkt från aggregerade data – tex uppgifter om röstfördelning på partier i kommuner eller valkretsar – dra slutsatser om enskilda väljares beteende, tex väljares partitrohet eller partibytenbenägenheter. Problemet går i litteraturen under benämningen "det ekologiska problemet" (the ecological fallacy).

I en känd uppsats visade Robinson (1950) att en vanlig (Pearsonsk) korrelationskoefficient beräknad på grupper av individer inte säger någonting om sambandet mellan variablerna på individnivå. Robinson illustrerade med censusdata avseende ras och läskunnighet, där man kände den individuella korrelationen. Något senare visade Goodman (1959) att man under vissa omständigheter kunde utnyttja regression istället för korrelation vid ekologiska studier och därvid tolka regressionskoefficienterna i individuella termer. En förutsättning för Goodmans ansats är att de ekologiska enheterna (kommuner, valkretsar, etc) kan sorteras i homogena grupper, för vilka det kan vara rimligt att ansätta en för gruppen gemensam regressionsmodell. Om man således studerar väljares bytesbenägenhet med utnyttjande av valstatistik för kommuner, skall man kunna dela in kommunerna i grupper, inom vilka det är rimligt att anta åtminstone ungefärligen samma väljarbeteende.

Goodmans ansats har kommit till användning på senare tid bl a i Italien, där forskare vid Milano-universitetet studerat hur italienska väljare byter parti (cf. Borcio & Natale, 1987). SRT ställer sig skeptisk till Goodmans ansats och dess möjligheter och utvecklar själv en statistisk metodologi, som bättre skall klara av det ekologiska problemet. Utöver att ge en beskrivning av den danska valmanskårens beteende med avseende på partityten och klassröstande, har SRT alltså även ambitionen att bidra till en lösning av det ekologiska problemet. Han skriver (s 10):

"... the reader is invited to the presentation of a comprehensive methodological theory for aggregate election statistics which presumably can be used as an instrument for explaining voting behaviour as well at the aggregate as at the individual level."

SRT gör en distinktion mellan

- ekologisk *analys*, där föremålet för analysen är grupper (aggregat) av individer-enheter, och
- ekologisk *inferens*, vars syfte är att leda till uttalanden om individer, t ex väljare och deras beteende.

Terminologin tilltalar inte en statistiker, eftersom det i båda fallen kan vara fråga om vad vi kallar statistisk inferens: dvs data bearbetas i syfte att möjliggöra uttalanden om den mekanism som genererat data.

Det SRT kallar ekologisk inferens tjänar faktiskt två olika syften:

- dels är man intresserad av att beskriva eller förklara individers beteende i termer av någon modellparameter, t ex ett sambandsmått eller en bytesbenägenhet;
- dels kan syftet vara att med någon teknik skapa "kvasidata", som skall ersätta ej tillgängliga individdata

och som sedan kan göras till föremål för en fortsatt analys.

SRT rekonstruerar partibytesmatriser och matriser för klassröstande för de danska folketingsvalen. Johnston (1985) rekonstruerar med en annan teknik motsvarande matriser för engelska valkretsar och parlamentsval och utnyttjar sedan dessa "surrogatdata" för att studera regionala variationer i väljarbeteende. SRT gör iakttagelsen att denna verksamhet i mycket påminner om att göra statistiska prognoser (statistical forecasting): vi låter en statistisk modell prediktera icke tillgängliga observationer.

Johnstons maximum-entropi-metod

Innan vi går närmare in på den metodologi SRT utvecklar, kan en alternativ metod förtjäna en kort presentation. Geografer ställs naturligtvis ofta inför ekologiska problem och har behov av lämpliga matematisk-statistiska modeller. Inspirerad av en geografisk tradition har Johnston i en serie artiklar och nyligen en monografi (1985) presenterat en metodologi för att med ekologiska data studera lokala variationer i väljarbeteende: maximum entropi-metoden. Skall man vara riktigt noggrann, kanske Johnstons metod bör betecknas som "kvasiekologisk", eftersom vissa surveydata på individnivå utnyttjas.

Utgångspunkten vid tillämpning av entropimetoden är en serie tabeller med marginaler, som ger röstfördelningarna på de olika partierna vid två val, säg de svenska riksdagsvalen 1982 och 1985. Vi disponerar från officiell valstatistik en sådan tabell för var och en av 284 kommuner. Vad som saknas är naturligtvis tabellernas cellvärden: vi vet inte hur många väljare i Lunds kommun som bytt från Socialdemokraterna till Vpk mellan valen 82 och 85. Så länge valhemligheten respekteras kommer vi aldrig att få tillgång till sådana data. Det är naturligtvis inte heller realistiskt att tro att vi som forskare kommer att få tillgång till intervjudata från ett stort antal lokalt utförda surveys. För att studera lokala och regionala variationer i röstbeteende är vi alltså hänvisade till en ekologisk ansats. Utöver nämnda tabellmarginaler har vi också till vårt förfogande en "riksbytesmatris" med bytesbenägenheter skattade på intervjudata.¹ Med hjälp av dessa data, en beräkningsalgoritm och en dator, kan man faktiskt rekonstruera cellvärdena i partibytesmatriserna. Man kan således få en uppskattning av hur många av Vpk's väljare i Lunds kommun som förblivit partiet trogna och hur många som har bytt till, säg Socialdemokraterna.

I en uppsats nyligen visar Berg & Larsson (1987) att Johnstons maximum-entropi-metod exakt motsvarar den metod vi använder vid en loglinjär modell för kontingenstabeller, där man försummar en tredje ordning-

ens samspelseffekt. De på detta sätt uppskattade *lokala* bytesbenägenheterna uppvisar naturligtvis en regional variation, vilken i sin tur kan göras till föremål för statistisk analys (se Johnston, 1985, och även Bjurulf, 1987).

SRT nämner överhuvud inte Johnston och dennes arbeten i sin avhandling. Man kan naturligtvis hävda att Johnston har fokus på regionala variationer och ett korttidsperspektiv, medan SRT ställer den danska valmanskåren i centrum och utvecklar en metodik som skall fungera över en längre tidsperiod. Ändå tycker jag det är en klar brist att SRT inte uppmärksammat geografen Johnston och dennes entropimetod. Ämnet för avhandlingen är "electoral ecology", vilket kan översättas med "studiet av geografiska valdata". Dessutom är det så, att ur matematisk-statistisk synvinkel uppvisar de tre här nämnda ansatserna för ekologisk analys och inferens stora, principiella likheter. Ansatserna ryms alla tre under det statistiska paraplybegreppet: generella linjära modeller (Figur 1).

SRT har en förståelig önskan att framhäva det som skiljer hans ansats från andras. För att rätt kunna värdera SRT's metod och resultat är det emellertid viktigt att man känner till den statistiska teori på vilken den av SRT utnyttjade metodologin grundar sig. Vissa grundantaganden och svårigheter är naturligtvis gemensamma för all statistisk metodologi som ryms inom paraplybegreppet "generella linjära modeller". Vi återkommer härtill längre fram.

Ekologisk analys: likformig sving

Med tillkomsten av Alliansen har ju England inte längre ett utpräglat tvåpartsystem. När man tidigare studerade förskjutningar i röstandelar för de två huvudkon-

kurrenterna Labour och Tories, tyckte man sig se en viss konstans i förändringen över valkretsar. För beskrivning av fenomenet myntades begreppet "uniform swing" (Butler & Stokes, 1974). SRT argumenterar i Kapitel 2 för att förändringen i röstfördelning mellan två val – "the swing" – bör studeras i en logodds-skala.

Vi antar med SRT att vi arbetar med enbart två valmöjligheter, säg socialistiskt röstutfall = S och B = borgerligt. Vi bortser alltså från det alltid tillgängliga tredje alternativet: att avstå från att rösta eller att rösta blankt. Sannolikheten för en socialistisk röst (mätt som proportionen socialistiska röster), $Pr(S)$, kan då relateras till sannolikheten för borgerlig röst, $Pr(B) = 1 - Pr(S)$, och kvoten

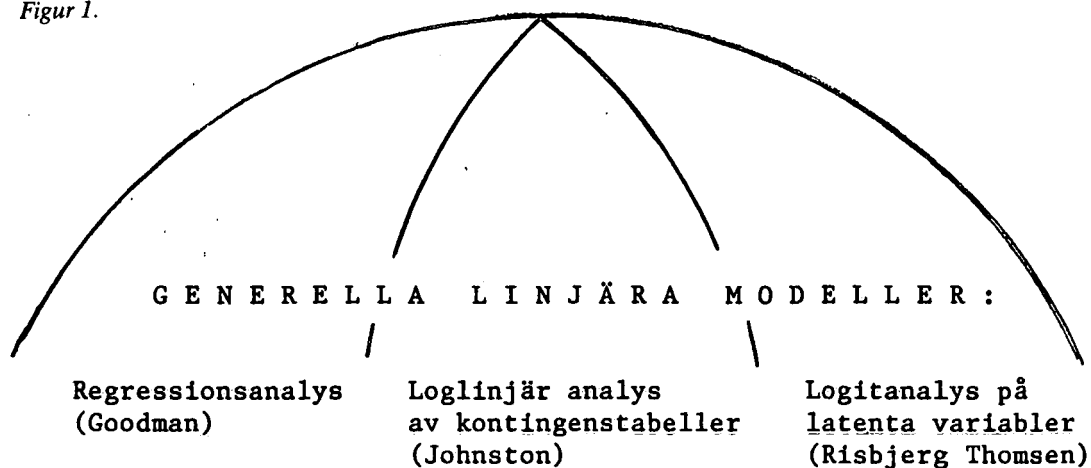
$$\frac{Pr(S)}{1 - Pr(S)}$$

kallas oddset (för socialistisk röst). När man i statistiskt arbete har att göra med en dikotom variabel, som fallet är här, vilken kan antas vara beroende av ett antal bakomliggande faktorer, ansätter man gärna en linjär modell för det logaritmerade oddset. Man ansätter alltså en modell av typ:

$$\log \frac{Pr(S)}{1 - Pr(S)} = \begin{matrix} \text{Linjärt} \\ \text{uttryck} \end{matrix} \text{ i } \begin{matrix} \text{bakomliggande} \\ \text{variabler} \end{matrix} \quad (1)$$

En modell av typ (1) kallas i statistisk litteratur den linjära logitmodellen. Löser man ut $Pr(S)$ ur uttrycket (1) – alltså bildar den inversa funktionen – får man sannolikheten $Pr(s)$ uttryckt som en logistisk funktion av det linjära uttrycket. Den logistiska funktionen har den utmärkta egenskapen att alltid ge predikterade sannolikheter i intervallet (0,1). En modell som är direkt linjär i förklaringsvariabler uppfyller inte detta krav, vilket kan vara besvärande i tillämpningar, t ex ge upphov till negativa, predikterade sannolikheter.

Figur 1.

Studerar vi nu förändringen mellan två val med utfall S_1 och S_2 för våra socialister, kan vi utnyttja modellen (1). Man kan då visa – vilket SRT gör – att om partiets allmänna sociala inriktning och valmanskårens sammansättning (med avseende på bakgrundsfaktorer) inte ändrats nämnvärt mellan valen kan man förvänta sig att den logaritmerade oddskvoten

$$\log[\Pr(S_2)(1-\Pr(S_1)) \cdot \Pr(S_1)(1-\Pr(S_2))]$$

bör vara tämligen konstant över ekologiska områden (valdistrikt, kommuner etc).

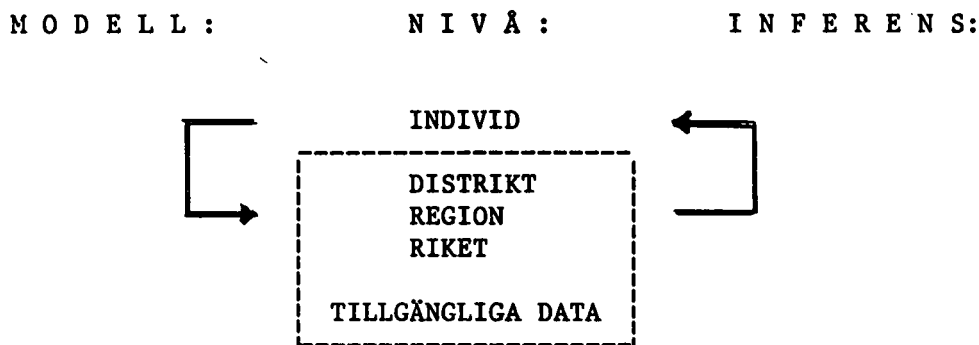
Begreppet "uniform swing" får i SRT's avhandling en intressant belysning med hjälp av logitmodellen (1). Samma logitansats utnyttjas därefter i kapitel 2, vars rubrik är Ecological inference, för att beskriva individuellt väljarbeteende i en tvåvalsituation.

SRT's modell för ekologisk inferens

SRT har alltså den uttalade ambitionen att utveckla en metodik för ekologisk inferens, alltså en metodik baserad enbart på aggregerade data, vilken medger slutsatser om individuellt beteende. SRT konstruerar en modell av logityp (1) för individuell respons, som därefter summeras (aggregeras) till riks- eller regionnivå via distrikt. För att detta skall kunna genomföras krävs en förenklad parameterstruktur, där vissa parametrar kvarstår oförändrade under aggregeringsprocessen.

Data är endast tillgängliga på aggregerad nivå. SRT utnyttjar ett danskt dataarkiv med 246 fasta ekologiska enheter (distrikt), vilka i stort sett utgörs av kommuner med Köpenhamn delat i valdistrikt. Distrikten är i sin tur grupperade i 8 förmodat homogena regioner. För distrikt och regioner disponerar man valstatistik för perioden 1920–1979 och därutöver viss bakgrundsstatistik. Det är dessa ekologiska data som skall ge skattningar av modellens parametrar. Modellen, med skattade parametrar insatta, skall sedan medge uttalanden –

Figur 2.

inferenser – om individers beteende, t ex de danska väljarnas partitrohet eller deras benägenhet att rösta efter klasstillhörighet. Figur 2 ger en schematisk bild av hur SRT arbetar.

Modellen byggs alltså upp i pilens riktning och så, att inferens blir möjlig i motsatt riktning med utnyttjande av tillgängliga ekologiska data.

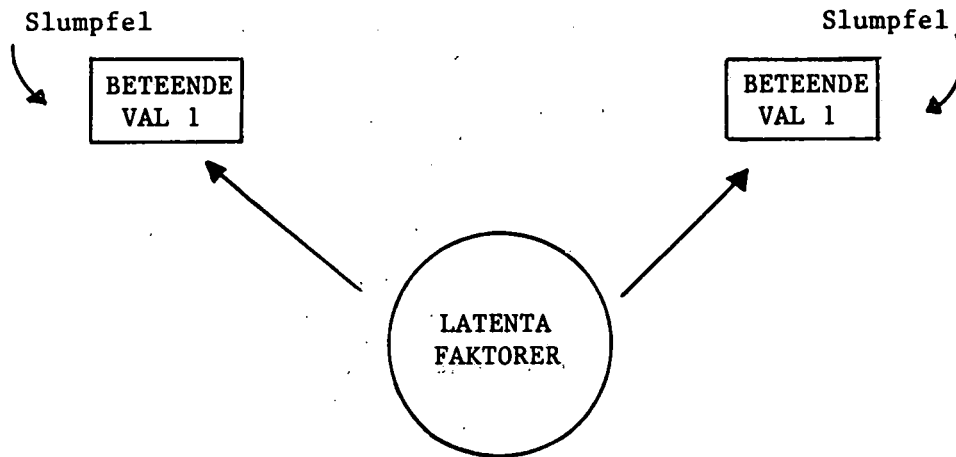
Modellansatsen är som förut (fortfarande en tvåvals-situation) att sannolikheten att en individ skall välja alternativ X i stället för icke- X är en funktion av vissa latent faktorer eller variabler. Annorlunda uttryckt: sannolikheten för respons X i valsituationen beror på individens position i ett flerdimensionellt rum som bildas av politiskt relevanta dimensioner. SRT nämner här för danskt vidkommande: stad-land och arbetare-borgare. Symboliskt:

$$\Pr(X|\theta) = F(a_0 + a\theta') \quad (2)$$

där θ är en vektor av latent (underliggande, icke observerbara) variabler och $a = (a_1, \dots, a_k)$ dessas vikter eller laddningar och a_0 en icke-individanknuten parameter, som kan symbolisera partiets allmänna popularitet vid valet ifråga. Individens val av handlingsalternativ bestäms alltså inte entydigt av de latent faktorerna och deras laddningar men väl hennes *benägenhet* att handla på visst sätt, t ex välja alternativ X . Funktionen F antas inledningsvis vara logistisk, senare som en lätthanterligare approximation används normalfördelningens fördelningsfunktion (egentligen har vi då en "probitmodell" (2) och inte avhandlingsrubrikens "logitmodell"). Båda funktionstyperna tillförsäkrar oss responskurvor som ligger i intervallet (0,1).

Man kan fråga sig här varför SRT arbetar med latent variabler i modellen (2) och inte manifesta, dvs direkt observerbara bakgrundsfaktorer. En anledning är att i latent variabelmodeller utnyttjas ett grundläggande oberoendeaxiom. Schematiskt tecknat på gängse sätt:

Figur 3.

Givet värden på de latenta variablerna, är röstutfallen vid två olika tillfällen alltså (statistiskt) oberoende av varandra. Det mycket starka samband mellan utfallen vid två närliggande val, som vi iaktar i all valstatistik, är således enligt modellen att hänföra till vissa gemensamma latenta faktorer. Man känner sig naturligtvis frestad att rita in en beroendepil i Figur 3 mellan de båda valen, om inte annat så för att inkludera en sientrian-effekt! Oberoendeantagandet gör det emellertid lättare för SRT att komma åt de intressanta partibesbängheterna. Latenta faktorer är abstrakta eller hypotetiska storheter, för vilka man är fri att göra vissa bekväma antaganden, t ex om oberoende, eller om multivariat normalfördelning. Med det senare antagandet kommer således aggregeringsprocessen att svara mot enkla operationer på multivariata normalfördelningar.

Latenta variabelmodeller anpassas vanligtvis till data givna i form av kovariansmatriser (Everitt, 1984). Med hjälp av logitmodellen och antaganden om en förenklad parameterstruktur kan SRT visa att för en rekonstruktion av cellfrekvenserna i tabellen

	VAL 2		
	X	$\bar{X}$	
VAL 1	X	$\bar{X}$	$P_1(X)$
	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$1-P_2(X)$
	$P_2(X)$	$1-P_2(X)$	

($P_1(X)$ och $P_2(X)$ förutsätts kända)

krävs endast varianser i röstandelar över distrikt (räknat i probitskala), samt en tetrakorisk ("en på fyrfältstabeller beräknad") korrelation, dvs just en enkel kovariansmatris! På motsvarande sätt blir SRT i stånd att uppskatta omfattningen av klassröstande (en dikotom klassindelning ersätter Val 2 i tabellen).

Generaliseringen till flervalssystem av den enkla logitmodellen (2) är inte problemfri. Man tvingas således postulera ett "oberoende av irrelevanta alternativ", dvs förhållandet mellan sannolikheten att rösta för parti i och sannolikheten att rösta för parti j är oberoende av de övriga partiernas sannolikheter.² Man går också förlustig lineariteten med en logitmodell för en flervalssituation, vilket innebär att aggregering och disaggregering enligt Figur 2 inte längre är möjlig. För att komma över från den artificiella tvåpartisituationen till den ur tillämpningssynpunkt intressantare situationen med flerpartisystem, måste SRT arbeta med partibesmatriser som brutits ner till ett antal 2X2-tabeller: ett parti mot alla andra i tur och ordning, inklusive "partiet" icke-röstande. Detta är naturligtvis en svaghet i metodiken. Med såg 12 partier – en inte orealistisk siffra för danska förhållanden – blir antalet 2X2-tabeller 66 stycken. SRT säger sig ha experimenterat med olika referenspartier och utnyttjar "icke-röstande" som sådant. Härvid reduceras antalet subtabeller till 11 stycken i vårt exempel. Med en egenhändigt utarbetad beräkningsalgoritm kan nu SRT framställa partibesmatriser och matriser som speglar klassröstandet i danska folketingsvalg.

Har partitroheten ökat eller minskat i Danmark under den studerade perioden? Detta är något man naturligtvis inte kan utläsa ur den offentliga statistiken över folketingsvalen. SRT kan rita ett intressant diagram

(s 88), som visar utvecklingen av partilojaliteten under perioden 1920–1979. I ett appendix kan SRT redovisa partitytesmatriser och tabeller med benägenheter att rösta med sin samhällsklass för samtliga danska val som hållits sedan det representativa valsystemet infördes i landet. Detta är tveklöst av stort intresse för såväl historiker som statsvetare, även om viss försiktighet vid handhavandet av SRT's resultat är att rekommendera. SRT's resultat är – förhoppningsvis – goda approximationer av för forskningen annars icke tillgängliga data.

Modellens validitet

Tabellen som följer ger några av de kriterier man utnyttjar vid bedömning av en statistisk modell (familj av modeller):

Tabell 1. Kriterier för statistiska modeller.

Modell:	Parametrar:	Data:
– enkelhet	– teoretisk relevans	– individdata (surveys)
– antaganden	– tolkbarhet	
– anpassning	– skattningar (programvara)	– ekologiska data (officiell statistik)
– validitet		

Quensel ger i sin recension av Lewins et al. arbete ett utmärkt exempel på det önskvärda i att arbeta med teoretiskt relevanta och tolkbara parametrar.³ Eftersom Lewin och hans medarbetare utnyttjar statistik på valkrets nivå, får man vara sparsam med parametreringen – man har ett begränsat antal frihetsgrader. Ett ganska stort antal bakgrundsvariabler sammanfattas sålunda i tre principalkomponenter. Q ställer frågan: hur tolkar man i politiskt-statsvetenskapliga termer en enhetsändring i en principalkomponent? (Denna ändring ger sedan via en regression upphov till en viss ändring, säg i socialdemokraternas röstetal).

SRT utnyttjar inte regressionsansats och slipper kanske i någon mån ifrån tolkbarhetsproblemet med sina latent variabler.⁴ Det som är svårbedömt i SRT's modellansats är de antaganden som görs: hur skall man ur politisk-statsvetenskaplig synpunkt bedöma den serie antaganden om och förenklingar av strukturer som SRT tvingas till för att kunna genomföra sitt modellbygge enligt Figur 2? "Isomorfism" är ett nyckelbegrepp i SRT's modellresonemang och ett antagande om isomorfism ger en förenklad kovariansstruktur för de latent faktorerna, vilket kan utnyttjas vid aggregering. SRT säger sig ha utfört experiment som styrker antagandet om isomorfism (s 54: "I have experimented with many more or less complex assumptions ...").

Man hade gärna velat se en något utförligare motivering och dokumentation i avhandlingen!

För att ta ytterligare ett exempel, motiveras ett homogenitetsantagande över distrikt på följande sätt (s 63):

"This is for example illustrated at Danish elections where surveys made by the Danish Television Company in a single district within a few political regions give valid estimates of voter mobility and class voting. That indicates that with regard to voter mobility and class voting each district is a miniature picture of the whole political region."

Inomregionala olikheter och samspelet individ-parti-omgivning, på vilket Johnston starkt fokuserar i sina arbeten, postuleras bort i SRT's modellresonemang. SRT har i avhandlingen ett beteendevetenskapligt-sociologiskt perspektiv på väljarbeteende snarare än ett statsvetenskapligt.⁵

Vid statistisk analys av data arbetar man vanligtvis efter mallen:

$$\text{MODELL} = \text{DATA} + \text{RESIDUAL}$$

och det gäller att med den matematiskt-statistiska modellen komma "så nära data som möjligt". En uppfattning om hur man lyckats härvidlag ger ett studium av residualerna, det av modellen icke förklarade. Vid tillämpning av SRT's modell för ekologisk inferens föreligger inte data att jämföra med. Det är modellens uppgift att skapa data, eller om man så vill "surrogatdata". Vi har inte tillgång till statistik över väljares partityten eller klassröstande. Det närmaste vi kan komma är surveydata från senare tid, vilka kan utnyttjas för validering. SRT tar det märkliga danska valet 1973 och flödena 1971–1973 som utgångspunkt för en validering av sin modell. Det visar sig att de av modellen predikterade frekvenserna för partitrohet-partibyte inte skiljer sig alltför mycket från motsvarande frekvenser opinionsinstituten räknat fram. Skillnaderna opinionsinstituten emellan är i stort sett av samma storleksordning som mellan modellens prediktioner och opinionsinstituten siffror. SRT är nöjd med resultatet av valideringen och man kan förmoda att tillämpning av SRT's modell för ekologisk inferens ger resultat som är goda approximationer av för oss icke tillgängliga data.

SRT är kritisk mot regressionsansats à la Goodman ("today's most prominent approach for ecological inference", s 45), vilken enligt SRT sviker vid mer än två partier. Man får problem med specifikation av modellen och med multikolaritet. SRT's argument här är välkända och det går inte att bortse från dessa svårigheter. Man kan emellertid genmäla

– dels att ansatsen med latent variabler inte befriar oss från specifikationsproblem,
 – dels att metoder finns för att åtminstone lindra multikolaritetsproblemet (tex "ridge regression").

I en SAGE-bok om ekologisk inferens rekommenderar Langbein och Lichtman (1978) en försiktig användning av ekologisk regression. Det är emellertid glädjande att SRT's modell beter sig så väl vid valideringen. Vi har verkligen behov av alternativ till den traditionella regressionsansatsen.

Ytterligare slarvfel

Jag nämnde inledningsvis att en klassisk lundaprofil fått sitt namn felstavat och en referens borttappad i avhandlingen. Det är tyvärr så, att avhandlingen uppvisar en provkarta på slarvfel, olyckliga formuleringar och olämpliga beteckningar. SRT respekterar inte den terminologi och de beteckningar som är gängse i matematisk statistik. Här följer några exempel:

– Fel ord är "graf" för vad som skall kallas "scatterdiagram", dvs datapunkter inprickade i ett diagram med eventuellt inritad regressionslinje.

– Om vektorer införs som kolumnvektorer, krävs ett tecken för transponering, då man går över till radvektorer. SRT utnyttjar ibland primtecken för att markera transponering, ibland gör han det inte. Detta är irriterande och försvårar för läsaren.

– Olycklig beteckning är σ för en kovariansmatris, vars element sedan blir indexerade: σ_{ij} . Σ är en lämplig, konventionell symbol för en kovariansmatris.

– De viktiga statistiska begreppen "validity" och "fit" blandas ihop av SRT. På s 30 skall en viss modells "validity" kunna utläsas ur en "graph" (skall vara plot eller scatterdiagram). Vad som avses är naturligtvis modellens anpassning ("fit"): hur väl modellen förmår fånga upp struktur och variation i ett datamaterial. Validitet är ett vidare begrepp och en modells validitet eller giltighet bör bedömas i ljuset av nya data och den ämneskunskap man besitter. En till data anpassad modell kan råka uppvisa god "fit" men ändå ha klen "validity"!

Avhandlingens värde

Risbjerg Thomsen har gjort en beundransvärd arbetsinsats, då han noggrant arbetat igenom den teoretiska sidan av en modell för ekologisk inferens och följt upp med en omfattande empirisk studie. Jag anser det särskilt förtjänstfullt att Risbjerg Thomsen

– dels startar med en omsorgsfullt och explicit formulerad modell för individuellt beteende,

– dels också utan att vara fackman förmår ge sin modell en fast förankring i matematisk-statistisk teori.

Johnston har sin omfattande publiceringsverksamhet till trots inte presenterat vare sig modell för individuell respons eller en koppling till statistisk teori för sin entropimetod.

Det är glädjande att Risbjerg Thomsen kan demonstrera en styrka hos latent variabelmodeller vid studiet av väljarekologi. Jöreskogs sofistikerade programpaket LISREL har gjort latent variabelmodeller till populära och effektiva analysinstrument i samhälls- och beteendevetenskaper. Man kan med Risbjerg Thomsen förväna över att dessa modeller inte tidigare kommit till användning vid ekologiska studier av partier och väljare.

Jag har redan nämnt att Risbjerg Thomsens resultat torde ha stort intresse för statsvetare och historiker, speciellt då man arbetar med ett längre tidsperspektiv. Risbjerg Thomsens metod är äkta ekologisk och föga datakrävande och utgör därigenom ett värdefullt komplement till ekologisk regression à la Goodman. Johnstons entropimetod kräver survey-data och fungerar följaktligen inte vid historisk forskning. Det skulle vara mycket intressant att se Risbjerg Thomsens metod tillämpad på svenska data.

Sven Berg

Noter och anmärkningar

- 1 Sveriges Officiella Statistik: *Allmänna Valen 1985*.
- 2 Läsaren känner igen från Public Choice litteraturen Arrows välkända och omdiskuterade postulat: "independence of irrelevant alternatives".
- 3 En språklig anmärkning: I avhandlingen förekommer på tre ställen uttrycket "substantial interpretations", som i varje fall för mig låter meningslöst. Jag tror författaren avser: "substantive interpretations", vilket kan översättas med "tolkningar i ämnesmässiga termer".
- 4 Märk emellertid vad Everitt (1984) skriver i sin bok om latent variabler: "*Latent variables – fact or fiction?* One of the major criticisms of factor analysis has always been the tendency for investigators to give names of factors, and subsequently, to imply that these factors have a reality of their own over and above the manifest variables."
- 5 Faktorladdningarna (vektorn a) i modellen (2), vilka karakteriserar partiet, förblir konstanta över aggregeringsprocessen.

Referenser

S Berg and G Larsson (1987). Spatial influence on voter transitions in Swedish local and general elections. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.

- B Bjurulf (1987). The 1985 local elections in Sweden, loyalties and flow-of-votes. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.
- R Borcio and P Natale (1987). The use of aggregate data in the analysis of elector flows. Paper presented at the EPRC Workshop in Amsterdam.
- DE Butler and D Stokes (1974). *Political Change in Britain* (2nd edn). MacMillan, London.
- BS Everitt (1984). *An Introduction to Latent Variable Models*. Chapman and Hall, London.
- L Goodman (1959). Some alternatives to ecological correlation. *American Journal of Sociology*, 64, 610–625.
- RJ Johnston (1985). *The Geography of English Politics*. Croom Helm, London.
- LI Langbein and AJ Lichtman (1978). *Ecological Inference*. SAGE University Paper.
- C-E Quensel (1973). Recension av L Lewin et al.: The Swedish Electorate 1887–1968. *Statsvetenskaplig Tidskrift*.
- WS Robinson (1950). Ecological correlations and the behaviour of individuals. *American Sociological Review*, 15, 351–357.

Abstracts

Statsvetenskaplig Tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) normally contains four sections: *Uppsatser (Main articles)*, *Översikter och meddelanden (Reviews of recent political and scholarly developments)*, *Litteraturgranskningar (Book reviews)*, and *Litteraturnotiser (Shorter notices)*.

Bo Bjurulf: *Miljö, politik och valresultat. En undersökning av socioekonomiska och politiska miljöeffekter i de svenska valen på lång och kort sikt* (Environment, politics, and election results). Since 1970 Sweden has held national, regional and local elections every third year. The elections to local government have not attracted much research interest. In this paper the general and local elections of 1985 are explored and related to those of 1982. An overview of the dynamics of the election bases of the Swedish political parties 1936–1985 and 1973–1985 serves as a background to the main study. An analysis of the worst and best local government results for each political party rounds off the study.

In the main study, measures of local economic status and constituency partisanship are used to analyse data on party loyalty and flow-of-votes obtained with the entropy-maximising procedure. This procedure uses the National Flow-of-the-Vote Matrix for six parties and the 1982 and 1985 election results in each of the 284 local government districts as constraints to estimate the cell values in each of the 284 Flow-of-the-Vote Matrices. Then, environmental influences on the changed collective voting behavior is analysed using a stepwise regression analysis. On the basis of this analysis we can e. g. conclude:

that we have a "big city" election behavior that can be related to local economic status, but not to political factors,

that local party strength and local economic status can predict changes in strength within the "bourgeoisie" bloc,

that local bloc strength has a high predictive value on the flow between the "socialist" and the "bourgeoisie" bloc,

that the flow from the "socialist" and the "bourgeoisie" blocs to the group of "other parties" can be explained by local economic dissatisfaction.

Anders Håkansson: *Ekonomisk utveckling och valresultat. En undersökning av resultaten i de svenska valen 1932–1985 och en kritisk granskning av den moderna politiska ekonomin.* (The development of the economy and electoral results. A study of Swedish election results 1932–1985 and a critique of the modern political economy approach). This study analyses the Swedish Vote Function in the elections between 1932 and 1985. The results indicate a strong correlation between the economic development and the election results in the period. A near fit between the development of inflation and unemployment on one side and the electoral results for the governing party on the other side, was found.

Furthermore, the findings support the hypothesis that the electorate primarily evaluate the government on the basis of the current economic development and that different political profiles does not change this Evaluation Function.

The egoistic and economic self interest of the electorate, the popularity levels as the basis when making government decisions, and the interest maximizing assumption, which are three main underpinnings of the modern political economy approach, is also discussed. On the basis of a theoretical discussion and the fact that they have not been verified by empirical studies led us to question all three assumptions. In conclusion a more realistic interpretation of the findings in the modern political economy approach is suggested.

Svante Ersson & Ingemar Wörlund: *Aggregeringsnivå, modellspecifikation och ekologisk inferens: en studie av de svenska valen 1944 och 1979* (Level of aggregation model specification and ecological inference: a study of the Swedish elections 1944 and 1979). Is it possible to employ ecological inference to increase our knowledge about voting behaviour in various social strata? Making inferences from aggregate level data to individual behaviour results in a number of methodological problems

which have to be faced. Our findings are:

- The choice of level of aggregation matters little as long as one stays at the level of aggregation where the number of units is larger than that of the county level.
- Regressions without intercept or bivariate regressions appear to result in overestimated proportions.
- The problem of multi-collinearity appears to be overemphasized.
- Some of the ecological inferences reported on are clearly acceptable when compared with survey research findings.

Sven Berg: *En kommentar* (Comments). Ersson and Wörlund (hereinafter ES) address the difficult problem of estimating the level of class voting, using voting data from the Swedish general elections 1944 and 1979. The statistical technique ES employ is ecological regression as proposed by Goodman. For the 1944 elections no survey - or individual - data are available, whereas for the latter elections there exists the possibility of checking inferences based on aggregate data with the aid of survey data. ES compare different levels of aggregation, corresponding to different politico/administrative tiers, and try to determine the best level, i. e. the level less likely to yield biased estimates.

In my comments, I first note that aggregate data are not always inferior to individual survey data. Problems with so called popularity functions indicate this, and a

paper by Kramer is cited, which provides a theoretical explanation.

When ecological regression technique is used to estimate class voting propensities, e. g. the probability that a worker votes for the Social Democrats or a farmer for the Center Party, there is always the possibility that inadmissible estimates are obtained, i. e. estimates outside the interval (0,1). This could be the effect of random errors, specification errors and aggregation bias, possibly confounded. Unfortunately, even reasonably looking estimates may suffer from both aggregation bias and specification errors. Adding extra explanatory variables to regression models to improve the estimates, tends to give parameters that lack substantive meaning and are difficult to interpret. ES do present some models of the latter kind. ES appear to pay rather too much attention to the R^2 measure. It is difficult indeed to strike a balance between the amount of explained variance, or the fit of the model, on the one hand, and readily interpretable parameters having substantive meaning on the other hand.

To conclude my comments, I draw the reader's attention to Johnston's maximum entropy method as an alternative to Goodman's regression technique. Johnston's method, however, requires data from a national survey, and is thus not suitable for historical comparisons of class voting or inter-party flows of voters.

SCANDINAVIAN POLITICAL STUDIES

Membership Discount

All members of the Nordic Political Science Association have the right to receive the journal at a 25 % discount. This offer has been sanctioned by all the associations, and is part of a campaign to widen the journal's distribution and function within the Nordic cooperation. The offer is made on the condition that subscriptions are taken out as personal subscriptions and not as a substitute for institutional subscriptions.

REPRESENTATIVE ARTICLES

Ola Listhaug, Arthur H. Miller & Henry Valen: The Gender Gap in Norwegian Voting Behaviour. (No 3/1985)

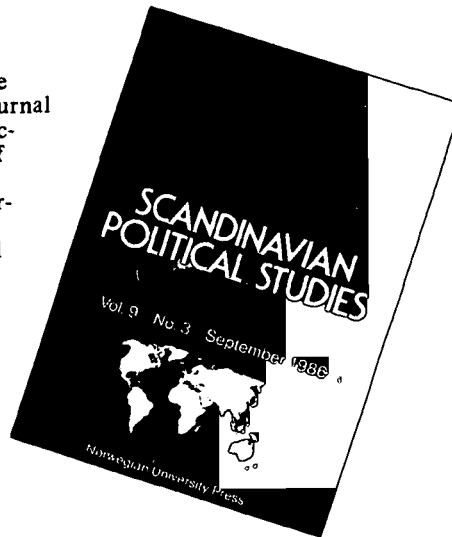
Dag Anckar & Voitto Helander: Public Allocation by Private Organizations: The Case of Finland. (No 4/1985)

Eric S. Einhorn & John A. Logue: The Scandinavian Democratic Model. (No 3/1986)

Jørgen Goul Andersen: Electoral Trends in Denmark in the 1980's. (No 2/1986)

Axel Hadenius: Democracy and Capitalism: Collective Action Theory and Structural Analysis. (No 1/1988)

Richard Elmore, Gunnel Gustafsson & Erwin Hargrove: Comparing Implementation Processes in Sweden and the United States. (No 3/1986)

EDITORS:
Rutger Lindahl,
Jon Pierre,
Gothenburg
University, Sweden
Sweden

Norwegian University Press, P.O. Box 2959 Tøyen, N-0608 OSLO 6

To: Norwegian University Press,
P.O. Box 2959 Tøyen, N-0608 Oslo 6, Norway

SCANDINAVIAN
POLITICAL STUDIES

Please enter my subscription from No 1/1988.

I am a member of the Nordic Political Science Association

in . . . . . (country), and I wish to receive the 25 % membership discount.

Price: NOK 232 ,50. (Ordinary price NOK 310,-).

Name: . . . . .

Address: . . . . .

Cheque enclosed

Please send invoice

88/132 b

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Bo Bjurulf är docent i statsvetenskap i Lund.

Anders Håkansson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Fil dr *Svante Ersson* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Umeå.

Ingemar Wörlund är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Umeå.

Sven Berg är professor i statistik i Lund.

Ole Borre är professor i sociologi vid Institut for Statskundskab i Århus.

Yngve Mohlin är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Umeå.

Fil dr *Magnus Jerneck* är forskarassistent vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Peter Bogason är lektor vid Institut for samfundsfag i Köpenhamn.

Bo Petersson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Till redaktionen insända skrifter

Karl-Gösta Algotsson: *Medborgarrätten och regeringsformen*. Stockholm 1987: Norstedts.

Ramses Amer: Den tredje indokinakonflikten. *Världspolitikens Dagsfrågor* Nr 3 1988.

Stefan Anderberg: Miljön – Europas största utmaning inför framtiden?! *Världspolitikens Dagsfrågor* Nr 2 1988.

Berit Askling: *Decentralization and Quality Control*. UHÄ FoU Projekt rapport 1988:1.

Mats Bergquist: *Maktbalans och avskräckning*. Stockholm 1988: Norstedts.

Margareta Bertilsson – Björn Hansson, red: *Samhällsvetenskapens klassiker*. Lund 1988: Studentlitteratur.

Christian Bratt: *Thatcher och det nya facket*. Stockholm 1988: Norstedts.

Ulla Carlsson, red: Ekonomiska perspektiv i forskning om massmedier. *Nordicom-Nytt/Sverige 3-88*.

Gunnar Eliasson: *Technological Competition and Trade in the Experimentally Organized Economy*. Stockholm 1987: The Industrial Institute for Economic and Social research.

Jørgen Elkjær: *Fra åben til hemmelig afstemning. Aspekter af et partisystems udvikling*. Århus 1988: Politica.

Jon Elster: *Vetenskapliga förklaringar*. Göteborg 1988: Korpen.

Michael Gallagher and Michael Marsh, ed: *Candidate Selection in Comparative Perspective: The Secret Garden of Politics*. London 1988: Sage.

Ulf Göransson: *Kolliderande standardavtal*. Uppsala 1988: Iustus.

Maj-Britt Hedwall: *Consumers and Self-Medication. A Model for the Self-Medication Process*. Helsingfors 1988: Svenska Handelshögskolan.

Carl Hemström: *Organisationernas rättsliga ställning. Om ekonomiska och ideella föreningar*. 4 uppl. Stockholm 1988: Norstedts.

Rolf G H Henriksson, red: *Konjunkturinstitutet under Erik Lundbergs tid. Tillbakablickar vid 50-årsjubileet*. Stockholm 1987: Konjunkturinstitutet.

Barry Holmström: *Rätten till markvärdestegringen. Förslag och åtgärder under 1980-talet*. Rapport R21:1988. Stockholm 1988: Byggnadsnämndens råd.

Leif Lewin: *Det gemensamma bästa*. Borås 1988: Carlssons.

Åke Malmström: *Successionsrätt I. Efterlevande makes arvsrätt*. Sjunde upplagan. Uppsala 1988: Iustus.

Franco Modigliano: *The European Economic Recovery – A Need to New Policies?* Stockholm 1987: The Industrial Institute for Economic and Social research.

Gorm Rye Olsen: *Ekonomi og politik i den arabiske verden. Bind I og II*. Århus 1988: Akademisk Forlag.

Diane Sainsbury, ed: *Democracy, State and Justice*. Stockholm 1988: Almqvist & Wiksell International.

Torgny T Segerstedt, red: *"Det politiskt omöjliga"*. Göteborg 1988: Ratio.

Rolf Torstendahl: Torsten Nybom: *Historievetenskap som teori, praktik, ideologi*. Stockholm 1988: Författarförlaget.

Peter Westberg: *Domstols officialprövning. En civilprocesslig studie i anslutning till RB 17:3 p 1*. Lund 1988: Juristförlaget i Lund.

Yearbook of Nordic Statistics 1987. Nordisk statistisk årsbok. Stockholm 1988: Nordiska Ministerrådet och Nordiska Statistiska Sekretariatet.

Prenumera på Statsvetenskaplig Tidskrift för år 1988!

Ordinarie abonnenter – sätt in 120 kr på postgiro nr 2795 65–6

Studentabonnenter – tag kontakt med tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutio-
nerna.

Åberopa alltid abonnentnumret i samband med abonnemang, distribution eller adressför-
ändring (numret finns angivet på adresslappen på kuvertet).

Obs! Ny adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund